

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.Ö. II. – M.S. IV. YÜZYILLARDA
LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE
KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİ

Doktora Tezi

HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.Ö. II. – M.S. IV. YÜZYILLARDA
LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE
KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİ

Doktora Tezi

HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK

Danışman
Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.Ö. II. – M.S. IV. YÜZYILLARDA
LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE
KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİ

Doktora Tezi

HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK

Danışmanı Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU

HÜSEYİN SAMİ
ÖZTÜRK

M.Ö. II. – M.S. IV. YÜZYILLARDA
LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE
KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİ

TARİH / ESKİÇAĞ
TARİHİ

İstanbul, 2006

İSTANBUL, 2006

ÖNSÖZ

Haydutlar ve korsanlar hemen herkes gibi öteden beri benim de ilgimi çekmiştir. Bu nedenle doktora tez konumu belirlemek üzere olduğum sıralarda, Sayın Hocam Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU, şimdiye kadar üzerinde çok çalışılmamış bir konu olan *eirenarkhes*'lik ve bununla bağlantılı olarak kırsal alan güvenliğiyle ilgili bir doktora tez çalışması yapmamı önerince, bunu büyük bir memnuniyetle kabul ederek Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi sıfatıyla doktora çalışmalarına başladım.

Tez çalışmalarına devam ettiğim 2003 yılının Aralık ayından 2004 yılının Haziran ayına kadar ve 2004 yılı Kasım-Aralık aylarında, yurtiçinde ulaşmakta sıkıntı çektiğim antik ve modern literatürü toplamak ve Almanca dilimi pekiştirmek amacıyla Almanya'nın Köln ve Düsseldorf kentlerinde bulundum.

Tezimin her aşamasında görüş ve değerlendirmeleriyle beni yakından yönlendiren, bir bilimsel çalışmanın nasıl oluşturulması gerektiği konusunda çok değerli bilgi ve deneyimlerini her yönüyle benimle paylaşan Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU'na; çalışmalarım sırasında sürekli bir biçimde bilimsel ve manevi destekte bulunan Sevgili Eşim Filiz DÖNMEZ-ÖZTÜRK'e; Almanya'da bulunduğum sırada yardımlarını esirgemeyen Dr. Ferit BAZ'a; çalışmalarına Fransızca'dan çeviri konusunda katkıda bulunan Kenan EREN'e; bilgisayarla ilgili bazı teknik konularda yardımcı olan Bülent ÖZTÜRK'e; yaptıkları kaynakça bilgilendirmeleriyle tezime yararlı katkılarda bulunan Sayın Hocalarım Prof. Dr. A. Vedat ÇELGİN, Dr. Sema POLAT-ÖĞÜT ile DR. Filiz CLUZEAU'ya; kitaplık çalışmalarında her zaman yardımlarını gördüğüm, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü Kütüphane Sorumlusu Sayın Ümit TOPUZ ile Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi Kütüphane Sorumlusu Sayın Ali AKKAYA'ya kalpten teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, Aralık 2006

Hüseyin Sami ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	7
GİRİŞ	33
1. En Eski Devirlerden M.Ö. II. Yüzyılın Başına Kadar Doğu Akdeniz'de Haydutluk/Korsanlık Faaliyetlerine Genel Bakış	33
2. Konuya İlişkin Araştırmaların Durumu	42
3. Çalışmanın Amacı, Sınırları ve Kuruluş Düzeni	45
4. Teknik Noktalar	46
I. M.Ö. II. - M.S. IV. YÜZYILLARDA LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİNİ BOZAN UNSURLAR	48
A. M.Ö. II. – M.Ö. I. Yüzyıllar	48
B. M.S. I. – II. Yüzyıllar	76
C. M.S. III. - IV. Yüzyıllar	85
II. M.Ö. II. - M.S. IV. YÜZYILLARDA LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNİN KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİNİ BOZAN YA DA TEHDİT EDEN UNSURLARA KARŞI ALINAN ÖRGÜTSEL ÖNLEMLER	98
A. Hellen Kentlerinin Aldığı Önlemler	100
1. Güvenlik Organizasyonları	100
1.1. <i>Eirēnarkhēs/ Eirēnarkhos</i> (Εἰρηνάρχης/ Εἰρήναρχος)	100
1.1.1. Prosopografya	106
1.1.1.1. Ἀβάσκαντος	106
1.1.1.2. Ἀνάβιος	107
1.1.1.3. Ἀνάβιος τρίς	107
1.1.1.4. Ἄναπ.. Ῥόδωνος	107
1.1.1.5. Ἄρριανός Φοστρίου	107
1.1.1.6. Ἄρτεμιδῶρος Νέστορος τοῦ Κόνωνος	108
1.1.1.7. Ἄτταλιανός Τροκόνδου	108
1.1.1.8. Αὐρήλιος [Ἀρτεμιανός] Διλιτριανός Ἀρτειμοῦ	108
1.1.1.9. Αὐρ(ήλιος) Βιάνορος Φοστρίου	109
1.1.1.10. Αὐρήλιος Μανδριανός Λογγεῖνος	109
1.1.1.11. Μάρκος Αὐρήλιος Ὀβριμιανός Κόνων	110
1.1.1.12. Μάρ(κος) Αὐρ(ήλιος) Παδαμουριανός *Οπλης, υἱός Ἐρμαίου Ὀβριμοτου	111
1.1.1.13. Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Ῥοδωνιανός Δημήτριος	111

1.1.1.14. Βρύων *Ιανγβει	112
1.1.1.15. Δημητριανός	112
1.1.1.16. Δημητριανός Εύκάρπου	112
1.1.1.17. Ἐλπίζων	113
1.1.1.18. Ἐρμέ[ας(?)] Ἀπέλου	113
1.1.1.19. Ἐρμῆ ς Ποτάμου	113
1.1.1.20. Εὐκαρπος	114
1.1.1.21. Ζηνόδοτος	114
1.1.1.22. Ἡλιόδωρος δις	114
1.1.1.23. Ἴασων δις Δομετίου	114
1.1.1.24. Κάδης Ὀνησίμου	115
1.1.1.25. *Κασις	115
1.1.1.26. Τι(βέριος) Κλ(αυδῖος) Αὐρηλιανός Ξένων	115
1.1.1.27. Τι(βέριος) Κλ(αυδῖος) Ζηνοδοτιανός Μολλιανός, υἱός Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Φλώρου	115
1.1.1.28. Κοίρανος	116
1.1.1.29. Κοίρανος Εὐόδου	117
1.1.1.30. Λαέρτης	117
1.1.1.31. Λαέρτης Κοτήους	117
1.1.1.32. Μεινόδων Δημητρίου	117
1.1.1.33. Μενέας	118
1.1.1.34. Μενέας Ὀνήσιμος	118
1.1.1.35. Μόσχος	118
1.1.1.36. Μόσχος	118
1.1.1.37. Νεοπτόλεμος *Σητου *Σταναμοου	118
1.1.1.38. Νέων Δεξίου	119
1.1.1.39. Μ(ἄρκος) Πετρώνιος Φίρμος Καλπούρνιος Σαικλάριος	119
1.1.1.40. Μ(ἄρκος) Πλάνκιος, Μ(ἄρκου) υ(ἰός), Πλατωνιανός Πρόκλος	120
1.1.1.41. Ὅβριμος δις Ὀπραμωτος	120
1.1.1.42. *Οξσας Ἐρμαίου πεντάκις	121
1.1.1.43. Ὀρθαγόρας	121
1.1.1.44. C(aius) Valerius, Galli f(ilius), Ser(gia) Nigrus	122
1.1.1.45. Περικλῆς Πλάτωνους	122
1.1.1.46. Πολέμων Αναβίου	122
1.1.1.47. Πολυ- - - Ἡρω- - -	123
1.1.1.48. Πόπλις	123
1.1.1.49. Πόπλιος	123
1.1.1.50. Σάμος	124
1.1.1.51. Σταναμοας Σητου Σταναμοου	124
1.1.1.52. Στράβων Ἀπολλωνίου	124
1.1.1.53. Σύντροφος	125

1.1.1.54. Τροϊλίων	125
1.1.1.55. Τροϊλίων	125
1.1.1.56. Τροκόνδας δις ὁ καὶ Ἄτταλος	125
1.1.1.57. Τρόφιμος	125
1.1.1.58. Τυδεὺς δις	126
1.1.1.59. Τυδεὺς τρίς	126
1.1.1.60. Φώστριος	126
1.1.1.61. Adı Bilinmiyor	126
1.1.1.62. Adı Bilinmiyor	127
1.1.1.63. Adı Bilinmiyor	127
1.1.1.64. Adı Bilinmiyor	128
1.1.1.65. Adı Bilinmiyor	128
1.1.1.66. Adı Bilinmiyor	128
1.1.1.67. Adı Bilinmiyor	128
1.1.1.68. Adı Bilinmiyor	129
1.1.1.69. Adı Bilinmiyor	129
1.1.1.70. Adı Bilinmiyor	129
1.1.1.71. Adı Bilinmiyor	130
1.1.1.72. Adı Bilinmiyor	130
1.1.2. Coğrafi Dağılım	131
1.1.3. Kronoloji	132
1.1.4. Operasyon Alanı	134
1.1.5. İdari ve Toplumsal Görevleri	139
1.2. <i>Lēstodeiōktēs</i> (Ληστοδειώκτης)	143
1.2.1. Prosorografya	146
1.2.1.1. Ἑρμαῖος	146
1.3. <i>Lēstorphonos</i> (Ληστοφόνος)	147
1.3.1. Prosorografya	148
1.3.1.1. Αὐρ(ήλιος) Εἰρηναῖος	148
1.3.1.2. Κελσέ(ι)ας	148
1.4. <i>Eirēnēs Prostatēs</i> (Εἰρήνης Προστάτης)	149
1.4.1. Prosorografya	150
1.4.1.1. Λ(ούκιος) Αὐρ(ήλιος) Μαρκιανός	150
1.4.1.2. Μᾶρ(κος) Αὐρ(ήλιος) Κιλιορτης	150
1.5. <i>Paraphylaks</i> (Παραφύλαξ)	151
1.5.1. Prosorografya	155
1.5.1.1. ΑΠΟΛΛ[... θ]έμιδ[ι](?)	156
1.5.1.2. Γ(άιος) Ἰούλιος, Ἀπολλωνίου υἱός, Φαβία Δημοσθένης	156
1.5.1.3. Δημήτριος Ἑρμαπίου τοῦ Ἑρμαπίου τοῦ Ἑρμαδάτου τοῦ Ἑρμαπίου τοῦ Ἑρμαδάτου τοῦ Νεικάρχου τοῦ Στασιθέμιδος	157
1.5.1.4. Ὅπλων Ξένωνος	157

1.5.1.5.	Ὅρειος Ἀριστοκράτους	158
1.5.1.6.	Πίγρης	158
1.5.1.7.	Ἵπερήνωρ Κλεοβούλου	158
1.5.1.8.	Adi Bilinmiyor.	159
1.5.1.9.	Adi Bilinmiyor.	159
1.5.1.10.	Adi Bilinmiyor	160
1.5.1.11.	Adi Bilinmiyor	160
1.6.	<i>Diōgmitēs</i> (Διωγμίτης)	161
1.6.1.	Prosorografya	163
1.6.1.1.	Ἀρτεμίδωρος	163
1.6.1.2.	Ἐρμῆς	163
1.6.1.3.	Ἔρωσ	164
1.6.1.4.	Εὐκαρπος	164
1.6.1.5.	Μεννέας	164
1.6.1.6.	Στεφανίων	164
1.7.	<i>Orophylaks</i> (Ὄροφύλαξ)	165
1.7.1.	Prosorografya	166
1.7.1.1.	Ἄτταλος	166
1.7.1.2.	Αὐρ(ήλιος) Τροκόνδας	167
1.7.1.3.	Μενέλαος Μήνιδος	167
1.7.1.4.	Adi Bilinmiyor	167
1.8.	<i>Neaniskos</i> (Νεανίσκος)	168
1.8.1.	Prosorografya	168
1.8.1.1.	Ἐρμαῖος	168
B.	Likya Birliği'nin Aldığı Önlemler	170
C.	Roma Yönetiminin Aldığı Önlemler	175
1.	Genel Bakış	175
2.	Roma Yönetiminin Kırsal Alan Güvenliğinden Sorumlu Görevlileri	181
2.1.	<i>Dux</i> (Δουκηνάριος)	181
2.1.1.	Prosorografya	182
2.1.1.1.	Λ(ούκιος) Αὐρ(ήλιος) Μαρκιανός	182
2.1.1.2.	Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Οὐρσίων.	182
2.1.1.3.	Τερέντιος Μαρκιανός	183
2.2.	<i>Praefectus Praetorio</i> (Ἐπαρχος)	184
2.2.1.	Prosorografya	184
2.2.1.1.	Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Οὐρσίων.	184
2.2.1.2.	Οὐαλ(έριος) Εὐθήθιος.	185
2.2.1.3.	Οὐλπιος Σιλουίνος.	185
2.3.	<i>Egregius</i> (Κράτιστος)	185
2.3.1.	Prosorografya	186
2.3.1.1.	Ἰουστεινός	186
2.3.1.2.	Κωνσταντεῖνος	187

2.3.1.3. Ουαλέριος Στατείλιος Κάστος	187
2.4. <i>Beneficiarius</i> (Βενεφικιάριος)	187
2.4.1. Prosopografia	188
2.4.1.1. Αίλιος Τηλέφος Ίσαύρος	188
2.4.1.2. Γναίος Φιλοπάτορος	189
2.4.1.3. Ίούλιος Σόλων	189
2.4.1.4. Κόνων [Βλαν]δου	189
2.4.1.5. Σεμπρώνιος Ούσέλλιος	189
2.4.1.6. Αδι Βιλινμίγορ	190
2.5. <i>Praetorianus</i> (Πραιτωριανός)	190
2.5.1. Prosopografia	190
2.5.1.1. Αύρ(ήλιος) Μουκιανός	190
2.5.1.2. Λούκιος Καλπούρνιος, Λ(ουκίου) υ(ίος), Κολλείνα Λόνγος	190
2.5.1.3. Αδι Βιλινμίγορ	191
2.6. <i>Statiōnarius</i> (Σταπιωνάριος)	191
2.6.1. Prosopografia	192
2.6.1.1. Μαρτείνος	192
SONUÇ	194
ANTİK KAYNAKLAR DİZİNİ	203
A. Edebi Eserler	203
B. Yazıtlar	211
C. Papirüsler	222
TABLO I: Kırsal Alan Güvenlik Güçlerinin Sayısal Dağılımı	
TABLO II: <i>Eirēnarkhēs</i> 'lerin Sayısal Dağılımı	
RESİM: Tire Yakınlarında Bulunmuş Bir Kabartmada <i>Paraphylaks</i> 'lar ile <i>Diōgmitēs</i> 'ler	
HARİTA: Kırsal Alan Güvenlik Güçlerinin Coğrafi Dağılımı	

KISALTMALAR LİSTESİ

- AAA = *Annals of Archaeology and Anthropology*.
- AASS Nov (*Acta Sanctorum*) = *Acta Sanctorum*, ed. Societas Bollandiensis, vol. Ian. I – Oct. XI, 3. Aufl., Paris 1863–1870, vol. Oct. XII – Nov. IV, [1. Aufl.], Brüssel 1867–1925.
- ADAK 2003 = M. ADAK, “Welche Trachäer Bekämpfte Veranius?”, *Adalya* 8 (2003) 183–193.
- ADAK 2004a = M. ADAK, “Lokalisierung von Olympos und Korykos in Ostlykien”, *Gephyra* 1 (2004) 27–51.
- ADAK 2004b = M. ADAK, “Neue Inschriften aus Olympos und seinem Territorium I”, *Gephyra* 1 (2005) 53–65.
- Adalya* = *Adalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*.
- ADAMS 1976 = J. P. ADAMS, *Logistic of the Roman Imperial Army: Major Campaigns on the Eastern Front in the First Three Centuries A.D.*, Diss. Ann Arbor 1976.
- AE = *L'Année Épigraphique*.
- Aischin (Aischinēs, *Orationes*) = *The Speeches of Aeschines*, with an English translation by C. D. ADAMS, Cambridge(Mass.)/London 1919 (The Loeb Classical Library).
- Aischyl. *Prom.* (Aischylos, *Prometheus*) = *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev.: A. ERHAT – S. EYÜBOĞLU, Ankara 1968.
- AJAHFA = *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*.
- AKARCA 1987² = A. AKARCA, *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri, I: Şehir ve Savunması*, Ankara 1987².
- AKŞİT 1971 = O. AKŞİT, *Hellenistik ve Roma Devrinde Likya*, İstanbul 1971.
- ALFÖLDI-ROSENBAUM 1972 = E. ALFÖLDI-ROSENBAUM, “Matronianus, comes Isauriae: An Inscription from the Sea-wall of Anemurium”, *Phoenix* 26 (1972) 183–186.
- ALFÖLDY 1974 = G. ALFÖLDY, “The Crisis of the Third Century as Seen by Contemporaries”, *GRBS* 15 (1974) 89–111.
- ALFÖLDY 1981 = G. ALFÖLDY, “Die Stellung der Ritter in der Führungsschicht des Imperium Romanum”, *Chiron* 15 (1981) 169–215.
- ALFÖLDY 1986 = G. ALFÖLDY, *Die römische Gesellschaft*, Stuttgart 1986.
- ALSTON 1998 = R. ALSTON, “The Revolt of the Boukoloï: Geography, History and Myth”, şurada: HOPWOOD 1998: 129–153.
- Amm. Marc. (Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri*) = *Ammianus Marcellinus*, with an English translation by J. C. ROLFE, I-III, Cambridge(Mass.)/London 1935–1939 (The Loeb Classical Library).
- AMS = *Asia Minor Studien*.
- AnadAraş = *Anadolu Araştırmaları*.
- ANDERSON 1897 = J. G. C. ANDERSON, “A Summer in Phrygia I”, *JHS* 17 (1897) 396–424.
- ANDERSON 1898 = J. G. C. ANDERSON, “A Summer in Phrygia II”, *JHS* 18 (1898) 81–128.

- ANRW* = *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*.
- AnzWien* = *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien*.
- App. *civ.* (Appianus, *Bella civilia*) = *Appian's Roman History*, with an English translation by H. WHITE, III-IV, London/New York 1923–1928 (The Loeb Classical Library).
- App. *Mithr.* (Appianus, *Mithridateios*) = *Appian's Roman History*, with an English translation by H. WHITE, I-IV, Cambridge(Mass.)/London 1912–1928 (The Loeb Classical Library).
- App. *Pun.* (Appianus, *Punica*) = *Appian's Roman History*, with an English translation by H. WHITE, I-II, London/New York 1912 (The Loeb Classical Library).
- App. *Sic.* (Appianus, *Sikelike*) = *Appian's Roman History*, with an English translation by H. WHITE, I, Cambridge(Mass.)/London 1912 (The Loeb Classical Library).
- App. *Syr.* (Appianus, *Syriake*) = *Appian's Roman History*, with an English translation by H. WHITE, III-IV, London/New York 1923–1928 (The Loeb Classical Library).
- Aristeid. *Hier. log.* (Aelius Aristeides, *Hieroi Logo*) = W. DINDORF, *Aristides*, vol. 2. Leipzig 1829.
- Aristot. *Ath. pol.* (Aristoteles, *Athenaion politeia*) = *Atinalıların Devleti*, çev.: S. Y. BAYDUR, Ankara 1943.
- ARKENBERG 1993a = J. S. ARKENBERG, "Licinii Murenæ, Terentii Varronæ, and Varronæ Murenæ - I. A Prosopographic Study of the Roman Families", *Historia* 42.3 (1993) 326–351.
- ARKENBERG 1993b = J. S. ARKENBERG, "Licinii Murenæ, Terentii Varronæ, and Varronæ Murenæ - II. The Enigma of Varro Murenæ", *Historia* 42.4 (1993) 471–491.
- ArkSan* = *Arkeoloji ve Sanat*.
- Arr. *anab.* (Arrianos, *Anabasis*) = *İskender'in Anabasisi*, çev.: H. ÖRS, Ankara 1944.
- ASORAR* = *American Schools of Oriental Research Archaeological Reports*.
- AST* = *Araştırma Sonuçları Toplantısı*.
- Athen. *Deip.* (Athenaios, *Deipnosophista*) = *Δειπνοσοφιστής: The Deipnosophists*, with an English translation by C. B. GULICK, I-V, London/New York 1927–1933 (The Loeb Classical Library).
- ATİK – ERDEM 2004 [2005] = N. ATİK – Z. K. ERDEM, "Çine ve Nazilli (Aydın) İlçeleri Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2000–2003", *TÜBA* 2 (2004 [2005]) 41–66.
- ATVUR 1999 = O. ATVUR, "Olympos Antik Kenti (1991–1992 Çalışmaları)", *ArkSan* 88 (1999) 13–31.
- Aug. (Augustus, *Res Gestæ*) = *Ankara Anıtı – Monumentum Ancyranum*, çev.: H. DERELİ, İstanbul 1949.
- AULOCK 1974 = H. von AULOCK, *Die Münzprägung des Gordian III und der Tranquillina in Lykien*, Tübingen 1974 (*MDAM*], Beiheft 11).
- BADIAN 1961 = E. BADIAN, "Servilius and Pompey's First Triumph", *Hermes* 89 (1961) 254–256.
- BALDWIN 1985 = B. BALDWIN, "Leopard, Roman Soldiers, and the Historia Augusta", *ICS* 10 (1985) 281–283.
- BALLANCE – ROUECHÉ 2001 = M. BALLANCE – Ch. ROUECHÉ, "Appendix 2: Three Inscriptions from Ovacık", şurada: HARRISON 2001: 87–112.

- BALLAND 1981 = A. BALLAND, *Fouilles de Xanthos, VII: Inscriptions d'époque impériale du Létôon*, Paris 1981.
- BAYBURTLUOĞLU 2004 = C. BAYBURTLUOĞLU, *Lykia*, İstanbul 2004.
BE = Bulletin Épigraphique in Revue des Études Grecques.
- BEAN – MITFORD 1960 = G. E. BEAN – T. B. MITFORD, “Notes and Inscriptions from Pisidia II”, *AS* 10 (1960) 43–82.
- BEAN – MITFORD 1965 = G. E. BEAN – T. B. MITFORD, *Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963*, Wien 1965.
- BEAN – MITFORD 1970 = G. E. BEAN – T. B. MITFORD, *Journeys in Rough Cilicia 1964–1968*, Wien 1970.
- BEAN 1959 = G. E. BEAN, “Notes and Inscription from Pisidia I”, *AS* 9 (1959) 67–117.
- BEAN 1965 = G. E. BEAN, *Side Kitabeleri – The Inscriptions of Side*, Ankara 1965.
- BEAN 1971 = G. E. BEAN, *Journeys in Northern Lycia 1965–1967*, Wien 1971.
- BEAN 1989³ = G. E. BEAN, *Turkey's Southern Shore*, London 1989³.
- BEAN 1997 = G. E. BEAN, *Eski Çağda Güney Kıyıları*, çev.: İ. DELEMEN – S. ÇOKAY, İstanbul 1997.
- BEAUFORT 1817 = F. BEAUFORT, *Karamania: Or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor. And the Remains of Antiquity*, London 1817.
- BEHR 1981 = C. A. BEHR, *P. Aelius Aristides: The Complete Works*, II, Leyde 1981.
- BEHRWALD 2000 = R. BEHRWALD, *Der Lykische Bund*, Bonn 2000.
- BELLİ 2001 = O. BELLİ (ed.), *Istanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey 1932–2000*, İstanbul 2001.
- BENNDORF – NIEMANN 1884 = O. BENNDORF – G. NIEMANN, *Reisen in Lykien und Karien*, I: *Reisen im südwestlichen Kleinasien*, Wien 1884.
- BÉRARD 1892 = V. BÉRARD, “Inscriptions d'Asie Mineur”, *BCH* 16 (1892) 417–446.
- BERNHARDT 1971 = Z. BERNHARDT, *Imperium und Eleutheria: Die römische Politik gegenüber den freien Städten des griechischen Ostens*, Hamburg 1971.
- BERNHARDT 1972 = R. BERNHARDT, “Zwei Ehrenstatuen in Kaunos für L. Licinius Murena und seinen Sohn Gaius”, çev.: B. ÖĞÜN, “Kaunos'ta L. Licinius Murena ve Oğlu Gaius Şerefine Dikilmiş İki Heykel”, *AnadAraş* 17 (1972) 123–129.
- BGU* = C. A. NELSON (ed.), *Aegyptische Urkunden aus den königlichen Museen zu Berlin: Griechische Urkunden. Greek Papyri from Roman Egypt*, Berlin 1976.
- BIRLEY 1981 = A. R. BIRLEY, *The Fasti of Roman Britain*, Oxford 1981.
- BMC Lycia, Pamphylia and Pisidia* = G. F. HILL, *Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia*, London 1897.
- BOHEC 1998 = Y. Le BOHEC, “Que voulait Onesandros?”, şurada: BURNAND – Le BOHEC – MARTIN 1998: 169–179.
- BORCHARDT 1975 = J. BORCHARDT (ed.), *Myra: Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit*, Berlin 1975.
- BORCHARDT 1999 = J. BORCHARDT, *Limyra: Zemuri Taşları*, İstanbul 1999.
- BOSCH 1935 = C. E. BOSCH, *Die kleinasiatischen Münzen der römischen Kaiserzeit*, II, Stuttgart 1935.
- BOSCH 1947 = E. BOSCH, “Antalya Kitabeleri”, *Bellekten* 41 (1947) 87–125.
- BOSCH 1957 = E. BOSCH, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler – Studien zur Geschichte Pamphylien*, Ankara 1957.
- BOSCH 1967 = E. BOSCH, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*, Ankara 1967.

- BOUSQUET – GAUTHIER 1993 = J. BOUSQUET – P. GAUTHIER, “Une Juge de Xanthos a Angeira de Pisidie”, *REG* 106 (1993) 12–23.
- BOWIE 1978 = E. L. BOWIE, “Apollonius of Tyana: Tradition and Reality” II.16.2 *ANRW*(1978) 1652–1699.
- BRANDT – KOLB 2005 = HARTWIN BRANDT – FRANK KOLB, *Orbis Provinciarum: Lycia et Pamphylia. Eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens*, Mainz 2005.
- BRANDT 1992 = H. BRANDT, *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, 1992.
- BROUGHTON 1938 = T. R. S. BROUGHTON, *An Economic Survey of Ancient Rome, IV: Roman Asia Minor*, Baltimore 1938.
- BURGESS 1990 = W. R. BURGESS, “Isauria and the Notitia Dignitatum”, *AncW*21 (1990) 109–121.
- BURKERT 1979 = W. BURKERT, *Homo Necans*, Berkeley 1979.
- BURNAND – Le BOHEC – MARTIN 1998 = Y. BURNAND – Y. Le BOHEC – J. -P. MARTIN (edd.), *Claude de Lyon: Empereur Romain. Actes du colloque Paris/Nancy/Lyon, novembre 1992*, Paris 1998.
- CAGNAT 1880 = R. CAGNAT, *De municipalibus et provincialibus militiis in imperio Romano*, Lutetiae Parisiorum 1880.
- CAGNAT 1899 = R. CAGNAT, “Irenarcha”, *DAGR* 3.1 (1899) 572–573.
- CAH* = *Cambridge Ancient History*.
- CARTLEDGE – GARNSEY – GRUEN 1997 = P. CARTLEDGE – P. GARNSEY – E. GRUEN (edd.), *Hellenistic Constructs: Essays in Culture, History and Historiography*, Los Angeles/London 1997.
- CHAPOT 1904 = V. CHAPOT, *La province romaine proconsulaire d'Asie*, Paris 1904.
- CHRISTOL 1978 = M. CHRISTOL, “Un duc dans une inscription de Termessos (Pisidie): Un témoignage sur les troubles intérieurs en Asie Mineure Romaine au temps de la crise de l'empire”, *Chiron* 8 (1978) 529–540.
- Chron. Pasch. (Chronicon Paschale) = *Exemplar Vatricanum Recensuit Ludovicus DINDORFIUS*, I-II, Bonnæ 1832.
- CIG* = *Corpus Inscriptionum Graecarum*.
- CIL* = *Corpus Inscriptionum Latinarum* (Berlin 1863-).
- Cic. *ad Brut.* (Cicero, *Epistulae ad M. Brutum*) = *Brutus*, with an English translation by G. L. HENDRICKSON, London/New York 1952 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *ad fam.* (Cicero, *Epistulae ad familiares*) = *Letters to his Friends*, with an English translation by W. G. WILLIAMS, I-III, London/New York 1927–1929 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *ad Q. fr.* (Cicero, *Epistulae ad Quintum fratrem*) = *Briefe an Bruder Quintus, an Brutus, Brieffragmente und die Denkschrift über die Bewerbung*, Lat. Deutsch Ed. H. KASTEN, München 1976.
- Cic. *Att.* (Cicero, *Epistulae ad Atticum*) = *Letters to Atticus*, with an English translation by E. O. WINSTEDT, I-III, London/New York 1921–1928 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Cat.* (Cicero, *In Catilinam*) = *The Speech Against Lucius Sergius Catiline*, with an English translation by L. E. LORD, Cambridge(Mass.)/London 1964 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *de Or.* (= Cicero, *de Oratore*) = *De Oratore*, with an English translation by H. RACKHAM, London/New York 1959–1960 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Deiot.* (Cicero, *Oratio pro rege Deiotaro*) = Marcus Tullius Cicero, *Deiotarus'u Caesar'a Karşı Savunma*, çev.: L. ÖZBAY, İstanbul 1994.

- Cic. *Flacc.* (Cicero, *Oratio pro L. Flacco*) = *The Speech in Defence of Lucius Flaccus*, with an English translation by L. E. LORD, Cambridge (Mass.)/London 1937 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *imp. Cn. Pomp.* (Cicero, *De imperio Cn. Pompei*) = *Pompeius'un Yetkisi Hakkında*, çev.: Ü. F. TELATAR, İstanbul 2003.
- Cic. *leg. agr.* (Cicero, *De lege agraria*) = *The Speeches of Cicero*, with an English translation by J. H. FREESE, London/New York 1930 (The Loeb Classical Library)
- Cic. *Leg. Man* (Cicero, *Pro Lege Manilia*) = *The Speeches of Cicero*, with an English translation by H. G. HODGE, London/New York 1927 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Mur.* (Cicero, *Pro L. Murena*) = *The Speeches in Defence of Lucius Murena*, with an English translation by L. E. LORD, Cambridge (Mass.)/London 1937 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Phil.* (Cicero, *Orationes Philippicae in M. Antonium*) = *The Philippics of Cicero*, with an English translation by W. C. KER, London/New York 1926 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Rab. Post.* (Cicero, *pro C. Rabirio Postumo*) = *The Speech on Behalf of Gaius Rabirius Postumus*, with an English translation by N. H. WATTS, London/New York 1931 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Verr.* (Cicero, *In Verrem*) = *The Verrine Orations*, with an English translation by L. H. G. GREENWOOD, I-II, London/New York 1928–1935 (The Loeb Classical Library).
- Cod. Iust.* (*Codex Iustinianus*) = *The Digest of Justinian*, ed. by A. WATSON, Philadelphia 1998.
- Cod. Theod.* (*Codex Theodosianus*) = *Theodosiani libri XVI, I-II*, Hrsgg. von Th. MOMMSEN – P. M. MEYER, Berlin 1954².
- COHEN 1995 = G. M. COHEN, *The Hellenistic Settlements in Europe, The Islands, and Asia Minor*, Berkeley/Los Angeles 1995.
- COLE 2004 = S. G. COLE, *Landscapes, Gender, and Ritual Space: The Ancient Greek Experience*, Berkeley/Los Angeles/London 2004.
- COLLART 1938 = P. COLLART, "Inscriptions de Philippes", *BCH* 57 (1938) 409–432.
- Const. Porph. (Constantinus VII Porphyrogenitus, *Imperator*) = *Excerpta historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta*, II: *Excerpta de virtutibus et vitiis*, ed. A. G. ROOS, Berlin 1906.
- CORSTEN 1998 = Th. CORSTEN, "Kibyra 1997", *AST* 16.1 (1998) 387–390.
- CORSTEN *et alii* 1998 = Th. CORSTEN – Th. DREW-BEAR – M. ÖZSAIT, "Forschungen in der Kibyritis", *EA* 30 (1998) 47–80.
- COUSIN 1891 = G. COUSIN, "Inscriptions d'Asie Mineure", *BCH* 15 (1891) 418–430.
- CPR* = C. WESSELY (ed.), *Corpus Papyrorum Raineri Vienna: Griechische Texte, Rechtsurkunden*, Vindobonae 1895.
- CRAWFORD 1996 = M. H. CRAWFORD, *Roman Statutes*, I-II, London 1996.
- Curt. (Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*) = *Quintus Curtius Rufus*, with an English translation by J. C. ROLFE, Cambridge (Mass.)/London 1946 (The Loeb Classical Library).
- ÇELGİN 1997 = A. V. ÇELGİN, *Termessos Tarihi*, İstanbul 1997.
- ÇELGİN 2001 = A. V. ÇELGİN, "Research in Termessos", şurada: BELLİ 2001: 384–391.

- ÇELGİN 2003 = A. V. ÇELGİN, "Termessos Egemenlik Alanında Artemis Kültleri I: Ahırtaş-Örentepe (Kelbessos) Antik Yerleşmesindeki 'Artemis Kelbesis' Kültü. Son Epigrafik Araştırmaların Katkılarına Bir Bakış", *Adalya* 6 (2003) 119–140.
- ÇELGİN 2004 = A. V. ÇELGİN "Coğrafi Koşulların Antik Yerleşmeler Üzerindeki Şekillendirici Etkisine Karakteristik Bir Örnek: Yukarıkaraman (Anydros ? – Eudokias ?)", şurada: İŞKAN – KORKUT 2004: 239–250.
- ÇELGİN *et alii* 1991 = A. V. ÇELGİN – G. ÇELGİN – B. İPLİKÇİOĞLU, "Antik Termessos Kenti ve Çevresinde Epigrafya Araştırmaları", *AST* 9 (1991) 193–202.
- DAGR* = *Dictionnaire des Antiquites Grecques et Romaines*.
- DAVIES 2000 = G. DAVIES, "Cremna in Pisidia: A Re-appraisal of the Siege Works", *AS* 50 (2000) 151–158.
- DAVISON 1930 = A. J. DAVISON, "Cicero and the *Lex Gabinia*", *CR* 44.6 (1930) 224–225.
- DEININGER 1965 = J. DEININGER, *Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zum Ende des 3. Jhs. n. Chr.*, München-Berlin 1965.
- Dēmōsth. (Dēmōsthenēs, *Orationes*) = *Olynthiaca, Philippics, Leptines etc.*, with an English translation by J. H. VINCE, London/New York 1930 (The Loeb Classical Library).
- Dig. (Digesta)* = *Corpus Iuris Civilis*, P. KRÜGER – Th. MOMMSEN *et alii* (edd.), I: *Institutiones et Digesta*, Dublin/Zürich 1973²².
- DİLER 1991 = A. DİLER, "Lykia Olympos Dağında Bir Ön Araştırma", *TAD* 29 (1991) 161–176.
- Dio Cass. (Cassius Dio, *Rhomaika*) = *Roman History*, with an English translation by E. CARY, I-IX, London 1914–1927 (The Loeb Classical Library).
- Diod. (Diodoros Siculus, *Bibliothēke historike*) = *Diodorus of Sicily*, with an English translation by C. H. OLDFATHER – C. L. SHERMAN – C. B. WELLES – R. M. GEER – F. R. WALTON, I-XI, London/New York 1947–1970 (The Loeb Classical Library).
- Diog. Laert. (Diogenes Laertios, *De clarorum philosophorum vitis*) = *Diogenes Laertios: Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev.: C. ŞENTUNA, İstanbul 2003.
- DMITRIEV 2005 = S. DMITRIEV, *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford 2005.
- DOBESCH – REHRENBÖCK 1993 = G. DOBESCH – G. REHRENBÖCK (Hrsgg.), *Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens. Hundert Jahre Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Akten des Symposiums von 23. bis 25. Oktober 1990*, Wien 1993.
- DOMASZEWSKI 1902 = A von DOMASZEWSKI, "Die Beneficarpoten und die römischen Strassennetze", *WZGK* 21 (1902) 168–211.
- DRECOLL 1997 = C. DRECOLL, *Die Liturgien im römischen Kaiserreich des 3. und 4. Jh. n. Chr.*, Stuttgart 1997 (*Historia Einzelschriften* 116).
- DREW-BEAR – NAOUR 1990 = T. DREW-BEAR – C. NAOUR, "Divinites de Phrygie", *ANRW* II.18.3 (1990) 1907–2044.
- DREXHAGE 1991 = H. J. DREXHAGE, "Die Kontakte zwischen Side, Alexandria und Ägypten in der römischen Kaiserzeit (1. - 3. Jh. n. Chr.)", *AMS* 3 (1991) 75–90.
- ECK 1998 = W. ECK, *Verwaltung des römischen Reiches*, II, Basel/Berlin 1998.
- EDHEM BEY 1904 = EDHEM BEY, "Fouilles de Tralles", *BCH* 28 (1904) 54–92.

- ENGELMANN – KNIBBE 1989 = H. ENGELMANN – D. KNIBBE, “Zollgesetz von Ephesos”, *EA* 14 (1989) 1–206.
- ENGELMANN 1977 = H. ENGELMANN, “Inschriften aus Ephesos”, *ZPE* 24 (1977) 201–204.
- ERTEKİN 2002 = E. ERTEKİN, *III. yy.'da Kariyer Yapmış Olan Küçükasya Kökenli Roma Senatörleri*, İstanbul 2002 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Eunap. *hist.* (Eunapios, *Historiae*) = *Philostratus and Eunapius: The Lives of the Sophists*, with an English translation by W. C. WRIGHT, London/New York 1922 (The Loeb Classical Library).
- Eutr. (= Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*) = *The Breviarum ab Urbe Condita of Eutropius*, Translated with an Introduction and Commentary by H. W. BIRD, Liverpool 1993.
- EVANS 1983 = R. J. EVANS, “The Consulares and Praetorii in the Roman Senate at the Beginning of Sulla’s Dictatorship”, *Athenaeum* 61 (1983) 521–528.
- FD 3 = *Fouilles de Delphes*, III: *Épigraphie*, Paris 1929- . Fasc. 1: *Inscriptions de l’entrée du sanctuaire au trésor des Athéniens*, É. BOURGUET (ed.), Paris 1929. — Fasc. 2: *Inscriptions du trésor des Athéniens*, G. COLIN (ed.), Paris 1909–1913. — Fasc. 3: *Inscriptions depuis le trésor des Athéniens jusqu’aux bases de Gélon*. 2 vols. Paris 1932–1943. Vol. 1: G. DAUX — A. SALAC (ed.) (1932); vol. 2: G. DAUX (1943). — Fasc. 4: *Inscriptions de la terrasse du temple et la région nord du sanctuaire*. 4 vols. Paris 1930–1976. Vol. 1: G. COLIN (ed.) (1930); vol. 2, R. FLACELIÈRE (ed.) (1954); vol. 3: A. PLASSART (ed.) (1970); vol. 4: J. POUILLOUX (ed.) (1976). — Fasc. 5: *Les Comptes du IVe siècle*, É. BOURGUET (ed.), Paris 1932. [Replaced by *CID* II (1989).] — Fasc. 6: *Inscriptions du théâtre*, N. VALMIN (ed.) Paris 1939. — Chron. Delph., *Chronologie delphique*, by G. DAUX, Paris 1943.
- FERRARY 1977 = J. L. FERRARY, “Recherches sur la législation de Saturninus et de Glaucia”, *MEFRA* 89.1 (1977) 619–660.
- FERRARY 1997 = J. L. FERRARY, “The Hellenistic World and Roman Political Patronage”, şurada: CARTLEDGE – GARNSEY – GRUEN 1997: 105–119.
- FGrHist* = F. JACOBY, *Die Fragmente der griechischen Historiker*, I–XV, Berlin/Leiden 1923–1969.
- FIEBIGER 1905 = FIEBIGER, “Diogmitai”, *RE* 5 (1905) 784.
- FISCHER 1992 = Th. FISCHER, “Tryphōns verfehilter Sieg von Dor?”, *ZPE* 93 (1992) 29–30.
- FLAM-ZUCKERMANN 1970 = L. FLAM-ZUCKERMANN, “A propos d’une inscription de Suisse (*CIL* XIII, 5010): étude de phénomène de brigandage dans l’empire romain”, *Latomus* 29 (1970) 451–473.
- Flor. *epit.* (Annius Florus, *Epitoma de Tito Livio*) = *Epitome of Roman History*, with an English translation by E. S. FOSTER, London/New York 1929 (The Loeb Classical Library).
- FOSS 1977 = C. FOSS, “Attius Philippus and the Walls of Side”, *ZPE* 26 (1977) 172–180.
- FOSS 1993 = C. FOSS, “Lycia in History”, şurada: MORGANSTERN 1993: 5–26.
- FOUCART 1882 = P. FOUCART, “Inscription Latin de Thèbes”, *BCH* 6 (1882) 275–277.
- FOUGÈRES 1898 = G. FOUGÈRES, *De Lyciorum communi*, Paris 1898.
- FRENCH – LIGHTFOOT 1989 = D. H. FRENCH – C. S. LIGHTFOOT (edd.), *The Eastern Frontier of the Roman Empire: Proceedings of a Colloquium Held at Ankara in September Part I, Ankara 1988*, Oxford 1989.

- FRENCH 1994 = D. H. FRENCH (ed.), *Studies in the History and Topography of Lycia and Pisidia in Memoriam A. HALL*, Ankara/Oxford 1994.
- FRENCH 2003 = D. H. FRENCH, *Roman, Late Roman and Byzantine: Inscriptions of Ankara. A Selection*, Ankara 2003.
- Frontin. *strat.* (Sextus Iulius Frontinus, *Strategematon*) = *The Strategems and the Aqueducts of Rome*, with an English translation by C. E. ENNETT, London/New York 1925 (The Loeb Classical Library).
- Fronto (M. Cornelius Fronto, *Epistulae*) = *The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto*, with an English translation by C. R. HAINES, Cambridge(Mass.)/London 1919 (The Loeb Classical Library).
- GABBERT 1986 = J. J. GABBERT, "Piracy in the Early Hellenistic Period: A Career Open to Talents", *G&R* 33 (1986) 156–63.
- GAGNIERS *et alii* 1969 = J. des GAGNIERS – P. DAVEMBEZ – L. KAHIL – R. GINOUVÈS, *Laodicée du Lycos. Le Nymphée, campagnes 1961-1963*, Paris 1969.
- GEELHAAR 2002 = C. GEELHAAR, "Some Remarks on the Lex de Provinciis Praetoriis", *RIDA* 3. 49 (2002) 109–117.
- GELZER 1969 = M. GELZER, *Cicero: Ein biographischer Versuch*, Wiesbaden 1969.
- Gephyra* = *Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Antike auf dem Gebiet der heutigen Türkei – Günümüz Türkiye'si'nin Antik Devir'deki Tarihi ve Kültürü için Dergi*.
- GIARDINA 1991 = A. GIARDINA (Hrsg.), *Der Mensch in der römischen Antike*, Frankfurt 1991.
- GIRARDET 2001 = K. M. GIRARDET, "Imperia und provincia des Pompeius 82 bis 48 v. Chr.", *Chiron* 31 (2001) 153–209.
- GORDON 1952 = A. E. GORDON, *Quintus Veranius: Consul A.D. 49. A Study Based upon His Recently Identified Sepulchral Inscription*, Berkeley/Los Angeles 1952.
- GORDON 1983 = A. E. GORDON, *Illustrated Introduction to Latin Epigraphy*, Berkeley/Los Angeles 1983.
- GORDON *et alii* 1993 = R. GORDON – M. BEARD – J. REYNOLDS – C. ROUECHÉ, "Roman Inscriptions 1986-90", *JRS* 83 (1993) 131–158.
- GORDON *et alii* 1997 = R. GORDON – J. REYNOLDS – M. BEARD – C. ROUECHÉ, "Roman Inscriptions 1991-95", *JRS* 87 (1997) 203–240.
- GOURNAROPOULOU – KHATZOPOULOU 1988 = L. GOURNAROPOULOU – M. B. KHATZOPOULOU, *Epigraphes Kato Makedonias (metaksi tou Bermiou orous kai tou Aksiou Potamou): Teukhos A'. Epigraphes Beroias*, Athena 1998.
- GRAY 1972 = E. W. GRAY, "Cilician Inscriptions, Review author[s]", *CR* 22 (1972) 398–401.
- GRÜNEWALD 1999 = Th. GRÜNEWALD, *Räuber, Rebellen, Rivalen, Rächer im römischen Reich*, Stuttgart 1999.
- HAENSCH 1997 = R. HAENSCH, *Capita provinciarum: Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in der römischen Kaiserzeit*, Mainz 1997.
- HAGEL – TOMASCHITZ 1998 = S. HAGEL – K. TOMASCHITZ, *Repertorium der Westkilikischen Inschriften: Nach den Scheden der Kleinasiatischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1998.
- HALL 1968 = A. S. HALL, "Notes and Inscriptions from Eastern in Pisidia", *AS* 18 (1968) 57–92.
- HALL 1971 = A. S. HALL, "Gorgoromeis", *AS* 21 (1971) 125–166.

- HANSON 1991 = V. D. HANSON (ed.), *Hoplites: The Classical Greek Battle Experience*, London/New York 1991.
- HARRISON 1979a = R. M. HARRISON, "Aspects of Late Roman and Early Byzantine Lycia", *TTKong* 8.1 (1979) 524–531.
- HARRISON 1979b = R. M. HARRISON, "Fouilles en Lycie", *CRAI* (1979) 222–239.
- HARRISON 1986 = R. M. HARRISON, "Town and Country in Late Roman Lycia", *TTKong* 9.1 (1986) 383–387.
- HARRISON 2001 = R. M. HARRISON (ed.), *Mountain and Plain: From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period*, Michigan 2001.
- HARTMANN 1982 = F. HARTMANN, *Herrscherwechsel und Reichskreise*, Frankfurt/Bern 1982.
- HAUVETTE – DUBOIS 1881 = A. HAUVETTE – M. B. DUBOIS, "Inscriptions de Carie", *BCH* 5 (1881) 179–194.
- Hdn. (Herodianus, *ab excessu divi Marci libri octo*) = *Geschichte des Kaisertums nach Marc Aurel*, mit Einleitung, Anmerkungen und Namenindex von Fr. L. MÜLLER, Stuttgart 1996.
- Hdt. (Herodotos, *Historiae*) = *Herodot Tarihi*, çev.: M. ÖKMEN – A. ERHAT, İstanbul 1991².
- HEBERDEY – KALINKA 1897 = R. HEBERDEY – E. KALINKA, *Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien, ausgeführt im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1897.
- HEBERDEY – WILHELM 1896 = R. HEBERDEY – A. WILHELM, *Reisen in Kilikien*, Wien 1896.
- HEBERDEY 1929 = R. HEBERDEY, *Termessische Studien*, Wien/Leipzig 1929.
- HEBERDEY 1931 = R. HEBERDEY, "Zur Geschichte von Termessus maior in römischer Zeit", *AnzWien* 68 (1931) 18–28.
- HEBERDEY 1934 = R. HEBERDEY, "Termessos", *RE* 5A.1 (1934) 732–775.
- HEINRICHS 1969 = A. HEINRICHS, "Lollianos, *Phoinikika*", *ZPE* 4 (1969) 205–15.
- HELLENKEMPER 1986 = H. HELLENKEMPER, "Legionen im Bandenkrieg - Isaurien im 4. Jahrhundert", şurada: *UNZ* 1986: 625–634.
- HENNIG 2002 = D. HENNIG, "Nyktophylakes, Nyktostrategen und die παραφυλακή τῆς πόλεως", *Chiron* 32 (2002) 281–295.
- Hes. *theog.* (Hesiodos, *Theogonia*) = *Hesiodos: Theogonia. Eseri ve Kaynakları*, çev.: S. EYUBOĞLU – A. ERHAT, Ankara 1991².
- HILL 1895 = G. HILL, "Inscriptions from Lycia and Pisidia Copied by Daniell and Fellows", *JHS* (1895) 116–131.
- HIRSCHFELD 1891 = O. HIRSCHFELD, *Die Sicherheitspolizei im römischen Kaiserreich*, Berlin 1891.
- Him. *Or.* (Himerios, *Orationes*) = *Himerios: Reden und Fragmente*, Hrsg. von H. VÖLKER, Wiesbaden 2003.
- Hist. Aug. *Marc.* (*Historiae Augustae Scriptores, Marcus Aurelius Antoninus*) = *Historia Augusta: Filozof İmparator. Marcus Aurelius Antoninus*, Giriş, Çeviri ve Açıklamalarla Hazırlayan Ç. MENZİLÇİOĞLU, İstanbul 2002.
- Hist. Aug. *Prob.* (*Historiae Augustae Scriptores, Probus*) = *The Scriptores Historiae Augustae*, with an English translation by D. MAGIE, I-III, London/New York 1921–1932 (The Loeb Classical Library).
- HOBSBAWM 1997 = E. J. HOBSBAWM, *Eşkryalar*, çev.: O. AKALIN – N. HASGÜL, İstanbul 1997.
- Hom. *Il.* (Homeros, *Iliada*) = *Iliada*, çev.: A. ERHAT – A. KADİR, İstanbul 1992⁶.

- Hom. *Od.* (Homeros, *Odysseia*) = *Odysseia*, çev.: A. ERHAT – A. KADİR, İstanbul 1992⁶.
- HOOFF 1988 = A. J. L. van HOOFF, "Ancient Robbers: Reflections Behind the Facts", *AncSoc* 19 (1988) 105–24.
- HOPWOOD 1983 = K. HOPWOOD, "Policing the Hinterland: Rough Cilicia and Isauria", şurada: MITCHELL 1983: 173–187.
- HOPWOOD 1984 = K. HOPWOOD, "Policing the Melas Valley", *Yayla* 5 (1984) 25–29.
- HOPWOOD 1989 = K. HOPWOOD, "Consent and Control: How the Peace Was Kept in Rough Cilicia", şurada: FRENCH – LIGHTFOOT 1989: 191–201.
- HOPWOOD 1991 = K. HOPWOOD, "III. Societies and Economies: 1. Nomads or Bandits? The Pastoralist/Sedentary Interface in Anatolia", *ByzF* (1991) 179–194.
- HOPWOOD 1998 = K. HOPWOOD (ed.), *Organised Crime in Antiquity*, London 1998.
- HORNUM 1993 = M. B. HORNUM, *Nemesis, the Roman State, and the Games*, Leiden/New York/Köln 1993.
- I.Cos* = W. R. PATON – E. L. HICKS, *The Inscriptions of Cos*, Oxford 1891.
- I.Didyma* = A. REHM, *Didyma*, II: Die Inschriften, Hrsg. R. HARDER, Berlin 1958.
- IG* = *Inscriptiones Graecae*.
- IGBulg* 4 = G. MIHAILOV, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, IV, Sofia 1956.
- IGR* = R. CAGNAT, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, I–IV, Paris 1911–1927, Roma 1964.
- IGSK* = *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*.
- IGSK* 1-2 = H. ENGELMANN – R. MERKELBACH (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 1: *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*, Bonn 1972.
- IGSK* 3 = P. FRISCH (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 3: *Die Inschriften von Ilios*, Bonn 1975.
- IGSK* 11,1 = H. WANKEL (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 11,1: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil Ia, Bonn 1979.
- IGSK* 12 = Ch. BÖRKER – R. MERKELBACH (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 12: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil II, Bonn 1979.
- IGSK* 13 = H. ENGELMANN – D. KNIBBE – R. MERKELBACH (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 13: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil III, Bonn 1980.
- IGSK* 14 = H. ENGELMANN – D. KNIBBE – R. MERKELBACH (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 14: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil IV, Bonn 1980.
- IGSK* 15 = Chr. BÖRKER – R. MERKELBACH (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 15: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil V, Bonn 1980.
- IGSK* 16 = R. MERKELBACH – J. NOLLÉ (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 16: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil VI, Bonn 1980.
- IGSK* 17,1 = R. MERİÇ – R. MERKELBACH – J. NOLLÉ – S. ŞAHİN (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 17,1: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil VII,1, Bonn 1981.
- IGSK* 17,2 = R. MERİÇ – R. MERKELBACH – J. NOLLÉ – S. ŞAHİN (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 17,2: *Die Inschriften von Ephesos*, Teil VII,2, Bonn 1981.
- IGSK* 19 = J. KRAUSS (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 19:

- Die Inschriften von Sestos und der thrakischen Chersones*, Bonn 1980.
- IGSK 21 = M. Ç. ŞAHİN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 21: *Die Inschriften von Stratonikeia*, Teil I: *Panamara*, Bonn 1981.
- IGSK 22,1 = M. Ç. ŞAHİN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 22,1: *Die Inschriften von Stratonikeia*, Teil II,1: *Lagina, Stratonikeia und Umgebung*, Bonn 1982.
- IGSK 22,2 = M. Ç. ŞAHİN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 22,2: *Die Inschriften von Stratonikeia*, Teil II,2: *Neue Inschriften und Indices*, Bonn 1990.
- IGSK 23 = G. PETZL (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 23: *Die Inschriften von Smyrna*, Teil I: *Grabschriften, postume Ehrungen, Grabepigramme*, Bonn 1982.
- IGSK 24,1 = G. PETZL (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 24,1: *Die Inschriften von Smyrna*, Teil II,1, Bonn 1987.
- IGSK 26 = E. SCHWERTHEIM (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 26: *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung*, Teil II: *Miletupolis: Inschriften und Denkmäler*, Bonn 1983.
- IGSK 27 = W. AMELING (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 27: *Die Inschriften von Prusias ad Hypium*, Bonn 1985.
- IGSK 30 = E. VARINLIOGLU (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 30: *Die Inschriften von Keramos*, Bonn 1986.
- IGSK 36,1 = F. B. POLJAKOV (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 36,1: *Die Inschriften von Tralleis und Nysa*, Teil I: *Die Inschriften von Tralleis*, Bonn 1989.
- IGSK 37 = J. NOLLÉ – Fr. SCHINDLER (Hrsgg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 37: *Die Inschriften von Selge*, Bonn 1991.
- IGSK 40 = Th. CORSTEN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 40: *Die Inschriften von Prusa ad Olympum*, Teil II: *Die Geschichte der Stadt in der Antike - Inschriften unbekannter Herkunft im Archäologischen Museum Bursa*, Bonn 1993.
- IGSK 43,1 = J. NOLLÉ (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 43: *Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse*, 1: *Geographie – Geschichte – Testimonia – Griechische und Lateinische Inschriften (1–4)*, Bonn 1993.
- IGSK 44,2 = J. NOLLÉ (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 43: *Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse*, 2: *Griechische und Lateinische Inschriften (5–16) – Papyri – Inschriften in Sidetischer Schrift und Sprache – Ergänzungen und Berichtigungen – Konkordanzen – Epigraphische Indices*, Bonn 2001.
- IGSK 48 = S. ŞAHİN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 48: *Die Inschriften von Arykanda*, Bonn 1994.
- IGSK 57 = G. H. R. HORSLEY – S. MITCHELL, *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 62: *The Inscriptions of Central Pisidia. Including texts of Krēmna, Ariassos, Keraia, Hyia, Panemoteichos, the sanctuary of Apollo of the Permioundeis, Sia, Kocaallir, and the Döşeme Boğazi*, Bonn 2000.
- IGSK 60,1 = Th. CORSTEN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 60: *Die Inschriften von Kibyra*, Teil I: *Die Inschriften der Stadt und ihrer näheren Umgebung*, Bonn 2002.
- IGSK 61 = S. ŞAHİN (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 61: *Die Inschriften von Perge*, Teil I: *Historische Texte aus dem 3. Jhrd. n. Chr., Grabtexte aus den 1.–3. Jahrhunderten der römischen Kaiserzeit, Fragmente*, Bonn 2004.

- IGSK 63* = L. JONNES (Hrsg.), *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 62: *The Inscriptions of the Sultan Dağı*, I: *Philomelion, Thymbriion/Hadrianopolis, Tyraion*, Bonn 2002.
- ILS* = H. DESSAU, *Inscriptiones Latinae selectae*, I–III, Berlin 1892–1916, 1954–1955².
- Ioseph. *Ant. Iud.* (Flavius Iosephus Historicus, *Antiquitates Iudaicae*) = *Jewish Antiquities*, with an English translation by H. St. J. THACKERAY – R. MARCUS – L. H. FIELDMAN, IV–IX, London/New York/Cambridge(Mass.) 1930–1969 (The Loeb Classical Library).
- Isid Pcair* = *The Archive of Aurelius Isidorus in the Egyptian Museum Cairo*, ed. by A. E. R. BOAK – H. C. YOUTIE, Ann Arbor 1960.
- Isokr. (Isokratēs, *Orationes*) = *Isocrates. Speeches and Letters*, with an English translation by G. B. NORLIN – L. van HOOK, I–III, London/New York 1928 – 1956 (The Loeb Classical Library).
- İŞİK *et alii* 2001 = F. İŞİK – H. İŞKAN – N. ÇEVİK, *Miliarium Lyciae: Patara Yol Kılavuz Anıtı - Das Wegweisermonument von Patara. Önrapor/Vorbericht*, şurada: *Lykia 4* (1998/1999 [2001]).
- Iust. (Marcus Iunianus Iustinus, *Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi*) = *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, with an English translation by J. C. YARDLEY, with Introduction and Explanatory Notes by R. DEVELIN, Atlanta 1994.
- Iuv. (Iuvenalis, *Saturae*) = *Saturae. Yergiler*, çev.: Ç. DÜRÜŞKEN, İstanbul, 2003.
- IvMilet 6,1* = *Inschriften von Milet*, Teil 1: A. *Inschriften*, n. 187–406 (Nachdruck aus den Bänden I 5 - II 3) von A. REHM, mit einem Beitrag von H. DESSAU; B. Nachträge und Übersetzungen zu den Inschriften n. 1–406 von P. HERRMANN, Berlin/New York 1997.
- IvP 2* = M. FRÄNKEL, *Die Inschriften von Pergamon*, II, Berlin 1895.
- İÇTEN – ENGELMANN 1992 = C. İÇTEN - H. ENGELMANN, “Inschriften aus E-phesos und Umgebung”, *ZPE 91* (1992) 283–295.
- İNAN 1972 = J. İNAN, “1970 Yılı Krēmna Kazısı Raporu”, *TAD 19.2* (1972) 51–97.
- İPLİKÇİOĞLU 1999 = B. İPLİKÇİOĞLU, “Zum Territorium von Termessos in Pisidien”, şurada: SCHERRER *et alii* 1999: 309–314.
- İPLİKÇİOĞLU 2001 = B. İPLİKÇİOĞLU, “Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 2000 Yılı Çalışmaları”, *AST 19.2* (2001) 127–132.
- İPLİKÇİOĞLU 2004 = B. İPLİKÇİOĞLU, “Ländliche Siedlungen und das Territorium von Termessos (Pisidien)”, şurada: KOLB 2004: 103–125.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN, “Kuzey Likya'dan Yeni Yazıtlar”, *AST 9* (1991) 183–192.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN, *Neue Inschriften aus Nord-Lykien I*, Vienna 1992.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN, “Termessos ve Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Araştırmaları (1992-1996 Çalışmaları)”, *AST 15.1* (1997) 371–381.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1998 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN, “Termessos ve Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Araştırmaları 1997”, *AST 16.1* (1998) 381–385.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2000 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN, “Doğu ve Kuzeydoğu Lykia-Güneybatı Pisidia Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları Projesi 1999 Çalışmaları”, *AST 18.1* (2000) 241–245.

- IPLİKÇİOĞLU et alii 2006 = B. İPLİKÇİOĞLU – G. ÇELGİN – A. V. ÇELGİN mit Hilfe von H. S. ÖZTÜRK, A. ERGENE, E. ERTEN und F. BAZ, *Epigraphische Forschungen in Termessos und seinem Territorium*, IV, Wien 2006.
- İŞKAN – KORKUT 2004 = H. İŞKAN – T. KORKUT, *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan: Anadolu'da Doğdu – Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag*, İstanbul 2004.
- JAMESON-MH 1991 = M. H. JAMESON, "Sacrifice before Battle", şurada: HANSON 1991: 197–227.
- JAMESON-S 1980 = S. JAMESON, "The Lycian League: Some Problems in its Administration", *ANRW* II.7.2 (1980) 832–855.
- JEAN et alii 2001 = E. JEAN – A. M. DİNÇOL – S. DURUGÖNÜL (edd.), *La Cilicie: Espaces et pouvoirs locaux (2e millénaire av. J. -C. 4e siècle ap. J. -C) – Kilikya: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. Binyıl - M.S. 4. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.
- JONES-AHM 1998² = A. H. M. JONES, *The Cities of the Eastern Roman Province*, Oxford 1998².
- JONES-CP 1972 = C. P. JONES, "The Inscription from the Sea-Wall at Anemurium", *Phoenix* 26 (1972) 396–399.
- JONES-CP 1976 = C. P. JONES, "The Plancii of Perge and Diana Planciana", *HSCP* 80 (1976) 231–237.
- JONES-CP 1980 = C. P. JONES, "Apuleius' *Metamorphoses* and Lollianus' *Phoinikika*", *Phoenix* 34 (1980) 243–254.
- JONES-CP 1987 = C. P. JONES, "A Note on Diogmitae", *ICS* 12 (1987) 179–180.
- JONES-CP 2001 = C. P. JONES, "The Claudian Monument at Patara", *ZPE* 137 (2001) 161–168.
- JOUGUET 1968² = P. JOUGUET, *La vie municipale dans l'Égypte romaine*, Paris 1968².
- KAIBEL 2001³ = G. KAIBEL, *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*, Hildesheim/Zürich/New York 2001³.
- KALLET-MARX 1995 = R. M. KALLET-MARX, *Hegemony to Empire: The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, Berkeley 1995.
- KARAMUT 1999 = İ. KARAMUT, "Syedra 1997 Kurtarma Kazısı ve Temizlik Çalışmaları", 9 *MKS* (1999) 141–150.
- KAYGUSUZ 1984 = KAYGUSUZ, "Funerary Epigram of Karzene (Paphlogonia): A Girl Raped by the Goths?", *EA* 4 (1984) 61–72.
- KLOSE 1987 = D. O. A. KLOSE, *Die Münzprägung von Smyrna in der römischen Kaiserzeit*, Berlin 1987.
- KEYSER 1997 = P. T. KEYSER, "Sallust's *Historiae*: Dioskorides and the Sites of the Korykos Captured by P. Servilius Vatia", *Historia* 46.1 (1997) 64–79.
- KIENAST 1992² = D. KIENAST, *Augustus: Prinzeps und Monarch*, Darmstadt 1992².
- KIESSLING 1914 = KIESSLING, "Phylakites", *RE* 20.1 (1941) 987–988.
- KNIBBE 1980 = D. KNIBBE, "Ephesos vom Beginn der römischen Herrschaft in Kleinasien bis zum Ende der Principatszeit (historisch)", *ANRW* II.7.2 (1980) 740–830.
- KNIBBE – ENGELMANN 1984 = D. KNIBBE – H. ENGELMANN, "Neue Inschriften aus Ephesos X", *JÖAI* 55 (1984) 138–149.
- KNOBLAUCH 1977 = P. KNOBLAUCH, *Die Hafenanlagen und die anschliessenden Seemauern von Side*, Ankara 1977.
- KOKKINIA 2000 = C. KOKKINIA, *Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis. Euergetismus und soziale Elite in Lykien*, Bonn 2000.

- KOLB 1991 = F. KOLB, "Überlegungen zur siedlungskundlichen Erforschung Lykiens", şurada: OLSHAUSEN – SONNABEND 1991: 367–376.
- KOLB 2004 = F. KOLB (Hrsg.), *Chora und Polis: Kolloquium des Historischen Kollegs, 5. bis 8. April 2000*, München 2004.
- KUPKE 1989 = B. KUPKE, "Lykien", *AW*20 (1989) 2–77.
- LANCKOROŃSKI 1892 = K. G. LANCKOROŃSKI, *Städte Pamphyliens und Pisidiens*, II: *Pisidien*, Prag/Wien/Leipzig 1892.
- LARSEN 1956 = J. A. O. LARSEN, "The Araxa Inscription and the Lycian Confederacy", *CPh* 51.3 (1956) 151–171.
- LARSON 2001 = J. LARSON, *Greek Nymphs: Myth, Cult, Lore*, Oxford 2001.
- LAUMONIER 1937 = A. LAUMONIER, "Recherches sur la chronologie des prêtres de Panamara", *BCH* 61 (1937) 236–298.
- LAUMONIER 1938 = A. LAUMONIER, "Recherches sur la chronologie des prêtres de Lagina", *BCH* 62 (1938) 251–284.
- LBW = P. Le BAS – W. H. WADDINGTON, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure, fait pendant les années 1834 et 1844* (Paris 1847–1877), *inscriptions Grecques et Latines*, Hildesheim 1972³.
- LECHAT – RADET 1888 = H. LECHAT – G. RADET, "Inscriptions d'Asie Mineure", *BCH* 12 (1888) 187–204.
- LEGRAND – CHAMONARD 1893 = E. LEGRAND – J. CHAMONARD "Inscriptions de Phrygie", *BCH* 17 (1893) 241–293.
- LENSKI 1999a = N. LENSKI, "Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria, From the 1st Century B.C. to the 6th Century A.D.", *JESHO* 42 (1999) 413–465.
- LENSKI 1999b = N. LENSKI, "Basil and the Isaurian Uprising of A.D. 375", *Phoenix* 53 (1999) 311–329.
- LENSKI 2001 = N. LENSKI, "Relations between Coast and Hinterland in Rough Cilicia", şurada: JEAN *et alii* 2001: 417–424.
- LENSKI 2003 = N. LENSKI, *Failure of Empire: Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*, California 2003.
- LEVICK 1967 = B. LEVICK, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford 1967.
- LEVICK 1968 = B. LEVICK, "Antiocheia", *RE* Suppl. 11 (1968) 49–61.
- LÉVY 1897 = I. LÉVY, "Études sur la municipale de l'Asie Mineure sous les Antonins (2e série)", *REG* 12 (1897) 255–289.
- LEWIS - SHORT 1980² = C. T. LEWIS - Ch. SHORT, *A Latin Dictionary: Founded on Andrews Edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1980².
- LIDDELL – SCOTT 1996¹⁰ = H. G. LIDDELL – R. SCOTT, *A Greek - English Lexicon*, Oxford 1996¹⁰.
- LIEBENAM 1900 = W. LIEBENAM, *Staædteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig 1900.
- Lib. *ep.* (Libanius, *Epistulae*) = *Briefe: Griechisch-Deutsch*, in Auswahl Hrsgg. von G. FATOUROS – T. KRISCHER, München 1980.
- Lib. *or.* (Libanius, *Orationes*) = *Libanii opera*, R. FOERSTER, vol. 2, Leipzig/Teubner 1904.
- Liv. (Livius, *Ab urbe condita*) = *Livy. From the Founding of the city*, with an English translation by B. O. FOSTER – F. G. MOORE – E. SAGE – A. C. SCHLESINGER, I–XIII, London/New York 1919–1951 (The Loeb Classical Library).
- Liv. *perioch.* (Livius, *Ab urbe condita librorum periochae*) = *Livy. From the founding of the City*, with an English translation by B. O. FOSTER, I, London/New York 1919 (The Loeb Classical Library).

- LOADER 1940 = W. R. LOADER, "Pompey's Command under the *Lex Gabinia*", *CR* 54.3 (1940) 134–136.
- Luc. *Demon.* (Lucianus, *Demonax*) = *Lucian*, A. M. HARMON, vol. 1. Cambridge(Mass.) 1913.
- Lucan. *Bell. civ.* (M. Annaeus Lucanus, *Bellum Civile*) = *M. Annaei Lucani Belli Civilis Libri Decem*, ed. A. E. HOUSMAN, Oxford 1927.
- Luc. *evang.* (Lucas, *evangelium*) = Luka, *İncil: Müjde. İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, İstanbul 2005⁵.
- Lukian. *Alex.* (Lucianus, *Alexandros*) = *Samsatlı Lukianos: Seçme Yazılar*, çev.: N. ATAÇ, İstanbul 1992.
- Lukian. *Icarom.* (Lucianus, *Icaromenippus*) = *Samsatlı Lukianos: Seçme Yazılar*, çev.: N. ATAÇ, İstanbul 1992.
- Lukian. *nav.* (Lucianus, *Navigium*) = *Samsatlı Lukianos: Seçme Yazılar*, çev.: N. ATAÇ, İstanbul 1992.
- Lykia* = *Lykia: Anadolu - Akdeniz Arkeolojisi*.
- MACGING 1986 = B. C. MACGING, *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus*, Leiden 1986.
- MACMULLEN 1967 = R. MACMULLEN, *Enemies of Roman Order: Treason, Unrest and Alienation in the Empire*, Cambridge(Mass.) 1967.
- MACRO 1980 = A. D. MACRO, "The Cities of Asia Minor under the Roman Imperium", *ANRW* II.7.2 (1980) 658–697.
- TPAPA* = *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*.
- MACURDY 1915 = G. H. MACURDY, "The Wanderings of Dardanus and the Dardani", *TPAPA* 46 (1915) 119–128.
- MAGIE 1950 = D. MAGIE, *Roman Rule in Asia Minor*, I–II, Princeton 1950.
- MAMA* = *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*.
- MAMA* 3 = J. KEIL – A. WILHELM, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, III: *Denkmäler aus dem rauhen Kilikien*, Manchester 1931.
- MAMA* 4 = W. H. BUCKLER – W. M. CALDER – W. K. C. GUTHRIE, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, IV: *Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia*, Manchester 1933.
- MAMA* 6 = W. H. BUCKLER – W. M. CALDER, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, VI: *Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, Manchester 1939.
- MAMA* 7 = W. M. CALDER, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, VII: *Monuments from Eastern Phrygia*, Manchester 1956.
- MAMA* 8 = W. M. CALDER – J. M. R. CORMACK, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, VIII: *Monuments from Lycaonia, the Pisidio-Phrygian Borderland, Aphrodisias*, Manchester 1962.
- MAMA* 9 = B. LEVICK – S. MITCHELL – J. POTTER – M. WAELEKENS, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, IX: *Monuments from the Aezanitis recorded by C. W. M. COX, A. CAMERON, and J. CULLEN*, London 1988 (*JRS* Monographs 4).
- MANSEL 1963 = A. M. MANSEL, *Die Ruinen von Side* Berlin 1963.
- MAREK 1993 = C. MAREK, *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Tübingen 1993 (*MDAI[A]*, Beiheft 39).
- MAREK 1995 = C. MAREK, "Der Lykische Bund, Rodos, Kos und Mithridates: Basis mit Ehreninschrift für Krinolaos, Sohn des Artapates, von Patara", *Likya* 2 (1995) 9–19.
- MARICQ 1958 = A. MARICQ, "Res Gestae Divi Saporis", *Syria* 35 (1958) 395–442.
- MARÓTI 1989 = E. MARÓTI, "Der Feldzug des P. Servilius Vatia gegen die Seeräuber Südanatoliens", *AArchHung* 32 (1989) 309–316.

- MARSHALL 1966 = A. J. MARSHALL, "Governors on the Move", *Phoenix* 20.3 (1966) 231–246.
- Martyr. Polyc. (Martyrium Polycarp)* = *The Acts of the Christian Martyrs*, H. MUSURILLO, Oxford 1972.
- Matta *evang.* (Matta *evangelium*) = *İncil: Müjde. İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi*, İstanbul 2005⁵.
- MCCABE 1986 = D. F. MCCABE, *Samos Inscriptions: Texts and List*, Princeton 1986.
- MELLINK 1978 = M. J. MELLINK, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 82.3 (1978) 315–338.
- MELLINK 1981 = M. J. MELLINK, "Archaeology in Asia Minor", *AJA* 85.4 (1981) 463–479.
- MENDEL 1901 = G. MENDEL, "Inscriptions de Bithynie", *BCH* 25 (1901) 5–92.
- MERCER 1939 = S. A. B. MERCER, *The Tell El-Amarna Tablets*, Toronto 1939.
- MERRITT *et alii* 1932 = B. D. MERRITT – H. T. WADE-GERY – M. F. MCGREGOR *The Athenian Tribute Lists*, I–IV, Cambridge(Mass.) 1939–1953.
- MERKELBACH – STAUBER 1996 = R. MERKELBACH – J. STAUBER, "Die Orakel des Apollon von Klaros", *EA* 27 (1996) 1–54.
- MERKELBACH – ŞAHİN-S 1988 = R. MERKELBACH – S. ŞAHİN, "Die publizierten Inschriften von Pergē", *EA* 11 (1988) 97–170.
- MERKELBACH 1973 = R. MERKELBACH, "Mauerbauepigramm aus Anemurion", *ZPE* 10 (1973) 174.
- MERKELBACH 1977 = R. MERKELBACH, "Inschriften aus Ephesos", *ZPE* 24 (1977) 185–186.
- MERKELBACH 1998 = R. MERKELBACH, "Centurio Regionarius (zu Plinius, Epist. X, 77/8)", *EA* 30 (1998) 114.
- MERKELBACH 2000 = R. MERKELBACH, "Der Überfall der Piraten auf Teos", *EA* 32 (2000) 101–114.
- MERKELBACH *et alii* 1997 = R. MERKELBACH – S. ŞAHİN – J. STAUBER, "Kaiser Tacitus erhebt Perge zur Metropolis Pamphylie und erlaubt einen Agon", *EA* 29 (1997) 69–74.
- METZGER 1988 = M. METZGER, *Grundriss der Geschichte Israels*, Neukirchen 1988.
- MEYER 1961 = E. MEYER, *Römischer Staat und Staatsgedanke*, Darmstadt 1961.
- MILNER 1998 = N. P. MILNER, *An Epigraphical Survey in the Kibyra-Olbasa Region Conducted by A. S. HALL*, Ankara 1998 (*BIAA* Monograph no. 24).
- MILTNER 1960 = F. MILTNER, "XXIV. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *JÖAI* 45 (1960) Beiblatt 1-75.
- MINOR 1979 = C. E. MINOR, "The Robber Tribes of Isauria", *AncW* 2 (1979) 117–127.
- MITCHELL – McNICOLL 1978 = S. MITCHELL – A. W. McNICOLL, "Archaeology in Western and Southern Asia Minor 1971-78", *AR* 25 (1978) 59–90.
- MITCHELL 1974 = S. MITCHELL, "The Plancii in Asia Minor", *JRS* 64 (1974) 27–39.
- MITCHELL 1983 = S. MITCHELL (ed.), *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. Proceedings of a Colloquium Held at University College, in April 1981*, Oxford 1983.
- MITCHELL 1989 = S. MITCHELL, "The Siege Cremna", şurada: FRENCH – LIGHTFOOT 1989: 191–201.
- MITCHELL 1990 = S. MITCHELL, "Festivals, Games, and Civic Life in Roman Asia Minor", *JRS* 80 (1990) 183–193.

- MITCHELL 1991 = S. MITCHELL, "The Hellenization of Pisidia", *MedArch* 4 (1991) 119–145.
- MITCHELL 1993 = S. MITCHELL, *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor*, I: *The Celts and the Impact of Roman Rule*, II: *The Rise of the Church*, Oxford/New York 1993.
- MITCHELL 1994a = S. MITCHELL, "Termessos, King Amyntas and the War with Sandaliotai: New inscription from Pisidia", şurada: FRENCH 1994: 95–105.
- MITCHELL 1994b = S. MITCHELL, "Three Cities in Pisidia", *AS* 44 (1994) 129–148.
- MITCHELL 1995 = S. MITCHELL with S. CORMACK – R. FURSDON – E. OWENS – J. ÖZTÜRK, *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War*, London 1995.
- MITCHELL 1998 = S. MITCHELL, "Native Rebellion in the Pisidian Tauros", şurada: HOPWOOD 1998: 155–175.
- MITCHELL 2005 = S. MITCHELL, "The Treaty between Rome and Lycia of 46 BC (MS 2070)", şurada: PINTAUDI 2005: 165–258.
- MITFORD 1980 = T. B. MITFORD, "Roman Rough Cilicia", *ANRW* II.7.2 (1980) 1230–1261.
- Milet* 6,1 = *Inschriften von Milet*, Teil 1: A. *Inschriften* n. 187–406 (Nachdruck aus den Bänden I 5 - II 3) von A. REHM, mit einem Beitrag von H. DESSAU; B. *Nachträge und Übersetzungen zu den Inschriften* n. 1–406 von P. HERRMANN Berlin/New York 1997.
- MKS = *Müze Kurtarma Semineri*.
- MOMMSEN 1930³ = Th. MOMMSEN, *The History of Rome*, I-IV, London/New York 1930³.
- MORDTMANN 1874 = I. MORDTMANN, *Marmara Ancyrano*, Diss. Berolini 1874.
- MORGANSTERN 1993 = J. MORGANSTERN (Hrsg.), *The Fort at Dereağzı an Other Material Remains in Its Vicinity: From Antiquity to Middle Ages*, Tübingen 1993 (*MDAI[A]*, Beiheft 40).
- NELIS-CLÉMENTI 2000 = J. NELIS-CLÉMENTI, *Les bénéficiaires: Militaires et administrateurs au service de l'empire (Ier s. a.C. – VIe s. p.C.)*, Paris 2000.
- Nik. Khon. *Hist.* (Niketas Khoniates, *Historia*) = *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev.: F. İŞILTAN, Ankara 1995 (Türk Tarih Kurumu Yayınları XIX. Dizi – Sayı 15).
- NOLLÉ 1983 = J. NOLLÉ, "Zum Landbau von Side", *EA* 2 (1983) 119–129.
- NOLLÉ 1987 = J. NOLLÉ, "Pamphyliche Studien 10. Die Blütezeit der Stadt Side in der 2. Hälfte des 3. Jahrhunderts n. Chr.", *Chiron* 17 (1987) 254–276.
- NOLLÉ 1992 = J. NOLLÉ, "Zur Geschichte von Etenna", *AMS* 6 (1992) 61–141.
- NOLLÉ 1993 = J. NOLLÉ, "Die feindlichen Schwestern - Betrachtungen zur Rivalität der pamphylichen Städte", şurada: DOBESCH – REHRENBÖCK 1993: 297–317.
- NOLLÉ 1996 = J. NOLLÉ, "Kitanaura: Münzen und Geschichte einer kleinen Stadt in den ostlykischen Bergen", *JNG* 46 (1996) 7–29.
- NOLLÉ 1998 = J. NOLLÉ, "Münzen als Zeugnisse für die Geschichte der Hellenisierung Kleinasiens", şurada: PETER 1998: 503–521.
- NOLLÉ-J 1990 = J. NOLLÉ, "Side: Zur Geschichte einer kleinasiatischen Stadt in der Kaiserzeit im Spiegel ihrer Münzen", *AW* 21 (1990) 244–265.
- Not. Dign.* = O. SEECK, *Notitia Dignitatum, accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Latercula Prouinciarum*, Berlin 1876, ND: Frankfurt am Main 1962.

- OGIS = W. DITTENBERGER, *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae: Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum*, I-II, Leipzig 1903–1905, ND: Hildesheim 1960.
- OLIVER 1978 = J. H. OLIVER, “The Piety of Commodus and Caracalla and the EIS BASILEIA”, *GRBS* 19 (1978) 375–388.
- OLSHAUSEN – SONNABEND 1991 = E. OLSHAUSEN – H. SONNABEND (Hrsgg.), *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums 2, 1984 und 3, 1987*, Bonn 1991.
- Or. Sib. (*Oracula Sbyllina*) = *Sibyllinischen Weissagungen. Vollstaendig gesammelt, nach neuer Handschriften-Vergleichung mit kritischem Commentare und metrischer deutscher Übersetzung*, Hrsg. von J. H. FRIEDLIB, Leipzig 1852.
- ORMEROD 1921 = H. A. ORMEROD, “Ancient Piracy in the Eastern Mediterranean”, *AAA* 8.3-4 (1921) 105–124.
- ORMEROD 1922 = H. A. ORMEROD, “The Campaigns of Servilius Isauricus against the Pirates”, *JRS* 12 (1922) 35–57.
- ORMEROD 1932 = H. A. ORMEROD, “Rome and The East: I. The Pirates of Cilicia”, *CAH* 9 (1932) 350–396.
- ORMEROD 1997² = H. A. ORMEROD, *Piracy in the Ancient World*, Liverpool 1997².
- Oros. *hist.* (Orosius, *Historiae adversus paganos*) = *Seven Books of History Against the Pagans*, Translated with Introduction and Notes by I. W. RAYMOND, New York 1936.
- Ovid. *met.* (Ovidius, *Metamorphoses*) = *Metamorphoses*, with an English translation by F. J. MILLER, London/New York 1960 (The Loeb Classical Library).
- ÖĞÜN – İŞİK 2001 = B. ÖĞÜN – C. İŞİK, *Kaunos*, Antalya 2001.
- ÖZSAİT 1980 = M. ÖZSAİT, *İlkçağ Tarihinde Pisidya: Başlangıçtan Büyük İskender Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul 1980.
- ÖZSAİT 1985 = M. ÖZSAİT, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul 1985.
- P. Abinn* = *The Abinnaeus Archive: Papers of a Roman Officer in the Reign of Constantius II*, edd. H. I. BELL, V. MARTIN, E. G. TURNER, D. van BERCHEM, Oxford 1962.
- P. Oslo* = *Papyri Osloenses*, I-III, Hrsgg. S. EIDREM – L. AMUNDSEN, Oslo 1925–1936.
- P. Ryl.* = *Catalogue of the Greek and Latin Papyri in the John Rylands Library: Documents of the Ptolemaic and Roman Periods*, edd. J. de M. JOHNSON – V. MARTIN – A. S. HUNT, Manchester 1915.
- P. Stras.* = F. PREISIGKE (Hrsg.), *Griechische Papyrus der Kaiserlichen Universitäts- und Landes Bibliothek zu Strassburg. Griechische Papyrus der Kaiserlichen Universitäts- und Landes-bibliothek zu Strassburg*, Leipzig 1912.
- P. Oxy* = *The Oxyrhynchus Papyri* XLV, No. 3209–3266, ed. by A. K. BOWMAN, M.W. HASLAM – S. A. STEPHENS – M. L. WEST et alii, London 1977; XLVII, No. 3316–3367, ed. by R. A. COLES – M. W. HASLAM, London 1980; XLVIII, No. 3368–3430, ed. by M. CHAMBERS – W. E. H. COCKLE – J. C. SHELTON – E. G. TURNER, London 1981; XLIX, No. 3431–3521, ed. by A. BÜLOW-JACOBSEN – J. E. G. WHITEHORNE, London 1982; LIV, No. 3722–3776, ed. by R.A. COLES – H. MAEHLER – P. J. PARSONS, London 1987; LV, No. 3777–3821, ed. by J. R. REA, London 1988 (Egypt Exploration Society in Graeco-Roman Memoirs, London).

- PALLAS *et alii* 1959 = D. I. PALLAS – S. CHARITONIDIS – J. VENENCIE, “Inscriptions Lyciennes trouvées a Solômos”, *BCH* 83 (1959) 496–508.
- PAPPAKONSTANTINOÛ – STERRETT 1883 = J. R. S. STERRETT, “Inscriptions of Tralleis”, *MDAI(A)* 8 (1883) 316–338.
- PARIS 1884 = P. PARIS, “Inscriptions d’Eumenia”, *BCH* 8 (1884) 232–254.
- PARIS – HOLLEAUX 1885 = P. PARIS – M. HOLLEAUX, “Inscriptions de Carie”, *BCH* 9 (1885) 68–84.
- PARKE 1985 = H. W. PARKE, *The Oracles of Apollo in Asia Minor*, London 1985.
- PASCHOUD 1971 = F. PASCHOUD, *Zosimos: Histoire nouvelle, I*, Paris 1971.
- PASCOSA = *Papers of the American School of Classical Studies at Athens*.
- Paus. (= Pausanias, *Perihêgêsis*) = *Pausanian Description of Greece*, with an English translation by W. H. JONES, I–V, London/New York 1918–1935 (The Loeb Classical Library).
- PEEK 1978 = W. PEEK, “Orakel aus Dodona für den Piratenkönig Zeniketes”, *ZPE* 30 (1978) 247–248.
- PEEK 1980 = W. PEEK, *Griechische Versinschriften aus Kleinasien*, Wien 1980.
- PEEK 1985 = W. PEEK, “Zu neugefundenen Epigrammen aus Kleinasien”, *EA* 5 (1985) 156–158.
- PEKÁRY 1980 = T. PEKÁRY, “Kleinasien unter römischer Herrschaft”, *ANRW* II.7.2 (1980) 595–657.
- PEKÁRY 1987 = T. PEKÁRY, “Seditio: Unruhen und Revolten im römischen Reich von Augustus bis Commodus”, *AncSoc* 18 (1987) 133–150.
- PEKMAN 1989² = A. PEKMAN, *Son Kazı ve Araştırmaların Işığında Perge Tarihi – History of Pergê*, Ankara 1989².
- PETER 1998 = U. PETER (Hrsg.), *Stephanos nomismatikos: Edith SCHÖNERT-GEISS zum 65. Geburtstag*, Berlin 1998.
- PETERSEN 1955 = H. PETERSEN, “Senatorial and Equestrian Governors in the Third Century A.D.”, *JRS* 45 (1955) 47–57.
- PETERSEN – LUSCHAN 1889 = E. PETERSEN – F. von LUSCHAN, *Reisen im südwestlichen Kleinasien, II: Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratıs*, Wien 1889.
- PETRAKOS 1967 = B. C. PETRAKOS, “Neai Pegai peri tou Khremonideiou Polemou”, *AD* 22A (1967) 38–52.
- PETZL 1994a = G. PETZL, “Die Beichtingschrift Westkleinasiens”, *EA* 22 (1994) 1–174.
- PETZL 1994b = G. PETZL “Die lykischen Zwölfgötter-Reliefs”, *AMS* 13 (1994) 1–28.
- PFAFF 1914 = PFAFF, “Irenarcha”, *RE* 9 (1914) 2031–2035.
- PFLAUM 1960 = H. G. PFLAUM, *Les procurateurs équestres sous le Haut-Empire romain*, II, Paris 1960.
- PINTAUDI 2005 = R. PINTAUDI (ed.), *Papyrologica Florentina 35: Papyri Graecae Schøyen*, Firenze 2005.
- PLANHOL 1958 = X. de PLANHOL, *De la plaine Pamphylıenne aux lacs Pisidiens: Nomadisme et vie paysanne*, Paris 1958.
- Plin. *ep.* (Plinius Caecilius Secundus, *Epistulae*) = *Genç Plinius’un Anadolu Mekutları: Plinius, Epistulae, 10. Kitap*, çev.: Ç. DÜRÜŞKEN – E. ÖZBAYOĞLU, İstanbul 2001.
- Plin. *nat.* (G. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*) = *Pliny Natural History*, with an English translation by H. R. RACKHAM – W. H. S. JONES – D. E. EICHHOLZ, I–X, Cambridge(Mass.)/London 1938–1975 (The Loeb Classical Library).

- PLRE I = A. H. M. JONES – J. R. MARTINDALE – J. MORRIS, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, I: A.D. 260–395, II: A.D. 395–527, III: A.D. 527–641, London 1971; 1980; 1992.
- Plut. *Ant.* (Plutarkhos, *Marcus Antonius*) = *Marcus Antonius*, çev.: M. ÖZAKTÜRK, Ankara 1992.
- Plut. *Cas.* (Plutarkhos, *Caesar*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, VII, London/New York 1919 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Kim.* (Plutarkhos, *Kimon*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, IV, Cambridge(Mass.) 1914 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Luc.* (Plutarkhos, *Lucullus*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, II, London/New York 1928 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Per.* (Plutarkhos, *Perikles*) = *Hayatlar*, VI: *Perikles – Fabius Maximus*, çev.: O. DAVIES, Ankara 1945.
- Plut. *Pomp.* (Plutarkhos, *Pompeius*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, V, London/New York 1918 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Pyrrh.* (Plutarkhos, *Pyrrhos*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, IX, London/New York 1920 (The Loeb Classical Library).
- Plut. *Sull.* (Plutarkhos, *Sulla*) = *Plutarch's Lives*, with an English translation by B. PERRIN, IV, London/New York 1926.
- POHL 1993 = H. POHL, *Die römische Politik und die Piraterie im östlichen Mittelmeer vom 3. bis zum 1. Jh. v. Chr.*, Berlin/New York 1993.
- Polyain. *Strat.* (Polyainos, *Strategemata*) = *Stratagems of War*, with an English translation by R. SHEPHERD, Chicago 1974.
- Polyb. (Polybios, *Historia*) = *The Histories*, with an English translation by W. R. PATON, I-VI, London/New York 1922–1927 (The Loeb Classical Library).
- Pomp. Trog. (Pompeius Trogus, *Proloques*) = *Proloques to the Philippic History of Trogus*, with an English translation by J. C. YARDLEY, Atlanta GA 1994.
- POMTOW 1921 = H. POMTOW, "Delphische Neufunde", *Klio* 17 (1921) 153–203.
- PREGER 1984 = Th. PREGER, "Dorylaion", *MDAI(A)* 19 (1984) 300–314.
- PRITCHETT 1979 = W. K. PRITCHETT, *The Greek State at War*, 3: *Religion*, Berkeley 1979.
- Ps.-Arist. (Pseudo Aristeides, *Rhetores Graeci ex recognitione*) = *Rhetores Graeci ex recognitione* L. SPENGEL, 1, Lipsiae 1853 (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana).
- QUASS 1993 = F. QUASS, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Osten*, Stuttgart 1993.
- RADET – PARIS 1886 = G. RADET – P. PARIS, "Inscriptions d'Attaleia", *BCH* 10 (1886) 148–161.
- RAMSAY 1883a = W. M. RAMSAY, "Inscriptions de la Galatie et du Pont", *BCH* 7 (1883) 15–28.
- RAMSAY 1883b = W. M. RAMSAY, "Unedited Inscriptions of Asia Minor", *BCH* 7 (1883) 258–280.
- RAMSAY 1885 = W. M. RAMSAY, "Inscriptions from Asia Minor (Mittheilungen 1883, p. 71): IV Milyas and Cabalis", *MDAI(A)* 10 (1885) 334–349.
- RAMSAY 1888 = W. M. RAMSAY, "Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (III)", *AJAHFA* 4.3 (1888) 263–288.
- RAMSAY 1890 = W. M. RAMSAY, *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1890.
- RAMSAY 1895 = W. M. RAMSAY, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, I, Oxford 1895.
- RAMSAY 1905 = W. M. RAMSAY, "Lycaonian and Phrygian Notes (Continued)",

- CR 19 (1905) 413–429.
- RAMSAY 1917 = W. M. RAMSAY, “Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War”, *JRS* 7 (1917) 229–283.
- RAMSAY 1928 = W. M. RAMSAY, “Anatolica quaedam”, *JRS* 48 (1928) 46–53.
- RAMSAY 1961 = W. M. RAMSAY, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev.: M. PEKTAŞ, İstanbul 1961.
- RAUH 1993 = N. K. RAUH, *The Sacred Bonds of Commerce: Religion, Economy, and Trade Society at Hellenistic Roman Delos, 166-87 B.C.*, Amsterdam 1993.
- RAUH 1997 = N. K. RAUH, “Who Were the Cilician Pirates?”, *ASORAR* 4 (1997) 263–283.
- RAUH *et alii* 2000 = N. K. RAUH – R. W. TOWNSEND – M. HOFF – L. WANDSNIDER, “Pirates in the Bay of Pamphylia: an Archaeological Inquiry”, şurada: *The Sea in Antiquity*, *BAR* 899 (2000) 151–180.
- RECAM = *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor*.
- RECAM 2 = S. MITCHELL (ed.), *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor, II: The Ankara District: The inscriptions of North Galatia*, Oxford 1982.
- REINACH 1908 = Th. REINACH, “ΠΑΡΘΕΝΩΝ”, *BCH* 32 (1908) 499–513.
- RÉMY 1989 = B. RÉMY, *Les carrières senatoriales dans les provinces romanes d'Anatolie au Haut Empire (31 av. J.-C. – 284 après J.-C.): Pont-Bithynie, Galatia, Cappadocia, Lycie-Pamphylie et Cilicie*, Paris 1989.
- REYNOLDS 1982 = J. REYNOLDS, *Aphrodisias and Rome*, London 1982.
- RIDLEY 2000 = R. T. RIDLEY, “The Dictator's Mistake: Caesar's Escape from Sulla”, *Historia* 49.2 (2000) 211–229.
- RIFE 2002 = J. L. RIFE, “Officials of the Roman Provinces in Xenophon's Ephesiaca”, *ZPE* 138 (2002) 93–108.
- RITTERLING 1924 = E. RITTERLING, “Legio”, *RE* 12 (1924) 1211–1899.
- ROBERT – ROBERT 1983 = J. ROBERT – L. ROBERT, *Fouilles d'Amyzon en Carie, I: Exploration histoire, monnaies et inscriptions*, Paris 1983.
- ROBERT 1928 = L. ROBERT, “Études épigraphiques: Première série”, *BCH* 52 (1928) 407–425.
- ROBERT 1937 = L. ROBERT, *Études Anatoliennes: Recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Paris 1937.
- ROBERT 1938 = L. ROBERT, *Études épigraphiques et philologiques*, Paris 1938.
- ROBERT 1940 = L. ROBERT, *Les gladiateurs dans l'Orient grec*, Paris 1940.
- ROBERT 1948a = L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, IV, Paris 1948.
- ROBERT 1948b = J. – L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, VI, Paris 1948.
- ROBERT 1954 = J. – L. ROBERT, *La Carie: Histoire et géographie historique, avec le recueil des inscriptions antiques. La plateau de Tabai et ses environs*, I–II, Paris 1954.
- ROBERT 1955 = L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, X, Paris 1955.
- ROBERT 1960 = L. ROBERT, “Recherches Épigraphiques”, *REA* 62 (1960) 276–361.
- ROBERT 1962² = L. ROBERT, *Villes d'Asie Mineure: Études de géographie ancienne*, Paris 1962².
- ROBERT 1965 = L. ROBERT, *Hellenica: Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, XIII, Paris 1965.
- ROBERT 1966 = L. ROBERT, *Documents de l'Asie Mineure méridionale. Inscriptions, monnaies et géographie*, Genève/Paris 1966.

- ROBERT 1969 = L. ROBERT, "Inscriptions", şurada: GAGNIERS *et alii* (éd.), 1969: 247–387.
- ROGERS 1995 = G. M. ROGERS, "Dēmosthenes of Oenoanda and Model of Euergetism", *JRS* 81 (1991) 91–100.
- ROSTOVTZEFF 1926 = M. ROSTOVTZEFF, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford 1926.
- ROSTOVTZEFF 1932 = M. ROSTOVTZEFF, "Pontus and It's Neighbours: The First Mithridatic War", *CAH* 9 (1932) 211–259.
- ROSTOVTZEFF 1955 = M. ROSTOVTZEFF, *Gesellschafts- und Wirtschaftsgeschichte der hellenistischen Welt*, III, Darmstadt 1955.
- ROUGÉ 1966 = J. ROUGÉ, "L'Histoire Auguste et Isaurie dans le IVe siècle", *REA* 68 (1966) 282–315.
- RUGE 1913 = W. RUGE, "Homanada", *RE* 8.2 (1913) 2265.
- RUGE 1927 = W. RUGE, "Lykia", *RE* 13.2 (1927) 2270–2282.
- SAFFREY 1988 = H. D. SAFFREY, "Un nouveau duovir a Antioche de Pisidie", *AS* 38 (1988) 67–69.
- SAGLIO 1892 = E. SAGLIO, "Diogmitiae (διωμίται)", *DAGR* 2.1 (1892), 227.
- SALAMAN 1971 = M. SALAMAN, "The Chronology of the Gothic Invasions into Asia Minor in the 3rd Century A.D.", *Eos* 59 (1971) 109–139.
- Sall. *Catil.* (Sallustius, *De coniuratione Catilinae*) = *Sallust*, with an English translation by J. C. ROLFE, London/New York 1920 (The Loeb Classical Library).
- Sall. *hist.* (Sallustius, *Historiae*) = *The Histories*, with an English translation by J. C. ROLFE, London/New York 1955 (The Loeb Classical Library).
- SANCISI-WEERDENBERG – KURT 1991 = H. SANCISI-WEERDENBERG – A. KURT (edd.), *Achaemenid History VI: Asia Minor and Egypt. Old Cultures in a New Empire*, Leiden 1991.
- SARTRE 1995 = M. SARTRE, *L'Asie Mineure et l'Anatolie d'Alexandre à Dioclétien (IVe Siècle av. J. –C./IIIe Siècle ap. J. –C.)*, Paris 1995.
- SB V = *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten*, Hrsg. F. BILABEL, Vol. 5 (1934–1955), nos. 7515–8963.
- SCHAFFER 1950 = R. SCHAFFER, "Pisidian", *AJP* 81.3 (1950) 239–270.
- SCHALLMAYER 1990 = E. SCHALLMAYER, *Der römische Weihebezirk von Osterburken, I: Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer-Inschriften des Römischen Reiches (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 40)*, Stuttgart 1990.
- SCHERRER *et alii* 1999: P. SCHERRER – H. TAEUBER – H. THÜR (Hrsgg.), *Steine und Wege: Festschrift für Dieter Knibbe zum 65. Geburtstag*, Wien 1999.
- SCHINDLER 1972 = F. SCHINDLER, *Die Inschriften von Bubon (Nordlykien)*, Wien 1972.
- SCHUCHHARDT 1899 = C. SCHUCHHARDT – A. CONZE, "Die Arbeiten zu Pergamon", *AM* 24 (1899) 164–240.
- SCHULER 1998 = Ch. SCHULER, *Ländliche Siedlungen und Gemeinden im hellenistischen und römischen Kleinasien*, München 1998.
- SCHULTHEß 1918 = O. SCHULTHEß, "Εἰρηνάρχαι", *RE* Suppl. 3 (1918) 419–423.
- SCHWARZ 1743 = C. G. SCHWARZ, *De Irenarchis*, Altorf 1743.
- SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*.
- SECUNDA 1991 = N. SECUNDA, "Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Greater Phrygia", şurada: SANCISI-WEERDENBERG – KURT 1991: 83–143.

- Sen. *epist.* (Seneca, *Epistulae ad Lucilium*) = *Seneca ad Lucilium Epistulae Morales I-III*, with an English translation by R. M. GUMMERE, London/New York 1925 (The Loeb Classical Library).
- SHAW 1984 = B. D. SHAW, "Bandits in the Roman Empire", *P&P* 105 (1984) 3–52.
- SHAW 1990a = B. D. SHAW, "Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia [1 part]", *JESHO* 33 (1990) 199–233.
- SHAW 1990b = B. D. SHAW, "Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia [2 part]", *JESHO* 33 (1990) 237–270.
- SHAW 1991 = B. D. SHAW, "Der Bandit", *şurada*: GIARDINA 1991: 337–381.
- SHERK 1955 = R. K. SHERK, "The Inermes Provinciae of Asia Minor", *AJP* 4 (1955) 400–413.
- SHERK 1980 = R. K. SHERK, "Roman Galatia: The Governors from 25 B.C. to A.D. 114", *ANRW* II.7.2 (1980) 954–1052.
- SHERWIN-WHITE 1976 = A. N. SHERWIN-WHITE, "Rome, Pamphylia and Cilicia, 133–70 B.C.", *JRS* 66 (1976) 1–14.
- SHERWIN-WHITE 1984 = A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1*, London 1984.
- SHERWIN-WHITE 1994 = A. N. SHERWIN-WHITE, "Lucullus, Pompey and the East", *CAH* 9 (1994) 229–265.
- SIG*³ = W. DITTENBERGER, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, I–IV, Leipzig 1915–1924, 3. Aufl., ND: Hildesheim 1960.
- SMALWOOD 1967 = E. M. SMALWOOD, *Documents Illustrating the Principate of Gaius, Claudius and Nero*, Cambridge 1967.
- SMITH 1887 = A. H. SMITH, "Notes on a Tour in Asia Minor", *JHS* 8 (1887) 216–267.
- SOUZA 1999 = P. de SOUZA, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge 1999.
- Soz. *hist. eccl.* (Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*) = *Sozomenus: Kirchengeschichte*, Hrsg. von J. BIDEZ, Berlin 1960 (Berlin Akademie Verlag).
- SPEIDEL 1983 = M. P. SPEIDEL, "Recent Epigraphical Discoveries and Research", *şurada*: MITCHELL 1983: 7–34.
- SPEIDEL 1985 = M. P. SPEIDEL, "The Police Officer, A Hero: An Inscribed Relief from Near Ephesos. I.K. 17, 3222", *EA* 5 (1985) 159–160.
- SPRATT – FORBES 1847 = T. A. B. SPRATT – E. FORBES, *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, I–II, London 1847.
- Steph. Byz. (Stephanos Byzans, *Ethnika*) = *Stephani Byzantii: Ethnicorum*, Quae supersunt ex recensione Augusti Meinekii, Berolini 1849.
- STERRETT 1888a = J. R. S. STERRETT, *An Epigraphical Journey in Asia Minor* [during the summer of 1884], Boston 1888 (*PASCSA* 2, 1883/84).
- STERRETT 1888b = J. R. S. STERRETT, *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, Boston 1888 (*PASCSA* 3, 1884/85).
- Strab. (Strabon, *Geographika*) = *The Geography of Strabo*, with an English translation by H. L. JONES, I–VIII, London/New York 1917–1932 (The Loeb Classical Library).
- STRUBBE 2005 = J. H. M. STRUBBE, "Young Magistrates in the Greek Estate", *Mnemosyne* 58.1 (2005) 88–111.
- Suet. *Aug.* (Suetonius, *De Vitae Caesarum, Augustus*) = *The Lives of the Caesars*, with English translation J. C. ROLFE, I, London/New York 1924 (The Loeb Classical Library).

- Suet. *Claud.* (Suetonius, *De Vitae Caesarum, Claudius*) = *The Lives of the Caesars*, with English translation J. C. ROLFE, I, London/New York 1924 (The Loeb Classical Library).
- Suet. *Iul.* (Suetonius, *De Vitae Caesarum, Iulius Caesar*) = *The Lives of the Caesars*, with English translation J. C. ROLFE, I, London/New York 1924 (The Loeb Classical Library).
- Suet. *Tib.* (Suetonius, *De Vitae Caesarum, Tiberius*) = *The Lives of the Caesars*, with English translation J. C. ROLFE, I, London/New York 1924 (The Loeb Classical Library)
- SWOBODA *et alii* 1935 = H. SWOBODA – J. KEIL – F. KNOLL, *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien*, Prague 1935.
- Syll^B* = W. DITTENBERGER, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, Leipzig 1915–1924.
- SYME 1934 = R. SYME, “Galatia and Pamphylia under Augustus: The Governorships of Piso, Quirinius and Silvanus”, *Klio* 27 (1934) 112–148.
- SYME 1943 = R. SYME, “Toroşların Muntazam İşgali”, *TTKong* 3 (1943) 570–575.
- SYME 1995 = R. SYME, *Anatolica. Studies in Strabo*, Oxford 1995.
- ŞAHİN-S 1991 = S. ŞAHİN, “Meter Oreia von Karain / Antalya: Eine Grottengöttin in Südkleinasien” *EA* 17 (1991) 126–132.
- ŞAHİN-S 1994 = S. ŞAHİN, *Ein Vorbericht über den Stadiasmus Provinciae Lyciae in Patara*, şurada: Lykia 1 (1994 [1995]) 130–137, Abb. 1–5.
- ŞAHİN-S 1996 = S. ŞAHİN, “Studien zu den Inschriften von Pergē III: Marcus Plancius Rutilius Varus und C. Iulius Plancius Varus Cornutus, Vater und Sohn der Plancia Magna”, *EA* 27 (1996) 115–125.
- Tac. *ann.* (Tacitus, *Annales*) = *The Annals*, with an English translation by C. H. MOORE – J. JACKSON, London/New York 1931–1937 (The Loeb Classical Library).
- TAD = *Türk Arkeoloji Dergisi*.
- TALHEIM 1913 = TALHEIM, “Οροφύλακες”, *RE* 8 (1913) 2433.
- TAM = *Tituli Asiae Minoris*.
- TAM 2,1 = E. KALINKA, *Tituli Asiae Minoris, II: Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti, 1: Pars Lyciae occidentalis cum Xantho oppido*, Wien 1920.
- TAM 2,3 = E. KALINKA, *Tituli Asiae Minoris, II: Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti, 3: Regiones montanae a valle Xanthi fluminis ad oram orientalem*, Wien 1944.
- TAM 3,1 = R. HEBERDEY, *Tituli Asiae Minoris, III: Tituli Pisidiae, 1: Tituli Termessi et Agri Termessensis*, Wien 1941.
- TAM 5,1 = P. HERRMANN, *Tituli Asiae Minoris, V: Tituli Lydiae linguis Graeca et Latina conscripti, 1: Regio septentrionalis ad orientem vergens*, Wien 1981.
- TAM 5, 2 = P. HERRMANN, *Tituli Asiae Minoris, V: Tituli Lydiae linguis Graeca et Latina conscripti, 2: Regio septentrionalis ad occidentem vergens*, Wien 1989.
- TANRIVER 1991 = C. TANRIVER, “Some New Texts Recording Occupations”, *EA* 18 (1991) 79–82.
- TANRIVER 1996 = C. TANRIVER, *Antik Devirde Lydia'da Sosyal ve Ekonomik Amaçlı Dernekler*, İzmir 1996 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- TARN 1936³ = W. TARN, *Hellenistic Civilization*, London 1936³.
- TAŞLIKLIOĞLU 1955 = Z. TAŞLIKLIOĞLU, “Son Zamanlarda Bulunmuş Olan Birkaç Bithynia Kitabesi”, *Bellefen* 19 (1955) 81–97.
- Tert. *apol.* (Tertullianus, *Apologeticum*) = *Tertullian: Apology de spectaculis*, with an English translation by G. H. RENDALL, London/New York 1931 (The Loeb Classical Library).

- Thuk. (Thukydides) = *Peloponnesos Savaşı*, çev.: T. GÖKÇÖL, İstanbul 1976.
- TIB 5 (1990) = F. HILD – H. HELLENKEMPER, *Tabula Imperii Byzantini*, V, 1–2: *Kilikien und Isaurien*, Wien 1990.
- TIB 7 (1990) = K. BELKE – N. MERSICH, *Tabula Imperii Byzantini*, VII: *Phrygien und Pisidien*, Wien 1990.
- TIB 8 (2004) = F. HILD – H. HELLENKEMPER, *Tabula Imperii Byzantini*, VIII: *Lykien und Pamphylien*, Wien 2004.
- TOD 1952 = M. N. TOD, “The Progress of Greek Epigraphy, 1948-9”, *JHS* 72 (1952) 20–55.
- TREUBER 1887 = O. TREUBER, *Geschichte der Lykier*, Stuttgart 1887.
- TROXELL 1982 = H. A. TROXELL, *The Coinage of the Lycian League*, New York 1982.
- TTKong = *Türk Tarih Kongresi Raporları*.
- TÜBA = *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*.
- UNZ 1986 = C. UNZ (Hrsg.), *Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13. Internationaler Limeskongreß, Aalen 1983*, Stuttgart 1986.
- Val. Max. (Valerius Maximus) = *Valerius Maximus and the Rhetoric of the New Nobility*, with an English translation by W. M. BLOOMER, London 1992.
- Vell. (Velleius Paterculus, *Historia Romana*) = *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, with an English translation by F. E. SHIPLEY, London/New York 1924 (The Loeb Classical Library).
- WARD 1969 = A. M. WARD, “Cicero’s Support of the *Lex Gabinia*”, *ClassW* 63.1 (1969) 8–10.
- WARREN 1979 = P. WARREN, “The Miniature Fresco from the West House at Akrotiri, and its Aegean Setting”, *JHS* 99 (1979) 115–129.
- WEISS 1990 = P. WEISS, “Marktgewichte von Kyzikos und Hipparchengewichte”, *AMS* 1 (1990) 117–139.
- WINTER 1966 = F. E. WINTER, “Notes on Military Architecture in the Termessus Region”, *AJA* 70.2 (1966) 127–137.
- WIRTH 1984 = G. WIRTH, “Pompeius im Osten”, *Klio* 66 (1984) 574–580.
- WÖRRLE – MARKSTEINER 2002 = Th. MARKSTEINER – M. WÖRRLE, “Ein Altar für Kaiser Claudius auf dem Bonda tepesi zwischen Myra und Limyra”, *Chiron* 32 (2002) 545–569.
- WÖRRLE 1975 = M. WÖRRLE, “Zwei neue griechischen Inschriften aus Myra”, şurada: J. BORCHHARDT 1975: 286–300.
- WÖRRLE 1979 = M. WÖRRLE, “Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens III: Ein hellenistischer Königsbrief aus Telmessos”, *Chiron* 9 (1979) 83–111.
- WÖRRLE 1988 = M. WÖRRLE, *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien*, München 1988.
- WÖRRLE 2004 = M. WÖRRLE, “Ermandyberis von Limyra, ein prominenter Bürger aus der Chora”, şurada: KOLB 2004: 291–302.
- WZGK = *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst*.
- Xen. an. (Xenophon, *Anabasis*) = *Anabasis*, çev.: T. GÖKÇÖL, İstanbul 1974.
- Xen. Eph. (Xenophon Ephesius) = *Xenophon d’Éphèse: Les Éphésiaques*, G. DALMEYDA (ed.), Paris 1926.
- Xen. Hell. (Xenophōn, *Hellenika*) = *Hellenica*, with an English translation by C. L. BROWNSON – O. J. TODD, I-III, London/New York 1961 (The Loeb Classical Library).
- ZGUSTA 1984 = L. ZGUSTA, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg 1984.

- ZIEBARTH 1929 = E. ZIEBARTH, *Beiträge zur Geschichte des Seeräubs und Seehandels im alten Griechenland*, Hamburg 1929.
- ZIMMERMANN 1992 = M. ZIMMERMANN, *Untersuchungen zur Historischen Landeskunde Zentrallykiens*, Bonn 1992.
- ZIMMERMANN 1993 = M. ZIMMERMANN, "Zwischen Polis und Koinon: Zum ὑποφύλαξ im Lykischen Bunde", *EA* 21 (1993) 107–120.
- ZIMMERMANN 1996 = M. ZIMMERMANN, "Probus, Carus und die Räuber im Gebiet des Pisidischen Termessos", *ZPE* 110 (1996) 265–277.
- ZOROĞLU 1994 = L. ZOROĞLU, *Kelenderis, I: Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara 1994.
- Zos. *hist.* (Zosimos, *Historia nova*) = *Histoire nouvelle*, texte établi et traduit par F. PASCHOUD, I-III, Paris 1971–1989 (Les Belles Lettres).
- ZPE* = *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*.

GİRİŞ

1. En Eski Devirlerden M.Ö. II. Yüzyılın Başına Kadar Doğu Akdeniz'de Haydutluk/Korsanlık Faaliyetlerine Genel Bakış

M.Ö. II. Bin Yıldan Arkaik Çağ'a Kadar Haydutluk/Korsanlık: M.Ö. II. binde haydutluk ve korsanlığın nasıl bir gelişim gösterdiği konusunda doğrudan bilgi veren herhangi bir kaynak bulunmamakla birlikte; modern araştırmacılar dönemin tarihsel gelişmelerinden yola çıkarak konuyla ilgili yorumlarda bulunmaktadır: SOUZA 1999: 16, dönemin Doğu Akdeniz toplumları için yağmacılıkla haydutluk/korsanlık arasında bir ayırım olmadığını ifade ederken, ORMEROD 1978²: 156, başta Deniz Kavimleri olmak üzere, Lukkalar'ın gerçekleştirdiği her türlü yağma faaliyetlerini korsanlık olarak değerlendirmektedir.

Doğu Akdeniz'de düzenli deniz ve kara ticareti M.Ö. II. binlerde başlamış; M.Ö. 1200'lerden itibaren, Mısır, Kıbrıs, Suriye, Ege ve Anadolu'nun Akdeniz sahilleri arasında giderek yoğunlaşmıştır. Ancak bu ticari faaliyetler yağmayı da beraberinde getirmiştir. Nitekim M.Ö. XV. yüzyılda Alasia kralı tarafından, Mısır firavunu III. Amenofis'e yazılmış ve Tell el-Amarna arşivlerinde muhafaza edilmiş bir mektuptan, Lukkalıların küçük bir kasabayı ele geçirerek yağmaladıklarını öğrenmekteyiz (MERCER 1939: no. 38). Tarihin en ünlü yağma seferi ise, M.Ö. XII. yüzyılda Deniz Kavimleri tarafından yapılmış, Anadolu'yu baştanbaşa yağmalayan kavimler, Mısır'a kadar dayanmışlar ve ancak III. Ramses tarafından durdurulabilmişlerdir. Bu savaş III. Ramses'in Medinet Habu'daki tapınağının rölyeflerine de konu olmuştur.

Medinet Habu Tapınağı'ndaki duvar resimlerinin benzer örneklerini, bir Miken vazosu ile Thera'daki bir duvar resminde de görmekteyiz (WARREN 1979: 115 v.dd). Bu arkeolojik verileri, Thuk. I 4'ün, "*geleneğe göre, bir donanmaya ilk olarak Minos sahip oldu, ... ayrıca vergilerin toplanmasını daha kolayca sağlamak amacıyla korsanlığı elinden geldiğince ortadan kaldırdı*" şeklindeki ifadeleri de desteklemektedir.

Konumuzla ilgili olarak, M.Ö. XII. yüzyıldan Arkaik Çağ'a kadar, Arkaik Çağ başta olmak üzere, Karanlık Dönem'e ışık tutan Homēros'un *Ilias* ve *Odysseia*

destanları dışında herhangi bir kaynak yoktur. Homēros'un destanlarında geçen haydutluk/korsanlık faaliyetlerine aşağıda değinilecektir.

Arkaik Çağ'da Haydutluk/Korsanlık: Ozan Homēros'un Arkaik Çağ Hellen toplumu- nun sosyal ve siyasal yaşamını anlatan *Ilias* ve *Odysseia* destanları, haydutlar- dan(?)/korsanlardan(?) bahseden en erken yazılı kaynaktır. Söz konusu destanlar sayesinde, M.Ö. II. bin yıl ve Karanlık Çağlar'a göre, Arkaik Çağ'da haydut- luk(?)/korsanlığın(?) gelişimi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadır.

Daha öncesinde ve sonrasında olduğu gibi, Arkaik Çağ'da da haydut- luk/korsanlık toplum tarafından kabul görmeyen bir faaliyeti (Hom. *Od.* III 71–74). Bununla birlikte, korsanlığın bu çağda henüz utanılacak bir davranış olmadığını da biliyoruz: Bu durumun en iyi örneği, *Odysseia* Destanı'nın başkahramanı olan Odysseus'a karşı hemşerilerinin gösterdiği saygıdır. Odysseus yoldaşlarıyla bera- ber gemiye binip Mısır'a kadar olan sahilleri yağmalamış, ganimetler toplamış, ele geçirdiği insanları köle olarak satmıştır (Hom. *Od.* XIV 222–234; XVII 424–433). Buna rağmen hemşerileri, 20 yıl sonra korsanlıktan elde etmiş olduğu hatırı sayılır bir ganimetle Ithaka'ya geri dönen Odysseus'u dışlamak yerine, O'na büyük bir saygı göstermişlerdir. İşte Homēros'un destanlarında geçen bu dünyada, korsan- lık/haydutluk ve savaş neredeyse birbirinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe gir- mişti. Bir yerleri yağmalayarak zenginleşmek, duruma göre toplumun gözünde ayıp sayılmadığı gibi, zaman zaman Odysseus örneğinde olduğu gibi, saygınlık da ka- zandırdığı olurdu (SOUZA 1999: 18). Ancak, Odysseus'un ganimet hırsıyla gerçekleştirdiği yağma seferleri kendi toplumunda O'na kral unvanını kazandırırken, kurban- ları herhalde O'nu korsan/haydut olarak görmüşlerdir.

Büyük Kolonizasyon Çağı adı verilen bu çağda, Hellenler Hellas'tan çıkarak Akdeniz sahillerinde koloniler kurmuşlar ve hem komşularıyla hem de kendi arala- rında yoğun bir deniz ticaretine başlamışlardır. Söz konusu bu ticaret sayesinde Hellenler hem zenginleşmişler hem de denizci bir ulus olma kimliğini kazanmışlar- dır; fakat deniz ticaretinin Hellenler'e sağlamış olduğu bu avantaj, sayısı her geçen gün biraz daha artan soygun, yağma ve güvenlik problemlerini de beraberinde getirmiştir.

Klasik Çağ'da Haydutluk/Korsanlık: Klasik Çağ yazılı kaynaklarında, kara ya da denizde yapılan her türlü yağma faaliyeti, artık haydutluk veya korsanlık olarak nitelendirilmektedir. Antik Hellen toplumunda iki kelime vardı ki, bunların her ikisi

de duruma göre “haydut veya korsan” anlamına gelebilirdi: *πειρατής*¹ ve *ληστής*. Bu iki kelime anlam bakımından Antikçağ’da iç içe geçmiş gibi görünmektedir². Örneğin, Strab. XI 2, 12’de Kolkhis yakınlarındaki Bosphoros halkıyla ilgili olarak “onlar denizde haydutluk yaparak yaşıyorlar” ifadesinde geçen *lestēriōn* sözcüğü, haydutluğu değil korsanlığı işaret etmektedir. *Peiratēs* ve *lēistēs* sözcükleri, Geç Dönem yazarlarınca da eşanlamlı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Her iki sözcüğün ne zamana kadar birbirlerinin eşanlamlısı olarak kullanıldığı bilinmemekle birlikte, M.S. IX. yüzyılda anlam bakımından artık birbirlerinden kesin olarak ayrıldığını söyleyebiliriz. Nitekim Bizans Çağı sözlüğü olan Suda’da “*peiratēs*, denizde yağma yapanlar”; “*lēistēs* ise, *peiratēs*’lerin denizde yaptıklarını karada yapanlar” şeklinde açıklanmaktadır. Bu iki sözcüğün yanı sıra, M.S. II.–III. yüzyıldan itibaren, sadece korsanlığı ifade etmek için *καταποντιστής*³ sözcüğü kullanılmaya başlamıştır.

Epigrafik ve antik metinlerden, M.Ö. V. yüzyılda haydutluk/korsanlığın Hellen *polis*’leri için çok ciddi bir problem olduğunu öğreniyoruz. Özellikle bunlardan bir tanesi, Hellen kentlerinin haydut/korsanlardan çektiği sıkıntının ağırlığını göstermesi açısından oldukça ilginçtir: M.Ö. 470’lere tarihlenen söz konusu yazıt, Tēoslular’ın, topraklarını yağmalayan, karada ve denizde haydutluk yapanlara karşı bir beddua metnidir (*SIG*³, no. 37. 38).

Peloponnesos Savaşı öncesinde ve bu savaş sırasında, Atina ve müttefiklerinin deniz ticaretini, özellikle de Atina’ya yapılan tahıl sevkiyatını güvenlik altına almak için korsanlara karşı hem Batı’da hem Doğu’da seferler düzenlediği bilinmektedir⁴. Hatta Periklēs de Kallias Barışı’ndan sonra, M.Ö. 448/447 yılında korsanlara karşı Atina’da bir kongre düzenlemek amacıyla bütün Hellen *polis*’lerine birer delege göndermiş (Plut. *Per.* XVII) olmakla birlikte; bu kongrenin yapıp yapılmadığı ya da nasıl sonuçlandığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

M.Ö. 431–404 yıllarındaki Peloponnesos Savaşı denizde ve karada güven-sizliğe neden olmuş; Atina’ya karşı Sparta tarafından desteklenen haydutla-

¹ LIDDELL – SCOTT 1996¹⁰: 1355. Antik yazarlar tarafından *lēistēs* ile eş anlamlı olarak kullanılan bir diğer kelime olan *πειρατής* ile ilk kez Rhamnous’un sahil kesiminin güvenliğini sağlamak için, *dēmos* tarafından özel bir görevle *stratēgos*’luğa seçilen Epikharēs’in onuruna dikilen M.Ö. ca. 267 tarihli bir Atina karamamesinde karşılaşılmaktadır (*SEG* 24 [1968] no. 154; PETRAKOS 1967: 38–52).

² Haydutluk/korsanlık sözcüğünün Latince’deki karşılığı ise, *latrocinium* ya da *piratā*’dır, (bk. LEWIS – SHORT 1980²: 1008; 1382). Hellence *peiratēs*’ten gelen *pirata* sözcüğü ile *latrocinium*, tıpkı Hellence’de olduğu gibi hem haydutluk hem de korsanlık sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

³ İlk kez, M.Ö. IV. yüzyılda yaşamış hatip Isokratēs’in *Panegyrikos* 115 ve *Panathēnaikos* 12; 226 söylevlerinde geçen *kataponistēs* sözcüğünü, LIDDELL – SCOTT 1996¹⁰: 907 “gemiye saldıran kişi, korsan gibi” olarak açıklamaktadır.

⁴ Thuk. I 98; II 9, 4–5; Plut. *Kim.* VIII.

ra/korsanlara yeni fırsatlar sağlamıştır. Atina bu savaş sırasında ya bizzat kendisi ya da müttefikleri aracılığıyla haydutları/korsanları kontrol altına almaya çalışmıştır: M.Ö. 429 yılında Karya ve Likya kıyılarına, Peloponnesoslu korsanlara engel olmak ve vergi toplamak için Melēsandros komutasında altı gemi gönderilmiş (Thuk. II 69); Mytilēnē (*IG* I³, no. 65) ve Halies (*IG* I³, no. 75) örneğinde olduğu gibi, müttefiklerden limanlarında korsan gemisi bulundurmamaları ve bölgelerindeki haydutluk/korsanlık faaliyetlerine karşı önlemler almaları istenmiştir. Ayrıca Atina'nın 100 kadar *triērī* de denizlerin güvenliğini sağlamakla görevlendirdiği düşünülmektedir (SOUZA 1999: 40, n. 64). Sparta, bu savaş sırasında korsanlardan oldukça yararlanmış; hatta M.Ö. 405 yılındaki Aigaspotamoi Muharebesi'nin zafer haberini Sparta'ya götürmesi için, Lysandros Milētoslu korsan Theopompos'u seçmiştir (Xen. *Hell.* II 1, 30).

Bilindiği gibi, M.Ö. IV. yüzyılda Sparta ve Atina birbirlerine üstünlük sağlamak için tekrar savaşa başlamışlar ve karşılıklı olarak müttefiklerinin topraklarını yağmalamışlardır. Nitekim Atinalı General Iphikrates de, M.Ö. 395–387 yıllarında tıpkı bir korsan gibi, Sparta müttefikleri olan sahil kentlerine yağma seferleri düzenlemiştir (Xen. *Hell.* IV 8, 35). Bu dönem korsanların ve haydutların sayılarının giderek artmaya başladığı ilk dönemdir. Isokratēs'in M.Ö. 380 yılında vermiş olduğu *Panegyrikos* söylevindeki "korsanlar denizlere hükmediyor" ifadeleri de durumun vahametinin çok açık bir göstergesidir (Isokr. 4, 115).

M.Ö. IV. yüzyılın ortalarında V. Philippos önderliğinde Makedonya Krallığı'nın yükselişi Hellen dünyasında bütün dengelerin değişmesine yol açmıştır: V. Philippos, başta Atina olmak üzere tüm Hellas'ı egemenliği altına almayı amaçlamış ve amacını gerçekleştirmek için her türlü yola başvurmuştur. Bu yollardan biri de Sparta örneğinde olduğu gibi, korsanları desteklemek olmuştur. Bu dönemde hâlâ Atina'yı en büyük tehlike olarak gören V. Philippos, korsanları ve emri altındaki vahşi Trak kabilelerini Propontis civarındaki Atina kolonilerinin teritoryumlarını yağmalamaya teşvik ederek, hububat ve deniz ticaretlerini engellemeye çalışmıştır. Nitekim başta Dēmosthenēs olmak üzere Aiskhinēs gibi dönemin ünlü hatiplerinin söylevlerinde de V. Philippos'u korsanlara destek verdiği için suçlayan ifadeler yer almaktadır (Dēmosth. *or.* 10 34; Aischin. 2 12). Buna karşılık Dēmosth. *or.* 12 2'den öğrendiğimize göre, Philippos da Atina'yı kendisine karşı korsanları desteklemekle suçlamaktadır.

Görüldüğü gibi Klasik Çağ'da korsanlık/haydutluk faaliyetlerinin yaygınlaşmasında düşman devletlerin birbirlerine karşı korsanlara/haydutlara verdiği destek oldukça önemli bir rol oynamıştır. Klasik Çağ'ın bu devlet destekli korsan-

lık/haydutluk faaliyetleri, Hellas'ın M.Ö. 338 yılındaki Khaironeia Muharebesi sonucunda Makedonya Kralı V. Philippos'un egemenliğine girmesiyle son bulmuş; bireysel haydutluk/korsanlık ise her zaman olduğu gibi devam etmiştir.

Büyük İskender'den M.Ö. II. Yüzyılın Başına Kadar Haydutluk/Korsanlık:

Pisidyalılar ile İsvriyalılar'ın tarih boyunca komşu kentlere ya da bölgelere saldırarak, onların ekinlerini yağmaladıkları bilinmektedir⁵. Nitekim Xen. *an.* I 1, 11'deki ifadeler de bu durumu desteklemektedir: "*Kyros ayrıca kendi topraklarına saldıran Pisidyalılar'a karşı sefere çıkmak için, konuğu olan Boiōtialı Proksenos'a toplayabildiği kadar askerle yanına gelmesini emretti*". Anlaşıldığına göre, Genç Kyros, kendi satraplık bölgesi Frigya'ya yağma akınları düzenleyen Pisidyalılar'a karşı M.Ö. 401 yılında bir sefer düzenlemek için, ordu toplama hazırlığındadır (Xen. *an.* I 2, 1; I 2, 4). Pisidyalılar'ın komşu ülkelerin topraklarına böyle rahatça tecavüz edebilmeleri, Onlar'ın büyük bir olasılıkla M.Ö. V. yüzyılın sonundan itibaren Pers egemenliği altına girmemiş olmalarıyla bağlantılı olmalıdır⁶. Bu konuyla ilgili olarak ÖZSAİT 1980: 127, "İskender'in gelişi sırasında Pisidya kentlerinde bir Pers işgal gücünün bulunmayışı, Pisidyalılar'ın Persler Devri'nde özgür ve bağımsız durumda olduklarını göstermektedir" der. Keza LEVICK 1967: 16 da, İskender'in M.Ö. 334–333 yılında bu bölgeye geldiğinde, Pisidyalılar'ın Persler'den bağımsız olarak yaşadıklarını söylemektedir. Nitekim Pisidyalılar'ı, Likyalılar'ı ve Pamfilyalılar'ı M.Ö. 362 yılında Persler'e karşı isyan eden satraplar Ariobarzanēs, Mausallos, Orontēs ve Autophradetēs'in yanında müttefik olarak görmekteyiz⁷. Özgürlüklerine son derece düşkün olan Pisidyalılar görünüşe göre, Roma Çağı'na kadar bağımsız olarak yaşamışlardır.

Büyük İskender'in, M.Ö. 334 yılı sonlarına doğru Pergē, Sidē ve Aspendos gibi önemli Pamfilya kentlerini itaat altına aldıktan sonra, M.Ö. 334–333 yılı kışını Frigya'da geçirmek için, Pisidya'dan geçme planı da, ÖZSAİT 1980: 124'e göre, Makedonya kralının bölgedeki otorite tanımayan kavimlere gözdağı verme ama-

⁵ Dağlık Kilikya'nın ve İsvriya'nın bu kötü ününden dolayı, "Kilikyalı" veya "İsvriyalı" ismi zamanla "haydut" ve "hırsız" sözcükleriyle özdeşleşmiştir (Lukian. *Icarom.* XVI; Nik. Khon. *Hist.* III 141; LENSKI 2001: 417).

⁶ JONES-AHM 1998²: 125; SECUNDA 1991: 108 v.dd.'na göre, Pers egemenliği hiçbir zaman Pisidya'ya kadar ulaşmamıştır; bölgede rastlanan Pers isimleri Akhaimenidoğulları egemenliği döneminden değil, muhtemelen Hellenistik Devir'den itibaren Seleukoslar egemenliği ile birlikte kullanılmış olmalıdır.

⁷ Diod. XV 90, 3. Pers kralı adına Küçükasya'da savaşı yürüten Kapadokya Satrapı Datamēs, isyankâr satrap Autophradetēs ile Aspendos Ovası'nda bir muharebe yapmıştır (Polyain. *Strat.* VII 21, 4). Savaşın Pamfilya ve dolayısıyla Likya ve Pisidya'da nasıl bir sonuç yarattığını bilmemekle beraber, başta kırsal alanda yaşayanlar olmak üzere, kentlere büyük zararlar verdiği de muhakkaktır.

cından kaynaklanmaktadır. Kral Pisidya'ya geldiğinde, Pisidyalılar kartal yuvasını andıran, savunulması kolay dağ kentlerinden, çevre bölgelere saldırıyorlar ve yağmalıyorlardı (PLANXOL 1958: 68). Bu kentlerden biri de, Likya'da 1400 m yükseklikteki Kavakdağı'na lokalize edilen Marmara'dır⁸ (= Mnara). Marmaralılar'ın, Phasēlisliler'in kırsal alanına saldırdıklarını Arr. *anab.* I 24, 5'teki, "az sonra Phasēlis'e gelen İskender, onlarla birlikte, Pisidyalılar'ın birçok kez Phasēlisliler'in ürünlerini yağmaladıkları, bu barbarlar tarafından kurulmuş çok güçlü kalelerini ele geçirdi" ifadelerinden öğrenmekteyiz. Diod. XVII 28,1 burayı fethetmeye gelen İskender'e karşı koyan halkın, Makedon kralına teslim olmamak için kendilerini, eşlerini ve çocuklarını ateşe verdiklerini; kuşatmadan sağ kalanların ise, dağlara kaçtıklarını yazmaktadır. Pisidya halkları bu olaydan sonra, yaşamlarını gene eskisi gibi, yani başkalarının ürünlerini yağmalayarak, haydut gibi sürdürmüş olmalıdırlar.

Sadece Marmaralılar değil, hiç kuşkusuz ki, diğer Pisidya kentleri de yaşamlarını komşularının ürünlerini yağmalayarak geçiriyorlardı. Nitekim bir diğer Pisidya kenti olan Termēssos hakkında, Arr. *anab.* I 27, 5'teki "Pisidyalılar soyundan barbardırlar" ifadesi, Onlar'ın da Marmaralılar'dan pek farklı olmadıklarının göstergesidir. Keza Yenice Boğazı'nın Kapıkaya adlı geçidinde bulunan, kulelerle desteklenmiş M.Ö. II. yüzyıla tarihlenen surun da, Termēssoslular'ı, dağdaki kalelerinde tutup, ovaya saldırmalarını önlemeyi amaçlayan Pamfilyalılar tarafından yapıldığı düşünülmektedir⁹. Eğer bu teori doğruysa sur, bölgenin kırsal alan güvenliğinin ciddi anlamda tehdit altında olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte, BEAN 1989³: 107 v.dd. ise, söz konusu surun Termēssoslular tarafından boğaz girişçikışını denetlemek, geçenleri vergi ödemeye zorlamak amacıyla yapıldığını söyleyerek, Termēssos'un zaman içindeki zenginliğinin artmasını da buna bağlamaktadır.

Bilindiği gibi, İskender'in M.Ö. 10 Haziran 323 yılında Babil'deki ölümünden sonra, Batıda Adriyatik'ten Doğu'da Hindu Kuş Dağı'na kadar uzanan geniş imparatorluğu, generalleri arasındaki çekişmelere sahne olmuş; onların tek başına İskender'in imparatorluğuna hâkim olma hevesleri, Doğu Akdeniz'de 300 yıl kadar sürecek bir kargaşa ve otorite boşluğu yaratmıştır. Bu durum haydut/korsanların uzunca bir süre bütün Akdeniz'de özgürce hareket etmelerini sağlayarak, zamanla sayılarını ve cüretlerini de arttırmıştır. Ayrıca bu dönemde haydutluk/korsanlık yeni bir biçim kazanmış; haydutlar/korsanlar Hellenistik kralların emrinde ücretli asker

⁸ İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2000: 245; İPLİKÇİOĞLU 2001: 127-132.

⁹ SPRATT – FORBES 1847: 240; LANCKOROŃSKI 1892: 21; 26 v.d.; WINTER 1966: 129 v.d.; AKARCA 1987²: 123, v.dd.; 198. Konuya ilişkin ayrıca bk. HEBERDEY 1929: 9 v.d.; HEBERDEY 1931: 19 v.d.; MAGIE 1950: 264; ÇELGİN 1997: 105.

olarak hizmet vermeye başlamışlardır. M.Ö. 305–304 yılında 40.000 asker ve 200 kadar gemi ile Rodos'u kuşatan Dēmētrios, 1.000 kadar korsan gemisini de kendisine lojistik destek sağlamak için kiralamıştır (Diod. XX 82, 4; 83, 1). Gene Dēmētrios, M.Ö. 287 yılında Lysimakhos yanlısı Ephesos kentini ele geçirmek için, kentin korumasından sorumlu korsan lider Andrōn'u ve adamlarını parayla satın almış ve O'nun yardımıyla kenti ele geçirmiştir (Polyain. *Strat.* V 19).

İskender'in ölümünden sonra, imparatorluğu generalleri arasında pay edilmiş ve başlangıçta satrap idaresi korunmuştu. Likya ve Pamfilya ile birleştirilen Büyük Frigya Antigonos Monophtalmos'un yönetimine verilmişti (Diod. XVIII 3). Antigonos'un ilk yönetim yıllarında Pisidyalılar'ın, Antigonos ve Perdikkas'ın kardeşi Alketas arasındaki mücadeleye karıştıklarını görmekteyiz. Başta Termēssos olmak üzere Pisidyalılar'ın Alketas'ı destekledikleri bilinmektedir (Diod. XVIII 45–47). Bundan sonra, Pisidyalılar'a gene Antigonos'un karşısında, İskender'in generali olan Kapadokya Satrabı Eumenēs'in tarafında rastlamaktayız (Diod. XVIII 58). Bu olaylar Antigonos'un Pisidyalılar'ın itaat altına alacak bir yönetim kurmadığını göstermektedir (ÖZSAIT 1985: 15).

Hellenistik krallıkların içinde sadece biri, Ege deniz ticaret yolunu kontrol eden Rodos, korsanlara karşı daima önlem almıştır. Çünkü Rodoslular, zenginliklerini bu deniz yolu üzerindeki konumlarına ve dolayısıyla deniz ticaretine borçluydular. Zenginliklerini korumak için denizlerde güvenliği sağlamak zorunda olduklarını bilen Rodoslular, bu amaçla Doğu Akdeniz'in en güçlü donanmasını kurmuşlardır. Bu donanma sayesinde korsanlara göz açtırmayan Rodos, Roma'nın kendisini zayıflatmak ve ekonomisini çökertmek için M.Ö. 166 yılında Delos Adası'nı serbest liman haline getirmesine kadar, Doğu Akdeniz'in jandarmalığını üstlenmiştir.

Küçükasya ve Hellas ile ticari ilişkileri olan Rodos'un müttefiki Ptolemaioslar da dönem dönem Ege Denizi'nde korsanlara/haydutlara karşı seferler düzenlemişler; Thera Adası'na bir garnizon konuşlandırarak, korsanların bölgedeki tecavüzkâr hareketlerini önlemişler ve zaman zaman ticaret veya hububat gemilerine savaş gemileriyle eskortluk bile etmişlerdir. Nitekim M.Ö. 286 yılına tarihlenen bir Atina yazıtından, Mısır'dan Atina'ya tahıl götüren gemilerin korumasını üstlenmiş olan Ptolemaioslar'ın bir generalinin bu vesileyle onurlandırıldığını öğrenmekteyiz (*IG* 2², no. 650). Bu güvenlik önlemleriyle de yetinmeyen Ptolemaioslar, Küçükasya'nın güney sahillerinden geçen deniz ticaret yolunun, başta İsvriyalı haydutlar olmak üzere korsanlara karşı güvenliğini sağlamak için Pisidya ve İsvriya'nın dağlık bölgelerinde karakollar kurmuşlardır. Bununla birlikte, Ptolemaioslar'ın, menfaatlerine dokunmadığı sürece, haydutlara/korsanlara karşı herhangi bir operasyon

düzenlemediği; hatta “ortak düşmanları korsanlara” karşı savaşan Seleukos krallarına yardım etmek yerine, korsanlara destek verdiği de bilinmektedir (Strab. XIV 5, 2). M.Ö. II. yüzyıldan sonra, bu bölgenin hâkimi olan Seleukoslar da Ptolemaioslar gibi, haydutlara karşı Toroslar’a garnizonlar yerleştirmişlerdir.

Rodos’un M.Ö. 166 yılında Delos’un açık limanı haline getirilmesiyle ekonomik bir çöküntüye uğraması, Ptolemaioslar’ın bölgedeki etkinliklerinin zayıflaması ve son olarak M.Ö. 188 yılındaki Apameia Barışı ile Seleukoslar’ın Toroslar’ın gerisine çekilerek, donanmasının 5 gemi ile sınırlandırılması, M.Ö. II. yüzyıldan itibaren haydut ve korsanların sayısının büyük bir hızla artmasına yol açmış ve deyim yerindeyse, onlara M.Ö. I. yüzyılda “Altın Çağı”nı yaşatmıştır.

Yukarıda söylediğimiz gibi, İskender’in ani ölümünden sonra, meydana gelen güç boşluğuyla Doğu Akdeniz’de özellikle Dağlık Kilikya, Toroslar’ın iç kesimlerindeki Pisidya ve İsavriya’da hız kazanmış olan korsanlık/haydutluk faaliyetleri, M.Ö. II. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Seleukoslar’ın ve Ptolemaioslar’ın ordularında ücretli asker olarak görev yapmış olan Pisidyalıların, Pamfilyalıların ve İsavriyalıların bu tarihten sonra işsiz kalmaları ile daha da artmıştır (*TIB* 5 [1990]: 31). Ücretli bir asker iken, bir anda işsiz ve dolayısıyla parasız kalan bu barbar halklar, büyük bir ihtimalle tekrar eski yaşamlarına, yani haydutluğa yönelerek, bölgedeki haydutluk olaylarının tırmanmasına yol açmış olmalıdır.

Pamfilya’nın kuzeydoğusunda yer alan Dağlık Kilikya haydutluk/korsanlık için kara ve deniz bakımından son derece elverişli bir topografya sahipti. Çok yüksek ve çoğu yerde geçit vermeyen Toroslar’ın ortasında, birkaç vadiye bölünmüş verimli bir düzlük yer almakla birlikte, çoğunlukta silahlanmış olan bölge halkı dağların yamaçlarında ve mağaralarda yaşarlar; ülkenin etrafındaki dağlar duvar görevi gördüğünden çevre bölgelere rahatlıkla saldırırlardı (Strab. XII 6, 5). Özellikle deniz, korsanlara ve eşkıyalar avlanmak için oldukça elverişli imkânlar sunmakta; bölge sayısız elverişli koyun yanı sıra, korsan ve eşkıya gemilerinin saklanmasına imkân veren pek çok adacığı da barındırmaktaydı. Ayrıca, kıyılarda, avlanılacak olan gemilerin daha uzaklardan görülmelerini sağlayan gözetleme kuleleri ve tahkimli kaleler de mevcuttu¹⁰. Bölgenin aşılması ve içine girilmesi güç bir topografyaya sahip olması, soyguncuların takip edilmelerini de önlemekteydiler. Bütün bunların yanı sıra, Toros Dağları gemi yapımı için gerekli olan keresteyi de sağlamaktaydı (Strab. XIV 5, 6). Üstelik Suriye’den Ege ve Batı Akdeniz’e giden ticaret yolu

¹⁰ Strab. XIV 5, 6; App. *Mithr.* XIV 92

da bu sahillere geçmekteydi. İşte tüm bu faktörlerin bir araya gelmesi hiç kuşkusuz ki, bölge sakinlerine haydutluk/korsanlık için elverişli şartlar sağlamıştır.

İskender M.Ö. 334 yılı sonlarına doğru Pisidya üzerinden Frigya'ya geçerken yolu üzerinde bulunan kentler dışındaki dağlık iç kısımlara zaman yetersizliğinden ötürü girememiş ve bölge üzerinde tam bir hâkimiyet kuramamıştı. Bu nedenle, bölgenin ele geçirilmesi için generallerinden Nearkhos'u Likya, Pamfilya ve Pisidya'nın batı kısımlarına (Arr. *anab.* III 6, 6); Kilikya Satrabı Balakros'u ise, Pisidya'nın doğusuna atamıştır (Diod. XVIII 22). Kısa bir süre sonra, İskender tarafından Hindistan seferi için donanma komutanlığına getirilen, dolayısıyla satraplığı çok kısa süren Nearkhos zamanında bölgede ne gibi olaylar yaşandığını kaynak yetersizliğinden ötürü bilemiyoruz. Diğer taraftan, Diod. XVIII 22'de geçen "... *Perdikkas sonra Pisidya'ya girdi ve orada yer alan iki kenti tahrip etmek niyetindeydi. Bunlardan birinde Larandalılar, diğerinde İsavriyalılar oturmaktaydı*"¹¹. İskender'in sağlığında bu iki kent isyan ederek, O'nun tarafından buraya satrap ve komutan olarak atanan Kilikya Satrabı Nikanoros oğlu Balakros'u öldürmüşlerdi" ifadesi, Pisidyalılar'ın yanı sıra İsavriyalılar'ın da bölgede çok önemli bir sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Balakros'un İsavriyalılar tarafından öldürülmesi üzerine, Perdikkas M.Ö. 322 yılında İsavriya'ya bir saldırı düzenlemiş, uzun bir süre Perdikkas'a karşı direnen inatçı İsavriyalılar yenileceklerini anlayınca kendilerini ve ailelerini ateşe vermişlerdir¹². Ertesi gün yanmış kente giren Perdikkas, "bol miktarda altın ve gümüş"ü olan kenti askerlerine yağmaya terk etmiştir (Diod. XVIII 22). Kentte çok miktarda altın ve gümüş bulunması dikkat çekicidir. Bölgede altın ve gümüş madeni olmadığını ve ekonominin tamamen hayvancılığa dayalı olduğunu düşünürsek, zenginliğin başka yollardan elde edildiği sonucuna varmamız, sanırım yanlış olmayacaktır. Zenginliğin ancak, yağma, yol kesme ya da çevreyi haraca bağlamadan kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Perdikkas bölgenin iki önemli kentini ele geçirmiş olmasına rağmen, bölge üzerinde kontrol sağlayacak herhangi bir denetim mekanizması kuramamış ya da bunun için bir çaba göstermemiştir (SHAW 1990: 218).

¹¹ Ayrıca bk. LEVICK 1967: 17; JONES-AHM 1998: 127'ye göre, Diodoros'un anlatımında geçen kentlerden diğeri Isaura'dır.

¹² Diod. XVIII 22. Perdikkas'ın seferi ve İsavriyalılar hk. yorumlar için bk. MINOR 1979: 117; SHAW 1990: 217; LENSKI 1999: 418.

2. Konuya İlişkin Araştırmaların Durumu

Haydutlar ve korsanlardan günümüze herhangi bir maddi kültür kalıntısı ulaşmadığı için, onlar hakkındaki bütün bilgilerimiz antik edebi metinler, yazıtlar ve papirüslerden gelmektedir. Ancak şunu da hemen belirtmek gerekir ki, haydutluk/korsanlık ve kentlerin kırsal alan problemlerinin antikçağ yazarlarının ilgi alanlarına doğrudan girmemesi nedeniyle konuya ilişkin bilgiler, edebi metinlere dağınık, birbirinden kopuk ve anekdotlar şeklinde yansımıştır. Keza aynı durum papirüsler için de geçerlidir. Haydutluk/korsanlık ile ilgili bilgi veren antik yazarlar ve eserleri kronolojik sırayla şunlardır:

- M.Ö. ca. VIII. yüzyılda yaşadığı düşünülen Homēros'un, *Ilias* ve *Odysseiá'sı* (haydutluk/korsanlıktan bahseden ilk eserdir).
- Thukydides'in (M.Ö. ca. 460–400) tamamlayamadığı tarih kitabı (Batı Dünyası'nda haydutluk/korsanlığın ilk kez nasıl ortaya çıktığını anlatır).
- Korsanlık/haydutluğun M.Ö. II. yüzyıldaki artışının nedenlerini ilk olarak tespit eden Strabon'un (M.Ö. 64 – M.S. 19), *Geographika* XIV'ü (Servilius Isauricus'un korsanlara ve onların "kralı" Zenikētēs'e karşı yaptığı sefer hakkında ayrıntılı bilgi veren tek kaynaktır).
- Cicero'nun (M.Ö. 106–43) *epistulae ad M. Brutum*, *epistulae ad Atticum*, *epistulae ad familiares* ile *in Verrem* söylevi (M.Ö. I. yüzyılın ortasında, İsvriyalılar'ın yaptığı birçok yağma seferinden bahseden en önemli kaynaktır);
- Plutarkhos (M.S. ca. 46–120), *Bioi paralleloi* (*Lucullus*, *Pompeius*, ve *Sulla* biyografyaları).
- Appianos (M.S. II. yüzyıl) *Bella civilia* adlı eserinin XVI 90–96. bölümlerinde (Pompeius'un korsanlara karşı seferini ayrıntılı biçimde kaleme almıştır. Eser Plutarkhos'un *Pompeius* bibliyografyasında eksik kalan bilgilerimizi tamamlar).
- M.S. III ile V. yüzyıllar arasında yaşadığı düşünülen, *Historia Augusta*'nın yazarı (Haydut lideri Palfuerius'tan ve İmparator Probus'un seferinden bahseder).
- *Historia Augusta*'daki benzer bir konuyu anlatan M.S. V.–VI. yüzyılda yaşamış olan Zōsimos (M.S. III. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Krēmna'nın nasıl haydut lideri Lydios'un ele geçirdiğini ve Romalılar'la olan mücadelesinden söz eder).
- Ammianus Marcellinus'un (M.S. ca. 322 – ca. 400), *Res Gestae*'ı (Eserin çeşitli bölümlerinde İsvriyalılar'ın Likya ve Pamfilya bölgelerine yaptıkları yağma seferlerinden bahsedilir).

Haydutluk/korsanlığa oranla, edebi metinlerde kırsal alan güvenlik organizasyonlarına ilişkin bilgiler çok daha sınırlıdır. Konuya ilişkin olarak doğrudan bilgi veren yalnızca iki kaynak mevcuttur: Aelius Aristeidēs (M.S. II. yüzyıl) *Hieroi Logoi* 338 14– 35'de kırsal alan güvenlik gücü olan *eirenarkhēs*'lerin nasıl ve kim tarafından seçildiğinden söz etmektedir; *Digesta* XLVIII 3, 1 6'da ise *eirenarkhēs*'lerin görevlerinin neler olduğunu yazmaktadır.

Çalışmamızla ilgili kaynakların çoğunu, yazıtlar oluşturmaktadır. Bu nedenle *CIG*, *IG*, *IGR*, *IGSK*, *ILS*, *MAMA*, *OGIS*, *Syl³*, *TAM* korpusları başta olmak üzere, *AS*, *EA*, *REG*, *ZPE* gibi süreli yayınlar; BEAN – MITFORD 1965; BEAN – MITFORD 1970 ve HAGEL – TOMASCHITZ 1998 ile *online* sistemdeki <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/> taranmıştır.

Konumuzla ilgili modern literatürün ilki Latince olarak kaleme alınmış olan SCHWARZ 1743'tür. İkinci eser İmparatorluk Çağı yerel yönetimleri hakkında bilgi veren CAGNAT 1880 olup; standard eserlerin başında ise, HIRSCHFELD'in, *Die Sicherheitspolizei im römischen Kaiserreich*, Berlin 1891 eseri gelir. Eserinin adından da anlaşılacağı üzere, HIRSCHFELD, Roma Çağı'ndaki güvenlik önlemlerinin nasıl sağlandığını ve hangi memurların bu işlerle görevlendirildiğini anlatmaktadır. Çalışmasına, öncelikle Hellenistik Çağ'ın "jandarma"ları diyebileceğimiz *nyktophylaks* ve *paraphylaks* hakkında genel bir bilgi vererek başlayan HIRSCHFELD, devamında Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda güvenlikten esas itibarıyla valilerin sorumlu olduğundan; valilerin ise, kırsal alanın güvenliğini yerel yönetimlerin sorumluluğuna bıraktığından ve yerel yönetimlerin toplumun sevilen ve elit sınıfı içinden seçtikleri şahıslara bu sorumluluğu verdiği bahsetmektedir. Bundan sonra, HIRSCHFELD, daha ziyade *leitourgia* niteliği taşıyan bu görevlerden *eirēnarkhēs*'liğe değinerek söz konusu memurluğun en erken kuruluş tarihini, görev ve yetkilerini kaynaklara dayanarak ortaya koymakta ve *diōgmitēs*'ler hakkında kısa bir bilgi vermektedir.

İkinci önemli eser, LÉVY 1897'dir. Söz konusu çalışmasının 283–289. sayfaları arasında *Principatus* Devri'ndeki güvenlik problemlerinden genel olarak söz eden LÉVY, güvenlik sorununa ilişkin ne gibi önlemler alındığını da belirtmektedir. LÉVY çalışmasında özellikle *eirēnarkhēs*'liğe değinerek, ne zaman ve hangi amaçla kurulduğundan söz etmektedir.

CHAPOT 1904: 259–263 *eirēnarkhēs*'lik başta olmak üzere *paraphylaks*, *diōgmitēs* ve *nyktophylaks* gibi diğer memurluklara da açıklama getirmeye çalışmakta; söz konusu görevlerin ne zaman ve nasıl kurulduğunu, yetkilerini ve göreve nasıl seçildiklerini anlatmaktadır.

PFAFF 1914: 2031–2035 ile SCHULTHEß 1918: 419–423, *eirēnarkhēs*'liği bir jandarma birliği olarak adlandırılmakta olup, HIRSCHFELD 1891: 23 gibi, bu memuriyetin Hellenistik devletlerden örnek alınarak kurulduğunu ifade etmektedirler. Her iki araştırmacı da *eirēnarkhēs*'liğin genel bir tanımını yaparak, sorumluluklarının neler olduğunu yazıtlardan ve antik yazarlardan örneklerle açıklamaya çalışmaktadırlar.

ROBERT 1928: 407–409, Pisidya'daki Hisar Dağ'da bulunmuş ve daha önce *SEG 7* (1932) no. 686–714'de yayımlanan yazıtlara dayanarak, *eirēnarkhēs*'lik hakkında genel tanımlamalarda bulunmakta, söz konusu memuriyeti “kırsal alandaki polis şefliği” olarak adlandırmaktadır.

MAGIE 1950: 638 *eirēnarkhēs*'liğin genel bir tanımını yapmış, yetkilerinden kısaca söz etmiş; ancak konuyla ilgili herhangi bir yorum getirmemiştir.

CHRISTOL 1978: 529–540 M.S. III. yüzyılda Termessos'ta görev yapan *dux* L. Terentius Marcianus'un konumunu ve Termessos'la olan ilişkisini açıklamaya çalışmış; ayrıca Likya-Pamfilya Bölgesinde yaşanan iç karışıklıklardan ve bunlara karşı Roma'nın nasıl tedbirler almış olduğundan söz etmiştir.

Dağlık Kilikya ve İsavriya'daki güvenlik problemleri üzerine bir araştırma olan HOPWOOD 1983: 173–187 *eirēnarkhēs* konusuna kısmen de olsa çözümlene getirmiş olmakla birlikte, bu eserin sadece bir bölgeyi ve sekiz yazıtı içerdiiğini unutmamak gerekir. Çünkü *eirēnarkhēs*'liği tam olarak anlamak ve ortaya koymak, ancak konuyla ilgili tüm yazıtların gözden geçirilip, ipuçlarının iyi bir şekilde değerlendirmesiyle mümkün olabilecektir.

Kırsal alandaki güvenlik güçleri üzerine en kapsamlı çalışmalardan biri olan MITCHELL 1993'de öncelikle, Küçükasya'da güvensizliğe ve anarşiye yol açan faktörler üzerinde durulmakta; Roma ile yerel yönetimlerin bu konudaki tavırlarına açıklık getirilmeye çalışılarak, bu çerçevede *eirēnarkhēs*, *paraphylaks*, *diōgmitēs*, *neaniskos*, *dux* ve *Statiōnarius* gibi birçok güvenlik görevlisi ele alınmaktadır.

Eirēnarkhēs, *paraphylaks* ve *orophylaks*'ın konu edildiği SARTRE 1995 diğer modern araştırmacılar gibi bu memuriyetlere bir açıklama getirmemekte; sadece isyan hareketlerinden ve olaylardan bahsetmektedir.

Eirēnarkhēs'lik üzerine yazılmış olduğu kapsamlı yeni bir çalışma olan RIFE 2002: 93–108, Ephesoslu Ksenophōn'un romanında bahsettiği Tarsos kenti *eirēnarkhēs*'i olduğu düşünölen Perilaos'un, Anthia adında bir kadını haydutlardan kurtarışını konu etmektedir. Eserin her bir bölümünde konuyla ilgili geniş açıklamalara yer verilmiş ve kaynaklar ayrıntılı bir biçimde gösterilmiş olup; çalışmanın sonuna eklenen, Küçükasya'daki *eirēnarkhēs*'ler ile *diōgmitēs*'lerin listeleri ile bu

alandaki çalışan diğer araştırmacılara istatistikî açıdan büyük bir kolaylık sağlanmış-
tır. Ancak bütün bunlara rağmen, söz konusu eserde konuyla ilgili oldukça önemli
bilgiler veren bazı yazıtların gözden kaçırılmış olduğu ve *eirēnarkhēs* ile
paraphylaks arasındaki farklılığın da göz ardı edildiği anlaşılmıştır.

Diğer jandarma görevleri hakkında genel bilgi almak için bakılması gereken
temel çalışmalar ise şunlardır:

Diōgmitēs: FIEBIGER 1905; SCHINDLER 1972: 14–15; DMITRIEV 2005: 212 v.d.

Hypophylaks: ZIMMERMANN 1993: 107–120.

Lēstophylaks: ROBERT 1962²: 323.

Orophylaks: TALHEIM 1913: 2433 ile ROBERT 1937: 106; WÖRRLE 1979: 91–99.

ZIMMERMAN 1992: 81; DMITRIEV 2005: 212.

Paraphylaks: ROBERT 1937: 98–106; KIESSLING 1941: 987 v.d.; HENNIG 2002:
281–295; DMITRIEV 2005: 211 v.d.

Haydutluk ve korsanlık konusunda başvurulacak modern çalışmalardan en
önemlileri şunlardır: ORMEROD 1921; 1922; 1997²; ZIEBARTH 1929; SHAW
1984; HOOFF 1988; POHL 1993; GRÜNEWALD 1999; SOUZA 1999.

Likya-Pamfilya Bölgesi'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve topografik yapısının
anlaşılması için şu eserlere başvurulabilir: *Tabula Imperii Byzantini'nin Kilikien-
Isaurien, Pisidien-Phrygien ve Lykien-Pamphylien* bandları; PLANHOL 1958;
MINOR 1979; MITCHELL 1989; SHAW 1990a/b; MITCHELL 1991; BRANDT 1992;
SCHULER 1996; MITCHELL 1998; LENSKI 1999a/b; LENSKI 2001.

3. Çalışmanın Amacı, Sınırları ve Kuruluş Düzeni

Yukarıda, "Konuya İlişkin Araştırmaların Durumu" başlığı altında, konumuzla ilgili
doğrudan ya da dolaylı bilgiler veren başlıca antik kaynak ve modern araştırmayı
ayrı ayrı ele almıştık. Bu genel kaynak değerlendirmesinden çıkan sonuç, Antikçağ
kırsal alan güvenliğine ilişkin bilgilerin çok sınırlı, var olanların da dağınık, eksik ve
küçük anekdotlar şeklinde olduğudur. İlginç olan modern araştırmacıların, kırsal
alan güvenliğiyle ilgili olarak şimdiye kadar ne mahallî ne de genel karakterli bir
çalışma yapmamış olmalarıdır. İşte, Antikçağ kırsal alan güvenliği alanındaki bu
eksikliği de farkederek hazırlamaya karar verdiğimiz söz konusu bu çalışma ile
yukarıda bahsettiğimiz gibi, konuyla ilgili mevcut antik kaynaklar ile modern araş-
tırmalardaki bölük-pörçük ve eksik bilgileri sistematize ederek, özellikle haklarında
çok az bilgi sahibi olunan Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgelerindeki kırsal alan gü-

venliğiyle ilgili problemlerin neler olduğunu ve bunlara ne gibi cözümler getirildiğini ortaya koymayı amaçlamaktayız.

Çalışmamızın mekânsal sınırı, adından da anlaşıldığı üzere Likya, Pamfilya ve Pisidya'dır. Zamansal olarak ise, bütün Akdeniz Dünyası'nda güvensizliğin had safhaya ulaştığı, korsanlar ve haydutların her yerde kol gezmeye başladığı M.Ö. II. yüzyıldan, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrıldığı M.S. 395 yılı arası ele alınmıştır.

İki ana bölüme ayırdığımız çalışmamızın Birinci Bölüm'de, M.Ö. II. yüzyıldan M.S. IV. yüzyıla kadar Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgelerinde yaşanmış olan tüm haydutluk faaliyetleri tarihsel bir sırayla gözler önüne serilmiştir. İkinci Bölüm'de ise, bu tür olaylar karşısında bölgede ne gibi güvenlik önlemleri alındığı; kırsal kesimde güvenliği sağlayan kaç tür kolluk kuvveti olduğu, bunlar arasındaki hiyerarşinin nasıl olduğu, görev ve yetki alanlarının neler olduğu, neden birden çok ve farklı kolluk kuvvetine ihtiyaç duyulduğu gibi konular irdelenmiştir. Bu kolluk kuvvetleri arasından özellikle Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgelerinin kırsal alan güvenliği için büyük bir önem taşıyan *eirēnarkhēs*'lere geniş bir yer ayrılmıştır.

4. Teknik Noktalar

Prensip olarak yalnızca bir eserin referans verildiği durumlarda bu referans metnin içerisinde belirtilirken, bir eserden fazla olanlar ya da konuyla ilgili bir açaıklamaya yer verilenler metnin altında yer almıştır. Metinde kullanılan süreli yayınların kısaltmaları için *L'Année Philologique* adlı eser esas alınmış; ancak burada bulunmayan süreli yayınların kısaltmaları, *L'Année Philologique*'nin sistemine uygun bir şekilde tarafımızdan yapılmıştır. Hem antik yazarların isimleri ile eserlerinin kısaltmaları için hem de nümizmatik standard eserlerin kısaltmaları için *Lexicon der Antike* (Hrsg. von J. IRMSCHER in Zusammenarbeit mit R. JOHNE. Berlin/Leipzig 1971, 1987, 9. Aufl. Taschenbuchasg: J. IRMSCHER, *Das Grosse Lexikon der Antike*, München 1987, 1990) kullanılırken; epigrafik eserlerin kısaltmaları için *SEG* kullanılmıştır. Metinde geçen tüm monografya ve makaleler yazar soyadı ve yayın yılı biçiminde kısaltılmış olup, bir yazarın bir yıl içinde çıkmış birden fazla eseri söz konusu olduğunda, eserlerin adları alfabetik sıraya konularak bunlar yayın yılından sonra a ve b ile gösterilmiştir. Eğer eser epigrafik bir eserse, ilgili yazıtın numarası ve gerekliyse sayfası da verilmiştir.

Çalışmamız doğrudan doğruya Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgeleri kırsal alan güvenliğiyle ilgili olduğundan yalnızca bu bölgelerdeki yerel kolluk kuvvetlerine

ilişkin yazıtların metinleriyle, bir antik edebi eserin ilgili pasajına yer verilmiştir. Yazıtlar, ilgili oldukları kolluk kuvvetinin başlığı altında yer alan prosopografya bölümlerinde, onurlandırılan şahısların isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmış ve arap rakamıyla numaralandırılmıştır. Onurlandırılan her şahısın adının altına hangi bölge ve kentten olduklarıyla tarihleri de eklenmiştir.

ZIMMERMANN 1993 tarafından hazırlanan çalışmada *hypophylaks*'ların bir prosopografyası bulunduğundan, çalışmamızda *hypophylaks*'lar için ayrı bir Prosopografya Bölümü oluşturulmamıştır.

Çalışmanın sonuna, kırsal alan güvenliği için büyük bir önem arz eden kolluk kuvvetlerinden *eirēnarkhēs*'lerin, Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki sayısal dağılımlarını gösteren istatistikî bir grafik (TABLO I), Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki kırsal alan güvenlik güçlerinin tümünün genel dağılımını gösteren (TABLO II) ikinci bir grafik daha eklenmiştir. TABLO I hazırlanırken alfabetik sıra esas alınmıştır.

Grafiklerin yanı sıra, kırsal alan güvenlik güçlerinin dağılımını gösteren bir harita da hazırlanmıştır. Bu haritada kentlerin güvenlik güçleri, her kentin altında türüne göre farklı renkte yanyana sıralanmış bir işaretle belirtilmiştir. Pisidya'daki Alasos kenti tam olarak lokalize edilemediğinden bu kentten bilinen *paraphylaks* haritada belirtilememiştir.

Grafiklerin yanı sıra, kırsal alan güvenlik güçlerinin dağılımını gösteren bir harita hazırlanmıştır. Bu haritada kentlerin bilinen güvenlik güçlerinin sayısı, her kentin altında türüne göre farklı renkte yanyana sıralanmış ve hangi rengin hangi memuriyete karşılık geldiği haritanın altında belirtilmiştir. Pisidya'daki Alasos kentinden bilinen 1 *paraphylaks* ise, kent tam olarak lokalize edilemediğinden haritaya yerleştirilmemiştir.

Metinde geçen Hellence kent ve şahıs isimleriyle diğer Hellence sözcüklerin transkriptlerinde, uzun vokaller üzerlerine tire konularak belirtilmiştir. Ayrıca Hellence ve Latince sözcüklerin transkriptleri italik olarak yazılmıştır.

Bölge isimlerinin dilimize yerleşmiş biçimleri, yani Türkçe formları esas alınırken; kent adlarının Hellence orijinal şekilleri kullanılmıştır.

I. M.Ö. II. YÜZYIL - M.S. IV. YÜZYILLARDA LİKYA-PAMFİLYA BÖLGESİNDE KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİNİ BOZAN UNSURLAR

A. M.Ö. II. – I. Yüzyıllar

M.Ö. II. Yüzyılın İlk Yarısı: Giriş Bölümü'nde bahsettiğimiz gibi, Likya, Pamfilya ve hatta Pisidya'nın bir bölümü M.Ö. 218'den itibaren Seleukoslar'ın egemenliğine girmiştir. Suriye ile Batı Küçükasya arasındaki haberleşme ve ticareti Pisidya'nın kuzeyinde yer alan Likaonya üzerinden gerçekleştiren Seleukoslar, kısa bir süre sonra bu yolun güvenliğini sağlamak ve barbar Pisidyalıların akınlarına karşı korumak için çevrede bir dizi koloni kurma faaliyetine girişmişlerdir¹³: Bunlardan Seleukia Sidēra, Pisidya'da; Apollōnia, Antiokheia ve Laodikeia Katakekaumenē ise, Frigya'da kurulmuştur¹⁴. Apameia Kelainai, Apollōnia ve Antiokheia ile birlikte Pisidya'nın kuzeyinde, Frigya sınırında bir yarım ay oluşturacak şekilde kurulmuş olan Laodikeia ve Seleukia kolonileri ile Seleukoslar, hem Pisidya'dan gelecek tehlikeleri önlemeyi hem de kuzeydeki Galatlar'a karşı bir savunma duvarı oluşturmayı amaçlamış olmalıdırlar (COHEN 1995: 57). Söz konusu kolonilere rağmen, Seleukoslar'ın dağlık bölgeler üzerindeki hâkimiyeti, kendisinden önceki yönetimlerden çok da farklı olmamış, idari bakımdan zayıf kalmıştır (LEVICK 1967: 18). Sadece III. Antiokhos çok kısa bir süre için bölgeye egemen olabilmiş gibi gözükmektedir¹⁵: III. Antiokhos'un Roma'ya karşı savaş hazırlığı yaptığı sırada, M.Ö. 193 yılında Sidē'nin hinterlandındaki Pisidyalıları, ona karşı isyan etmişler ve isyan Kral tarafından bastırılmıştır (Liv. XXXV 13, 5). Livius isyana karışan kentlerin isimlerini vermediği için, III. Antiokhos'un bölgenin hangi kısımlarını denetimi altına aldığını söylemek güçtür. Bununla birlikte, ÖZSAİT 1985: 55 Pergamon kralıyla ilişkisi olduğu için Selgē'nin ve Etenna'nın isyana karıştığı düşüncesindedir. Ancak burada hemen şunu da söylemek gerekir ki, III. Antiokhos bölgenin neresinde egemenlik

¹³ LEVICK 1967: 17; JONES-AHM 1998²: 128.

¹⁴ LEVICK 1967: 17 v.d.; COHEN 1995: 57; SYME 1995: 181; JONES-AHM 1998²: 128.

¹⁵ JONES-AHM 1998²: 129 ise, Pisidya'nın iç bölgelerinde Seleukos yönetimine işaret eden hiçbir ize rastlanmadığını söylemektedir.

sağlamış olursa olsun, O'nun bu egemenliği kalıcı olamamış ve Roma İmparatorluk Çağı'na kadar bölge üzerinde hiçbir güç gerçek anlamda otorite kuramamıştır.

Pisidya Bölgesi M.Ö. II. yüzyıldan itibaren yukarıda bahsettiğimiz kolonilerin yanı sıra, Hellen tipi organizasyona sahip büyük kentleri de bünyesinde barındırmaktaydı¹⁶. Bununla birlikte bölgede tiranlar tarafından yönetilen kabileler de vardı: Strab. XII 7, 3 bunlar hakkında, “*sözünü ettiğim Pisidyalılar'ın dağ kabilelerinden geri kalanların hepsi tıpkı Kilikyalılar gibi, tiranlarca idare edilen kabilelere bölünmüş olarak haydutluk yapırlar*” demektedir ki, bu durum, bölgedeki haydutluğun belki de en başta gelen nedenini ortaya koymaktadır. Bu tiranlar içinden en ünlüsü M.Ö. II. yüzyılda yaşamış olan Kibyra tiranı “haydut” Moagetēs'tir¹⁷. Gerçi kaynaklarda Moagetēs'in haydut olmasıyla ilgili açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Pisidya, İsvariya ve Kilikya'da hüküm süren diğer “tiranların” ve “kralların” aynı zamanda “haydut şefi”¹⁸ olmalarından yola çıkılarak Moagetēs için de aynı şeyin söylenebileceği kanısındayız. Nitekim Moagetēs'in egemenliği altında bulunan Bubōn (Steph. Byz. 179) ve Balboursa'nın (Steph. Byz. 157; 179) kuruluş efsanelerinde de, kent kurucularının haydut olduğundan söz edilmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Kibyra'nın yanı sıra, Bubōn, Balboursa ve Oinoanda'nın da hâkimi olan Moagetēs'in adına ilk olarak, Roma *consulü* Manlius Vulso'nun Galatia'ya karşı M.Ö. 189 yılında düzenlediği sefer dolayısıyla rastlıyoruz¹⁹. Livius'un anlatımına göre, Moagetēs ile Manlius arasında üç gün süren sıkı pazarlıktan sonra, tiran 100 *talanton* para ile 10.000 *medimnē* buğday vererek, Kibyra'nın zorla alınmasını engellemiştir. Gücünü Pisidya ve Rodos Peraia'sına kadar yayan Moagetēs (Strab. XIII 4, 17), kardeşi Simmias tarafından öldürülünce (Diod. XXXIII 5); tiranlık önce kardeşi, sonra kendi oğulları tarafından M.Ö. 82 yılına kadar sürdürülmüştür (Strab. XIII 4, 17).

Başta Kibyra olmak üzere, söz konusu tiranlarca yönetilen kentlerin surlarlarının bile bulunmayışı, onların kendilerine ne kadar güvendiklerinin çok açık bir göstergesidir. BAYBURTLUOĞLU 2004: 187'ye göre, tiranlarca yönetilen Kibyralılar'ın kentlerini surla çevirmeye ihtiyaç duymamış olmaları, Strab. XIII 4, 17 öğrenildiği kadarıyla 30.000 piyade ve 2.000 süvariden oluşan askeri güçlerine güvenmelerinin yanı sıra, bizzat kendilerinin de haydut olmalarından kaynaklanmaktadır. ORMEROD 1997²: 213, kendi bölgelerinde huzursuzluk yaratan

¹⁶ Strab. XII 7, 2; MITCHELL 1991: 119–145; MITCHELL 1998: 158 v.d.

¹⁷ Polyb. XXI 34, 1; Liv. XXXVIII 14, 3.

¹⁸ Antipatros: Strab. XII 5, 4; Niko: Cic. *Verr.* II (5) 30, 79; “Korsanlar Kralı” Zēniketēs: Strab. XIV 5, 7; Kilikyalı tiranlar/krallar: Strab. XIV 5, 10; App. *Mithr.* XIV 92; XVII 117.

¹⁹ Polyb. XXI 34, 1; Liv. XXXVIII 14, 3.

Kibyralılar ile İsavriyalılar ve onların yakın akrabaları olan Homonadalılar'ın, Kilikyalı korsanlara verdikleri desteğin aynısını Likya'daki korsanlara da vermiş oldukları düşüncesindedir. Sonuç olarak M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısında, SARTRE 1995: 102'nin Küçükasya'nın geneli için ifade ettiği gibi, Likya-Pamfilya Bölgesi'nde de bir yaşam biçimine dönüşmüş olan haydutluk ve korsanlık, kentlerde bilhassa kırsal kesimde korkuyu hep gündemde tutmuştur denilebilir.

Diodotos Tryphōn (M.Ö. 143–139): Seleukos krallarının iktidar boşluğundan yararlanarak M.Ö. 140 yılında Seleukos Krallığı'na karşı isyan eden Diodotos Tryphōn (Strab. XIV 5, 2) bilinen ilk haydut/korsan lideridir. Dik bir kaya üzerine kurulmuş olan bugünkü Alanya Kalesi'nin olduğu yerdeki Korakēsiōn'u ele geçiren Diodotos, Kilikyalı korsanları örgütlemiş ve son derece korunaklı bu harekât üssünden, bütün Doğu Akdeniz sahillerini yağmalamaya başlamıştır. Böylece korsanlar tarihte ilk kez politik bir güç haline gelmiştir denilebilir. Seleukos Krallığı topraklarının, M.Ö. 188 yılındaki Apameia Barışı ile Toroslar'ın gerisine kadar çekilmesinden sonra, Korakēsiōn, Diodotos için oldukça emniyetli bir askeri üs haline gelmiş; elverişli konumundan ötürü daima, Doğu Akdeniz'e yapılacak saldırılar için kullanılmıştır (Strab. XVI 2, 19). Bu kent aynı zamanda korsanların her türlü silah, kereste, halat ile denizci kıyafetlerini depoladıkları ve köle satışı yaptıkları bir üs görevi de görmüş olmalıdır²⁰.

Asıl amacı Seleukos Krallığı'nın tahtını ele geçirmek olan Diodotos, bu amacına ulaşmak için Kilikyalılar'ı korsanlığa yöreklendiriyor; hem Kilikyalı korsanları hem de sahip olduğu küçük donanmasını, Doğu Akdeniz'in yönetimini ele geçirebilmek için kullanıyordu²¹. Seleukos Krallığı'nı kendi yönetimi altında birleştirmek isteyen Diodotos, bunu gerçekleştirebilmek için, aynı zamanda kendine karşı olan Suriye'nin zengin sahil kentlerine de akınlar düzenliyordu (METZGER 1988: 172 v.d.). Strab. XIV 5, 2'den öğrendiğimize göre, Diodotos yaptığı bu savaşıardan birini kazanmış, diğerini ise kaybetmiş ve Dēmētrios oğlu Antiokhos VII. Sidētēs tarafından kuşatıldığı yerde intihara zorlanmıştır²².

Diodotos'un M.Ö. 140–138 yılları arasında hâkim olduğu Pamfilya ve Kilikya'nın kırsal kesiminde ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu bilemiyoruz. Ama en azından O'nun Korakēsiōn'dan, Pamfilya, İsavriya(?) ve Kilikya'nın sahil kesimini kontrolü altında tuttuğu söylenebilir (TIB 5 [1990]: 31). Bu durumda Diodotos sade-

²⁰ ZIEBARTH 1929: 32; JONES-AHM 1998²: 209; 438; RAUH *et alii* 2000: 152.

²¹ SOUZA 1999: 98'e göre, Kilikyalı korsanlar Diodotos'un yaptığı savaşların sonucunu çok az etkilemiş olmalıdır.

²² Öldüğü yere ve tarihe ilişkin olarak bk. FISCHER 1992: 29, n. 3.

ce korsanları değil, aynı zamanda her an isyan etmeye hazır, haydut ruhlu İsvriyalılar'ı da Seleukoslar'a karşı kullanmış olmalıdır.

Diodotos'un ölümünden sonra da O'nun takipçileri Korakēsion'u ORMEROD 1932: 350 dediği gibi "kötülüklerin garnizonu" haline getirmişler; zengin Suriye ve Lübnan sahil kentleri ile Ege'ye akınlar düzenlemeye devam etmişlerdir. App. *Mithr.* XIV 92; XVII 117'nin tiran ya da kral olarak söz ettiği bu haydut/korsan gruplarının Niko (Cic. *Verr.* II (5) 30, 79) ve Zēnikētēs (Strab. XIV 5, 7) gibi liderlerinden bazıları ise, tarihe geçecek kadar kötü bir üne sahip olmuşlardır.

Tryphōn'un Ölümü – I. Mithridatēs Savaşı (M.Ö. 139–88): Strab. XIV 5, 2'nin de yazdığı gibi, Kilikya korsanlığının gelişimi köle ticaretiyle yakından bağlantılı olmuştur. Köle ticaretinin gelişmesine ise, Romalılar'ın gayri resmi olarak destek verdikleri bilinmektedir: M.Ö. 146 yılında Kartaca ve Korinthos'un tahrip edilerek Roma'nın zenginleşmesi ve bunun sonucunda İtalya'da *latifundia*'ların giderek artması, çok sayıda köleye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştu. Bu köle ihtiyacı yüzünden uzun bir süre Romalılar korsanlığı bastırmak için hiçbir girişimde bulunmamışlar, tam tersine Romalı işadamları bu işi yüreklendirmişlerdir²³. Ancak bir süre sonra, haydutluk/korsanlık faaliyetleri Roma'nın bölgedeki ticari çıkarlarını tehdit eden bir hal almaya başlayınca Roma, M.Ö: 140 yılında Scipio Aemilianus ve iki *Senatus* üyesinden oluşan bir komisyonu, Mısır ve Yakınoğu'ya konu üzerine bir araştırma yapmak için göndermiştir²⁴. Buradaki krallarla görüşen heyet üyeleri, daha sonra Suriye'ye ve oradan da Rodos'a uğramışlar; burada da Pamfilya ve Kilikya sahillerindeki korsanlığın nedenini araştıran heyet, korsanlığın yönetim yetersizliğinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır (Strab. XIV 5, 2); fakat komisyon üyelerinin korsanlarının faaliyetlerini bastırmaya çalıştıklarına dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur²⁵.

Bilindiği üzere, M.Ö. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos'un toprakların vevaset yoluyla Roma'ya bırakmasının ardından, bu topraklar üzerinde M.Ö. 129 yılında *Asia* Eyaleti kurulmuştur²⁶. *Asia* Eyaleti Hellespontos Frigyası, Troas, Misya, Lidya ve Karya bölgelerinin topraklarından oluşmaktaydı; Likya, Pamfilya ve Kilikya ise, eyaletin dışında bırakılmıştı²⁷. Romalılar Attaleia ile Sidē kentlerinde

²³ ORMEROD 1932: 351; POHL 1993: 186–190; ORMEROD 1997²: 206 v.d.; SOUZA 1999: 99 v.d.

²⁴ Diod. XXXIII 18; Strab. XIV 5, 2; Iust. XXXIII 8, 8.

²⁵ MAGIE 1950: 283; SOUZA 1999: 100.

²⁶ Strab. XIV 1, 38; Liv. *perioch.* 59; Iust. XXXVI 4, 6–11; Eutr. IV 20, 1; Oros. *hist.* V 10, 2.

²⁷ Cic. *Flacc.* 27 65; Iust. XXXVI 3.

konuşlandırılacak bir donanma ile Pamfilya Bölgesi'nin güvenilğini sağlayabileceklerine inandıkları için, bu bölgeye yeterince ilgi göstermemişlerdir²⁸.

Bu zamanda Doğu Akdeniz Bölgesi'nde hiçbir otoritenin kalmaması, Kilikyalı korsanların faaliyetlerini Batı Akdeniz'e kadar yaymalarına neden olmuştur (Flor. *Epit.* I 41). Hatta Kyrenē'den Kıbrıs'a kadar olan bölgeye korsanlar "Altın Deniz" (= *mare aureum*) adını vermişlerdir (Flor. *Epit.* III 6). Korsanlığın bu durumu Roma ile O'nun yeni eyaleti *Asia* arasında yapılan ticareti de baltalamış ve Latin işadamlarının büyük ticari kayıplara uğramalarına yol açmıştır (MAGIE 1950: 283). Bu gelişmeler üzerine, *Senatus* M.Ö. 102 yılında ünlü *triumvir* Marcus Antonius'un büyük dedesi olan *praetor* Marcus Antonius'u Kilikya'ya korsanlarla savaşmaya göndermiştir²⁹.

Antonius, Atina ve Rodos'a uğrayarak, bu kentlerden yaklaşık 100 savaş gemisi toplamış; Sidē'nin de yardımıyla³⁰, hem karadan hem de denizden haydutlarla korsanların üzerine yürümüştür³¹. Fakat bu zamana ait kaynaklarımız yeterli olmadığı için, Marcus Antonius'un ne bu seferi hakkında ne de hangi kıyı kesimlerini ele geçirdiğine dair yeterli bilgiye sahip değiliz³². Bununla birlikte, Marcus Antonius'un korsanlardan ele geçirdiği bu topraklarda *Cilicia* Eyaleti'nin temellerini attığını biliyoruz³³. Antonius tarafından kurulan *Cilicia* Eyaleti başlangıçta ne Dağlık Kilikya'yı ne de Ovalık Kilikya'yı kapsıyordu³⁴; eyalet, Toroslar'ın kuzeyinde yer alan Frigya'dan başlayarak Pisidya ve Likaonya üzerinden Kapadokya'ya kadar uzanan topraklardan, yani Pamfilya ve olasılıkla Doğu Likya'dan oluşmaktaydı³⁵.

²⁸ BOSCH 1957: 39; PEKMAN 1989²: 25; BEAN 1997: 12.

²⁹ *IGR* 4, no. 1116; *Cic. de orat.* 1 82; 2 2; *ad Brut.* 168; *Pomp. Trog.* XXXIX; *Tac. ann.* XII 62; konu hk. yorumlar için bk. CRAWFORD 1996: 261 v.d.; SOUZA 1999: 102 v.dd.

³⁰ *App. Pun.* CXXIII; SOUZA 1999: 102–8.

³¹ *Tac. ann.* XII 62; Antonius'un kara harekâtı hk. yorumlar için bk. BOSCH 1957: 41; NOLLÉ 1993: 308.

³² BOSCH 1957: 40; ORMEROD 1997²: 209; SOUZA 1999: 103.

³³ ORMEROD 1932: 351; BOSCH 1957: 40; ORMEROD 1997²: 209; SOUZA 1999: 108–115; GEELHAAR 2002: 110.

³⁴ MAGIE 1950: 283, n. 12; SHERWIN-WHITE 1976: 1–3; MITFORD 1980: 1235; SHERWIN-WHITE 1994: 232; SOUZA 1999: 104; 128.

³⁵ *Liv.* LXVIII; *Plut. Pomp.* XXIV; ayrıca bk. BOSCH 1957: 41, n. 144; SHERWIN-WHITE 1976: 4 v.d.; ÖZSAIT 1985: 71 v.d.; SHERWIN-WHITE 1994: 232; BEAN 1997: 13; BRANDT – KOLB 2005: 20 v.d. Bu dönemde Ovalık Kilikya Seleukoslar'ın egemenliğindeydi, (*Diod.* XI 1; *Strab.* XIV 5, 2; *App. Syr.* VIII 48; 49 v.d.; *Mithr.* XV 105; *Plut. Pomp.* XXVIII 4; *Dio Cass.* XXXVI 37, 6). Roma'nın Güney Anadolu sahillerinde yer alan bu eyaleti her ne kadar *Cilicia* olarak adlandırılrsa da, M.Ö. 78 yılında Kilikya Bölgesi'nde neredeyse hiçbir yer bu eyaletin sınırları içerisine dâhil değildi (MAGIE 1950: 285, n. 15; SOUZA 1999:128). Çünkü o sıralar Dağlık Kilikya korsanların; Ovalık Kilikya ise, Armenia Kralı II. Tigranēs'in egemenliği altındaydı (SHERWIN-WHITE 1994: 232). *Cilicia* valisinin sorumluluk alanı, ancak Pamfilya, Milyas ve olasılıkla Pisidya'nın güney yöreleriyle sınırlıydı. Öyle ki Cicero, M.Ö. 80 yılı *Cilicia* Valisi Dolabella (*Cic. Verr.* II (1) 16, 43) ve O'nun *legatus*'u Verres'in (*Cic. Verr.* I. (1) 4, 11) Küçük Asya'daki (*Cic. Verr.* II (1) 20; II (3) 3, 6; II. (5) 49, 127) hırsızlıklarından ve soygunlarından bahsederken çoğunlukla Pamfilya (*Cic. Verr.* I (1) 1, 2; *Cic. Verr.* II (1) 20, 53–54), bazen Milyas (*Cic. Verr.* II (1) 38, 95–96) ile Pisidya (*Cic. Verr.* II (1) 38, 95) ve söz konusu yörelere komşu

Roma böylece haydutlarla/korsanlarla ileride yapacağı savaş için bir üs elde etmiş oluyordu. Ancak bu bölge M.Ö. 101 yılında Roma egemenliği altına girmiş olmakla birlikte, her zaman için kuşku duyulan bir “haydut bölgesi” olarak kalmıştır (RAUH *et alii* 2000: 152).

Antonius bu başarılı(!) sefer sonrası, Roma’da *triumphus* düzenleme hakkı elde etmiştir (Plut. *Pomp.* XXIV 6). Ancak, korsanlık ve haydutluk eskisinden daha kuvvetli olarak tekrar sahneye çıkacaktır. Nitekim birkaç sene sonra, korsanlar M. Antonius’la alay edercesine kızını kaçırmışlardır (*a.g.y.* 6). Sorunun devam etmesi üzerine, *Senatus* bu problemi diplomatik yollardan çözmeye çalışmış; Antonius’un seferinden tam bir yıl sonra müttefik kentler ile Kıbrıs, Mısır, Kyrenē ve Suriye krallarına mektuplar göndererek, Onlar’dan topraklarının ve dağlarının korsanlar/haydutlar tarafından üs olarak kullanılmasına izin vermemelerini ve iş birliği içerisinde olmamalarını istemiştir³⁶.

Roma bir taraftan bu şekilde Doğu Akdeniz’deki korsanlık/haydutluk meseleleriyle uğraşırken diğer taraftan en az korsanlar/haydutlar kadar büyük bir tehlike daha ortaya çıkıyordu: Pontos Kralı Mithridatēs VI. Eupatōr.

Pontos Kralı Mithridatēs VI Eupatōr ve Korsanlar/Haydutlar (M.Ö. 99–84): Roma Devleti’nin en acımasız ve amansız düşmanlarından biri olan Mithridatēs VI. Eupatōr, M.Ö. 88–63 yıllarında Roma’ya karşı yaptığı savaşlarla, Roma’nın Doğu Akdeniz dünyasındaki egemenliğini sarsmıştı. Romalılar’ın askeri gücünü çok iyi bilen kral, gelecekte Roma’ya karşı yapacağı savaşta yalnız kalmak istemediği için, M.Ö. I. yüzyılın hemen başında kendisine müttefikler aramaya başlamıştır. Bu amaçla Pontos kralı, ilk önce kızı Kleopatra’yı Armenia Kralı Tigranēs’le evlendirerek³⁷, bu kralı kendi tarafına çekmiş ve bundan sonra Tigranēs’le birlikte Kapadokya’ya saldırarak bu krallığı aralarında paylaşmışlardır³⁸. Haydut ve korsanlardan da medet uman Mithridatēs, Likya-Pamfilya’daki haydutlar ve Kilikya’daki korsanlarla işbirliği içine girmiş ve onların Doğu Likya’da kurdukları “devleti(!)” desteklemiştir.

Senatus M.Ö. 95 yılında Sulla’yı, *provincia Cilicia*’ya korsanlarla savaşmak üzere *praetor* olarak atamış; fakat daha yoldayken Armenia Kralı II. Tigranēs’in Kapadokya’ya saldırdığını haber alınca, sabık kral Ariobarzanēs I. Philoromaios’u

bölgeler olan Likya, Frigya’yı (Cic. *Verr.* II (1) 38, 95) saymaktadır. Bunlar arasında Kilikya’nın ismi ancak bir kere geçmektedir.

³⁶ Yasa için bk. POMTOW 1921: 153–203; *SEG* 1 (1923) no. 161; JONES 1926: 155–173; ZIEBARTH 1929: 33; 93.

³⁷ Plut. *Luc.* XXII 1; XXII 5; lust. XXXVIII 3, 2.

³⁸ Strab. XII 1, 9; App. *Mithr.* X 67.

tekrar tahta oturtmak için Armenia üzerine bir sefer düzenlemiştir³⁹. Ancak Marcus Antonius'tan sonra, düzenlenen bu ikinci korsan seferi de Doğu'da karışıklıklar çıkması yüzünden ertelenmiştir.

Roma'nın M.Ö. 91 yılında müttefiki İtalikler'le başı derde girince, Sulla tekrar Roma'ya dönmüş; bu andan itibaren Mithridatēs ve korsanlar önlenemez bir yükselişe geçmiştir. Roma'nın bu sırada müttefikleri ile olan savaşı, O'nun Doğu'daki olaylara karşı ilgisiz kalmasına yol açmış ve bu durum kanunsuz iş yapan herkese serbestçe istediklerini yapma fırsatı vermiştir.

Küçükasya'da güçlü bir Pontos Krallığı kurmayı amaçlayan Mithridatēs, bu emelini gerçekleştirmek için, Roma idaresinden memnun olmayan Küçükasya halklarının yanı sıra, haydutları ve korsanları da arkasına alarak M.Ö. 88 yılından M.Ö. 63 yılına kadar sürecek olan amansız bir mücadeleye girişmiştir.

M.Ö. 88 yılında Frigya'yı, ardından da Misya'yı işgal eden Pontos kralı, daha sonra başta korsanlar olmak üzere haydutlarla da daha yakın temas kurmak ve onlara gerekli olan donanımı sağlamak için, generallerini Likya ve Pamfilya'ya göndermiştir⁴⁰. App. *Mithr.* III 21'de geçen "*Likyalılar hâlâ komutanları aracılığıyla savaşı sürdürüyorlar*" ifadesinden de Likyalılar'ın, Mithridatēs'e karşı savaştığı anlaşılmakta; fakat bölgenin hangi kısımlarının Mithridatēs'in generalleri tarafından işgal edildiği bilinmemektedir. Ancak, bununla birlikte Mithridatēs'in ordusunun Likya'nın sahil kesimine kadar ulaşamadığı, Telmēssoslular ve Likyalılar'ın Pontos kralı tarafından kuşatılan Rodos'a rahatlıkla yardım göndermelerinden anlaşılmaktadır⁴¹. M.Ö. 88 yılının sonbaharında Rodos'u kuşatmaya başlayan Mithridatēs (Iust. XXXVIII 3, 9), kuşatmanın uzaması ve kışın yaklaşması üzerine bu planından vazgeçerek, aynı yılın sonlarına doğru Patara'yı kuşatmıştır. Patara, Rodos'tan sonra hem bölgenin en önemli ikinci limanı, hem de Likya Birliği'nin donanma üssüydü (MAREK 1995: 16). Kentin önemi ve Likyalılar'a karşı duyduğu nefretten ötürü Patara'yı kuşatmaya karar veren Pontos kralı, kuşatma için gerekli savaş malzemesini Ksanthos yakınındaki Tanrıça Leto'ya adanmış Letoon Kutsal Alanı'ndaki zeytin ağaçlarını kestirerek karşılamaya çalışmış; fakat rüyasında tanrıça tarafından kutsal ağaçları kesmemesi için ikaz edilince, kuşatmayı kaldırarak Stratonikeia'ya çekilirken, generali Pelopidas'ı Likyalılar'la savaşmak için bölgede bırakmıştır (App. *Mithr.* IV 27). Görünüşe göre, Mithridatēs'in generalleri güney bölgelerini ele

³⁹ Plut. *Sull.* V 3; App. *Mithr.* II 10; VIII 56.

⁴⁰ App. *Mithr.* III 18; 20; IX 58; X 63; App. *civ.* I 55; Vell. II 18, 3; Oros. *hist.* VI 2, 5.

⁴¹ App. *Mithr.* III 24; MAGIE 1950: 218; 1102, n. 30; AKŞİT 1971: 88; MAREK 1995: 9 v.d.

geçirememişler; sadece Termēssos teritoryumuna kadar olan Pamfilya Bölgesi'ne kısa bir süre için egemen olmuşlar ve bölge halkını da esir etmişlerdir⁴². Nitekim App. *Mithr.* III 20'de de “*Sonra (Mithridatēs) generallerini, bu eyaletlerin yakınındaki, Likya ve Pamfilya'yı fethetmek için gönderdi*” ifadesi yer almaktadır⁴³. Daha sonra çıkartılan *Lex Antonia de Termessibus* (CIL 1, no. 589) adlı yasada yer alan, “Termēssoslu tutsakların evlerine dönmeleri” ile ilgili hüküm de yukarıdaki ifadeleri destekler niteliktedir (ÇELGİN 1997: 111). Ayrıca, Roma'nın bu yasa ile Termēssos'a tanımış olduğu ayrıcalıklar, Termēssoslular'ın krala karşı Roma'nın yanında yer aldığına da bir göstergesidir. Ancak, MITCHELL 1994a: 102, Termēssos'un muhtemelen Roma'nın düşmanı Mithridatēs'i destekleyerek, I. Mithridatēs Savaşı'ndan sonra yitirdiği özgürlüğünü, M.Ö. 72 yılında geri kazandığı düşüncesindedir.

Mithridatēs Savaşları, bölgedeki haydutluğun/korsanlığın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim App. *Mithr.* IX 62 de bu konuda “*Bütün kara ve denizde korsanlık yapılmaktadır*” der. Macar araştırmacı MARÓTI 1970: 485, Mithridatēs ve korsanlar arasındaki ilişkiyi karşılıklı yardım olarak değerlendirmektedir: O'na göre, Mithridatēs, korsanların yardımı olmaksızın bütün Doğu Akdeniz'i kontrol edemezdi; korsanlar ise, Mithridatēs olmasaydı, bu kadar özgürce hareket edemezlerdi. Bu nedenle, Pontos kralı, onların askeri hizmetlerine, özellikle Roma savaş ve lojistik gemilerine saldırımları karşılığında istediklerini yapma yetkisi vermiştir. Keza ORMEROD da MARÓTI'nin görüşüne katılmakta ve korsanların Mithridatēs'e azımsanmayacak bir yardımda bulduklarının altını çizmektedir⁴⁴. Buna karşılık SOUZA 1999: 117, korsanların bu dönemde serbest bir biçimde hareket etmek için herhangi bir kimse ya da kraldan izin almalarına gerek olmadığını söylemektedir.

Likya, Pamfilya ve Kilikya bölgelerinde konuşlanan haydutlar/korsanlar Pontos kralının, Sulla ile yaptığı savaşta etkili olmuşlar ve zaman zaman Romalılar'a zor anlar yaşatmışlardır⁴⁵; hatta kralın yenilerek Pontos'a çekilmesinden sonra dahi, Ege kıyısındaki kentleri yağmalamaya devam etmişlerdir (App. *Mithr.* X 63). Bu konuda App. *Mithr.* XIV 92'de Anadolu'nun güney sahillerinde korsanlığın gelişimiyle ilgili olarak şunları yazmaktadır: “*Mithridatēs Romalılar'a karşı savaş*

⁴² ROSTOVITZ 1932: 241; MAGIE 1950: 1102, n. 30; AKŞİT 1971: 88, n. 249; ÖZSAİT 1985: 73; SARTRE 1995: 144 v.d.; ÇELGİN 1997: 111.

⁴³ Pontos generallerinin Likya'da başarıya ulaşamamasını, AKŞİT 1971: 88 Likya Birliği'nin güçlü bir orduya sahip olmasına bağlamaktadır.

⁴⁴ Bu konu hk. bk. ORMEROD 1921: 118; 1932: 352; 1997²: 212.

⁴⁵ App. *Mithr.* III 20; XIV 92: Flor. *epit.* XLI.

başlatıp Asia Eyaleti'ni ele geçirdiğinde, bu eyaleti uzun zaman elinde tutamayacağıni düşünüyordu; bu yüzden, eyaletin her yanını yağmaladı ve denize korsanlar yolladı. Başlangıçta halkı hırsızlar gibi tedirgin eden bu korsanlar birkaç gemiyle denizde dolaşıp durdular. Daha sonra, bundan büyük bir kazanç sağladıklarını fark edince, korsanlıktan vazgeçmediler. Mithridatēs yenilip, barış yapıp yurduna döndükten sonra bile bu işi sürdürdüle⁴⁶.

Sulla tarafından tam anlamıyla çöküntüye uğratılan Küçükasya ekonomisi Ege ve Akdeniz sahillerinde konuşlanmış olan korsanların işine yaramış ve kıyı kentleri ile adaları yağmalamaya başlamışlardı. Küçükasya uzun süren çarpışmalar sonucunda bir hayli yıpranmış ve zayıf düşmüş olduğundan bu dönemde Akdeniz'de ticaret yapmak korsanlar (App. *Mithr.* X 63) ve olasılıkla da haydutlar yüzünden neredeyse imkânsız hale gelmiştir⁴⁷.

Sulla M.Ö. 85 yılındaki Dardanos Antlaşması'ndan sonra⁴⁸, Küçükasya'nın yönetimi için, yetkili temsilcisi ve komutanı Lucius Lucullus'u *proquaestor* olarak atamış; diğer komutanı Lucius Licinius Murena'yı ise, Fimbria'nın iki lejyonuyla birlikte *provincia Asia*'nın savunulması ve korunması için bırakmıştır⁴⁹.

Murena ve Korsan/Haydut Seferi: “Korsanlar” ve “haydutlar” Sulla'nın Mithridatēs'i yenip, İtalya'ya dönerken yerine bıraktığı Murena'ya devrettiği en önemli problemlerden biriydi. Murena'nın Sulla'nın ardından Doğu Akdeniz'de karşı karşıya kaldığı manzara hiç de iç açıcı değildi: Dağlık Kilikya sakinleri, İsvariya'nın iç bölgelerindeki vahşi kabilelerden destek görmekte; Pisidyalılar yağma akınları düzenlemekte; Pamfilya'daki Attaleia ve Sidē gibi kentler de korsanlarla işbirliği yapmaktaydı. Likya'da ise, Zēniketēs bütün doğu sahillerini denetimi altına almıştı. Kalykadnos Seleukeiası dışında kalan bütün Dağlık Kilikya ve Toroslar'ın her iki tarafının iç kesimleri ile Sidē, Attaleia ve Korakēsiōn gibi kentlerin içinde yer aldığı Pamfilya sahillerinin tamamına yakın bir bölümü ve Likya'nın doğu sahillerinde yer alan

⁴⁶ Ayrıca bk. ZIEBARTH 1929: 35 v.d.

⁴⁷ Sulla'nın Küçükasya'yı terk etmesini fırsat bilen ve Mithridatēs'ten de yardım alan korsanlar, önce Samothrakē adasını yağmalamışlar daha sonra da kentin önemli tapınağını işgal ederek 1.000 *talanton*'luk hazinesine el koymuşlardır (App. *Mithr.* X 63; XIV 92–93). Bununla da yetinmeyen korsanlar, Samos Adası'nı (*SEG* 37 [1987] no. 731), Klazomenai, Kolophon, İasos ve Knidos kentlerini, Notion, Klaros ve Didyma kutsal alanlarını yağmalamışlardır (App. *Mithr.* X 63; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MOMMSEN 1930³: 37 v.d.). Sulla'nın komutanlarının ve valilerinin aldığı önlemlere karşın, iyice güçlenen korsanlar, Sulla'nın diktatörlüğü boyunca (M.Ö. 82–79) özellikle Küçükasya'nın güney kıyılarında Roma için huzursuzluk kaynağı olmaya devam etmişlerdir (Cic. *Verr.* II (4) 9, 21; *leg. agr.* 1 5; 2 50; *Leg. Man.* 12 33; Sall. *hist.* I 129; Plut. *Pomp.* XXIV 5; App. *Mithr.* X 63; Flor. *epit.* I 41).

⁴⁸ Plut. *Sull.* XXII 5; XXIV 3; App. *Mithr.* VIII 55; 58; Flor. *epit.* I 40, 12.

⁴⁹ Cic. *Mur.* 5 11–12; 7 15; App. *Mithr.* X 64.

Olympos, Phasēlis gibi sahil kentleri ile iç kesimdeki Kitanaura⁵⁰, Mnara gibi kentler, Kragos⁵¹ dağları ile Kibyrtis Bölgesi haydutlar ve korsanlar tarafından işgal edilmiş ya da onlarla işbirliği içerisindeydiler.

Korsanların/haydutların işgali altındaki Pamfilya kentlerinden özellikle Sidē uzun zamandan beri bir korsan yatağıydı. Bunun en önemli nedeni Sidē'nin Kıbrıs'taki Akamas Burnu'na, buradan da Mısır'a ve Suriye'ye kadar uzanan deniz ticaret rotasının üzerinde yer almasıydı⁵². Kent, Kıbrıs ve Kilikya sahilleri arasında Aulon'dan Syria'ya giden yol güzergâhı üzerinde olduğundan, Yakındoğu'daki tüm deniz ticaretinin düğüm noktasıydı⁵³.

Görünüşte tipik bir Hellen kenti olan Sidē, zamanla bir "korsan kenti"ne dönüşmüştü. Strab. XIV 3, 2'deki tasvirde anlaşıldığı üzere, Sidē'de tersaneler Kilikyalılara' yani korsanlara açıktı ve onlar burada tutsakları açık attırma ile satarlardı. Ancak Sidēliler bu işlerde yalnız değillerdi: Başta Olympos, Phasēlis ve Attaleia gibi bölgenin önemli liman kentleri olmak üzere, diğer birçok irili ufaklı kent de korsanlarla ve haydutlarla işbirliği içindeydi (RAUH 1993: 43 v.d.). Sidē, korsanlara karşı duyduğu güvensizliğe rağmen, onlarla ilişkisini sürdürmüş ve zenginliğini de bu yoldan elde etmişti (*JGSK* 43,1: 70). Üstelik Sidē korsanlarla olan bu ilişkilerinden dolayı, Roma tarafından da cezalandırılmamıştır. Bu durum hiç kuşkusuz ki Sidē'nin Roma'nın eski müttefiklerinden biri olmasıyla ilgilidir: Sidē daha MÖ 149–146 yılları arasındaki III. Kartaca Savaşları sırasında, Roma'ya destek olması için savaş gemilerini göndermiş⁵⁴; M.Ö. 102 yılında Marcus Antonius'un korsan seferi sırasında limanlarını Romalılara' açmış (*JGSK* 43,1, no. 30; no. 71); M.Ö. 85 yılında, Sulla'nın *legatus*'u Lucullus'a, Mithridatēs'e karşı savaşmak üzere gemi ve

⁵⁰ Kentin lokalizasyonu için bk. NOLLÉ 1996: 7–29; *SEG* 46 (1996) no. 1707; NOLLÉ 1998: 503–521; P. GAUTHIER, *BE* 112 (1999) no. 439; İPLİKÇİOĞLU 1999: 310; İŞİK *et alii* 2001: 39; İPLİKÇİOĞLU 2001: 131; İPLİKÇİOĞLU 2004: 112 v.d.; *TIB* 8 (2004): s.v. "Dikitauna".

⁵¹ İskender zamanında Kragos Bölgesi'nde (Akdağ) 30'un üzerinde kent vardı; muhtemelen Masikyos Bölgesi'nde (Beydağları) de bir o kadar kent yer almaktaydı (JONES-AHM 1998²: 104).

⁵² Lukian. *nav.* VII; RAUH *et alii* 2000: 140. Sidē tarihini belirleyen en önemli etken kentin Yakındoğu deniz ticaretinin kavşak noktası durumunda olan limanıdır. Sidē'nin liman tesislerinin, tersanelerinin, dalgakıranlarının imparatorluk çağında da var olduğunu kesinlikle biliyoruz (DREXHAGE 1991: 75). Nitekim Sidē de Maximinus Thrax zamanından itibaren sikkeleri üzerindeki betimler vasıtasıyla, limanının önemi ve olağanüstü büyüklüğüyle gururlanmaya başlamıştır (NOLLÉ-J 1990: 257). Liman tesislerinin yanı sıra, savaş ve ticaret gemilerinin betimlendiği kent sikkeleri de, Sidē limanının önemini hatırlatmaktadır (NOLLÉ 1987: 260). Kent limanının dalgakıranlarının uzunluğundan yola çıkan KNOBLAUCH 1977: 43, limanı aynı anda 25–30 geminin birden kullanabilmesinin mümkün olduğunu düşünmektedir (ayrıca bk. MANSEL 1963: 27; BRANDT 1992: 49). Bu da günlük olarak 1.000–1.500 ton arası malın bu limanda yüklenip boşaltılması anlamına gelmektedir. Bu mallar ya Pamfilya'da üretiliyor ya da karayoluyla Sidē'ye getiriliyordu. Örneğin, Pamfilya Ovası'ndan ve daha yüksek kesimlerden hububat, yağ ve keten (NOLLÉ 1983: 119 v.dd.), Toroslar'dan ise kereste, katan ve zift Sidē'ye getirilir; bunların bir kısmı Sidē limanından ham olarak ihraç edilirken, bir kısmı da burada işlenirdi (Strab. XII 7, 3).

⁵³ GELZER 1969: 237; NOLLÉ 1987: 257.

⁵⁴ App. *Pun.* CXXIII; BERNHARDT 1971: 69, n. 139; SOUZA 1999: 102–8.

erzak tedarik etmiş (App. *Mithr.* VIII 56) ve M.Ö. 78–75 yıllarında Servilius'un seferi sırasında deniz ve kara üssü olarak önemli bir rol oynamıştır (*IGSK* 43,1: 72, n. 97).

Sulla'nın ardından Murena'nın karşılaştığı manzara ana hatlarıyla yukarıda tasvir edildiği gibidir. ORMEROD'a göre, Sulla daha hayattayken haydutlara karşı bu bölgeye yapılacak olan operasyonun planını çizmişti: O'na göre, Toroslar'a, hem karadan hem de denizden saldırılacak ve böylelikle dağ kabileleri itaat altına alınacaktı. Fakat bu plan, II. Mithridatēs Savaşı nedeniyle tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir⁵⁵. ZIEBARTH 1929: 34 ise, ORMEROD'un bu iddiasına karşılık, Roma'nın henüz Kilikya sahillerinde bir donanma bulunduracak gücü olmadığı için, denizden bir sefer yapmasının mümkün olmadığını yazmaktadır. Murena'nın M.Ö. 84 yılında, Küçükasya'nın Milētos⁵⁶ gibi bazı kıyı kentlerine Roma'ya ödeyecekleri verginin yerine, korsanlara karşı kullanılmak üzere gemi inşa etmelerini emretmesi de, ZIEBARTH'ın bu konudaki görüşünü destekler görünmektedir.

M.Ö. 84 yılı yazında ilk iş olarak Küçükasya sahillerini korsanlardan temizlemek amacıyla kısa zamanda küçük bir filo meydana getirmek için bir kısım kıyı kentine gemi inşa etmelerini emreden Murena, böylece kısa bir süre içinde oluşturduğu donanmasıyla Ege Denizi'ndeki korsanları geçici olarak uzaklaştırmış ve bu başarısından dolayı⁵⁷, Küçükasya'nın bazı sahil kentleri ve Rodos Adası⁵⁸ tarafından çeşitli yazıtlarla onurlandırılmıştır⁵⁹. BERNHARDT 1972: 126'ya göre, Murena'nın Doğu Akdeniz'in belli başlı liman kentlerinden biri olan Kaunos ve önemli ada devletlerinden Rodos tarafından, yukarıda sözü edilen biçimlerde onurlandırılması, belki de O'nun korsanlara karşı mücadelesinin antik ve modern tarihçilerin tahminlerinden daha başarılı olduğuna işaret etmektedir.

Murena'nın bundan sonraki hedefi Frigya'nın Karya, Likya ve Pisidya'yla sınırında yer alan ve I. Mithridatēs Savaşı sırasında Pontos kralını destekleyen Kibyrtis Bölgesi olmuştur. Burada bölgenin en önemli kentleri olan Balboura, Bubōn ve Oinoanda kentleri, Kibyra önderliğinde bir *tetrapolis* oluşturmaktaydı⁶⁰.

⁵⁵ ORMEROD 1922: 36; 1932: 352; 1997²: 214.

⁵⁶ Milētos bu savaş için on savaş gemisi vermiştir (Cic. *Verr.* II (1) 35, 89. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 241, n. 27).

⁵⁷ App. *Mithr.* XIV 93; Cic. *Verr.* II (1) 35, 89; MAGIE 1950: 241 v.d., n. 31.

⁵⁸ Murena ve *legatus*'u Varro M.Ö. ca. 84–82 yılları arasında Doğu Akdeniz'deki korsanlar üzerine sefer yaptıkları sırada, Romalılar M.Ö. II. yüzyıldan itibaren en önemli müttefiki olan Rodos'a uğramış ve hatta Onlar'dan yardım almış olmalıdır (ARKENBERG 1993a: 332, n. 41; 1993b: 475; SOUZA 1999: 122).

⁵⁹ *IG* V, no. 1; XII,1, no. 48 = *ILS*, no. 8772 = *SIG*³, no. 745 = *IGR* 4, no. 1118; 1454; MAGIE 1950: 244, n. 38; BERNHARDT 1972: 123 v.dd.; 126; POHL 1993: 259; FERRARY 1997: 108 v.d.; SOUZA 1999: 123 v.dd.; ÖĞÜN – IŞIK 2001: 123 v.dd.

⁶⁰ Polyb. XXI 34, 1; Liv. XXXVIII 14, 3; Strab. XIII 4, 7.

M.Ö. II. yüzyıldan itibaren tiran Moagetēs ve O'nun oğulları tarafından yönetilen Kibyra, olası bir savaş sırasında 30.000 piyade ile 2.000 süvari çıkarabilecek güçte bir kentti (Strab. XIII 4, 7). Bu yüzden, Kibyra, *tetrapolis* içindeki diğer kentlerin birer oyuna karşılık iki oy hakkına sahipti (Strab. XIII 4, 17). Aynı zamanda Roma'nın Küçükasya'daki en erken müttefiklerinden biri olan Kibyra, M.Ö. ca. 188/186 yılına tarihlenen bir anlaşmayla, herhangi bir savaş halinde Roma'ya yardım sözü veriyor; Roma da O'nun bağımsızlığını onaylıyordu⁶¹. Bununla birlikte M.Ö. 84 yılının baharına gelindiğinde Kibyris Bölgesi'nin, müttefikleri olan Romalılar tarafından işgal edildiğini görmekteyiz.

Kentin Murena tarafından neden işgal edildiği konusunda antik kaynaklar sessiz kalırken modern literatürde konu hakkında birbirinden farklı yorumlar yer almaktadır: MAGIE 1950: 242, "bölge halkının huzursuzluk kaynağı olması ve Likya'nın güney sahillerine konuşlanmış olan haydutlarla korsanlara destek sağlamanın" Murena'nın Kibyra'ya yönelmesine neden olduğu görüşündedir. SOUZA 1999: 123'e göre ise, Roma Murena'yı, I. Mithridatēs Savaşı sonunda kaybettiği, ancak gelecekte Pontos Krallığı'na karşı yapılacak olası bir sefer için önem arz eden, Kibyris Bölgesi'nin yeniden Roma egemenliği altına alınması için göndermiştir⁶². Yani, O'na göre Kibyris üzerine yapılan seferin, korsanlarla veya haydutlarla bir ilgisi yoktur. Zira Kibyra, Pamfilya ile Kilikya'daki korsanlara müdahale edemeyeceği kadar uzakta ve üstelik sahilden de oldukça içerideydi. Fakat, MAGIE 1950: 242'nin görüşü bize akla daha yatkındır. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi, tiranlar tarafından yönetilen kentler aynı zamanda birer haydut yatağı idiler. Üstelik I. Mithridatēs Savaşı'nın arifesinde Murena korsanlara karşı bir sefer düzenlemek amacıyla donanma meydana getirirken, anlaşılmadık bir şekilde Küçükasya'nın güneyinde iç kısımda yer alan ve dağlık bir bölge olan Kibyris'e yönelmişti. Bütün bu ipuçları bize, Kibyra önderliğindeki Balboursa, Bubōn ve Oinoanda kentlerinin, Likya başta olmak üzere çevreyi yağmalamış olduklarını düşündürmektedir⁶³.

Murena, Moagetēs oğulları yönetimindeki Kibyra'yı M.Ö. 84 yılında işgal ederek *Asia* Eyaleti'ne bağlarken; bölgenin önemli diğer kentleri olan Balboursa ve Bubōn'u, I. Mithridatēs Savaşı sırasında Roma'ya olan bağlılıkları ve yardımların-

⁶¹ *OGIS*, no. 762. Moagetēs Roma ile ilişkilerini daha da güçlendirmek için M.Ö. II. yüzyılın başlarında kente Tanrıça Roma'nın bir heykelini de dikmiştir, (MAGIE 1950: 241).

⁶² Konu hk. ayrıca bk. SHERWIN-WHITE 1984: 149.

⁶³ Egemenlik alanını Batı Likya'ya kadar genişleten Termēssos'un, M.Ö. 189 yılından önce, Termēssos Minor adlı bir koloni kurması da belki Kibyra'daki bu güvensiz ortamdan kaynaklanmış olabilir (bk. MAGIE 1950: 1377, n. 22; koloninin kuruluş tarihiyle ilgili en son tartışmalar için bk. ÇELGİN 1997: 100 v.dd.).

dan ötürü, Likya topraklarına dâhil etmiştir⁶⁴. Bununla birlikte *tetrapolis* kentlerinden bir diğeri olan Oinoanda'nın durumu tam olarak bilinmemektedir. Ancak, bu kent de Balboursa ve Bubōn gibi Likya'ya bağlanmış olmalıdır. Ayrıca Plin. *nat.* V 28, 101 de, adı geçen yerleşimi, Likya kentleri arasında saymaktadır⁶⁵. Murena, böylelikle bölgenin önemli kentlerini Likya ve *Asia* Eyaleti'ne bağlayarak, asayışı sağlamaya çalışmış olmalıdır⁶⁶.

Ancak M.Ö. 83–81 yıllarındaki II. Mithridatēs Savaşı korsanların/haydutların yeniden güçlenmesine yol açmış, konumları itibariyle Romalılar için önemli bir gelir kaynağı olan Küçükasya'nın belli başlı liman kentleri korsanlar tarafından yeniden tehdit edilmeye ve yağmalanmaya başlanınca⁶⁷, Roma M.Ö. 80 yılından itibaren *Cilicia* Eyaleti'nin başında düzenli olarak bir vali bulundurmaya karar vermiştir. *Legatus*'u Gaius Verres⁶⁸ ile birlikte bölgeyi korsan ve haydutlardan temizlemek amacıyla görevlendirilmiş olan (Cic. *Verr.* II (1) 16, 43), eyaletin ilk valisi Gnaeus Cornelius Dolabella'nın⁶⁹ bu amaçla MÖ 80–79 yıllarında giriştikleri sefer bir yağma hareketine dönüşmüş; Dolabella ve Verres, Pergē ve Aspendos başta olmak üzere birçok kent ile kutsal tapınağı soymuşlar⁷⁰ ve yöre halkının Romalılar'dan nefret etmesine neden olmuşlardır. Bunun üzerine vali ile *legatus*'u hakkında soruşturma açılmış ve görevden el çektirilmişlerdir. Bundan sonra Roma bölgede artık akut hale gelmiş olan korsan sorununu çözümlmek için, bazı kaynaklarda *Cilicia* Eyaleti'nin kurucusu olarak da gösterilen⁷¹, Publius Servilius Vatia'yı

⁶⁴ Strab. XIII. 4. 17; MAGIE 1950: 241 v.d.; 285; SHERWIN-WHITE 1984: 152; JONES-AHM 1998²: 64; 105.

⁶⁵ ORMEROD 1922: 37; MAGIE 1950: 242; ORMEROD 1997²: 214; JONES-AHM 1998²: 64; 105.

⁶⁶ Murena Kıbrıs'daki seferini bitirir bitirmez, M.Ö. 83 yılında iki Roma lejyonu ile Galat *tetrarkhēs*'i Deiotaros'un da yardımıyla (Cic. *Deiot.* 13 37) aniden Kapadokya üzerinden Pontos'a doğru yürüyüşe geçmiştir (Strab. XII 3, 15). Tarihe "II. Mithridatēs Savaşı" (M.Ö. 83–81) olarak geçen bu savaş, Murena'nın Mithridatēs'e yenilerek, Sulla tarafından Roma'ya çağırılmasıyla son bulacaktır (Cic. *Imp. Cn. Pomp.* 3 8; Plut. *Sull.* XVI; App. *Mithr.* IX 66).

⁶⁷ M.Ö. 80/79 yılında Sulla'nın komutanlarından *Asia proconsul*'u Gaius Cladius Nero, Misya kentlerini korsanlara karşı savunduğu için bölge kentleri tarafından onurlandırılmıştır (*IGR* 4, no. 196 = *OGIS*, no. 443; *IGSK* 3, no. 73).

⁶⁸ Cicero (*Verr.* II (1) 20, 53–54) Verres'in, Aspendos'taki bütün güzel heykelleri çaldığından, Pergē'deki Artemis Tapınağı'nın ise, bütün altınlarını gasp ettiğiinden söz etmektedir. Konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. Cic. *Verr.* II (1) 21, 56–57; ayrıca bk. Cic. *Verr.* II (1) 16, 42. Özel konutları, kamuya ait anıtları, zenginliklerin ve sanat eserlerinin toplandığı tapınakları soyup soğana çeviren Verres, Cicero'nun söylevlerinde alçak olduğu kadar zalim, merhametsiz olduğu kadar açgözlü, şehvete düşkün olduğu kadar korkak, iğrenç olduğu kadar aşağılık biri olarak anlatılmakta ve Roma'nın yüz karası yöneticilerinden biri olduğu söylenmektedir.

⁶⁹ Dolabella'nın Milyas, Likya, Pamfilya, Pisidya ve Frigya'da yaptığı yasa dışı işler için bk. Cic. *Verr.* II (1) 38, 95–96.

⁷⁰ Athen. *Deip.* 5 213a; Liv. *perioch.* LXXVIII ; App. *Mithr.* III 17, 20; SHERWIN-WHITE 1976: 9; POHL 1993: 260, n. 214.

⁷¹ Vell. II 39, 2; App. *Mithr.* XIV 93; Amm. Marc. XIV 8, 4. Konu hk. ayrıca bk. ÖZSAİT 1985: 74.

proconsul sıfatıyla Cilicia *Eyaleti*'ne göndermiştir⁷². Fakat Kilikya Bölgesi'nde artık bir yaşam biçimine dönüşmüş olan korsanlık ve eşkıyalık yüzünden komşu bölgelerdeki kentler ve kırsal alanlarda, baskın korkusu hep gündemde kalmıştır (Diog. Laert. IX 83).

Servilius Vatia (Isauricus) ve "Kral" Zēniketēs (M.Ö. 78–74): M.Ö. 78 yılının baharında Tarentum'dan yola çıkan Servilius, yanına *legatus* olarak Iulius Caesar⁷³ ve Titus Labienus'u da (Cic. *Rab. Post.* 21) alarak Kilikya'ya doğru yelken açmıştır. Bu dönemde Kilikya korsan yuvası olduğu için, büyük bir olasılıkla Sidē'den karaya çıktığı düşünülen Servilius⁷⁴, Doğu Likya, Pamfilya, Pisidya, İsavriya ve Likaonya bölgelerinde konuşlanmış olan korsanlara ve haydutlara karşı yapacağı askeri sefer için, aynı yılın baharını ve yaz aylarını hazırlıklarla geçirmiştir⁷⁵. Bu amaçla, başta Rodos olmak üzere müttefiklerden toplanan ve sayısı kesin olarak bilinmeyen iyi silahlandırılmış savaş gemilerinden oluşan bir donanma⁷⁶ ile beş lejyonluk bir ordu meydana getiren Servilius⁷⁷, seferin ilk ayağını M.Ö. 77–76 yıllarında Pamfilya ve Likya'da; ikinci ayağını ise, M.Ö. 76–75 yıllarında İsavriya ve Pisidya'da gerçekleştirmiştir (SOUZA 1999: 128).

Servilius'un ilerideki Doğu Likya seferi için ihtiyaç duyacağı düzenli lojistik desteği sağlayabilmesi, ordusunun gerisini güvence altına alması ile mümkün olabileceğinden ilk hedefi, ordusunu konuşlandığı haydut yatağı Pamfilya olmuştur: M.Ö. 77 yılı baharında seferini Pamfilya sahillerinden başlatan Servilius, bölgeyi haydutlardan temizlemiş⁷⁸ ve onlarla işbirliği yapan veya yaptığını düşündüğü kentleri de cezalandırarak, topraklarını satışa çıkarmıştır. Bunlardan birinin de Attaleia olduğu düşünülmektedir. Zira Cic. *leg. agr.* 1 5; 2 50'de geçen "... *lubent venire*

⁷² Liv. *perioch.* XC; 93; Val. Max. VIII 5, 6; Frontin. *strat.* IV 5, 1; Plut. *Pomp.* XIV 5; App. *civ.* I 103; Ayrıca bk. BADIAN 1961: 254; EVANS 1983: 524, n. 44.

⁷³ Sulla rejimine düşman olan Caesar, Servilius'un Kilikya seferine katılmış; ancak, Servilius'la birlikte Kilikya'dayken Sulla'nın ölüm haberini alınca, hemen Roma'ya dönmüştür (Suet. *Iul.* III; konu hk. ayrıca bk. RIDLEY 2000: 228 v.d.).

⁷⁴ Eutr. VI 3; konu hk. yorumlar için bk. SHERWIN-WHITE 1994: 232; SARTRE 1995: 128; SYME 1995: 205. Zira Servilius'un bu sefer sırasında Sidē'yi karargâh olarak kullanmış olması da, O'nun Sidē'den karaya çıktığı düşüncesini desteklemektedir (*JGSK* 43,1: 72, n. 97).

⁷⁵ Seferin hazırlıkları hk.ki detaylar için bk. SHERWIN-WHITE 1984: 154; 1994: 232; SOUZA 1999: 128.

⁷⁶ Flor. *epit.* I 41, 4. Detaylı bilgi için bk. ORMEROD 1922: 39; SHERWIN-WHITE 1984: 153; SOUZA 1999: 128 v.d.

⁷⁷ İtalya'dan getirdiği orduyu önce Kilikya'daki lejyonlarla birleştiren Servilius, daha sonra *Asia Eyaleti*'nden takviye olarak gelen lejyonlarla birlikte yeni bir ordu meydana getirmiştir, (SHERWIN-WHITE 1984: 154; 157, n. 33; SHERWIN-WHITE 1994: 232; KALLET-MARX 1995: 295 v.d., n. 11; SOUZA 1999: 128).

⁷⁸ Strab. XIV 5, 7; Flor. *epit.* III 6; konu hk. yorumlar için bk. ORMEROD 1922: 38; 42; SHERWIN-WHITE 1984: 155.

agros Attalensium ..." ifadesi de, bu durumu destekler niteliktedir. Bununla birlikte, kentin otonomisinin sınırlı da olsa devam ettiğini gösteren bu döneme ilişkin yazıtlar ve sikkeler⁷⁹, büyük bir olasılıkla Servilius'un kentin otonomisini geri verdiğini düşündürmektedir⁸⁰. Pamfilya'nın bu şekilde haydut ve korsanlardan arındırılmasından sonra, Servilius'un asıl hedefi olan Doğu Likya'ya ilerlemesi için artık bir engel kalmamış oluyordu.

Doğu Likya uzun zamandır kanunsuzların, asilerin, kaçakların, haydutların ve korsanların yuvası olmuştu. Söz konusu bu grupların başında, kendisine βασιλεύς unvanı veren⁸¹ ve tıpkı bir kral gibi Doğu Likya ve Pamfilya'ya hükmeden Zēniketēs adında bir korsan şefi vardı. Zēniketēs'in kim olduğu sorusuna kaynakların yetersizliğinden dolayı, tam olarak cevap vermek mümkün değildir. Bu konudaki ilk tahmini yürüten ZIEBARTH 1929: 111 yazıtta geçen ἐργασία kelimesi ile metalden striglisin kastedildiği düşüncesinden hareketle, O'nun demir bakımından zengin Kilikya'dan demir işçisi olarak Phasēlis'e göç ettiğini ve daha sonra haydutluğa başladığını yazmaktadır. SYME 1998: 208 de, aşağıda ayrıntılı olarak anlatacağımız gibi, Zēniketēs'in, Servilius'un eline düşmemek için kendisini ve ailesini ateşe vermesinin Kilikyalıların da âdeti olmasından yola çıkarak, O'nun Kilikya kökenli olduğunu düşünmektedir. Ancak bilindiği gibi, Persler'in Likya'yı ele geçirmesi sırasında Ksanthoslular da, kendilerini ve ailelerini ateşe vermişlerdi⁸². Yani Zēniketēs'in Likyalı mı yoksa Kilikyalı mı olduğuna bu adetten yola çıkarak karar vermek zor olsa da, en azından O'nun Küçükasya'nın güney sahillerinden olduğunu söylemek sanırız yanlış olmayacaktır.

Zēniketēs'in bu bölgeleri nasıl ele geçirdiği ve nasıl "kralı" olduğu da kökeni gibi belirsizdir: GRÜNEWALD 1999: 111, Zēniketēs'in Pontos Kralı Mithridatēs'in ordusunda paralı asker olarak görev yaptığını ve bu dönemde generalliğe kadar yükseldiğini; I. Mithridatēs Savaşı'nın yarattığı kargaşa ortamında ele geçirdiği ganimetler ve zekâsı sayesinde de büyük bir güç haline geldiğini yazarak, duruma açıklık getirmeye çalışmaktadır. Araştırmacının düşüncesi, Mithridatēs'in bu savaşlar sırasında korsanlar ile haydutlardan destek aldığı ve birçok korsanın Pontos

⁷⁹ Yazıtlar için bk. BOSCH 1947: no. 1–14; 17; sikkeler için bk. *BMC Lycia* 110, 5 v.dd.

⁸⁰ MAGIE 1950: 288 ve BOSCH 1957: 43 Attaleialılar'ın korsanlara yardım ettiği düşüncesini şüpheyle karşılamaktadır. Çünkü O'na göre, Attaleia Roma'nın dostuydu; hatta Lucullus'a gemi yardımıyla bulunmuştu. Attaleia'nın topraklarının *ager publicus* yapılması ise, Doğu Likya'nın işgalinin tamamlanması amacına yönelik olmalıdır.

⁸¹ Zēniketēs tarafından Epeiros'un Dodona kentindeki kehanet merkezine adanmış olduğu anlaşılan bir *strigilis* üzerinde Ζηνικέτης βασιλεύς yazmaktadır (yazıt için bk. ZIEBARTH 1929: 34; 111, Anhang 94; konuya ilişkin bk. MAGIE 1950: 287; PEEK 1978: 247–248; GRÜNEWALD 1999: 114).

⁸² Hdt. I 176. Gene Ksanthoslular, M.Ö. 43 yılında, Romalı komutan Brutus'un eline canlı geçmemek için, aynı yola başvurmuşlardır (App. *civ.* IV 76).

ordusunda asker ya da general olarak hizmet ettiklerinin bilinmesinden (App. *Mithr.* XIV 92) dolayı akla oldukça yatkındır.

Eğer GRÜNEWALD'in tahmini doğruysa, Pontos ordusunda sıradan bir korsan iken, zamanla "korsanlar kralı" olan Zēnikētēs, bir süre sonra, Doğu Likya ve Pamfilya'nın stratejik önem taşıyan kentlerini ve tahkimatlı mevkiilerini tek tek ele geçirmiş ve Gelidonya Körfezi'nden Attaleia'ya kadar olan kıyı bölgesinde bir krallık kurmuştur: Bu "krallık", muhtemelen güneyde bugünkü Kumluca Ovası'ndan kuze-ye, Solymos Dağı istikameti doğrultusunda devam ederek, Çandır Vadisi'ne oradan da Attaleia'ya kadar uzanmaktaydı. Krallığın merkezi de Strab. XIV 5, 7'nin söz ettiği ve bugünkü Musa Dağı'na⁸³ lokalize edilmesi gereken Olympos olmalıydı⁸⁴. Likya Birliği'nin üç oy hakkına sahip altı kentinden biri olan Olympos'un ne zaman ve ne şekilde Zēnikētēs'in eline geçtiği tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, tarihsel birtakım ipuçlarından yola çıkarak, en azından, kentin M.Ö. 82 yılından itibaren Zēnikētēs'in hâkimiyetine girdiğini söyleyebiliriz: Şöyle ki, Olympos M.Ö. 82 yılından sonra, ΛΥΚΙΩΝ lejantlı birlik sikkelerinden farklı olarak, üzerinde sadece kent adının kısaltmasının yer aldığı *pseudo* birlik sikkeleri basmaya başlamıştır⁸⁵. Ayrıca, Likya Birliği M.Ö. 82 yılından sonra, korsan tehdidine karşı Ksanthoslu Aikhmōn emrinde bir donanma meydana getirerek, Olympos'un yakınlarındaki

⁸³ JONES-AHM 1998²: 105; 132 herhangi bir gerekçe göstermeksizin, krallığın merkezini "Pamfilya'nın batı sahilindeki dağlar üzerine lokalize ettiği Körykos" olarak göstermektedir. Strab. XIV 5, 7 Zēnikētēs'in tahkimli kalesinin yer aldığı Olympos Dağı'ndan bütün Likya, Pamfilya, Pisidya ve Milyas'ın görülebildiğini söylemektedir. Strabon'un Olympos Dağı'nın konumu ile ilgili olarak verdiği bu bilgiden yola çıkılacak olursa, bütün Likya, Pamfilya, Pisidya ve Milyas'ın görülebileceği çevredeki tek yer Tahtalı Dağı'nın gerisinde, 3.086 m yükseklikteki Akdağ'dır. Ancak, bu dağın Olympos kentinden oldukça uzak ve içeride yer alması, Akdağ'ın Olympos Dağı ile özdeş olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Başta BENNDORF 1884: 145 olmak üzere, PETERSEN – LUSCHAN 1889: 146; MAGIE 1950: 1169, n. 19; DİLER 1991: 161 v.d. ile SYME 1995: 185 ise, Zēnikētēs'in müstahkem kalesini Tahtalı Dağı'na yerleştirmektedir. Ancak adı geçen bu dağda, büyük bir yerleşime ait izlere rastlanmamış olması, söz konusu araştırmacıların varsayımlarını zayıflatmaktadır. Strab. XIV 3, 8'de Olympos Dağı'nın Phoinikous olarak da adlandırılmasından yola çıkan KIEPERT 1914: Taf. VFm ise, Olympos kentinin 2,2 km güneyindeki Musa Dağı'nın Olympos Dağı olduğunu düşünmektedir. AKŞİT 1967: 21 de KIEPERT'in görüşüne katılmaktadır. Görüldüğü gibi, bu konuda kesin bir sonuca varmak mümkün olmamakla birlikte, ileride Musa Dağı ile Tahtalı Dağı'nda yapılacak kapsamlı bir çalışmanın, bu problemin çözümüne yardımcı olacağı düşüncesindeyiz. Olympos'un lokalizasyonuna ilişkin olarak ayrıca bk. ADAK 2004a: 27–51.

⁸⁴ Plut. Pomp. XXIV 5'te korsanların inanışlarına ilişkin ilginç bilgiler vermektedir: "*Olympos Dağı'nda garip kurbanlar yapıyorlar ve birtakım gizli ayinler düzenliyorlardı. Bunlar arasında yöreye ilk kez korsanların tanıttığı, günümüzde yaygınlıkla benimsenen Mithras ayinler de vardı*". Bu nedenle korsanlık/haydutluktan başka yapacak işleri olmayan ve her an öldürülme tehlikesi yaşayan bu kanunsuz insanların, öbür dünya inancı taşıyan böyle bir külte tapmalarına şaşmamalıdır (Olympos'taki Mithras kültüne ilişkin kalıntıları bk. DİLER 1991: 161–176; ATVUR 1999: 15–17).

⁸⁵ TROXELL 1982: 92 v.dd.; BEHRWALD 2000: 107 v.d.; sikkeler için bk. AULOCK 1974: 33 v.d.; 107 v.d.

Gelidonya Körfezi açıklarında korsanlara karşı bir deniz savaşı yapmıştır⁸⁶ ki, bu da bölgenin korsanların eline geçtiğinin bir başka kanıtıdır. Sulla'nın halefi Murena da, M.Ö. 82 yılının başlarında, Doğu Likya sahilleri yerine, ondan daha az tehlikeli olan haydut yatağı Kibyrtis Bölgesi'ne sefer düzenlemiştir. Şayet bu dönemde Doğu Likya Zēniketēs'in egemenliği altında olmuş olsaydı, Murena'nın büyük bir ihtimalle Kibyrtis yerine, Doğu Likya'ya bir sefer düzenlemesi beklenirdi. Sonuç olarak bütün bu ipuçları bize, Zēniketēs'in en azından M.Ö. 82 yılından sonra, Doğu Likya'da bir "kral" gibi hüküm sürdüğünü göstermektedir.

Doğu Likya'da sadece Olympos değil, aynı zamanda bölgenin diğer büyük kentleri olan Kōrykos⁸⁷ ve Phasēlis⁸⁸ ile birlikte, stratejik öneme sahip Solyma Dağı (= Tahtalı Dağı), Marmara/Mnara⁸⁹ (= Kavakdağı) ve Kitanaura (= Saraycık) ile antik adları bilinmeyen Gavurpazarı (Olympos'un 7–8 km kuzey-kuzeybatısı; Phasēlis'in 7–8 km güney-güneybatısı)⁹⁰ ve Erentepe (Olympos'un 6 km batısı) gibi yerleşimler de Zēniketēs'in egemenliğine girmiş olmalıdır⁹¹. Likya'nın hatırı sayılır bu kentlerinin, haydutların ve korsanların eline geçmesi ve Likya Birliği'nin de buna karşı ciddi bir önlem almamış olması oldukça düşündürücüdür. Konu üzerine çalışan modern araştırmacılar, bu durumun nedenleri üzerine birtakım fikirler ileri sürmektedirler: ORMEROD 1922: 40'a göre, topografik açıdan Doğu Likya'yı Batı Likya'dan ayıran Solyma Dağı, Likya halkını etnik olarak da birbirinden ayırmaktaydı. Batı Likyalılar Doğu Likyalılar'ı Likyalı saymamışlar ve bu yüzden de Doğu Likya ile ilgilenmemişlerdir. RAUH *et alii* 2000: 155 de, Toroslar'ın topografik bakımdan olduğu gibi ruhsal bakımdan da Batı Likya kentleriyle Doğu Likya kentleri arasında bir engel oluşturduğunu ifade etmektedir. Gene BEAN 1997: 140, Likyalılar'ın durumu soğukkanlılıkla karşılamalarının sebebinin, Phasēlis'in Likya Birliği içinde olmasına rağmen, Likyalılar'ın Phasēlisliler'i kendilerinden saymamalarıyla ilgili olduğunu söylemektedir⁹².

⁸⁶ TAM 2,1, no. 264; 265; 319 = OGIS, no. 552; 553; 554 = IGR 3, no. 607; 616; 1516. BEHRWALD 2000: 110 v.d. bu seferi Sulla zamanına tarihlemektedir. Konu hk. açıklamalar ve yorumlar aşağıda "Likya Birliği'nin Aldığı Önlemler" başlıklı bölümde yapılacaktır.

⁸⁷ Olympos ve Phasēlis arasında yer alan Kōrykos'un lokalizasyonuna ilişkin tartışmalar ve öneriler için bk. BEAUFORT 1817: 44; KEYSER 1997: 64–79; IŞIK *et alii* 2001: 46; ADAK 2004: 39 v.d.; TIB 8 (2004): s.v. "Kōrykos".

⁸⁸ BEAN 1997: 150, Phasēlis'in Olympos'tan önce Zēniketēs'in eline geçtiğini iddia etmektedir.

⁸⁹ Kentin lokalizasyonu için bk. İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2000: 245; İPLİKÇİOĞLU 2001: 127–132.

⁹⁰ Konu hk. ayrıca bk. BAYBURTLUOĞLU 2004: 98–101

⁹¹ MARÓTI 1989: 310 v.d. çalışmasında, Toros dağ yapısının ve üzerinde yer alan kalelerin, haydutlar/korsanlar için ne kadar elverişli olduğunu ortaya koymaktadır.

⁹² BEAN 1997: 140, bu düşüncesinde haklı gibi gözükmektedir. Zira Phasēlisliler M.Ö. V. yüzyıl Atina vergi listelerinde Likyalılar'dan ayrı olarak zikredilmektedirler (MERITT *et alii* 1932: no. 9). Gene antik yazarlardan Arr. *anab.* I 24 ve Diod. XX 27, 4, Phasēlisliler'i Likyalılar'dan ayırmakta; Strab.

Yukarıda söz ettiğimiz Doğu Likya kentleri acaba haydutlarla ve korsanlarla gönüllü olarak mı işbirliği yapmışlardı? Strab. XIV 3, 2 Likyalılar'dan bahsederken, Onlar'ın Pamfilyalılar'ın tersine utanç verici bir iş yapmadan uygarca yaşadıklarını söylese de, Strabon'un Likyalılar'ı aklamaya çalışan bu ifadeleri tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü başta Olympos, Körykos ve Phasēlis olmak üzere korsan ve haydut yatağı haline gelmiş Doğu Likya bu işlere bulaştığı için ne kadar suçluysa, buna göz yuman Batı Likya da aynı derecede suçludur. Bu nedenle Strabon'un bütün sorumluluğu Pamfilyalılar'a yüklemeye çalışması boşunadır. Çünkü korsanlarla başı dertte olan yalnızca Likyalılar değildir. Önemli bir liman kenti olan Syedra gibi, Pamfilya kentleri de korsan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır⁹³. Hatta Syedralılar bu dertlerine derman bulmak için, Küçükasya'daki kehanet merkezlerinden biri olan Klaros Apollon Bilicilik Merkezi'ne⁹⁴ gitmişler ve aldıkları öğüdü de taşa yazdırmışlardır⁹⁵.

Doğu Likya kentlerinin isteyerek mi yoksa zorla mı korsanlarla işbirliği yaptıkları sorusunun cevabı antik kaynakların bu konuda sessiz kalmalarından ötürü, tam olarak verilememekle birlikte; konuya açıklık getirmeye çalışan araştırmacılardan MAREK 1995: 18 ve MITCHELL 1998: 168, Doğu Likyalılar'ın Zēnikētēs'i desteklemeyi kendilerinin tercih ettikleri düşüncesindedirler. Phasēlisliler'i aklamaya çalışan RAUH *et alii* 2000: 155 ise, kent halkının Zēnikētēs'in otoritesini gönülsüz olarak kabul ettiğini söylemektedir. Görünüşe göre, RAUH bu düşüncesinde haksızdır. Çünkü Olympos ve Phasēlis'te bulunmuş olan birkaç Roma İmparatorluk Çağı mezar yazıtında Zēnikētēs adına şahıs adı olarak rastlanmış olması⁹⁶, bölge halkının Zēnikētēs'ten nefret etmek şöyle dursun belki de onu kahramanlaştırmış olduklarının, dolayısıyla da TROXELL 1982: 92'nin de ifade ettiği gibi, Onlar'ın bu işlere gönüllü olarak ortak olduklarının bir ifadesi olabilir. Üstelik Phasēlis'in, *Asia* Eyaleti

XIV 9, 1 ise, Phasēlisliler'i Likyalılar içinde göstermekle birlikte, Likya Birliği ile ilişkileri olmadığından söz etmektedir.

⁹³ Syedra'nın başı Korakēsiōn kentindeki korsanlarla dertteydi. Daha önce Diodotos Tryphōn'un karar-gâhi olan Korakēsiōn'u, O'nun ölümünden sonra da korsanlar üs olarak kullanmaya devam etmiş olmalıydılar. Çünkü Pompeius'un M.Ö. 67 yılında korsanlara karşı burada büyük bir zafer kazanarak onları Korakēsiōn'dan atmış olduğu bilinmektedir (Plut. *Pomp.* XXVIII 1; Vell. II 34, 2).

⁹⁴ Klaros Bilicilik Merkezi'ne Pisidyalı ve İsvariyalı haydutlarla başı dertte olan İkonionlular da başvurmuşlar ve kehanet merkezinden aldıkları öğüt uyarınca kente, Arēs, Thesmos (= Kanun Tanrısı) ve Hermēs'in heykellerini dikmişlerdir (HEBERDEY – WILHELM 1896: 161, no. 267; ROBERT 1966: 96 v.d.; MERKELBACH – STAUBER 1996: 31, no. 16).

⁹⁵ BEAN – MITFORD 1965: 21–23, no. 26 = J. – L. ROBERT, *BE* (1967) no. 616 = J. – L. ROBERT, *BE* (1969) no. 581 = PARKE 1985: 157 v.dd. = *SEG* 41 (1991) no. 1411 = P. GAUTHIER, *BE* (1993) no. 598 = MERKELBACH – STAUBER 1996: 30 v.d., no. 15 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 393, no. Sye 27 = KARAMUT 1999: 142 v.d.; ayrıca bk. ROBERT 1966: 91–100; *IGSK* 43,1: 70, n. 84; SOUZA 1997: 477–481; SOUZA 1999: 139 v.d.

⁹⁶ Olympos: *TAM* 2,3, no. 951; Phasēlis: *TAM* 2,3, no. 1204. Zēnikētēs adının görüldüğü bir başka yer Sestos'tur (*IGSK* 19, no. 40).

Gümrük Yasası'nda görüldüğü üzere, Likya Birliği'nden çıkartılmış olması da bu görüşü destekler gibidir (BEHRWALD 2000: 108, n. 358). NOLLÉ 1996: 7–29 da Kitanaura kentinin korsanlarla olan işbirliği üzerinde durmakta olup, M.Ö. I. yüzyılın başına kadar bağımsız olan Kitanaura'nın, bu tarihten sonra korsanlarla işbirliği içine girdiği için bağımsızlığını yitirerek, M.Ö. 77 yılında Termessos teritoryumuna dâhil edildiğinden söz etmektedir⁹⁷. Bütün bu anlattıklarımızın ışığında, Doğu Likya kentleri korsanlarla/haydutlarla ister gönüllü olarak ister zorla iş birliği içerisine girmiş olsunlar, M.Ö. I. yüzyılın ilk yarısında Doğu Likya ve O'na komşu bölgelerin yalnızca kırsal alanlarının değil, aynı zamanda kentlerinin de büyük bir ateş çemberi içinde olduğunu söyleyebiliriz. Herhalde bu dönemde kentlerde ve kırsal alanlarda yaşayanların hayatta kalabilmek için, korsanlarla ya da haydutlarla işbirliği yapmaktan başka bir seçenekleri yoktu.

Zēnikētēs tarafından ele geçirilen yukarıda sözünü ettiğimiz yerleşimler, stratejik açıdan büyük önem arz etmekteydiler: Özellikle Solyma Dağı'na (= Tahtalı Dağı) egemen olmak, bütün Doğu Likya sahilleri ile Çandır Vadisi aracılığıyla Pamfilya'ya kadar uzanan bölgenin kontrol edilebilmesine olanak vermekteydi⁹⁸; İPLİKÇİOĞLU 2001: 130, n. 8; 2004: 114, n. 72 tarafından Kavakdağı'na lokalize edilen Mnara kentinden Kesme Boğazı; Kitanaura⁹⁹ kentinden ise, Alakır Vadisi'nden Attaleia'ya giden yol gözlenerek, Phaselis'in hinterlandının kontrol altında tutulması sağlanmaktaydı. Bugün Tekirova/Beycik sınırları içinde yer alan ve antik ismi bilinmeyen Gavurpazarı¹⁰⁰ ile Kumluca sınırları içindeki Eretepe'nin¹⁰¹ elde tutulması da, büyük bir olasılıkla Olympos ve Kōrykos'un hinterlandının güvence altında tutulması demektir.

⁹⁷ NOLLÉ 1996: 22–25; 1998: 507 v.d. M.S. I. yüzyıla tarihlenen *Stadiasmus* yazıtında Kitanaura Termessos egemenliğinde görünmektedir (IŞIK *et alii* 2001: 39). Konu hk. ayrıca bk. SEG 46 (1996) no. 1707; İPLİKÇİOĞLU 2004: 112 v.d.

⁹⁸ ORMEROD 1922: 41 v.d.; NOLLÉ 1996: 22, n. 36; ORMEROD 1997²: 217.

⁹⁹ BENNDORF – NIEMANN 1884: 151 Kitanaura'nın stratejik önemi için şunları yazmaktadır: "Saraycık, Limyra'dan gelen ve Alakır ile Çandır vadilerinden Adalya'ya ulaşan önemli bir ulaşım yolunun merkezi olmalıydı ve bu yol, Gelidonya Burnu ile Phaselis yakınlarındaki deniz geçidinde suları yükselten doğu fırtınalarının yarattığı tehlikeler de göz önüne alındığında, bir kat daha fazla önem kazanıyordu"; konu hk. ayrıca bk. TIB 8 (2004): s.v. "Dikitanaura".

¹⁰⁰ Solyma Dağı'nın yüksek yamaçlarındaki Gavurpazarı, Phaselis ile Olympos'un ortasında yer alması sebebiyle her iki kent'in hinterlandının bekçiliğini üstlenmiş olmalıydı. Gavurpazarı'nda Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU'nun başkanlığındaki bir ekip tarafından 2005 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında, kent dokusunun Roma Dönemi izleri taşımaması kent'in erken bir tarihte terk edilmiş olabileceği düşüncesini uyandırmıştır. Bu durumun haydutlarla işbirliği yapan kent sakinlerinin, Claudius zamanında Likya'nın eyaletleştirilmesiyle birlikte başka başka yerlere dağıtılmasıyla ilgili olduğu düşüncesindeyiz.

¹⁰¹ Gavurpazarı için 101. dip notta söylediğimiz durumlar Eretepe için de geçerli olmakla birlikte, burada az da olsa, Roma Çağı'na ait mimari izlere rastlanmıştır.

İşte Servilius Pamfilya seferinden sonra, yukarıda genel manzarasını sunduğumuz Doğu Likya kentleri üzerine yürümüştür: İlk önce Phasēlis¹⁰² ve Kōrykos'u¹⁰³ fetheden Servilius, hemen ardından Toros Dağları'nın yamaçlarında, Olympos Dağı'yla aynı adı taşıdığını söylediğimiz Zēnikētēs'in korunaklı kalesini abluka altına almıştır. Romalılar'ın kuşatmasına uzun süre dayanamayacağını anlayan Zēnikētēs ise, Servilius'un eline canlı olarak geçmektense, kendisini ailesiyle birlikte ateşe vererek ölmeyi tercih etmiştir¹⁰⁴.

Olympos'un düşmesinden sonra, Servilius Doğu Likya'da Zēnikētēs'e ait olan veya O'nu destekleyen bütün yerleşimleri de tek tek ele geçirmiştir. Korsanlara ve haydutlara yardım ve yataklık yapan tüm yerleşimler cezalandırılmış, toprakları ise, *ager publicus* yapılmıştır. Bunlardan biri olan Olympos, Likya Birliği'nden çıkartılmış ve M.S. I. yüzyılın ortasına kadar bir daha Birliğe dâhil edilmemiştir¹⁰⁵. Limyra muhtemelen üç oy hakkıyla Olympos'un yerine Birliğe kabul edilmiştir¹⁰⁶. Olympos gibi, birlikten ihraç edilen Phasēlis de, teritoryumunun bir kısmını *ager publicus* olarak Roma'ya vermek zorunda kalmış¹⁰⁷; fakat kısa bir süre sonra, tekrar Birliğe alınmıştır¹⁰⁸. Kōrykos'un ise, ne gibi bir ceza aldığı bilinmemekle birlikte, topraklarının Roma tarafından işgal edildiğini tahmin etmek hiç de zor değildir¹⁰⁹. Bu üç kentle birlikte, Cic. *leg. agr.* 2 50'den öğrendiğimiz kadarıyla, Pisidya'daki, yeri tam olarak bilinmeyen, Angeira kentinin toprakları da satışa çıkarılmıştır¹¹⁰. Roma'nın adı geçen kentlerin topraklarını satışa çıkarmasından, kentlerin bu işlere gönüllü olarak bulaştıkları anlaşılmaktadır.

Bölgede, korsanlara ve haydutlara yardım ve yataklık ettikleri için ceza olarak topraklarını kaybeden kentlerin yanı sıra, Termēssos gibi Roma taraftarı bir

¹⁰² Cic. *leg. agr.* 2 50; *Verr.* II (4) 10, 21; Sall. *Hist.* I 117; Strab. XIV 5, 7; Flor. *epit.* I 41, 5; Eutr. VI 3; Oros. *hist.* V 23, 22.

¹⁰³ Sall. *hist.* I 118–119; Strab. XIV 5, 7; Eutr. VI 3; Oros. *hist.* V 23, 22.

¹⁰⁴ Strab. XIV 5, 7; Flor. *epit.* I 41, 10; Eutr. VI 3. GRÜNEWALD 1995: 111, yaklaşık aynı tarihlerde Kilikya'da hüküm süren Lysias adlı yerel bir bey ile M.S. I. yüzyılda Iudea'daki Masada'da yaşayan haydutların da tıpkı Zēnikētēs gibi, darıda kaldıklarında kendilerini yakarak hayatlarına son vermelerinden dolayı, bu ölüm şeklinin haydutlara özgü olduğunu savunmaktadır.

¹⁰⁵ Cic. *leg. agr.* 1 5; 2 50; POHL 1993: 261, n. 219; SYME 1995: 208. M.S. I. yüzyılda Plin. *nat.* V 100'de Olympos'tan söz ederken, hep geçmiş zaman kullanmaktadır: "*Burada bir kent vardı*".

¹⁰⁶ BALLAND 1981: 176; BORCHARD 1999: 16; *TIB* 8 (2004): s.v. "Limyra".

¹⁰⁷ Cic. *leg. agr.* 1 5; 2 50; konu hk. ayrıca bk. POHL 1993: 261, n. 219; SYME 1995: 208. Lucan. *Bell. civ.* 8 251–254'e göre, Pharsalos Savaşı'nda Caesar'a yenilen Pompeius M.Ö. 48 yılında Phasēlis'e geldiğinde, kent "küçük Phasēlis" diye adlandırılacak kadar küçülmüştür. Evler terk edilmiş, nüfus azalmıştır; öyle ki, Lucanus, Pompeius'un gemisindeki tayfaların sayıca kentlileri geride bıraktığını söyler.

¹⁰⁸ TROXELL 1982: 90; BEHRWALD 2000: 108, n. 358.

¹⁰⁹ TREUBER 1887: 188; MAGIE 1950: 288; 1168 v.d., n. 19–20; POHL 1993: 261, n. 219.

¹¹⁰ BOUSQUET – GAUTHIER 1993: 18 v.d. Angeira'yı Doğu Pisidya'ya lokalize etmektedir. Konu hk. ayrıca bk. RUGE 1927: 2280; NOLLÉ 1996: 24, n. 39; GORDON *et alii* 1997: 210, n. 68; *TIB* 8 (2004): s.v. "Agerensis ager".

politika takip ettikleri için egemenlik alanları genişleyen kentler de vardı: Termēssoslular, olasılıkla, yalnızca korsan savaşları sırasında Roma'nın dostu olmakla kalmamışlar, aynı zamanda Servilius'u Zēniketēs'e karşı desteklemişlerdir (SYME 1995: 209). Çünkü kısa bir süre sonra, Termēssos'un M.Ö. 72 yılında çıkartılan *Lex Antonia de Termessibus* adlı yasa ile Roma'dan hem özel bir ayrıcalık elde ettiğine¹¹¹, hem de egemenlik alanına¹¹² Kitanaura'yı da dâhil ettiğine şahit olmaktayız¹¹³.

Korsanların karadaki üsleri ile haydutların yerleşim birimlerini yok etmenin gerekliliğini kavrayan ilk Romalı olan Servilius Vatia, seferinin ikinci bölümünü İsvriyalılar ve Orondeis halkına karşı gerçekleştirmiştir¹¹⁴. Önce Kilikya sahilini korsanlardan temizleyen¹¹⁵ Servilius, daha sonra bölgenin hinterlandındaki kabilelere karşı seferler düzenleyerek, Sidē (MITCHELL 1994a: 103) ya da Kuzeydoğu Pisidya (SHERWIN-WHITE 1984: 156) üzerinden Toroslar'ın kuzeyindeki Likaonya Bölgesi'nde yer alan İsvriya'ya ilerlemiştir. Haydut yatağı olan İsvriya'nın en büyük iki kenti Servilius tarafından fethedilmiş¹¹⁶ ve bu zaferin ardından Servilius Vatia, Isauricus unvanını almıştır¹¹⁷. İsvriya'nın fethini tamamlayan Servilius Isauricus, diğer bir huzursuzluk bölgesi olan Pisidya'daki Oroanda¹¹⁸ ile henüz lokalize edilemeyen Aperensis ve Gedusanus¹¹⁹ dolaylarına da sefer düzenleyerek,

¹¹¹ Yazıt için bk. *CIL* 1, no. 589; *TAM* 3,1, no. 4; yorumlar için bk. MAGIE 1950: 285; SYME 1995: 209; MITCHELL 1998: 168; *TIB* 8 (2004): s.v. "Termēssos".

¹¹² Termēssos egemenlik alanının sınırları için bk. İPLİKÇİOĞLU 2004: 103–125; *TIB* 8 (2004): s.v. "Termēssos".

¹¹³ NOLLÉ 1996: 24 v.d.; *SEG* 46 (1996) no. 1707; MITCHELL 1998: 168; NOLLÉ 1998: 507 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 113.

¹¹⁴ Servilius'un bu seferi hk. detaylı bilgi ve yorumlar için bk. ORMEROD 1922: 44–50; MAGIE 1950: 288–290; MINOR 1979: 117–119; SHERWIN-WHITE 1984: 155–156; BURGESS 1990: 110–111; SHAW 1990a: 221; POHL 1993: 261, n. 220; SYME 1995: 209–211; ORMEROD 1997²: 215–219.

¹¹⁵ *Liv. perioch.* XC; *Flor. epit.* I 41, 5–6; *Amm. Marc.* XIV 8, 4. Bu sefer sırasında Kelenderis kenti Servilius'a yardım etmiş ve lojistik destek sağlamıştır, (FOUCART 1882: 267 v.d., no. 2; ZOROĞLU 1994: 23 v.d.).

¹¹⁶ *Strab.* XII 6, 2; ayrıca bk. *Amm. Marc.* XIV 8, 4.

¹¹⁷ *Liv. perioch.* XCIII; *Strab.* XII 6, 2; XIV 3, 3; *Frontin. strat.* III 7, 1; *Flor. epit.* I 41, 5; *Eutr.* VI 3; *Oros. hist.* V 23, 22; *CIL* 1², no. 741.

¹¹⁸ *Cic. Leg. agr.* 2 50'de geçen Oroandeisiler'in toprağı, Karalia Gölü'nün doğusundaki Beyşehir'deki Pappa (Yunuslar Kasabası) ile Mistia (Beyşehir doğusundaki Kale Dağ) arasında olmalıdır. *Liv.* XXXVIII 18, 2; 19, 1; 37, 11; *Polyb.* XXI 42, 2'de Oroandeisiler'in, Galatia'nın Frigya sınırında oturduklarından bahsedilmektedir. Konu hk. yorumlar için ayrıca bk. ORMEROD 1922: 47; MAGIE 1950: 290; ROBERT 1965: 74–87; ROBERT 1966: 94–97; J. – L. ROBERT, *BE* (1969) no. 573–574; SHERWIN-WHITE 1984: 156, n. 2; J. – L. ROBERT, *BE* (1980) no. 387.

¹¹⁹ *Cic. Leg. agr.* 2 50; ORMEROD 1922: 47, Aperensis ve Gedusanus'u Karalis Gölü'nün kuzeydoğusundaki Kirili Kasabası'na yerleştirmektedir; SHERWIN-WHITE 1984: 156, n. 26, Aperensis'in Atenia/Atmenia ile Gedusanus'un Sedasa ile eş tutulabileceğini söylemektedir. Atenia hk. ayrıca bk. SYME 1995: 211, n. 39). Bu durumda Servilius, Homonadalılar'ın bir kalesi olan Gedusanus'a sefer düzenlemiş gözükmektedir (konu hk. ayrıca bk. SARTRE 1995: 128). RAMSAY 1928: 46–50 ise, Aperensis'i Aperlai'a lokalize etmektedir.

BOUSQUET 1993: 19'a göre, haydutların elinde olan bu kısımları da Roma hâkimiyeti altına almıştır.

Servilius korsan seferini bitirdikten sonra, bölgenin idari düzenlemesine geçmiştir: *Cilicia Eyaleti*'ni, Dağlık Kilikya ve Pamfilya sahilleri ile Pisidya ve Likaonya'nın bazı yörelerini de içine alacak şekilde genişletmiştir¹²⁰. Kilikya'da bir donanma üssü kuran Servilius; gelecekte bu bölgeden Küçükasya'nın içlerine doğru yapılabilecek seferler için de askeri bir yol inşa ettirmiştir. Böylece Romalılar için Kilikya üzerinden Likaonya ve Kapadokya'nın güneyine; oradan da Pontos'a kadar giden güvenli bir yol açılmış oluyordu¹²¹.

SOUZA 1998: 128'e göre, M.Ö. 78–74 yıllarını Küçükasya'nın güneyinde geçiren Servilius, bölgeyi belirli ölçüde korsanlardan ve haydutlardan temizlemiştir. Fakat ne yazık ki, Servilius'un Doğu Likya, Pamfilya, Kilikya, İsvriya ve son olarak da Pisidya'daki asilere karşı yaptığı seferler, Roma'ya Küçükasya'nın güneyinde, dolayısıyla da Doğu Akdeniz'de kalıcı bir otorite sağlamamıştır (App. *Mithr.* XIV 93). Servilius'un M.Ö. 74 yılında bölgeyi terk etmesini fırsat bilen korsanlar ve haydutlar, saklandıkları yuvalarından çıkarak eskisinden daha büyük bir dert haline gelmişlerdir (App. *Mithr.* XIV 93).

Servilius'un Küçükasya seferinin Roma'ya kalıcı bir başarı getirememesinin nedenini modern araştırmacılar şu şekilde açıklamaktadır: ORMEROD 1921: 118 ve 1922: 37'ye göre, Kilikyalı korsanlar ve haydutlar Servilius tarafından Kilikya sahillerinden atıldıktan sonra, yalnızca geçici bir süre için Girit sahillerine yerleşmişlerdir. SYME 1995: 220'ye göre ise, geçici başarının sebebi, Servilius'un Doğu Likya'yı eyalet topraklarına bağladıktan sonra, korsanların asıl merkezi olan Kilikya'ya yönelmeyip, İsvriya'daki eşkıyaların üzerine yürüyüşe geçmesidir. MITCHELL 1994a: 104 de, Servilius'un sadece Maiandros Vadisi üzerinden doğu-güneydoğuya uzanan ticaret yolu üzerindeki haydutları temizlediğini; ancak Pisidya'daki birçok haydut yatağının Roma'dan bağımsız olarak varlığını sürdürmeye devam ettiğini yazmaktadır. Bununla birlikte, Servilius'un harekâtı, hiç kuşkusuz ki, Doğu Likya'dan başlayarak Pamfilya ve Pisidya üzerinden İsvriya'ya kadar uzanan bölgelerdeki Roma egemenliğinin artmasını sağlamıştır (SARTRE 1995: 128). Sonuç olarak, Servilius'un askeri harekâtının, kanayan bir yaranın tedavisi değil, yalnızca pansumanı olduğunu söyleyebiliriz.

¹²⁰ SHERWIN-WHITE 1984: 155 v.dd.; 1994: 233 n. 2.

¹²¹ Oros. *hist.* V 23, 22; Eutr. VI 3; Askeri yol, Sidē kentinden başlayıp, Pappa üzerinden İkonion'a ulaşmaktaydı (SHERWIN-WHITE 1984: 155 v.dd.; 1994: 233, n. 2). Yukarıda sözü edilen askeri yola ilişkin olarak ayrıca bk. Oros. *hist.* V 23, 22; Eutr. VI 3. KEYSER 1997: 76, n. 61.

Pompeius'a Kadar Bölgedeki Olaylar (M.Ö. 74-67): Kronikleşmiş bu yarayı tedavi etmek için, Servilius'un halefi, M.Ö. 75 yılı *consul*lerinden Lucius Octavius¹²², M.Ö. ca. 75-74 yılında *Cilicia* Eyaleti'ne gönderilmiş (Sall. *Hist.* II 82, 10); ancak, Kilikya'ya geldikten kısa bir süre sonra, Toroslar'daki asi kabilelerle giriştiği bir çarpışma sırasında öldürülmüştür¹²³. Aynı dönemlerde Mithridatēs'in generali Eumakhos da Pisidya, İsvariya ve Kilikya'ya saldırmış (App. *Mithr.* XI 75) ve büyük olasılıkla bölgedeki haydutlarla ve korsanlarla temasa geçmiştir. Appianos Eumakhos'un Kilikya'yı zapt ettiğini söylerken, büyük bir ihtimalle Pamfilya'yı kastediyor olsa gerektir. Çünkü o sıralar Ovalık Kilikya, Mithridatēs'in damadı ve aynı zamanda müttefiki olan Armenia Kralı II. Tigranēs'in; Dağlık Kilikya ise, korsanların kontrolü altındaydı¹²⁴. Eumakhos'un söz konusu bölgelerde neler yaptığını ve haydutların bu durumdan nasıl yararlandığını bilememekle beraber, haydutların kısa bir süre daha rahat hareket etme olanağı bulduklarını söyleyebiliriz.

Bu dönemde Küçükasya sahillerinde hızla artmakta olan korsan saldırılarından, M.Ö.75-74 yılında retorik eğitimi almak üzere Rodos'a giden Iulius Caesar da nasibini almış; Kilikyalı korsanlar tarafından Milētos ile Halikarnassos arasında yer alan Phamakussa Adası açıklarında yakalanıp esir edilmişti¹²⁵. Roma sahilleri de dâhil olmak üzere, hemen hemen bütün doğu eyaletlerinin korsan tehdidi altında kaldığı bu dönemde¹²⁶, Akdeniz ticareti giderek zayıflıyor, dahası Roma bile erzak sıkıntısı çekiyordu. Bu gelişmeler üzerine, M.Ö. ca. 75/74 yılında ünlü *Triumvir* Marcus Antonius'un babası *praetor* Marcus Antonius *imperium infinitum*¹²⁷ yetkisi ile Doğu Akdeniz ve Girit Adası'ndaki korsanlar ile haydutlar üzerine gönderilmiş¹²⁸; ancak Marcus Antonius, korsanlar ve haydutlara karşı başarı elde edememiş olmakla birlikte, *Creticus* unvanını almıştır¹²⁹.

Pompeius'un Doğu Akdeniz'deki Korsanlara Karşı Seferi (M.Ö. 67): M.Ö. 67'de Akdeniz'de korsanlık ve haydutluk doruk noktasına ulaşmış; korsanlar neredeyse

¹²² Cic. *Verr.* II (1) 50, 130; II (3) 7, 18; Sall. *Hist.* II 82, 10.

¹²³ Plut. *Luc.* VI 1; ayrıca bk. POHL 1993, 270 v.dd.

¹²⁴ Pomp. Trog. XXVIII 4; Plut. *Luc.* XIV 5; XXI 4-5; App. *Mithr.* XV 105; *Syr.* VIII 48; XI 69-70; Cass. Dio XXXVI 37, 6; Iust. XL 1, 2-4; Iosep. *Ant. Iud.* XIII 16, 14.

¹²⁵ Vell. II 41, 3; Val. Max. VI 9, 15; Plut. *Caes.* II 1-4; Suet. *Iul.* IV 1; LXXIV 1; Polyain. *Strat.* VIII 23, 1.

¹²⁶ M.Ö. 75 yılı Roma *consul*lerinden biri olan Gaius Cotta söylevlerinde, Roma'nın dört bir yandan düşmanları tarafından sıkıştırıldığını söylemektedir (Sall. *Hist.* II 44, 6; App. *civ.* I 111).

¹²⁷ Vell. II 31, 2-3, konu hk. yorumlar için bk. SOUZA 1999: 142, n. 190.

¹²⁸ Sall. *Hist.* III 4-7, 2; Cic. *Verr.* II (2) 3, 8; II (3) 91, 213; Tac. *ann.* XII 62; Cic. *Verr.* II (3) 91, 213; Plut. *Ant.* I 1; Vell. II 31, 3-4; Flor. *epit.* I 42, 1-2. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 293, n. 29-30; SOUZA 1999: 141 v.dd.

¹²⁹ Flor. *epit.* I 42, 2-3; Diod. XL 1-3; Sall. *Hist.* III 4, 1-16; Cic. *Leg. Man.* 12 33; App. *Sic.* VI 1-2; Cass. Dio XXX-XXXV 111, 1-3. Konu hk. ayrıca bk. SOUZA 1999: 141 v.dd.

bütün Akdeniz'e hâkim olmuşlardı. Öyle ki Roma artık, ne dışarıya mal ihraç edebiliyor, ne de eyaletlerden gelen malları serbestçe içeri sokabiliyordu¹³⁰. Bu utanca ve sıkıntıya daha fazla katlanamayan Roma, M.Ö. 67 yılında çıkarılan *Lex Gabinia de piratis persequendis* yasasıyla korsanlara karşı harekete geçmiştir¹³¹. Söz konusu bu yasa çerçevesinde üç yıllığına bütün Akdeniz'e sınırsız yetkilerle komutan olarak atanan Pompeius¹³², önce Batı¹³³, ardından da Doğu Akdeniz'i¹³⁴ korsanlardan ve haydutlardan temizlemiştir: Pompeius'un Doğu Akdeniz'deki ilk hedefi Kragos ve Antikragos dağları üzerindeki haydut yerleşimlerinin ele geçirilmesi olmuştur (App. *Mithr.* XIV 96). Bu durum, Servilius'un M.Ö. 78–76 seferinden sonra dahi Kuzeybatı Likya ile Orta Batı Likya'nın, hâlâ önemli bir haydut yuvası olduğunu göstermektedir.¹³⁵ Korsanların ya da haydutların birçoğu teslim olmayı tercih ederken, bir kısmı da birleşerek Korakēsiōn açıklarında Pompeius'un donanmasıyla çarpışmayı denemişler, ancak yenilgiden de kurtulamamışlardır (Flor. *epit.* I 41, 13–14). Bütün Akdeniz'i, üç ay gibi kısa bir sürede büyük ölçüde korsanlardan temizleyen Pompeius, bu seferi ile sadece korsanlığı değil, haydutluğu da geriletmiştir (SARTRE 1995: 176).

Bilindiği gibi Pompeius korsanlara karşı kazandığı bu başarıdan sonra, M.Ö. 63 yılında eyaletleri yeniden düzenlemiş; bu yeni düzenlemeden *Cilicia* Eyaleti de payını almıştır: Eyalet, merkezi Tarsos olmak üzere batıda Gelidonya Adaları'ndan, doğuda Isos Körfezi'ne, kuzeyde İsavriya'ya kadar genişlemiştir¹³⁶. Doğu Likya ile

¹³⁰ Korsanlar pervasızca Romalılar'ın en önemli limanlarından Brundisium'u, hatta Ostia'yı bile yağmalıyorlardı (Cic. *Leg. Man.* 12 32–33; App. *Mithr.* XIV 93; Cass. Dio XXXVI 22, 1–2). Roma artık, ne Akdeniz'i ve eyaletleri, ne İtalya kıyılarını ve limanlarını, ne de Appia yolunu denetim altında tutabiliyordu (Cic. *Leg. Man.* 18 55). Daha da ileri giden korsanlar Sicilya, Campania (Flor. *epit.* I 41, 6) ve Etruria civarlarına baskınlar düzenliyor, yolcu, ticaret, yük ve savaş gemilerini yakıyor, yolculuk etmekte olan soylu ailelerin kadınlarını tutsak alıyorlardı. Durum öyle bir hal almıştı ki, korsanlar Romalılar için hayati önemi olan limanları ele geçirmeye başlamışlar, hatta Girit'in en ünlü limanını gemilerle dolu iken, Roma *praetor*'u Marcus Antonius'un gözleri önünde yakıp yıkmışlardı (Cic. *Leg. Man.* 12 33).

¹³¹ Cic. *Leg. Man.* 17 52; 18 54; 19 57–58; Vell. II 31, 2; Plut. *Pomp.* XXV 2; XXV 4–6; XXVI 1–4; App. *Mithr.* XIV 94; Cass. Dio XXXVI 23, 4. Gabinius'un yasa tasarisına ve Pompeius'un komutan olarak atanmasına ilişkin ayrıca bk. DAVISON 1930: 224; LOADER 1940: 134 v.dd.; WARD 1969: 8 v.dd.; SHERWIN-WHITE 1984: 187; WIRTH 1984: 575; GIRARDET 2001: 154, n. 2–3.

¹³² Plut. *Pomp.* XXV 2; App. *Mithr.* XIV 94; Cass. Dio XXXVI 36–37, 1; Vell. II 31, 2–3; Cic. *Leg. Man.* 22 63; 23 67; *leg. agr.* 2 46; *Phil.* XI 18; Sall. *Catil.* XXXIX. 1–3; Liv. *perioch.* 99; Flor. *epit.* I 41, 7; Tac. *ann.* XV 25; Val. Max. VIII 15, 9. App. *Mithr.* XIV 94; Cass. Dio. XXXVI 1'e göre, *Senatus* Pompeius'a istediği kadar gemi ve savaş araç gereci alma yetkisi vermişti. App. *Mithr.* XIV 94, Pompeius'un ordusunun mevcudiyetinin 120.000 piyade, 4.000 at ile 270 gemiden oluştuğundan bahsetmektedir. Konu hk. ayrıntılı anlatımlar için bk. ORMEROD 1997²: 234–241.

¹³³ Cic. *Leg. Man.* 12 34–35; Plut. *Pomp.* XXVI 4; App. *Mithr.* XIV 95.

¹³⁴ Cic. *Leg. Man.* 12 35; Liv. *perioch.* 99; Vell. II 32, 4; Plut. *Pomp.* XXXVII 3; App. *Mithr.* XIV 96; Flor. *epit.* I 41, 12.

¹³⁵ Plut. *Pomp.* XXVII 4; App. *Mithr.* XIV 96; XVII 114; Cass. Dio XXXI 37, 4–5; Flor. *epit.* I 41, 13.

¹³⁶ MITFORD 1980: 1238. Phasēlis, Olympos ve Kōrykos kentleri Likya Birliği'nden çıkartılmış ve *Cilicia* Eyaleti'ne bağlanmıştır (AKŞİT 1971: 94). Pamfilya, Pisidya ve Likaonya M.Ö. 36 yılına kadar *Cilicia Eyaleti*'nin bir parçası olmuştur (JONES-AHM 1998²: 132).

İsavriya'nın *Cilicia* Eyaleti'ne dâhil edilmesi ise, tamamen güvenlik nedeniyle olsa gerektir.

Cicero'nun *Cilicia* Valiliği Sırasında Asi Kabilelere Karşı Seferleri (M.Ö. 51–50):

Cicero'nun mektuplarından öğrenildiği kadarıyla, Pompeius'un korsanlara karşı elde ettiği büyük zaferden sonra bile, bağımsız küçük feodal beylerin hüküm sürdüğü Dağlık Kilikya, İsavriya ve muhtemelen Pisidya'da hâlâ belli direniş noktaları bulunmaktaydı. Nitekim Toroslar'da devam eden bu huzursuzluğa M.Ö. 51–50 yılı *Cilicia* Eyaleti valisi olan Cicero da müdahale etme gereği duyacaktır.

Cicero'nun mektupları sayesinde, M.Ö. 51–50'li yıllarda Dağlık Kilikya'da yaşanan olayları neredeyse günü gününe takip etme şansına sahipken, Batı Toroslar'ın içindeki Likya, Pamfilya ve Pisidya'da neler yaşandığını tam olarak bilemiyoruz. Bununla birlikte Cicero'nun anlatımlarında geçen Dağlık Kilikya'daki olayların benzerleri, muhtemelen Likya, Pamfilya ve Pisidya kırsalında da yaşanmış olmalıdır. Bu nedenle Batı Toroslar'da haydutlara karşı ne gibi önlemler alındığının daha kolay anlaşılması amacıyla, Cicero'nun sözünü ettiği Dağlık Kilikya haydut seferlerine kısaca değinmenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz:

Hem yerel beylere Roma'nın gücünü göstermek, hem de asi kabilelere gözdağı vermek isteyen Cicero, M.Ö. 51 yılında Amanos'tan donanımları yetersiz iki lejyon ve bazı yardımcı birliklerle askeri bir harekât başlatarak, etrafı surlarla çevrili dağ köylerine saldırmıştır¹³⁷. Cicero'nun bu seferiyle, Adana civarındaki bölgelere ilk kez bir Roma ordusu girmiş olmakla birlikte, bu ordu bölgenin kontrolünü uzun süre elde tutabilecek güçte değildi. Daha sonra Toroslar'ın sarp tepeleri arasında, Kilikya'ya geçit veren boğazın girişinde bulunan ve birkaç yüz askerle rahatlıkla korunabilen Kibystra'da karargâh kuran Cicero, böylece küçük krallar ve eşkıyaların Kapadokya ile arasındaki yolu kesmiş oluyordu (SHAW 1992b: 224–226). Dağlık Kilikya'daki birçok yerleşimi ve kırsal alanı ele geçirip tahrip eden Cicero, M.Ö. 50 yılının Haziran'ında Tarsus'a geri döndüğünde, bölgede hâlâ haydutluk olayları devam etmekteydi (Cic. *Att.* 6 4, 1). Cicero'nun bu seferinin “başarısızlığı”, elindeki imkânların yetersizliğinden kaynaklanmakta olup, bu durum aslında Roma'nın bölgedeki haydutluk faaliyetlerini yeteri kadar ciddiye alamadığının bir göstergesidir.

Valilik görevini tamamladıktan sonra, Roma'ya geri dönen Cicero, M.Ö. 46 yılında, kardeşi olan *Asia* valisi Quintus'a yazdığı mektupta, kendi valiliği sırasında haydutluk sorununun çözümü için haydut reisleriyle kişisel dostluk kurmaktan öteye

¹³⁷ Konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. SHAW 1990a: 223–226.

gidemediğini dile getirmektedir (Cic. *ad. fam.* 13 73). Nitekim Roma da bölge üzerindeki kontrolü, Tarkondimotos¹³⁸ ve Antipatros (Cic. *ad. fam.* 13 73) örneklerinde olduğu gibi, zamanla yerel krallara¹³⁹ havale etmiştir. Bununla birlikte Cicero'nun, kardeşi Quintus'a yazdığı bir başka mektupta, Misya Bölgesi'ndeki haydutluğa ilişkin olarak farklı bilgiler yer almaktadır: Misya'da haydutluğun ortadan kalktığından, adam öldürmelerin sonunun geldiğinden, tüm eyalette barış olduğundan, yolların ve köylerin haydutlardan temizlendiğinden bahseden Cic. *ad. fam.* 1 1, 25'in bu ifadelerine inanacak olursak, haydutluk Likya ve Pamfilya'da da azalmış olabilir.

Cicero'nun *Cilicia* Eyalet valiliğinden yaklaşık on yıl sonra Kapadokyalılar, Roma yanlısı Kral Ariobarzanēs'e karşı ayaklanmak üzere, Partlar'ı yardıma çağırmıştır. Bu zamanda Ermenistan Kralı Artouasdēs de Kapadokyalılar'dan yana bir politika sergilemiştir (Cic. *ad. fam.* 14 4, 8–10). Kapadokyalılar'ın yardım isteği üzerine, Q. Labienus komutasındaki bir Part ordusu, M.Ö. 40 yılında Fırat ve Suriye'yi aşarak, Likya dışında Lidya ve İyonya'ya kadar, Pamfilya'nın da dâhil olduğu bütün Küçükasya'yı ele geçirmiştir¹⁴⁰. Labienus'un Pamfilya'yı ele geçirmesinin haydutlar açısından nasıl sonuçlandığı bilinmemekle birlikte, Partlar'ın haydutlar ya da asi kabileler arasından kendilerine yardımcı bulmuş olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. En azından bölgedeki otorite tanımayan İsvariyalılar gibi barbar kabilelerin bu fırsatı değerlendirmiş olduklarını tahmin etmek hiç de zor değildir.

Galatya Kralı Amyntas'ın Toroslar'daki Asi Kabilelere Karşı Seferleri (M.Ö. 38–25): Bilindiği gibi, M.Ö. 40 yılında Brindisium'da yapılan antlaşmayla Roma Cumhuriyeti Antonius, Octavianus ve Lepidus arasında paylaşılmıştı. Aynı yıl kendi payına düşen Küçükasya'ya geçen Antonius, Romalılar'ın otorite kuramadıkları Pisidya ve İsvariya'da Roma egemenliğini sağlamak ve Partlar'ın Küçükasya'ya olası saldırılarını önlemek için, M.Ö. 39 yılında Pisidya'yı, Deiotaros'un bölgeyi yakından tanıyan eski danışmanı Amyntas'ın krallığına dâhil etmiştir¹⁴¹.

¹³⁸ Pompeius ve Cicero tarafından, Roma'nın bölgedeki en iyi dostu ve müttefiki olarak adlandırılan Tarkodimotos'un hükümdarlığı, daha sonra Antonius ve Augustus tarafından da tanınmıştır (Strab. XIV 5, 18).

¹³⁹ Yerel yöneticilerin bölge üzerindeki hâkimiyetlerinin tanınması, Caesar, Antonius ve Augustus zamanlarında da devam ettirilerek, bir Roma politikası dönüştürülmüştür. Bunlardan biri de başında Zénophanēs adındaki bir haydutun kızı olan Aba'nın bulunduğu Olba Tapınak Devleti'dir (Strab. XIV 5, 3; *MAMA* 3, no. 68; ayrıca bk. *MAGIE* 1950: 433 v.d.; 1143, n. 23; *MITFORD* 1980: 1241). Bu tip krallıklar, oldukça yaygın olmalıydı. Örneğin, Misya'da, Strab. XII 8, 9'un "haydutluktan hükümdarlığa terfi ettiği" diye bahsettiği Gordiokomēli Kleōn da bunlardan biridir. Iulius-Claudiuslar'ın "korunuk devletler" ile ilgili politikası hk. bk. *SARTRE* 1995: 165–207.

¹⁴⁰ Dio Cass. XLVIII 26, 3; Plut. *Ant.* XXX 1; Strab. XIV 2, 24; konu hk. ayrıca bk. *MAGIE* 1950: 430 v.d.; 1280; *MITCHELL* 1993: 37; *SARTRE* 1995: 134.

¹⁴¹ App. *civ.* V 9, 75; Dio Cass. IXL 32, 3; LIII 26, 3; Plut. *Ant.* LXI 3; Strab. XII 5, 1; ayrıca bk. *LEVICK* 1967: 56 v.d.; *MITCHELL* 1994a: 96; *İPLİKÇİOĞLU et alii* 2000: 243.

Antonius, M.Ö. 36 yılında Pisidya'nın yanı sıra Likaonya, Sidē ve Aspendos'un dâhil olduğu Doğu Pamfilya ve İsavriya'yı da haydutlardan temizlemesi için Amyntas'a verince¹⁴², Galat kralı Küçükasya'nın en önemli yerel yöneticisi haline gelmiştir. Amyntas bundan sonra, Pisidya Antiokheia'sı ile Apollônia'ya kadar olan yerler ile Frigya Paroreia Bölgesi ve Likaonya'da otorite kurmayı başarmış (Strab. XII 8, 13–14); M.Ö. 32–31 yıllarında ise, Krēmna'yı ele geçirmiştir (MITCHELL 1994a: 104). Kentin stratejik önemini kavrayan Galat kralı, Krēmna'yı Pisidya Bölgesi'ne yapacağı askeri seferlerin ana üssü haline getirdikten kısa bir süre sonra, gerek askeri operasyonlar, gerekse anlaşma yoluyla, bir zamanlar zapt edilemez denilen Pisidya ve çevresini ele geçirmiştir¹⁴³.

M.Ö. 31 yılındaki Actium Muharebesi'nin hemen akabinde Antonius ölünce, Amyntas'ın krallığı Octavianus tarafından da onaylanmış; hatta Dağlık Kilikya da krallığına dâhil edilmiştir¹⁴⁴. Octavianus bu lutfunun karşılığında Amyntas'tan, Pisidya, İsavriya ve Kilikya'yı haydutlardan temizlemesini istemiş olmalıdır. Çünkü hem Strab. XII 6, 5'in sözünü ettiği Homonadalılar¹⁴⁵ seferi, hem de Amyntas'ın müttefiki Termessoslular'ın Typallialılar'la birlikte Sandaliönlular'a karşı mücadelesini anlatan bir yazıt¹⁴⁶ bu durumun bir göstergesi olmalıdır. İlginç olan nokta, Strab. XII 6, 4'ün Sandaliönlular'ın kenti Sandaliön'la ilgili olarak "Amyntas Pisidya'daki Krēmna ve Sagalassos kentleri arasında bulunan Sandaliön kentini ele geçirmek için çaba dahi harcamamıştı" diye yazmasıdır. Fakat Strabon'da geçen bu ifadenin gerçeği yansıtmadığı ve Amyntas'ın söz konusu kente askeri bir harekât düzenlediği, yukarıda bahsi geçen yazıt vesilesiyle ortaya çıkmıştır. Yazıtta, Typallialılar'la¹⁴⁷ birlikte Sandaliönlular'a karşı savaşa girişen Termessoslular'ın, Galatya Kralı Amyntas'a yardım etmek için, Trokandas komutasında birlikler gönderdikleri ve çarpışmalar sırasında büyük yararlılıklar gösteren Trokandas'ın öldürüldüğü anlatılmaktadır. Strabon'un Amyntas'ın Sandaliön kentini almak için çok fazla çaba harcamamış olduğunu söylemesi büyük bir ihtimalle Galat kralının, o

¹⁴² /GSK 43,1: 73; MITCHELL 1994: 104; MITCHELL 1995: 43; İPLİKÇİOĞLU 2004: 107.

¹⁴³ Strab. XII 6, 4; App. *civ.* V 75; Dio Cass. XLIV 32, 2; XLVII. 48, 2; konuya ilişkin olarak bk. SYME 1943: 572; LEVICK 1967: 25; MITCHELL 1993: 38; 72; 1994: 101.

¹⁴⁴ Dio Cass. LI 2, 1; LEVICK 1967: 27.

¹⁴⁵ Strab. XII 6, 2: Ὁμοναδαίτες; Tac. *ann.* III 48, 1: *Homonadenses*; Plin. *nat.* V 94: *gens Omanadum* olarak geçmektedir. Ayrıca bk. ZGUSTA 1984: 438.

¹⁴⁶ Yazıt Antalya'nın Korkuteli İlçesi'ndeki Bayat Köyü'nün 1 km kadar doğusunda yer alan Bayat Höyük'ün güney tarafındaki bir tarlada ele geçmiş olup, ya bir anıta ya da bir heykel kaidesine aittir. Konuya ilişkin bk. MITCHELL 1994a: 95–105; 1995: 43 v.d.; SARTRE 1995: 103; 169; ÇELGİN 1997: 96 v.d.; 119 v.dd; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2000: 243; İPLİKÇİOĞLU 2004: 106 v.d.

¹⁴⁷ Typallia kenti Antalya'nın 27 km güneybatısındaki Çitdibi Köyü yakınlarında Asar Dağı/Karabel Mevkii'nde ele geçen iki mezar yazıtı sayesinde, söz konusu ören yerine lokalize edilmiştir (İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2000: 243 v.dd.; ÇELGİN 2001: 388; İPLİKÇİOĞLU 2004: 114 v.d.).

sıralarda dikkatini daha çok sorunlarla dolu Homonadalılar ülkesine vermiş olmasıyla alakalı olmalıdır. Fakat yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Amyntas, Sandaliönlular'ı büsbütün kendi hallerine bırakmamış; Termēssos ve bağlaştığı diğer kentlerin yardımıyla Sandaliön kenti üzerindeki baskıyı sürdürmüştür (MITCHELL 1994a: 101). Ancak MITCHELL 1994a: 105'e göre, iyi şekilde tahkim edilmiş olan bu kent, zapt edilmesi güç bir konuma sahip olduğundan, Amyntas'ın çabası boşa çıkmış; hatta başarısızlıkla sonuçlanmış olmalıdır. Gene araştırmacı kentin Amyntas'ın öldüğü M.Ö. 25 yılında bile hâlâ ele geçirilememiş olduğu düşüncesindedir.

M.Ö. 30–25 yılları civarında önce, Derbe ve Laranda'nın dâhil olduğu Güney Likaonya'nın sahibi olan eşkiya şefi Antipatros üzerine yürüyen Amyntas, O'nu yenerek topraklarını ele geçirdikten sonra, Doğu Pisidya ile İsvriya arasında yaşayan ve Trogitis Gölü'ne kadar bölgeyi istila etmiş olan Homonadalılar'ın ülkesine¹⁴⁸ saldırmıştır (Strab. XII 6, 5; 7, 1).

Strab. XII 6, 5 Homonadalılar'ın ülkesini şu şekilde tarif etmektedir: "... *çok yüksek ve çoğu yerde geçilmesi olanaksız olan Toroslar'ın tepelerinin ortasında, birkaç vadiye bölünmüş çukur ve verimli düzlükler vardır; fakat insanlar bu düzlüğü sürdükleri halde, dağların yamaçlarında ve mağaralarda yaşarlar. Çoğunlukla silahlanmışlardır ve ülkenin etrafındaki dağlar duvar görevi gördüğünden bunlar başkalarının ülkesine saldırmaktadır*". Strabon'un tasvirinden anlaşıldığı kadarıyla, yüksek dağlarla çevrili ülkelerinde kendilerine kimse'nin zarar veremeyeceğine inanan Homonadalılar, mağrur ve barbarca bir yaşam sürerek, etraflarına zarar vermekteydiler.

Barbar Homonadalılar'ın kalelerini ve kentlerini büyük mücadeler sonucu bir ele geçiren Amyntas, Onlar'ın tiranlarını öldürerek ülkelerine hâkim olmuş; ancak bu hâkimiyet Amyntas'ın öldürdüğü tiranın karısının bir hilesi ile yakalanarak öldürülmesine engel olamamıştır¹⁴⁹. Amyntas'ın büyük bir gayretle huzura kavuşturmuş olduğu Küçükasya'nın bu kesimi, O'nun beklenmedik ölümüyle, bir anda eski haline dönüvermiştir.

Galatya Kralı Amyntas'ın ölüm haberi, bu sıralarda İspanya'da bulunan Augustus'a ulaşınca, Amyntas'ın yerini alacak yeni kralın, Toroslar'daki bu vahşi

¹⁴⁸ Strab. XII 6, 5; 7, 1'deki anlatıma göre, bu kabile Pisidya sınırında, Dağlık Kilikya'nın kuzeydoğusunda, İsvriya'nın yanında ve Toros Dağları arasında, Selgēliler'e ve Katanneliler'e komşu bir bölgede yaşamaktaydı. Homonadalılar'ın ülkesinin lokalizasyonu ile ilgili tartışmalar için bk. LEVICK 1967: 204; ÖZSAİT 1985: 91 v.d; MITCHELL 1994a: 105; JONES-AHM 1998²: 137.

¹⁴⁹ Strab. XII 6, 5; Tac. *ann.* III 48; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. MAGIE 1950: 433 v.d.; 1282. v.d.; LEVICK 1967: 25 v.dd.; SHERK 1980: 958.

kabileleri kontrol altına alabileceğine inanmayan Augustus, krallığı hemen bir Roma eyaletine çevirmiş (Dio Cass. XLIII 26, 3); aynı yıl Marcus Lollius'u da *legatus Augusti* sıfatıyla *provincia Galatiayı* kurmakla görevlendirmiştir. *Galatia* Eyaleti'nin kurulmasıyla birlikte, M.Ö. 42–25 yılları arasında Amyntas'ın krallığı içinde yer alan Pisidya ile Pamfilya da M.S. 43 yılına kadar Galatia Eyaleti'ne bağlı kalmıştır (BRANDT – KOLB 2005: 21 v.d.).

B. M.S. I. – II. Yüzyıllar

M.Ö. 27 yılında Augustus'un Roma'nın başına geçmesiyle birlikte, iç savaşlarla yıpranmış olan Roma ve Akdeniz dünyasında *pax Romana* adıyla anılacak yeni bir dönem başlamıştı. Bu dönem, içerdiği “barış” sözcüğüne uygun olarak, bütün Akdeniz dünyasına iki yüz yıldan fazla bir zaman barış ve huzur getirmiştir. Ancak bu barış, bir anda gerçekleşmemiş; Augustus ve O'nun halefleri uzun bir süre daha, huzuru tam olarak sağlayabilmek için, otorite altına alınamamış kabileler ve haydutlarla uğraşmak zorunda kalmışlardır¹⁵⁰: Augustus'tan Nero'ya kadar, Toroslar ile Mısır arası, isyankâr kabilelerle kanunsuzların memleketiydi. Toroslar ve çevresi sık sık, sürekli isyan eden Likaonya ve Doğu Pisidya sınırındaki Homonadalılar ile Kilikya'daki Kietesiler'in yağmalamalarına tanık oluyordu (Strab. XII 6, 5). Öyle ki, bu kabilelerin isyanı, Galatya Kralı Amyntas'ın M.Ö. 25 yılında öldürülmesine neden olacak ve M.Ö. 6–1, M.S. 6, 36 ve 51 yıllarında valilerin bizzat müdahale etmesine yol açacak, kadar tehlikeli boyutlara ulaşacaktı¹⁵¹. Nitekim M.S. II. yüzyılda Ephesoslu Ksenephōn tarafından kaleme alınan ve Kilikya'dan Anthia adında bir kadının haydutlar tarafından kaçırılmasının hikâye edildiği eser de¹⁵², Toroslar'dan Mısır'a kadar olan bölgede eşkıyaların kol gezdiği izlenimini uyandırmaktadır (SARTRE 1995: 289).

¹⁵⁰ Örneğin, Augustus zamanında bir eşkiya yatağı olan Iudea, haydutları ile isim yapmıştı (Ioseph. *Ant. Iud.* XXVII 5, 271; 8, 285). Gene, Aziz Paulus da Korinthoslular'a yazdığı mektupta, Doğu Akdeniz boyunca, karada ve denizde haydutlar yüzünden yolculuk yapmanın çok tehlikeli olduğundan söz etmektedir (LÉVY 1897: 284, n. 7); ayrıca Ilion kentinin, Tiberius Valerius Proclus'a, haydutlara karşı savaştığı için, şükranlarını sunduğunu biliyoruz (*CI G* 3, no. 3612 = *IGSK* 3, no. 102; ayrıca bk. SCHINDLER 1972: 14, n. 26). Bunların yanı sıra, Tiberius zamanında Mısır'ın kırsal kesiminde sık sık isyanlar çıktığını görmekteyiz (GRÜNEWALD 1999: 39–47); konu hk. detaylı bilgi ve yorum için bk. MACMULLEN 1967: 263–264; SHAW 1984: 9 v.d.; SARTRE 1995: 289; GRÜNEWALD 1999: 17–25; 91–109.

¹⁵¹ Strab. XII 6, 5; Tac. *ann.* III 48; M.S. 6: Dio Cass. LV 28, 3; M.S. 36: Tac. *ann.* VI 41; M.S. 51: Tac. *ann.* XII 55; konu hk. bk.: MINOR 1979: 119; SHAW 1990: 229–233; MITCHELL 1993: 70–77; LENSKI 1999a: 419; LENSKI 2001: 417 v.d.;

¹⁵² Eser hk. yorumlar için bk. RIFE 2002: 93–108.

Pax Romana'da bile, herkesin haydutlar tarafından kaçırılarak köle olarak satılma korkusu devam etmiştir. İnsanlar köle ya da özgür olmalarına bakılmaksızın kaçırılıyorlar ve bazı büyük çiftliklerin hapisanelerinde tutuluyorlardı¹⁵³. Bu nedenle bir kentten bir kente yolculuk yapmak, özellikle de zenginler için oldukça tehlikeliydi¹⁵⁴. Bu döneme ilişkin birçok mezar yazıtı, kadın, erkek ve çocukların haydutlar tarafından kaçırlışına tanıklık etmekte¹⁵⁵; antik edebi metinlerdeki pasajlar da, söz konusu mezar yazıtlarını tamamlamaktadır: Genç Plinius, arkadaşı Attilius'un, Robustus adında tanınmış bir Romalı şövalye ile birlikte yaptıkları yolculuk sırasında haydutlar tarafından kaçırıldığını, bir başka arkadaşı Hispanus'a yazdığı mektupta dile getirmektedir (Plin. *ep.* VI 25). Kırsal alandan geçmek hatta gecelemek zorunda kaldığında, düştüğü korkulu durumu kendi üslubuyla anlatan hatip Aelius Aristidēs, ne zaman bir yerden bir yere yolculuk edecekse, yolculuğu olabildiğince kısa sürede nasıl gerçekleştirebileceğini hesapladığından bahsetmektedir¹⁵⁶. Hatipin anlatımlarından, O'nun yalnızca haydutlardan değil, yerlilerin yabaniliğinden de korktuğu anlaşılmaktadır¹⁵⁷. Keza Iuv. X 19–22 de Roma kent duvarlarının ötesindeki güvenlik eksikliğinden; Sen. *epist.* CXXIII, kent duvarları dışındaki yerlerin tehlikeli olduğundan söz etmektedir. İşte bu güvensiz ortamdan ötürü olsa gerektir ki, Augustus çıkardığı *lex Iulia* yasasıyla vatandaşların kendilerini korumak amacı dışında silah taşımalarını yasaklamıştır¹⁵⁸. Ancak İmparator Augustus'un bu konudaki önlemlerinden söz eden Suet. *Aug.* XXXII, yasaya rağmen, eşkıyaların güya kendilerini savunmak amacı ile bellerinde kılıçlarla dolaştıklarından bahsetmektedir.

Kırsal alandaki güvensizlik ve haydutluk olayları M.S. I. yüzyılın ortasından itibaren hiç hız kesmeden devam etmiş; refahın doruk noktasında olduğu Hadrianus zamanında dahi, Troas'taki İda Dağı'nda ikamet eden Tilloboros adında bir haydut bölgeyi haraca bağlamıştır¹⁵⁹. M.S. II. yüzyılın ortalarından itibaren, Do-

¹⁵³ Suet. *Aug.* XXXII'nin anlatımına göre, bu dönemde suç işlemekten başka amacı bulunmayan birçok eşkiya grubu türemişti. Bu nedenle Augustus uygun noktalara polis merkezleri kurularak, haydutluğu kontrol altına almaya çalışmış; ayrıca çiftliklerdeki köle kamplarını kontrol ettirmiştir.

¹⁵⁴ Konu hk. ayrıntılı anlatımlar için bk. SHAW 1984: 9–13; MITCHELL 1993: 167.

¹⁵⁵ *C/L* 2, no. 1389; 2968; 3479; 5928; III, no. 1559; 1650; 2399; 8009; 8021; 8242; *AE* (1901) no. 19; (1903) no. 209; (1934) no. 209; konuya ilişkin bk. SHAW 1984: 10–12.

¹⁵⁶ Aristeid. *Hier. log.* 4 3–4; konuya ilişkin bk. MITCHELL 1993: 165–167.

¹⁵⁷ MITCHELL 1993: 167; SARTRE 1995: 291, n. 218.

¹⁵⁸ *Dig.* XLVII 6, 1; *lex Iulia* yasası için bk. MACMULLEN 1967: 256.

¹⁵⁹ Lukian. *Alex.* II; ayrıca bk. ROBERT 1937: 90 v.d.; ROBERT 1938: 169; SCHINDLER 1972: 14; MITCHELL 1993: 166;. Gene aynı bölgeden, Mysia Olympos'u halkı, eşkıyalara karşı yapılan bir savaşta ölen Diopethēs'in oğlu Metrodoros'u onurlandırmaktadır (ROBERT 1937: 97 v.d.). Bu yazıt büyük bir olasılıkla Tilliboros'la çağdaş olmalıdır. Bu durumlar, Mysia Bölgesi'nin dağlık ve ormanlık yapısının haydutlar için hâlâ güvenli bir yer olduğunu ve haydutluğun burada hiçbir zaman son bulmadığını göstermektedir.

ğu Akdeniz'de ve Küçükasya'da isyanların ve haydutluğun yeniden canlanmaya başladığını görmekteyiz: İmparator Antoninus Pius zamanında *Asia* Eyaleti valisi olan Fronto, *Africa* Eyaleti'ndeki Mauretania'dan uzmanlık alanı haydut yakalamak olan Senex'i özel olarak Küçükasya'ya getirtmiştir¹⁶⁰. İmparator Marcus Aurelius zamanında Mısır'da Boukoloî adı verilen bir halk grubu kırsal alanları yağmalamakta¹⁶¹; gene aynı imparator, Adriyatik kıyısındaki bir isyanı bastırmak için, Dalmaçyalı ve Dardanyalı haydutları asker olarak orduya almaktaydı (Hist. Aug. *Marc. XXI* 7).

M.S. II. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kaleme alınmış haydutluk ile ilgili romanlarda ya da diğer edebi metinlerin pasajlarında, haydutlara daha fazla yer verilmesi de, bu olayın gözle görülür bir şekilde arttığının diğer bir ifadesidir: Ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmeyen Ephesoslu Ksenephôn'un *Ephesiakası*¹⁶²; M.S. ca. 170 yıllarına tarihlenen Apuleius'un *Metamorphosesi*¹⁶³; gene aynı yıllarda yazılmış olan Ephesoslu Lollianos'un *Phoinikikası*¹⁶⁴; M.S. III. yüzyılın başında yazılan Philostratos'un *Vita Apollōniisi*¹⁶⁵; Aphrodisiaslı Khariton'un *Kallirrhoēsi* gibi.

ROSTOVTZEFF 1955: 373–392, M.S. II. yüzyıldan sonra haydutluğun giderek artmasını, Roma'nın ekonomik çöküşüne bağlamaktadır: Marcus Aurelius'un gereklilikten ziyade, bir keyfiyet olan Part seferinin Roma kasasına getirdiği ekonomik yükü birlikte, kent eşrafı ile askerler ve memurların köylüler üzerindeki baskısı zamanla artarak, haksız el koymalar başlamıştır. Bunun sonucunda yerel halk bir tepki olarak dağlara çıkmış ve haydutluğa yönelmiştir. Nitekim bu dönemde kaleme alınmış romanlarda da soygunculardan 'köylüler' diye bahsedilmesi bu durumun bir göstergesidir¹⁶⁶.

Yukarıda sözünü ettiğimiz olayların ışığında, *pax Romana* Dönemi'nde, kırsal alanların sanıldığı gibi güvenli olmadığını, isyanların ve haydutluk olaylarının sona ermediğini, yalnızca tahammül edilebilir bir seviyede kaldığını görmekteyiz. M.S. II. yüzyılın sonuna doğru isyanların ve haydutluğun canlanması, bir bakıma imparatorluğun içine düştüğü sosyal ve ekonomik durumu yansıtmaktadır.

¹⁶⁰ Fronto VIII; konu hk. bk. SCHINDLER 1972: 14; SHAW 1984: 12.

¹⁶¹ Cass. Dio LXXII 4, 1–2, Nil Deltası ve İskenderiye'de yaşayan Boukoloslar M.S. 172–173 yıllarında Isidoros adında bir din görevlisi liderliğinde Mısır'da isyan etmişler; hatta üzerlerine gönderilen Roma lejyonlarını da yenmişlerdi. Yorumlar için bk. ALSTON 1998: 129–153.

¹⁶² Eserde geçen haydutluk olayları hk. detaylı bilgi için bk. RIFE 2002: 93–108.

¹⁶³ Apuleius'taki olaylar için bk. JONES-CP 1980: 243–254.

¹⁶⁴ Konu hk. bk. HEINRICH 1969: 205–215; JONES-CP 1980: 243–254.

¹⁶⁵ Ayrıca bk. BOWIE 1978: 1652–1699; SARTRE 1995: 290, n. 209.

¹⁶⁶ Xen. Eph. III 12, 2; SARTRE 1995: 290.

Galatia Valileri S. Quirinus'un Homonadalılar Seferi (M.Ö. 6–1) ile Silvanus'un Pisidya Seferi (M.S. 6): Augustus'un, Pamfilya'nın dâhil olduğu *Galatia* Eyaleti'nde huzuru sağlama çabalarının karşısındaki en büyük engel, Toros dağlarında yaşayan baş edilmesi zor inatçı kabilelerdi. Bunların en çetini, Galatya Kralı Amyntas'ın ölümüne¹⁶⁷ yol açan Homonadalılar ile Toros dağlarında yaşayan İsavriyalılar ve Pisidyalılar'dı. Kral Amyntas'ın M.Ö. 25 yılında öldürülmesinden sonra, Augustus bölgenin huzursuz ve karmaşık yapısından ötürü, Homonadalılar'a karşı savaş açmaya uzun bir süre cesaret edememişti. Bu vahşi kabilelerle savaşmak için koşulların uygun olduğuna, eyaletin kurulduğu tarihten ancak on yıl sonra karar kılan Augustus, L. Carponius Piso'yu *ex-consul* rütbesiyle M.Ö. 14/13 yılında bu göreve atamıştır¹⁶⁸. Ancak, Calpurnius Piso'nun *Galatia* Eyaleti valisi olması dışında, Homonadalılar'la doğrudan ilişkisini kaydeden hiç bir belge yoktur. M.Ö. 13 yılında Trakya'da çıkan bir isyan üzerine, Augustus tarafından acilen bu isyanı bastırmakla görevlendirilen Piso (Vell. II 98), anlaşılan Homonadalılar'la ya da dağlık bölgenin diğer kavimleriyle savaş yapmadan eyaletten ayrılmıştır.

Homonadalılar'a yapılacak askeri seferi bir on yıl daha erteleyen Augustus, Piso'dan sonra, Cornutus Aquila'yı *Galatia* Eyaleti valisi olarak bu işle görevlendirmiştir. Homonadalılar'a karşı sefere çıkmadan önce, askeri yolların yapımına başlayan Cornutus Aquila, Roma ordusuna kolay ilerleme olanağını sağlayacak olan *Via Sebaste*'nin önemli bir bölümünü bir yıl içinde tamamlamıştır¹⁶⁹. Ancak Aquila'nın *Galatia* Eyaleti valiliği bir yıl sürdüğü için, eyaletin güneyindeki bu yol sisteminin tümünü değil, yalnızca Trogitis Gölü havzası ile Karalis Gölü'nün kuzeydoğusunu kuşatan bir bölümünü inşa ettirmiş olmalıdır (MITCHELL 1993: 70 v.d.). *Via Sebaste*'nin diğer bölümleri olasılıkla Homonadalılar'la yapılan ilk savaş sırasında, yani M.Ö. 4–3 yıllarında tamamlanmıştır¹⁷⁰.

M.Ö. 5 yılında Galatia Eyaleti'ne gelen Aquila'nın halefi P. Sulpicius Quirinius'un emrinde, Suriye, Mısır ve Balkanlardan toplanmış birliklerden oluşan iki ya da üç lejyon bulunmaktaydı (LEVICK 1967: 40). *Via Sebaste*'nin merkezindeki Roma kolonisi Antiocheia'yı harekât üssü olarak seçen S. Quirinius, savaş planı-

¹⁶⁷ Strab. XII 6, 5; Tac. *ann.* III 48.

¹⁶⁸ Dio Cass., LIV 35, 6; SYME 1934: 127 v.d.; LEVICK 1967: 31 v.d.; 209; SHERK 1980: 964; RÉMY 1989: 129–131, no. 94.

¹⁶⁹ Aquila'nın yol sistemi inşası ile ilgili yazıtlar şurada toplanmıştır: Comama: *CIL* 3, no. 6974; Selkisaray: *CIL* 3, no. 14401a; 14401b; 14185; Yunuslar: *CIL* 3, no. 14401c; konu hk. ayrıca bk. MAGIE 1950: 463; 1322, n. 35 v.d.; LEVICK 1967: 39 v.d.; 206 v.d.; FRENCH – MITCHELL 1977: 213 v.d.; ÖZSAİT 1985: 92, n. 448; RÉMY 1989: 131 v.d.; MITCHELL 1993: 70–77.

¹⁷⁰ SYME 1934: 145; SYME 1943: 573; LEVICK 1967: 213.

nı, Homonadalılar ülkesini çeviren bu yol sistemine göre yapmıştır¹⁷¹. Bu plan uyarınca, Onlar'ı kuşatarak açlığa mahkûm etme niyetinde olan S. Quirinius, kuşatmayı iki ya da üç yıl sürdürmüş olmalıdır. Bu kuşatma sırasında Homonadalılar'ın başkenti Homona da dâhil olmak üzere, irili-ufaklı kırk beş *castella* ele geçirilerek, tahrip edilmiştir. Esir alınan dört bin Homonadalılar çevredeki kentlere dağıtılmış ve böylece Homonadalılar'ın hem bir kavim hem de isim olarak varlıklarına son verilmiştir¹⁷². Böylece bölgede büyük huzursuzluk kaynağı olan Homonadalılar'ın üstesinden gelmeyi başaran S. Quirinius, M.Ö. 3 yılında Roma'ya dönerek Augustus'un izniyle zafer töreni kutlamıştır. Ancak S. Quirinius, Toros dağlarına egemen olan inatçı kabilelerden yalnızca Homonadalılar'ı ortadan kaldırmış, diğerleri eyaletin barış ortamını tehdit eden çıbanbaşı olmaya devam etmişlerdir. Nitekim S. Quirinius'un eyaletten ayrılmasından dokuz yıl sonra, Pisidya ve İsvriya'da isyanlar yeniden başlamış ve bunun üzerine Augustus, M.S. 6 yılında bu isyanların bastırılması görevini bu kez M. Plautius Silvanus'a vermiştir¹⁷³.

S. Quirinius tarafından tamamlanan *Via Sebaste*, Pisidya ve Likaonya kolonileri arasında bağlantıyı sağlayarak, askeri birliklerin gidiş-gelişini kolaylaştırmak ve isyanların çıkmasını önlemek amacıyla inşa edilmiş olmakla birlikte; M.S. 6 yılında bir ayaklanma çıkmasını da önleyememiştir¹⁷⁴. Bu isyan *Galatia* Eyaleti'nde, *pax Romana* Devri boyunca huzuru bozan son ayaklanmadır (MITCHELL 1993: 79).

Augustus, Toroslar'da çıkan bu kabilesel isyanın bastırılması için *Galatia* Eyaleti'ne bir kez daha *ex-consul* rütbeli bir vali atamak zorunda kalmıştır. M. P. Silvanus'un Galatia'ya vali olarak atandığı yılda, Pannonia'da büyük bir isyan patlak vermiş ve bu isyanın bastırılması için kendisinden yardım isteyen Tiberius'a, ancak bir yıl sonra yanıt verebilmiştir. O'nun isyan bölgesine bir yıl geç gitmiş olmasına, Pisidya ve İsvriya'daki isyan dışında gösterilebilecek bir başka neden yoktur. İsyanı bastırdıktan sonra, eyaleti terk eden Silvanus, M.S. 9 yılında Pannonia'ya geçmiş ve oradaki isyanı bastırmıştır (Vell. II 112).

¹⁷¹ Eğer plan gerçekten bu yol güzergâhına göre tasarlanmış ise, o zaman Homonadalılar'ın ülkesi, Trogitis Gölü havzası ile Karalis Gölü'nün kuzeydoğusundaki geniş bir alanı işgal ediyor olmalıdır. Bu durumda batıda Pisidyalılar, doğuda İsvriyalılar Homonadalılar'ın komşularıydılar. Homonadalılar'ın ülkesi için bk. Strab. XII 6, 3-5; 7, 1; XIV 5, 1; Plin. *nat.* V 94; RUGÉ 1913: 2265; RAMSAY 1917: 247-252; 277-281; MAGIE 1950: 1303 v.d.; SCHAFER 1950: 246-250; RAMSAY 1961: 370; 479; LEVICK 1967: 203 v.d.; HALL 1971: 157 v.d.; ÖZSAIT 1985: 90 v.d.; JONES-AHM 1998²: 137.

¹⁷² Strab. XII 6, 5; Plin. *nat.* V 94; Tac. *ann.* III 48; ayrıca bk. LEVICK 1967: 202 v.d.; 206-213; MITCHELL 1993: 77.

¹⁷³ SHERK 1980: 969; RÉMY 1989: 135.

¹⁷⁴ Cass. Dio LXV 28, 3; ayrıca bk. SYME 1934: 140.

Bölgedeki isyanların bastırılmasından sonra, muhtemelen Homonadalılar'a bağlı Sedasei, Gorgoromeis, Pedaieis ve Psekaleis adlarında daha küçük kabile grupları ortaya çıkmışsa da¹⁷⁵, bölge *Galatia* Eyaleti'nin kuruluşundan ancak otuz yıl sonra Silvanus ile Toroslar'daki inatçı vahşi kabilelere boyun eğdirilerek istenilen barış ortamına kavuşturulmuş oluyordu. Öyle ki, artık eyalette bir Roma lejyonuna bile ihtiyaç kalmadığı için, M.S. 8 yılında P. Silvanus ile birlikte Pannonia'ya giden *Legio VII* bir daha geriye dönmemiştir.

Claudius Zamanında Likya'da İç Çekişme (M.S. 42/43): Roma İmparatorluğu sınırları içinde bir ada gibi, bağımsız olarak varlığını sürdüren Likya, M.S. 42 yılında bölgede yaşanan birtakım olaylar nedeniyle, İmparator Cladius'un emriyle M.S. 43'te bir Roma eyaletine çevrilmiştir¹⁷⁶. Likya'daki bu olayların bölgede yaşanan bir isyan hareketi sonucunda bazı Roma vatandaşlarının öldürülmesi ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir¹⁷⁷. Söz konusu bu tahmin, Patara'da 1992 yılında bulunmuş olan *Stadiasmus* Anıtı'nın ön yüzündeki ithaf yazıtıyla da doğrulanmıştır¹⁷⁸: Bu yazıtın 18–19. satırlarındaki ἀνομία (= kanunsuzluk), στάσις (= ihtilaf/kargaşa) ve ληστεία (= haydutluk) sözcükleri, Likya'nın eyaletleştirilmesinden önce, bölgede yaşanan iç politik durumu yansıtmaktadır.

Cladius, M.S. 42 yılında Likya'daki isyanı bastırmak için dönemin en yetenekli komutanlarından biri olarak kabul edilen Quintus Veranius'u¹⁷⁹ askeri bir birliğin başına getirerek, bölgedeki karışıklığa son vermesi için Likya'ya göndermiştir. Bölgeyi eyaletleştirerek, M.S. 43–48 yılları arasında burada valilik yapan Q. Veranius, Roma yakınlarındaki Prato Lungo'da bulunmakta olan, kızı Verania Octavilla'ya ait mezar anıtının yazıtında¹⁸⁰, adı belirlenemeyen bir bölgenin tahkimli bir kasabasını ele geçirerek tahrip etmiş, kent duvarlarını yıkmış ve “bütün eyaleti haydutluktan kurtarmış olduğu” için övülmektedir¹⁸¹. Keza, *Stadiasmus* Anıtı'nın 16–19. satırlarında da, benzer bir ifade yer almaktadır.

¹⁷⁵ HALL 1971: 157 v.d.; MITCHELL 1993: 77; JONES-AHM 1998²: 138; 424, n. 2.

¹⁷⁶ Cass. Dio LXV 17, 3; ayrıca bk. Suet. *Claud.* XXV 3.

¹⁷⁷ RÉMY 1989: 279–281; SYME 1995: 272; JONES-CP 2001: 163–168; WÖRRLE – MARKSTEINER 2002: 555–562; MITCHELL 2005: 201, n. 144.

¹⁷⁸ ŞAHİN-S 1994: 137, sat. 15–19 = *SEG* 44 (1994) no. 1205; IŞIK *et alii* 2001: 107 v.dd.; JONES-CP 2001: 166 v.d.

¹⁷⁹ Likyalılar'a karşı askeri başarı kazanmış olmak Veranius'a büyük bir ün getirmiş; hatta askeri bir tarihçi olan Onosandros, savaş sanatı hk. kaleme aldığı *Στρατηγικός* adlı eserini, dönemin en iyi komutanı olarak O'na ithaf etmiştir (BOHEC 1998: 169 v.dd.).

¹⁸⁰ *AE* (1953) no. 251; GORDON 1952: 246; SMALWOOD 1967: 68, no. 231c; BIRLEY 1981: 50; GORDON 1983, 119–121, no. 45; RÉMY 1989: 279 v.d., no. 14.

¹⁸¹ Söz konusu yazıtın 6. sat. SYME 1995: 273 tarafından yeniden gözden geçirilip tamamlanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz mezar anıtı yazıtının üçüncü satırında geçen ve – *archeotae* şeklinde biten sözcüğü GORDON 1952: 246 v.dd., bilim dünyasında Dağlık Kilikya halklarına, özellikle de M.S. 36 ve 52 yıllarında ayaklanan Kietis Bölgesi sakinlerine verilen bir ad olan Trakheialılar sözcüğüyle tamamlamaktadır¹⁸². ADAK 2003: 187–191 ise, kastedilen Trakheialılar'ın Dağlık Kilikya'da yaşayan Kietesliler değil, Batı Toroslar'daki Kibyralılar olduğu düşüncesindedir. ADAK 2003: 187 v.dd., Veranius'un yönetiminden sorumlu olduğu bölgenin, coğrafi açıdan Kilikya'ya askeri bir sefer düzenlemeye uygun olmamasını ve Kilikya'da çıkan M.S. 36 ile 52 yıllarındaki ayaklanmaların Suriye valisi tarafından bastırılmasını¹⁸³, bu düşüncesinin dayanağı olarak göstermektedir. Gene aynı araştırmacı, Veranius'un henüz huzura kavuştuğu bölgeden aylarca uzak kalmasının da yeni problemlere yol açacağı düşüncesindedir (ADAK 2003: 188). Bunların dışında yazarın diğer bir dayanak noktası Q. Veranius zamanına tarihlenen bir onur yazıtıdır (*JGSK* 60,1, no. 41, satır 9–12): Bu yazıt Q. Veranius Philagrus adında zengin bir Kibyralı'ya ait olup, söz konusu kişinin kentteki komplocuların işlerini bozmuş olduğundan, tahrip olan Kibyra'nın kalkınması için para yardımı bulduğundan ve valinin de hizmetlerinin karşılığı olarak ona Roma vatandaşlığı vererek kendi *tribus*'una kaydettirdiğinden bahsedilmektedir¹⁸⁴.

Hem *Stadiasmus* Anıtı'nda, hem Dio Cass. LX 17, 3'te hem de Suet. *Claud.* XXV 3'te bahsi geçen bu isyan, Likyalılar'ın kendi iç çekişmeleri mi, geniş çapta yaşanan bir haydutluk mu, yoksa Roma'ya karşı bir ayaklanma mıydı? Tüm bu sorulara tam olarak cevap verebilmek güçtür. Bununla birlikte, isyan öncesinde ya da sırasında Likyalı mültecileri kabul ettiği için Likya Birliği tarafından onurlandırılan Iunia Theodora'ya ait Korinthos'ta bulunmuş olan bir yazıt¹⁸⁵, Likya'daki karşıt görüşler arasında çok büyük çekişmeler yaşandığını gözler önüne sermektedir¹⁸⁶.

Likya'daki bu kargaşa ortamı doğal olarak beraberinde haydutluğu da getirmiş olmalıdır ki, *Stadiasmus* Anıtı yazıtının 18. satırında geçen ληστεία sözcüğü bu duruma işaret etmektedir. Adı geçen yazıtın editörü ŞAHİN-S, *lēsteia* kelimesini

¹⁸² Bk. SHERK 1980: 990; SYME 1995: 272.

¹⁸³ Tac. *ann.* VI 41, 1; XII 55, 1. M.S. 36, Kietesliler'den vergi almak için nüfus sayımı yapmaya kalkışınca ayaklanmaya neden olan Kapadokya Kralı II. Arkhealos, isyanı bastıramayınca, Suriye valisi Vitellius'tan yardım istemiştir. Duruma derhal müdahale eden Vitellius, 4.000 asker ve birçok yardımcı kuvvetle isyanın ancak üstesinden gelebilmiştir. M.S. 52'deki isyanı ise, bir diğer Suriye Valisi olan Curtius Severus bastırmıştır, bk. ROUGÉ 1966: 284; SARTRE 1995: 171.

¹⁸⁴ Konu hk. yorumlar için bk. *JGSK* 60,1, no. 41.

¹⁸⁵ PALLAS *et alii* 1959: 496–508; ROBERT 1960: 324–342; Iunia Theodora Likya'nın önde gelen birçok kişisine kalacak yer sağlamış ve onların önemli Romalı şahsiyetlerle temasa geçmesine aracılık etmiştir. Iunia Theodora'ya ithaf edilmiş söz konusu yazıtta geçen Likyalı mülteciler, büyük bir olasılıkla *Stadiasmus* Anıtı'nda "Roma'nın sadık müttefikleri" olarak adlandırılan Likyalılar olmalıdır.

¹⁸⁶ ROBERT 1960: 324 v.d.; BEHRWALD 2000: 121.

“korsanlık” olarak tercüme etmiştir (ŞAHİN-S 1994: 137). Ancak daha önce de bahsettiğimiz üzere, bu kelime antik çağda hem “korsan” hem de “haydut” anlamına gelmekte olup, en basit hırsızlıktan, hayvan hırsızlığına; organize suçlardan, barbar istilalarına kadar her türlü kanunsuz faaliyet için kullanılmaktaydı¹⁸⁷. Ayrıca Pompeius’un M.Ö. 67 yılında Likya, Pamfilya ve Kilikya’daki korsanlara ait kentleri ve kaleleri ele geçirmesinden, Got korsanlarının M.S. III. yüzyıldaki Pamfilya akınlarına kadar geçen süre içinde, bölgede ciddi herhangi bir korsan tehdidiyle karşılaşılmasından dolayı, ilgili yazıtta geçen ve yukarıda ŞAHİN-S 1994: 137 tarafından korsanlık olarak tercüme edildiğini söylediğimiz *lēsteia* sözcüğüyle aslında “haydutluğun” ifade edilmek istendiği düşüncesindeyiz.

Lēsteia sözcüğü, politik alanda da kullanılmıştır (SHAW 1984: 23 v.d.): Örneğin, M.Ö. I. yüzyılda Roma’da yaşanan iç savaşlar esnasında Cicero, muhalifleri Catilina’yı; M.Ö. 63 yılında, Clodius’u; M.Ö. 56’da, Dolabella’yı; M.Ö. 49’da, Marcus Antonius, Iulius Caesar ve hatta Octavianus’u da haydutlukla suçlamıştı¹⁸⁸. Keza M.S. I. yüzyılda Havariler de, Yahudiler’in gücünün ve otoritesinin simgesi olan tapınağa “haydut yuvası” adını vermişlerdir¹⁸⁹. Tıpkı Cicero’nun muhaliflerini “haydutlukla” suçlaması gibi, *Stadiasmus* Anıtı’nın 18. satırında geçen *lēsteia* sözcüğüyle de Likya’daki Roma muhalifleri kastedilmiş olabilir. Bu durumda *lēsteia* kelimesi bölgede yaşanmış herhangi bir haydutluğu değil, Roma düşmanı olan Likyalıların ifade etmek için de kullanılmış olabilir. Sonuç olarak söz konusu sözcükle ne kastedildiği ile ilgili kesin bir yargıya varmak mümkün olmasa da, Claudius’un yazıtta geçen ifadeleri Likya’daki iç çekişmelerin sona erdiğini düşündürmektedir.

Bubönlular’ın Haydutlara Karşı Savaşı (M.S. 190): Claudius zamanında Quintus Veranius ile birlikte bir süre için de olsa, önü alınmış gibi görünen korsanlık/haydutluk faaliyetleri, Roma’nın Marcus Aurelius’tan sonra içine düştüğü politik ve askeri zaafı nedeniyle giderek zayıflaması sonucunda, eski vatanında yeniden hortlayacaktır. Geçmişe duyduğu özlemi *Romaiika* adlı eserinde dile getiren ünlü hatip Cassius Dio, Marcus Aurelius zamanını Altın Çağı, O’ndan sonraki dönemi Demir Çağı olarak adlandırmakta pek de haksız sayılmaz (Dio Cass. LXXI 36, 4);

¹⁸⁷ SHAW 1984: 6’ya göre, düzene karşı yapılan her türlü silahlı hareket, Roma idaresince haydutluk olarak kabul edilmekteydi. Örneğin *CIL* 3, no. 3385 = *ILS*, no. 395’de Commodus’un Tuna kıyılarına, *latrunculi* akınlarını önlemek için bir sürü yeni gözetleme kulesi ve garnizon yerleştirdiğinden söz edilmektedir ki, burada geçen *latrunculi* sözcüğü ile “haydut” değil, bölgedeki “barbar akınları” kastediliyor olmalıdır (ayrıca bk. MACMULLEN 1967: 255 v.d.; SHAW 1984: 5–8; PEKÁRY 1987: 133–150; GRÜNEWALD 1999: 32; LENSKI 1999a: 439; SOUZA 1999: 1–13).

¹⁸⁸ Cic. *ad. Q. fr.* 2 1, 3; 2, 3; *Att.* 4 3, 3; 7 18, 12; *ad. Brut.* 14 9, 2; Cic. *Catil.* 4 13, 21; *Phil.* 3 7, 16; 14 3, 8; bilgi için: SHAW 1984: 23.

¹⁸⁹ Matta *evang.* XXI 13; Luc. *evang.* XIX 46.

zira Commodus'la birlikte Roma'nın geçirdiği politik, ekonomik ve sosyal değişimler, imparatorluğu iki yüzyıl kadar sürecek, altından kalkması zor bir krize sürüklemiştir. Marcus Aurelius ile başlayan ekonomideki kötü gidişat, Commodus'un hem gereksiz harcamaları hem de *Senatus*'a karşı ordunun desteğini sağlamak amacıyla askerini ücretini arttırmasıyla bir kat daha artmış ve imparatorluk kasasının iflasına yol açmıştır¹⁹⁰. Ekonomideki bu çöküşe bir son vermek isteyen Commodus, eyaletlilerin üzerine ağır vergi yükü bindirerek, mevcut durumu çözmeye çalışmış; ancak bu da imparatorluğun her köşesinde isyanlara yol açmıştır. İsyanlar ve haydutluk olayları, yeniden günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir¹⁹¹ ki, bunlardan biri de Bubönlular'ın haydutlara karşı savaşıdır.

Likya'da uzun bir aradan sonra haydutluğun ortaya çıktığına ilişkin ilk belge olan ve İmparator Commodus'un, haydutlara karşı zafer kazanmış olan Bubönlular'a gönderdiği fermanın anlaşıldığı üzere¹⁹², M.S. 180'lerden itibaren, haydutlar tarafından tehdit edilmeye başlanan Likya ve Pamfilya kentlerinin kırsal alanları, artık güvenli değildi. Gene aynı yazıttan, Likya Birliği'nde daha önceden iki oy hakkına sahip olan Bubön'un, bu hakkının üçe çıkarıldığı öğrenilmektedir ki, bu durum Bubönlular'ın haydutlara karşı kazandığı zaferle bağlantılı olmalıdır¹⁹³. Likya'nın orta ölçekte, önem derecesi düşük kentlerinden biri olan Bubön'un oy hakkının bu şekilde artması, Onlar'ın haydutlarla mücadelelerinin Likya Birliği içinde taşıdığı önemin bir ifadesidir. Yazıtın editörü SCHINDLER 1972: 19 v.d.'na göre de, haydutların Bubönlularca yenilgiye uğratılması, Bubön'un hem Likya Birliği içinde etkin bir konuma gelmesini sağlamış, hem de kentin ileri gelenlerine itibar kazandırmış olmalıdır.

Haydutluk tehdidi mahallî bir problemden ziyade, Likya Birliği'ni ilgilendiren genel bir sorundu¹⁹⁴. Bununla birlikte, birliğin veya birlik içindeki diğer kentlerin, haydutluk faaliyetleri karşısında Bubön gibi hareket edip etmediğini bilemiyoruz.

¹⁹⁰ ROSTOVITZ 1955: 394; SCHINDLER 1972: 15.

¹⁹¹ Örneğin, M.S. 186 yılında, ordunun İspanya'da, Maternus adında birinin önderliğinde çıkardığı isyan, birçok kent tahrip edilmesine yol açmış; Afrika'da yol ve ticaret güvenliği ciddi anlamda sıkıntıya girince, Numidia'da yeni kaleler inşa edilmiştir (HIRSCHFELD 1891: 862, n. 81; GRÜNEWALD 1999: 32, n. 57); M.S. 185 yılında Aşağı Panonia'daki Tuna kıyıları, barbar akınlarına karşı, yeni kaleler ve garnizonlarla koruma altına alınmıştır (*CIL* 3, no. 3385 = *ILS*, no. 395). SCHINDLER 1972: 15'e göre, İspanya'da, Galya'da, Afrika'da ve Küçükasya'da yaşanan bu gibi isyanların nedeni, eyaletlerin ağır vergiler altında ezilmesi, orduya fazla asker alınması ve eski asker disiplininin bozulmasıdır.

¹⁹² SCHINDLER 1972: 11–23 = J. – L. ROBERT, *BE* (1973) no. 451 = *AE* (1979) no. 624; MITCHELL 1993: 234; MILNER 1998: 2, no. 1.18; *TIB* 8 (2004): s.v. "Bubön".

¹⁹³ SCHINDLER 1972: 11 v.dd., no. 2; MITCHELL 1993: 234; MILNER 1998: 2; BEHRWALD 2000: 152.

¹⁹⁴ SCHINDLER 1972: 13; WÖRRLE 1988: 149; BEHRWALD 2000: 218 n. 242; *TIB* 8 (2004): s.v. "Bubön".

Ancak haydutlar yoğun olarak Bubōn topraklarında faaliyet gösterdikleri için olsa gerektir ki, bölgeyi iyi tanıyan Bubōnlular, Roma'nın da izni ve teşvikiyle¹⁹⁵, haydutlara karşı operasyonlar gerçekleştirerek, onları etkisiz hale getirmişlerdir. Bubōn kırsalında faaliyet gösteren haydut topluluklarının, olasılıkla Likya'nın köylü kesimi olduğunu düşünen SCHINDLER 1972: 19 v.d.'na göre, varlıklı kent eşrafının zenginliğini arttırmak için köylüyü ezmesi, ekonomik açıdan darda olan köylüyü kanunsuzluğa itmiş ve dolayısıyla bölgede huzursuzluk yaratmıştır. Bu durumun yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Commodus zamanındaki kriz ortamıyla yakından ilintili olduğu düşünülebilir.

Commodus'la beraber tüm Roma İmparatorluğu'nda başlayan ve bir örneğine de Likya'da rastladığımız bu tip felaketler ile isyan ve kargaşa ortamı M.S. III. yüzyılın ortalarına kadar hız kesmeden devam edecek, bu tarihten itibaren ise doruk noktasına ulaşacaktır.

¹⁹⁵ Kanun kodekslerinde kentlerin, genel barışı ve kamusal düzeni sağlamak için, kendilerini valilerin izniyle savunmalarına izin verilmektedir. Kentler düzene karşı gelenleri takip etme, onları yakalama ve ilk *sorgularını* yapma yetkilerine sahiptiler (*Cod. Iust.* III 27, 2; XXVII 1, 1; *Cod. Theod.* VII 18, 14; ayrıca bk. SHAW 1984: 19).

C. M.S. III. – IV. Yüzyıllar

M.S. III.–IV. yüzyıllar Gotlar, İskitler gibi barbar kavimlerin saldırılarının, Sasani istilalarının, komutanlar arasındaki taht mücadelelerinin, kabile isyanlarının ve Hıristiyanlar'la paganlar arasındaki mücadelelerin yaşandığı en buhranlı yüzyıllardır. Bu dönemde barbarlara ve Sasaniler'e karşı verilen mücadeleler, artık imparatorluğun sınırlarını değil, Roma'nın varlığını korumak için yapılmaktaydı. Eutr. IX 9, 1 M.S. III. yüzyılı Roma İmparatorluğu için felaketler dönemi olarak adlandırırken; Zos. *hist.* I 37, 1, 1, M.S. III. ve IV. yüzyılı "her yerde bir yandan anarşi ve felaket vardı" (πάντα μὲν ἦν ἄναρχα τε καὶ ἀβοήθητα) diye nitelendirmiştir. Devlet bu yüzyıllarda ekonomik açıdan tam bir çıkmazın içindeydi. M.S. III. yüzyıldan sonra, kent yaşamı ekonomik bir dar boğaza girmekle kalmamış, aynı zamanda maddi açıdan büyük bir çöküntüye uğrayan kırsal alanlar da terkedilmişti.

Roma'nın bu kriz dönemleri için aldığı önlemler ise, genellikle olumlu yönde propagandalar şeklinde olmuştur: Septimius Severus'tan itibaren imparatorlar, sık sık bu amaca hizmet eden *restitutor orbis* (= Dünyanın Yeniden Kurucusu) unvanını kullanmışlardır¹⁹⁶. Ayrıca bu yüzyıllara tarihlenen pek çok yazıt ve sikkede de gene propaganda amaçlı *saeculum novum* (= Yeni Yüzyıl) ifadesiyle karşılaşılacaktır (ALFÖLDY 1974: 90). Bu şekilde Roma Devleti, halkın Roma'nın yıkılmayacağına dair sarsılmaz inancını korumayı hedeflemiş olmalıdır. Nitekim Roma, bu konuda öyle bir başarı sağlamış olmalıdır ki, Deksippos Germenler'in sayılarının çok olmasına rağmen, Roma'nın Onlar'la baş edebileceğini yazmaktadır (*FGrHist* 100 F 6.10). Bu döneme ilişkin yazıtlarda karşılaşılan διορθωτής (= Düzeltici), ἐπανορθωτής (= *corrector*¹⁹⁷ [= Onarımcı, Düzeltici]) unvanlı sivil görevliler de Roma'nın kriz dönemleri için aldığı tedbirlerin bir parçası olmalıdır (MITCHELL 1993: 228). Örneğin, eyalet valileriyle iş birliği yaparak çalışan bu tür yenilikçi görevlilerden *diorthōtēs* M. Antonius Memmius Hiero, M.S. 230–240'lı yıllarda Galatia Eyaleti'nde görev yapmıştır¹⁹⁸. Gene M. Domitius Valerianus'un, M.S. 231–233? yılların-

¹⁹⁶ Septimius Severus'un bu unvanı için bk. *CIL* 8, no. 8797a = *AE* (1940) no. 151.

¹⁹⁷ İlk kez Traianus döneminde rastladığımız *corrector*'lar, eyaletlerdeki acil ve sıradışı problemleri çözmek ve işleri yoluna koymak için görevlendirilen *praetorius* veya *consularis* rütbesindeki senatörler arasından seçilirdi. Detaylı bilgi için bk. ERTEKİN 2002: 189–191.

¹⁹⁸ RAMSAY 1883a: 26, no. 17 = *IGR* 3, no. 238 = *RECAM* 2, no. 414; konu hk. bk. RÉMY 1989: no. 191; MITCHELL 1993: 228.

da “Pamfilya Kentlerinin *Epanorthōtēs*”i olduğu bilinmektedir¹⁹⁹. Bu şahıs, muhtemelen Sidē’den büyük bir kısmı silinmiş başka bir yazıtta geçen ve *epanorthōtēs* unvanı taşıyan kişiyle de aynı olmalıdır (*IGSK* 43,1, no. 66). Kriz döneminde türeyen bu tip görevliler halkın moralini yüksek tutma amacına hizmet ediyor olsa gerektir.

M.S. II. yüzyılın sonunda başlayan ve III–IV. yüzyıllarda da devam eden bu krizin nedenleri üzerine, daha kendi zamanında birçok antik yazar fikir yürütmüştür: İmparatorluğun yaşadığı krizden Commodus’u sorumlu tutan Cassius Dio, yukarıda da söylediğimiz gibi, Marcus Aurelius’tan sonraki dönemi “Demir Çağı” (ἀπὸ χρυσῆς τε βασιλείας ἐς σιδεράν) olarak adlandırmıştır (Dio Cass. LXXI 36, 4). Cassius Dio gibi, Commodus’u suçlayan bir diğer yazar *Or. Sib.* XII 204 v.d. da, Commodus’la başlayan felaketlerin M.S. 193 yılındaki iç savaşlarla devam ettiğini yazar. Felaketlerin Marcus Aurelius’un ölümünden sonra başladığını yazan Herodianos, sıradan bir kişinin bakış açısıyla kaleme aldığı *Tῆς μετὰ Μάρκων βασιλείας ἱστορία* adlı eserinde, Roma taht kavgalarında ordunun etkinliğinin artmasının da devletin hızlı bir şekilde zayıflamasına, dolayısıyla anarşiye yol açtığını belirtmektedir (Hdn. LXXVII 6, 1). Hdn. II 1, 4; 3, 1; 3, 4’e göre, Roma aristokrasisi çökmüş, devletin ileri kademelerine aristokrat sınıftan iyi yetişmiş kişiler yerine, bir kölenin oğlu olan ve Roma tahtına geçen Pertinax gibi hırslı ve kaba kişiler geçmeye başlamışlardır. İmparator Philippus Arabs zamanında, adı bilinmeyen bir hatip *Εἰς Βασιλεία* adlı söylevinde, felaketleri Philippus’un öncüllerine bağlamaktadır: Hatibe göre, devletin ekonomisi, ordusu ve politikası yetersiz idareciler tarafından kötü bir şekilde yönetildiği için, kentler tahrip edilmiş, kırsal alanlar boşalmıştı (Ps. Aristeid. 7 v.dd.). İmparatorluğun başına gelen felaketler için Hıristiyanlar’ı suçlayan Porphyros, Hıristiyanlar’dan hiçbirinin devlet tanrısına kurban sunmamaalarının felaketlere neden olduğunu yazmaktadır (ALFÖLDY 1974: 106). Nitekim İmparator Decius da, Roma’nın içine düştüğü bunalımı, devletin koruyucusu olan imparator kültlerine kurban sunmayan Hıristiyanlar’a yüklemiştir (*a.g.e.*: 104 v.d.). Tert. *apol.* XX 1 v.d. ise, imparatorluğun yaşadığı bunalımı savaşlara, doğal afetlere ve kiliseye karşı işlenen suçlara bağlamaktadır.

Antik yazarların, Roma’nın içine düştüğü krizin nedenleriyle ilgili olarak yukarıda söz ettiğimiz çeşitli görüşlerinin yanı sıra; modern araştırmacılardan ALFÖLDY 1974: 91, Roma’nın yaşadığı ekonomik krizi ve bununla bağlantılı diğer sorunları Severuslar Dönemi ile başlatmakta; imparatorluğun kamusal alanda yaşadığı çü-

¹⁹⁹ TAŞLIKLIOĞLU 1955: 96 v.d., no. 5 = *AE* (1957) no. 44 = J. – L. ROBERT, *BE* (1958) no. 476; *SEG* 20 (1964) no. 28 = *IGSK* 27, no. 45.

rüme ve bozulmaya rağmen, kendisini hâlâ güçlü görmesi dolayısıyla, bu duruma karşı herhangi bir ciddi önlem almamasını, krizin nedeni olarak görmektedir. ALFÖLDY 1974: 91'e göre, krizin ilk belirtileri Marcus Aurelius'un Part seferi ile başlamış; ondan sonra tahta geçen Commodus'un gereksiz politik kavgaları ve orduyu arkasına almak için askerlerin ücretini arttırması; Septimius Severus ve Pescenius Niger arasındaki iç savaş, artık Roma'yı geri dönülmez bir yola sokmuştur.

İmparator Severus Alexander zamanında, Artakserksēs tarafından Sasani Devleti kurulmuş; Artakserksēs'in M.S. 240 yılındaki ölümünden sonra yerine, Roma'nın başına ciddi bir bela olacak oğlu I. Sapur geçmiştir. I. Sapur'a karşı sefere çıkan III. Gordianus, Augustus'tan beri kapıları kapalı olan Ianus Tapınağı'nın kapılarını açtırmıştır ki, bu durum *pax Romana*'nın sona ererek Roma'da yeni bir dönemin başladığını ifadesidir. III. Gordianus'un, Roma'nın felaketiyle sonuçlanan bu seferi sonrasında, yerine geçen Philippus Arabs yüklüce bir fidye ile Armenia üzerindeki haklarından vazgeçtiğini gösteren yüz kızartıcı bir anlaşmaya imza atmak zorunda kalmıştır. M.S. 251–252 yıllarında şiddeti giderek artan Sasani saldırıları sonrası, Küçükasya'nın Doğu'daki savunma sistemi tamamen çökmüş ve bu tarihten itibaren Anadolu platosu her türlü saldırı ve istilaya açık bir hale gelmiştir. M.S. 259 yılında Valerianus'un savaş meydanında I. Sapur'a esir düşmesiyle birlikte, pek çok Küçükasya kenti şimdi Sasani ordusunun insafına kalmış; Kapadokya ve Ovalık Kilikya tamamen Sasaniler'in eline geçmiştir²⁰⁰.

Küçükasya'ya felaket yılları yaşatan yalnızca Sasani saldırıları değildi; kuzey ve kuzeybatıdan gelen Got akınları ile güneydoğudaki Palmyra Krallığı Roma'nın başındaki diğer sıkıntılardı. M.S. III. yüzyılın başına kadar bir Roma gölü olan Karadeniz, Septimius Severus'un Trapezus ve Sinop'e'de bulunan Roma donanma üssünü Kyzikos'a transfer etmesiyle, barbar ve yerli kabilelerin istilalarına karşı savunmasız kalmıştı (MITCHELL 1993: 235). Sasaniler'in Anadolu'yu istila ettiği sıralarda Aşağı Tuna Irmağı civarında yaşayan Gotlar bu durumdan yararlanarak, M.S. 253–255 yıllarında Karadeniz üzerinden Küçükasya'ya geçmişler ve Anadolu'nun kuzey kıyılarını istila etmişlerdir (Zos. *hist.* I 28). Bu ilk saldırılarını Karadeniz kıyılarındaki kentlere karşı gerçekleştiren Gotlar, sonra iki kez daha Küçükasya'ya yağma seferi düzenlemişlerdir. Gotlar'ın bir çekirge sürüsü gibi Küçükasya üzerinden geçen ve tam tarihleri bilinmeyen sonraki iki istilası²⁰¹, Anadolu'da o kadar

²⁰⁰ MARICQ 1958: 312–314, sat. 27–34; MITCHELL 1993: 237.

²⁰¹ Bu istilalar için M.S. 258, 262/263 veya 266/267 tarihleri önerilmektedir (bk. MAGIE 1950; 1566, n. 28; SALAMAN 1971: 109–139; MITCHELL 1993: 235; SARTRE 1995: 183 v.d.)

büyük yıkımlara sebep olmuştur ki, neredeyse hiçbir kent bu felaketten kendini kurtaramamıştır²⁰². Ephesos Artemis Tapınağı da Gotlar'ın istilasından nasibini almıştır²⁰³. Gotlar'ın saldırılarının ne kadar acımasız olduğunu Paflagonya'da bulunmuş iki mezar yazıtı dramatik bir şekilde göstermektedir²⁰⁴. Gotlar sadece Orta ve Batı Anadolu'yu yağmalamakla kalmamışlar, M.S. 269 yılında güneyde Pamfilya ve Kıbrıs'a kadar akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar sırasında içinde Sidē'nin²⁰⁵ de bulunduğu birçok Pamfilya kentini kuşatmışlardır (Amm. Marc. XXXI 5, 16). Sidē Gotlar'a karşı çok başarılı bir savunma gerçekleştirmiştir.

Bu yüzyılda Pamfilya, Roma orduları için hem kışlık karargâh hem de lojistik destek merkezi olmuştur: İmparator Tacitus M.S. 275–76 yılında Pamfilya'yı, Kilikia'ya kadar ilerleyen Gotlar'a karşı kendi seferi için karargâh olarak kullanmıştır²⁰⁶; İmparator Probus da muhtemelen Sidē'yi, İsviryalılar'a karşı yapılan seferde karargâh yapmıştı²⁰⁷. M.S. 270'lerde İmparator Aurelianus Krēmna'da agonistik bir festival düzenlemiştir (MITCHELL 1993: 217–225). Aurelianus'un Krēmna'da bulunması Roma ordularının varlığıyla ilişkili olmalıdır (MITCHELL 1998: 160). Muhtemelen Aurelianus'un komutasındaki Roma ordusu, başta Zenobia olmak üzere doğudan Küçükasya'ya gelecek tehlikeleri önlemek amacıyla toplanmıştı. Sadece imparatorların değil, aynı zamanda yüksek düzeydeki Romalı memurlarının da ikamet ettiği bir yer olmuştur.

Sidē'nin Sasani Savaşları'yla birlikte yeni bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmasında en önemli etken Pamfilya'nın en önemli limanına sahip olmasıydı. Roma-Sasani savaşları sırasında ikmal ve operasyon merkezi olarak önemli bir rol üstlenmiş olan Sidē'nin, seferler sırasında Roma ordusuna sağladığı bu lojistik destek kentin sikke resimlerine de yansımıştır: Örneğin Valerianus zamanında darp

²⁰² MITCHELL 1993: 235; Milētos (*IvMilet* 6,1, no. 339a), Didyma (*SEG* 4 [1929] no. 467, I; III; ayrıca bk. ROBERT 1948a: 82, n. 1; ROBERT 1948b: 117 v.dd.), Sardeis (*IGR* 4, no. 1510; ayrıca bk. ROBERT 1948a: 35–47) ve Stratonikeia'da (*IGSK* 22,1, no. 1103) bulunmuş olan yazıtlar, bu kentlerin Gotlar'ın istilasından ne kadar güçlükle kurtulmuş olduklarını göstermektedir.

²⁰³ Zos. *hist.* I 28, 1; ayrıca bk. KNIBBE 1980: 807 v.d.

²⁰⁴ Yazıtlardan biri barbarlar tarafından öldürülen bir kızın ailesinin dramını (PEEK 1985: 158); diğeri ise, barbarlara karşı direnirken öldürülen on dört yaşındaki genç bir kızın hikâyesini anlatmaktadır (KAYGUSUZ 1984: 61–62, no. 8 = *SEG* 34 [1984] no. 1278).

²⁰⁵ Sidē'yi ele geçirebilmek için her türlü kuşatma tekniğini kullanan Gotlar, kent duvarları yüksekliğinde tahtadan tekerlekli kuleler inşa etmişler; ayrıca kuleleri, düşman tarafından atılan yanıcı maddelerle alev almasını diye ince demir levhalarla ya da hayvan derileriyle kaplamışlardır. Buna karşılık kenti savunanlar da hemen karşı önlem almışlar; Gotlar'ın işgal makineleriyle saldırdıkları yerlere büyük tahtaları dikey biçimde yerleştirmişlerdir. Böylece, Sidēliler tekerlekli kulelere karşı yükseklik avantajı sağlamışlar ve savaşı yukarıdan aşağıya doğru sürdürmüşlerdir. Sidēliler'in bu savunma sistemi üzerine uzun süredir kenti kuşatan Gotlar kenti alamayacaklarını anlayınca geri çekilmişlerdir (*IGSK* 43,1, no. TLit 35).

²⁰⁶ *Hist. Aug. Prob.* XIII 2–3; Zos. *hist.* I 63, 1; konu hk. bk. *IGSK* 43,1: 94 v.d.

²⁰⁷ *Hist. Aug. Prob.* XVI 5; Zos. *hist.* I 69 v.d.

edilmiş olan bir kısım sikke, doğrudan doğruya kentin Doğu'ya savaşa giden lejyonlarla olan ilgisine işaret etmektedir (BOSCH 1935: 95). Gene M.S. III. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir yazıttan da Suriye'ye giden ordunun hububat ihtiyacının (*annonna militaris*) Sidē'den karşılandığı öğrenilmektedir²⁰⁸.

Bu dönemde Sasani, Palmyra Krallığı²⁰⁹, Gotlar ve diğer barbar kavimlerin istilaları tehlikesiyle karşı karşıya kalan Krēmna²¹⁰, Kibyra (MITCHELL 1993: 238), Sidē (FOSS 1977: 172–180)²¹¹ ve Rhodiapolis²¹² gibi kentler, surlarını güçlendirmek için kamu binalarını yıkıp devşirme malzeme olarak sur inşasında kullanmışlardır²¹³. Yukarıda çizdiğimiz tablo M.S. III–IV. yüzyıllarda imparatorluğun otoritesinin ne denli zayıfladığını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Devletin içine düştüğü bu durum kabuk bağlamış bir yaranın yeniden açılmasına sebep olmuş; başta İsvriyalılar olmak üzere, otoritenin zayıflamasını fırsat bilen haydutlar ya da isyankar topluluklar da Pamfilya, Likya ve Kilikya'ya yağma seferleri düzenlemeye başlamışlardır. Nitekim Termēssos'ta bulunmuş olan bir mezar yazıtında, mezarın izinsiz olarak kullanımı durumunda verilecek cezanın “kent surlarının sağlamaştırılmasına” (εἰς ἀσφάλιαν τῶν τευχῶν) harcanmak üzere ödenmesine ilişkin bir ibare

²⁰⁸ BEAN – MITFORD 1970: 38 v.dd., no. 19; ayrıca bk. GRAY 1972: 399.

²⁰⁹ M.S. 250'li yıllarda Roma İmparatorluğu'nun doğudaki en önemli politik kozu haline gelmiş olan Palmyra Prensi Odenatus, P. Licinius Valerianus'un Sasaniler'le M.S. 259 yılındaki savaşı sırasında Roma ittifakını terk ederek bağımsızlığını ilan etmiştir. Egemenlik alanını Arabistan Körfezi'nden Toroslar'a kadar genişleten Kral Odenatus'un ölümünden sonra, yerine geçen Kraliçe Zenobia Got istilalarını fırsat bilip, krallığının sınırlarını Anadolu'nun içlerine kadar genişletmiş; M.S. 270'li yılların başlarında Kapadokya'yı ele geçirerek Galatia Eyaleti'ne girmiş ve eyaletin başkenti Ankyra'yı sınırlarına dâhil etmiştir. Bununla da yetinmeyen Zenobia, Bitinya'ya girerek Kalkhedon'a kadar ilerlemeyi planlamış; ancak Nikaia'nın etrafını surlarla çevirerek güçlü bir savunma sistemi meydana getiren Bithynia Eyaleti Valisi Macrinus karşısında başarılı olamayınca geri çekilmek zorunda kalmıştır (Zos. *hist.* I 50, 1). M.S. 271 yılında Tuna Irmağı kıyılarında Gotlar'ı yenilgiye uğratarak Byzantion'dan Ankyra'ya, oradan da Kapadokya'ya geçen İmparator L. Domitius Aurelianus, bu ilerleyiş sırasında Palmyralılar'ın direnişiyle karşılaşmamıştır. Kendisine kapılarını kapayan Tyana'yı ele geçirdikten sonra, bu kentin tüm vatandaşlarını katleden Aurelianus, aynı yıl Suriye'ye çekilmiş olan Kraliçe Zenobia'yı da esir etmiş ve böylece Palmyra Devleti'ni ortadan kaldırmıştır (Zos. *hist.* I 50). Her şeye rağmen, Palmyra Kraliçesi Zenobia'nın Anadolu'yu istilasının yankıları Sasani ve Got istilaları kadar büyük olmamıştır (konu hk. bk. MAGIE 1950: 1569, n. 32).

²¹⁰ MITCHELL 1989: 324 v.d.; MITCHELL 1993: 238.

²¹¹ M.S. 330'larda Pamfilya Valisi Attius Phillipus zamanında, Sidēliler valinin gayretiyle tiyatronun sahne binasından itibaren ikinci bir duvar örmüşlerdir (*CIG* 3 no. 4361 = BOSCH 1947: no. 29 = *AE* [1977] no. 813 = *SEG* 27 [1977] no. 903 = *IGSK* 44,2, no. 167 = FOSS 1977: 172–180. Konu için bk. MANSEL 1963: 67–70; *TIB* 8 (2004): s.v. “Sidē: Denkmäler”).

²¹² Prof. Dr. Bülent İPLİKÇİOĞLU'nun başkanlığı altında 2004 ve 2005 yıllarında Rhodiapolis antik kentinde yürütülen yüzey araştırması sırasında, kentin kuzey surlarında tespit edilen yazıtlı ve yazıtsız birçok onur kaidesi ile kamu binalarına ilişkin birçok mimari parçanın, surda devşirme olarak kullanılmış olması, M.S. III. ve daha sonraki yüzyılda devam eden bu güvensiz ortam ile ilgili olmalıdır.

²¹³ Keza Ephesos ve Sardeisliler de kent duvarlarını Got saldırılarına karşı ya inşa ya da tamir ettirmişlerdir (MITCHELL 1993: 235).

yer almaktadır²¹⁴ ki bu ibare, ÇELGİN *et alii* 1991: 198'in de ifade ettiği gibi, "uzun süredir bakımı yapılmayan kent surlarının yeniden önem kazanmasına yol açan, kent çevresindeki güvensiz birtakım koşulların varlığına işaret etmektedir". Ayrıca, bu ifadeden Termēssos'un kendi surlarını yeniden yaptırmak için yeterli ekonomik gücünün olmadığı ve yoksullaştığı da anlaşılmaktadır.

Bu dönemi en iyi biçimde tasvir eden başlıca kaynaklarımız olan Zosimos ve *Historia Augusta*'nın verdiği bilgilere göre, İsavriyalı haydutlar bölgeye o kadar çok akın düzenlemişlerdir ki, en sonunda Krēmna, yerel bir bey ve aynı zamanda bir haydut olan Lydios'un²¹⁵ eline geçmiştir²¹⁶. Bu konuyla ilgili ana kaynağımız M.S. VI. yüzyılda yaşamış ve İmparator Augustus'tan Diocletianus'a kadar geçen Roma İmparatorluk Çağı'nı kapsayan *Ἰστορίαις Νέας* adlı eserinin birinci kitabını Krēmna kuşatmasına ayırmış olan Bizanslı tarihçi Zosimos'tur (*Zos. hist.* I 69–70).

Altı yıllık saltanatı süresince imparatorluğun sınırlarındaki yabancı istilaları uzaklaştırmak ve isyanları bastırmak için uğraşmış olan İmparator M. Aurelius Probus (M.S. 276–282), Ren'in öte tarafındaki istilacıları kontrol altına aldıktan sonra, saltanatının üçüncü yılında bozulan huzurun geri sağlanması için, Küçükasya'daki isyancılarla uğraşmaya karar vermiş ve bu amaçla M.S. 278–279 yılları eyalet valisi olan Terentius Marcianus'u²¹⁷ görevlendirmiştir. Romalılar'ın bölgeye bir sefer düzenlediğini öğrenen Lydios ise, Onlar'a karşı koyabilmek için sarp vadiler ile güvenliği sağlanmış bir Likya kenti olan Krēmna'yı ele geçirmiştir²¹⁸. Lydios'un Krēmna'yı tercih etmesinin sebebi ise hiç kuşkusuz ki, kentin topografik açıdan korunaklı olmasının yanı sıra, sağlam surları olmalıdır. Lydios'un Krēmna'yı ele geçirmesi üzerine, olasılıkla Pergē'de bir *tribunus* komutası altında konuşlandırılmış olan *Cohors Flavia I Numidarum* ile Lydios'a karşı yaklaşık bir yıl kadar süren

²¹⁴ ÇELGİN *et alii* 1991: 198 = *SEG* 41 (1991) no. 1288 = İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 19 v.d., no. 9; ayrıca bk. ZIMMERMANN 1996: 266, n. 9; GORDON *et alii* 1997: 225, n. 236; İPLİKÇİOĞLU 2004: 110.

²¹⁵ GRÜNEWALD 1999: 125 v.d. Lydios'un, emrinde paralı adamları olan güçlü bir yerel bey olduğunu düşünmektedir. SHAW 1990b: 239, adından dolayı köken itibarıyla Lydialı da olabileceğini düşündüğü Lydios'un, İsavriya'da doğup büyüdüğü kanısındadır.

²¹⁶ *Zos. hist.* I 69–70 = *IGSK* 57: 4 v.d.; *Hist. Aug. Prob.* XVI 1–6 = *IGSK* 57: 5.

²¹⁷ Terentius Marcianus hk. bk. *PLRE* I: 557, s. v. "Terentius Marcianus"; 22; RÉMY 1989: 328, no. 287.

²¹⁸ M.S. III. yüzyılın ortasında, Persler'in ya da Gotlar'ın tehditlerine karşı koyabilmek için Krēmna kentinin surlarının alelacele güçlendirilmesi, Lydios'un işine yaramış; bu şekilde haydut lideri kendisine korunaklı bir sığınma yeri kazanmıştır (SARTRE 1995: 177). M.S. 359 yılında tarihlenen bir yazıttan anlaşıldığı kadarıyla, haydutların eline geçen sadece Krēmna olmamış; Germanikopolis (= Ermenek) ve Laranda (= Karaman) güzergahında yer alan İsavriya'daki bir dağ kalesi olan Antiokheia da uzun süre haydutların hâkimiyetinde kalmıştır (*CIL* 3, no. 6733 = *JLS*, no. 740; ayrıca bk. BEAN – MITFORD 1970: 205 v.d.; HELLENKEMPER 1986: 630, n. 32; LENSKI 1999a: 422).

ve izlerine günümüzde dahi rastlanan²¹⁹ bir kuşatma gerçekleştirmiştir²²⁰. Kuşatma ile ilgili ayrıntıları gene Zosimos'tan öğrenmekteyiz:

Roma orduları kentin karşısına kamp kurunca, Lydios kuşatmaya dayanmak ve kentin besin ihtiyacını karşılamak için, kentin aşağı kısmındaki evleri yıktırarak buraları tarla haline getirmiştir. Aldığı bu tedbirin yeterli olmayacağını anlayan Lydios, bu kez savaşamayacak yaşta olan insanları kentten kovmuş; fakat Romalılar bu insanları Krēmna'ya geri göndermiştir. Bunun üzerine Lydios canlı hayvan ve besin getirtmek için kentin altından dışarıya doğru bir tünel açtırmış; fakat bir kadının ihbarıyla bu durumu öğrenen Romalılar, Lydios'un planını başarısızlığa uğratmışlardır. Romalılar durumdan haberdar oluncaya kadar, kenttekilerin besin ihtiyacını bu sistemle karşılayan eşkıya lideri, besin maddelerinin giderek tükenmesi üzerine, kendi adamları ile kent savunmasına yardım edebilecek kişilerin dışındaki herkesi öldürtmüştür (Zos. *hist.* I 69). Ancak Romalılar'la sonuna kadar mücadele etmekte kararlılığı, Lydios'un okçularının komutanı olan bir adamın ihaneti ile son bulmuştur: Lydios tarafından kamçılanarak, ölümlü tehdit edilen bu kişi ve yandaşları bir makine inşa ederek Lydios'un ikamet ettiği kuleye tırmanmışlar ve eşkıya liderinin odasına girerek zor da olsa Lydios'u öldürmeyi başarmışlardır. Lydios'un ölümü, isyanın da sonu olmuştur (Zos. *hist.* I 70). Bu isyan sırasında, Askouralı Hermaios'un seçilmiş gençlerden oluşan "*neaniskos*" adlı milis grubuyla birlikte Krēmna kuşatmasında Roma'ya yardımcı olmasından (bk. [1.8.1.1]), Roma ordusunun bölge kentlerinden de önemli oranda destek aldığını göstermektedir.

Historia Augusta'nın *Vita Probi*sinden Lydios ile aynı dönemde Palfuerius adında bir başka haydut liderinin daha, İsavriya'da isyan ettiğini öğrenmekteyiz. Bazı modern araştırmacılar, Zosimos'ta geçen Lydios ile Historia Augusta'da söz edilen Palfuerius'un aynı kişiler olduğunu düşünürken²²¹; bazıları da, bu iki ismin tek bir kişiye değil, farklı şahıslara ait olduğu iddiasındadırlar²²². Biz de ikinci görüşü öne sürerlerin fikrine katılıyoruz: Şöyle ki, Zosimos'a göre Lydios, Probus'un Germania Savaşları sırasında (M.S. 278–279) ortaya çıkmış; otoritesini Likya ve Pamfilya'ya kadar genişleterek Krēmna'yı ele geçirmiş ve O'nun isyanını, Probus'un valisi Terentius Marcianus bastırmıştır. Historia Augusta'ya göre ise, Probus İsavriya'da isyan eden Palfuerius'un isyanını bastırmak için İsavriya'ya

²¹⁹ Kuşatmanın detayları ve arkeolojik veriler için bk. MITCHELL 1989: 311–328; MITCHELL 1995: 177–218; DAVIES 2000: 151–158.

²²⁰ ZIMMERMANN 1996: 272, n. 40; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 105.

²²¹ ROUGÉ 1966: 282–315; PASCHOUD 1971: 175, n. 98; SARTRE 1995: 177, n. 112.

²²² MACMULLEN 1967: 263; MINOR 1979: 120, n. 17; GRÜNEWALD 1999: 88; LENSKI 1999a: 420 v.d.; ayrıca bk. MITCHELL 1995: 178 v.d.

gelmiş ve komuta ettiği ordu Palfuerius'u yakalayıp öldürmüştür (Hist. Aug. *Prob.* XVI 4–6). Probus'un Palfuerius dışında, Küçükasya'ya sefer düzenlediğine dair elimizde herhangi bir kanıt olmadığı gibi, kaynaklarda Probus'un Krēmna'yı ele geçirdiğine ilişkin de bir bilgi yoktur. Bütün bu karşılaştırmaların ışığında, Lydios ve Palfuerius'un aynı dönemde isyan eden farklı kişiler olduklarını söylemenin yanlış olmayacağı kanısındayız.

Lydios'un Terentius Marcianus, Palfuerius'un ise, İmparator Probus tarafından ortadan kaldırılmasından sonra, Hist. Aug. *Prob.* XVII 1'e göre başta Pamfilya olmak üzere İsvriya'ya komşu olan bölgeler huzura kavuşmuş; hatta Probus İsvriyalı haydutlara karşı elde ettiği zaferi kutlamak için, İsvriyalı haydutların da yer aldığı gladyatör oyunları bile düzenlemiştir (Hist. Aug. *Prob.* XIX 8). Bu isyanın ardından Vali Marcianus bölgeyi haydutlardan temizlediği için, bilindiği kadarıyla, kendi kenti Sagalassos, Termēssos ve Trebenna'da²²³; İmparator Probus da Krēmna'da²²⁴ onurlandırılmıştır. Ancak, Historia Augusta'da yansıtılan bu huzur ortamının çok uzun ömürlü olmadığı, Pisidya, Pamfilya ve Likya'dan bulunmuş, kuşatmanın ardından gerçekleşen haydutluk faaliyetleriyle ilgili bilgiler veren yazıtlardan anlaşılmaktadır: Hermaios ve oğlu Kiliortēs'in M.S. 282–283 yılındaki faaliyetleriyle ilgili olan söz konusu yazıtlar bize²²⁵, M.S. 278 yılındaki Krēmna kuşatmasından sonra Pisidya'da isyanların son bulmadığını göstermektedir. Aynı zamanda M.S. III. yüzyılda Termēssos egemenlik alanındaki Roma askerlerini belgeleyen diğer yazıtlar da kırsal alanın haydutlar tarafından işgal edildiğinin bir başka göstergesidir²²⁶. Sonuç olarak en azından Krēmna kuşatmasını takip eden beş yıl içerisinde Termēssos teritoryumunda isyanlar ve haydutluklar yaşanmıştır, denilebilir. Yani başka bir deyişle, Probus'tan sonra Roma tahtına geçmiş olan İmparator

²²³ İsyanın bastırılmasının hemen ardından, Sagalassos, Termēssos ve Trebenna'nın Terentius Marcianus'u *evergetēs* ve *patronus* olarak onurlandırmış olmaları hem Roma'ya olan şükranlarını hem de bağlılıklarını göstermektedir (Yazıtlar için bk. [2.1.1.3]). Bölgeyi büyük bir beladan kurtaran Marcianus, sadece bu kentler tarafından değil, bütün Likya, Pamfilya ve Pisidya kentleri tarafından onurlandırılmış olmalıdır.

²²⁴ İsvriya'daki isyanı bastıran Probus da, sadece Krēmna'da değil; bütün Likya, Pamfilya ve Pisidya'da onurlandırılmış olmalıdır. Krēmna için bk. MITCHELL 1989: 320 = MITCHELL 1995: 209 = *IGSK 57*, no. 15.

²²⁵ HARRISON 1979b: 235–237 = *SEG* 29 (1979) no. 1514 = J. – L. ROBERT, *BE* (1980) no. 488 = BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 90; 109 = *SEG* 51 (2001) no. 1813 [1.1.1.72-Belge 1–2]; ayrıca bk. MITCHELL 1998: 162 = *IGSK 57*, no. T6. Kiliortēs için bk. İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185 = İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 12, no. 2; 14, no. 4; = *SEG* 41 (1991) no. 1390 = C. BRIXHE – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537 = ZIMMERMAN 1996: 267 v.d. = MITCHELL 1998: 162 v.d. = BALLANCE – ROUECHÉ 2001; 97 v.d., no. Ovacık II– III [1.4.1.2; 1.4.1.2-Belge 2].

²²⁶ Yazıtlar için bk. [1.4.1.1 = 2.1.1.1; 2.2.1.3; 2.3.1.1; 2.3.1.2-Belge 1–2]; konu için bk. ZIMMERMANN 1996: 266, n. 8; İPLİKÇİOĞLU 2004: 109.

Carus zamanında da imparatorluk hâlâ Doğu'daki haydutluk problemleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır.

Edebi metinlerde Lydios'un ve Palfuerius'un isyanlarının bastırılmasından M.S. 343 yılına kadar Pamfilya, Pisidya ve Likya'da ne gibi olayların yaşandığına dair çok ayrıntılı bilgiler yer almamakla birlikte, kısmen gene antik metinlerden kısmen, haydutların varlığı ile ilgili yazıtlardan, münferit birçok olayın yaşandığını öğrenmekteyiz. Olaylar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:

M.S. 343: Him. *Or.* 25 67–8; 95–98, haydutların Pisidya'yı yağmalamaları ve artık kırsal alanda seyahat etmenin mümkün olmaması nedeniyle M.S. ca. 343 yılı *Asia vicarius*²²⁷u (= vali) olan Scylacius'un haydutlara karşı harekete geçtiğinden ve Pisidya'yı haydutlardan temizlediği için övüldüğünden söz etmektedir²²⁸. BRANDT 1992: 170 ve LENSKI 1999a: 422; İsavriyalılar'ın, Pisidya'ya sürekli akınlar düzenlemelerinden ötürü, Himerios'ta geçen haydutların İsavriyalılar olabileceğini düşünmektedirler.

M.S. 354: M.S. IV. yüzyıla ilgili olarak en önemli kaynağımız olan Ammianus Marcellinus'tan öğrendiğimiz kadarıyla, İsavriyalılar M.S. 354 yılında tekrar harekete geçerek, önce Küçükasya ile Kıbrıs'ı ayıran Aulon'daki deniz ulaşımını kesmişler; sonra sırasıyla Likaonya, Pamfilya ve Likya'yı istila etmişlerdir (Amm. Marc. XIV 2, 1–20). Pamfilya'ya giren İsavriyalı haydut grupları Sidē yakınlarında kışı geçirmekte olan *I, II* ve *III* numaralı *Isauria legion*'ları tarafından yenilerek²²⁹, Laranda civarına çekilmişlerdir. Ancak bir süre sonra yiyeceğe ihtiyaç duyan İsavriyalılar, Palaia'daki buğday ambarını yağmalamaya gitmişlerse de burayı korumakla görevli az sayıdaki asker karşısında bozguna uğratılmışlardır (Amm. Marc. XIV 1–7). İsavriyalılar'ın isyanları sırasıyla M.S. 354'te İsavriya²³⁰ *comes*²³¹ (= vali)

²²⁷ Daha çok *vicarius* olarak bilinen *vices agens praefectorum praetorio*'nun asıl görevi adalet ve finansman konularıydı. Pamfilya, Frigya Laodikeia'sında oturan *Asia vicarius*'unun yargı alanı içindedi (bk. JONES-AHM 1964: 373–375; FOSS 1977: 175 v.d.).

²²⁸ BRANDT 1992: 170; ayrıca bk. *PLRE I*: 811, s. v. "Scylacius 1".

²²⁹ Amm. Marc. XIV 2, 10; ayrıca bk. HELLENKEMPER 1986: 629; *TIB* 5 (1990): 35.

²³⁰ Diocletianus'un imparatorluğu 12 *dioecesis*'e ayırması sırasında İsavriya, Likaonya ile ortak bir eyalet haline getirilerek *Oriens Dioecesis*'ine dâhil edilmiştir. Diocletianus'un reformuna göre, sivil fonksiyonları olan bir *praeses*'in (= vali) yönetiminde olan *Isauria-Lycaonia* Eyaleti, M.S. IV. yüzyıldaki olaylar yüzünden ikiye ayrılmış; İsavriya'nın başına askeri fonksiyonları da olan bir vali getirilmiştir. *Not. dign.* 29. 6'da İsavriya valisi *comes rei militaris per Isauriam et prases* olarak zikredilmektedir. Castricius'un *comes* unvanı taşıması, bu görevi hem askeri hem de sivil otoritenin tek bir elde toplandığını göstermektedir (ROUGÉ 1966: 305; LENSKI 1999a: 444, n. 163).

²³¹ Üç lejyonla İsavriyalılar'a karşı sefer yapan Castricius, Onlar'ı Kalykadnos Seleukeia'sında karşılamıştır. İsavriyalılar Kalykadnos nehri üzerinden kente giden gıda yardımını kesmiş, Castricius ko-

Castricius, M.S. 358'de de *comes* Bassidius Lauricius²³² tarafından bastırılmış ve bölge kısa süreliğine de olsa huzura kavuşturulmuştur.

M.S. 365: Roma tahtını ele geçirmek isteyen *usurpator* Procopius'un²³³ Gomoar adlı bir komutanı Likya'yı ele geçirmiş; bunun üzerine İmparator Valens ordusuyla birlikte Likya'ya sefere çıkınca Gomoar karşı koymadan Valens'e teslim olmuştur²³⁴.

M.S. 367–368: İsavriyalılar gene isyan etmişler, bu dönemde Pamfilya ve Likya'daki birçok kent ile kırsal alan Onlar'ın istilalarının kurbanı olmalıdır. Olayların tehlikeli bir şekilde gelişmesi üzerine, hemen önlem alma gereğini hisseden *Asia vicarius'u* Musonius²³⁵, İsavriya'nın yaklaşık 500 km kadar batı-kuzeybatısından²³⁶ duruma müdahale etmiş; fakat vali bu müdahaleyi Küçükasya'da konuşlandırılmış olan lejyonlar yerine, hafif silahlarla donatılmış olan *diögmītēs*'lerle gerçekleştirdiği için kesin bir başarı sağlayamamış ve İsavriyalı bir haydut gurubunu takip ederken, Toroslar'da İsavriyalılar tarafından tuzağa düşürülerek öldürülmüştür (Amm. Marc. XXVII 9, 6). Bu olayda dikkat çekici olan taraf, haydutlara karşı bölgedeki komutanların değil de, sivil bir yönetici olan *Asia* valisinin şahsen saldırıya geçmesidir. Bu durumun nedeni belki de Amm. Marc. XXVII 9, 6'da geçen "*askerlerin lüks alışkanlıkları onları güçsüz bırakmıştır*" sözü ile açıklanabilir²³⁷. *Asia* valisinin öldürülmesinin hemen ardından, İsavriyalılar üzerine, kimin komuta ettiğini bilemediğimiz bir cezalandırma seferi gerçekleştirilmiştir. Bu ceza seferi sırasında Romalılar birçok kayıp vermelerine rağmen, İsavriyalılar'ı tekrar geldikleri yerlere göndermeyi başarmışlardır.

mutasındaki ordu ve kent halkı açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Castricius'un imdadına *comes Orientem* olan Nebridius yetişmiştir (Amm. Marc. XIV 2, 14; ROUGÉ 1966: 292 v.d.; 304).

²³² Uzun süre İsavriyalı haydutların elinde olan Antiokheia, Bassidius Lauricius tarafından fethedilmiştir (*ILS*, no. 740 = *CLL3*, no. 6733; bu konu hk. detaylı bilgi için bk. ROUGÉ 1966: 293, n. 5; *TIB 5* (1990): 36; HELLENKEMPER 1986: 630). M.S. 358 yılındaki karışıklıklar nedeniyle İmparator Constantius daha önce *dux Armeniae* olarak görev yapmış olan Lauricius'u, *comes* olarak İsavriya'nın başına atamıştır (detaylı bilgi için bk. ROUGÉ 1966: 293; 304 v.d.). Bassidius Lauricius hk. ayrıca bk. *PLRE I*: 497, s.v. "Bassidius Lauricius".

²³³ Procopius hk. bk. *PLRE I*: 742–743, s.v. "Procopius 4".

²³⁴ Amm. Marc. XXVI 9, 2–6. Procopius'un isyanı hk. detaylı bilgi için bk. LENSKI 2003: 68–115.

²³⁵ Eunap. *hist.* 43; *PLRE I*: 613, s. v. "Musonius 2"; ayrıca bk. *TIB 5* (1990): 37.

²³⁶ LENSKI 1999a: 423, n. 38. Musonios'un bu kadar uzak bir yerden harekete geçmesinin nedenini Pamfilya'nın *vicarius Asiae*'nin (*Not. dign.* 2.31; 24.12) yargı çemberi içinde olmasına bağlamaktadır. Ayrıca bk. FOSS 1977: 176; *TIB 5* (1990): 32.

²³⁷ Bu dönemdeki Roma ordusunun niteliği hk. ayrıca bk. Zos. *hist.* II 34; ROUGÉ 1966: 303; MINOR 1979: 122; BALDWIN 1985: 282; HELLENKEMPER 1986: 628.

Bu yıllarda gerçekleşen bir diğer ilginç olay da yukarıda söz ettiğimiz oç seferinden sonra İmparator Valens'in bölgenin güvenliğini sağlamak için, geleneksel baskı yöntemini terk edip İsavriyalılar'la anlaşmaya karar vermesidir. Bu şekilde ilk kez bir Roma imparatorunun ya da üst düzeyde bir Romalı'nın, toprakları içerisinde haydutluk yapan asi bir toplulukla antlaşma yaptığını tanık olmaktadır. Bu antlaşma ile rehinelere karşılıklı olarak serbest bırakılmış (Amm. Marc. XXVII 9, 6) ve İsavriyalılar'a imparatorluk içinde görece de olsa bağımsızlık tanınmıştır. M.S. 368 yılındaki bu isyanın bastırılmasının ardından, Kilikya, Likaonya, Pamfilya ve Pisidya'daki birçok kentin imparatora, isyanı bastırmasından ötürü şükranlarını bildiren heykeller adadıklarını, bunların günümüze kalmış olan kaide yazıtlarından biliyoruz²³⁸.

M.S. 377: Bu tarihte İsavriyalılar başta Pamfilya ve Likya olmak üzere, Küçükasya'nın her yerine yeniden akınlar düzenlemişler; ancak bu akınlar o sırada Antiocheia'da bulunan İmparator Valens'in yolladığı birlikler tarafından geri püskürtülmüştür²³⁹. Fakat ordu, "Roma topraklarından" İsavriya'ya kaçan İsavriyalılar'ı takip etmemiş (Zos. *hist.* IV 20) ve İsavriyalılar'a karşı elde edilen bu zafer tam bir sonuca ulaşmamıştır. Bu şekilde Valens bir anlamda İsavriyalılar'ın otonomisini tamamen tanımış gibi görünmektedir.

M.S. IV. yüzyılın sonu – M.S. V.: Bu yüzyıl gerek Küçükasya gerekse Roma İmparatorluğu'nun geneli için oldukça kötü bir yüzyıl olmuştur: M.S. 397–398 yılındaki Hun akınları imparatorluğu oldukça sarsmış; M.S. 399 yılında Frigya'ya yerleştirilmiş olan Gotlar ayaklanmışlardır. Zosimos'tan, bu dönemde Selgëliler'in hem Pamfilya hem de Pisidya sınırına dayanmış olan bu barbarlarla savaştıklarını öğrenmekteyiz (Zos. *hist.* V 15–17, 1): Gotlar M.S. 399 yılında Tribigildos önderliğinde Pisidya üzerinden Pamfilya'ya kadar ilerleyip her tarafı yağmalamaya başlayınca, bunu fırsat bilen İsavriyalı Balbinos komutasındaki haydutlar da Kilikya'daki Anazarbos, Eirēnopolis ve Kastabala'yı tahrip etmişler²⁴⁰ ve büyük bir olasılıkla Pamfilya'ya da saldırmışlardır. Selgëliler bu durumda hem İsavriyalılar'la hem de Gotlar'la uğraşmak zorunda kalmış olmalıdır. Ancak kaynaklarda Selgëliler'in yalnızca Gotlar'la olan mücadelesinden bahsedilmektedir: Buna göre, Selgeli Valentinianus ve O'nun komutanı olan Phlorentios, komşuları İsavriyalılarla önceden çarpışmış olduklarını-

²³⁸ LENSKI 1999a: 423. Sagalassos: LANCKORONSKI 1892: no. 219–220; Antiocheia: *AE* (1965) no. 15.

²³⁹ Zos. *hist.* IV 20; ayrıntılı bilgi için bk. LENSKI 1999b: 308–329.

²⁴⁰ *TIB* 5 (1990): 38; Balbinos için bk. *PLRE* I: 784, s.v. "Rufus 3".

dan, savaş konusunda yeterli tecrübeye sahip olan kölelerden ve çiftçilerden kurulu yerel bir askeri birlikle Melas ile Eurymedön arasında bir yerde Gotlar'a pusu kurmuşlar ve hem Tribigildos'un adamlarını hem de onlara katılan başka kuvvetleri imha etmişlerdir²⁴¹. Bu olay yerel milis kuvvetlerinin, kendilerinden daha büyük düşman gruplarına karşı ne denli etkili olabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Gotlar'ın isyanı bu şekilde bastırılrsa da, bu isyan pek çok yağmayı beraberinde getirmiştir. Öyle ki, bu dönemde yaşanan haydutluk faaliyetleri Roma'nın sadık Got Generali Flavius Fravitta'nın bile cezalandırılmasına yol açacaktır²⁴².

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Hun ve Gotlar'ın yarattığı kargaşa ortamı, İsavriyalılar'ın da işine yaradı; M.S. 404–406 yıllarında iyi organize olmuş İsavriya birlikleri Pamfilya, Likya, Kıbrıs, Likaonya, Pisidya ve Kapadokya'yı ele geçirip, Pontos'a kadar ilerlemişlerdir²⁴³. Bu yağmalarla ilgili olarak kilise papazları aracılığıyla günümüze pek çok belge ulaşmıştır²⁴⁴. İsavriyalılar'a karşı duyulan kin o kadar büyük olmuştur ki, Doğu Roma İmparatoru Arcadius'un M.S. 408'de çıkardığı yasa da bu durumun açık bir göstergesidir: Yasa, Paskalya ve Yortu günleri de dâhil olmak üzere İsavriyalılar'a karşı acımasızlığın sürdürülmesini salık vermektedir²⁴⁵. Özellikle de valilere, haydutluk yapmakla suçlanan İsavriyalılar'ın davalarının hemen görülmesini ve cezalarının biran önce verilmesini emreden söz konusu bu yasayla, bir bakıma İsavriyalılar'a gözdağı vermek amaçlanmış olmalıdır.

Sonuç olarak M.S. III. yüzyılın ortalarından itibaren İsavriyalılar ile Romalılar arasında cereyan eden çetin mücadeleler nedeniyle, Pamfilya, Pisidya ve Likya ile diğer komşu bölgelerde hiçbir zaman *pax Romana* yaşanmamış; İsavriyalılar M.S. IV. yüzyıldan itibaren artık iç düşman olarak değil bir dış düşman gibi algılanmaya başlanmışlardır²⁴⁶. Aslında M.S. III. yüzyıldan itibaren, kırsal alanda yaşayanlar artık askeri bir kanuna göre yaşayan "hükmedilenler" ile haydut olarak yaşamayı tercih eden "hükmedilemeyenler" şeklinde iki gruba ayrılmışlardır²⁴⁷.

²⁴¹ Zos. *hist.* V 15 = *IGSK* 37, no. T14.

²⁴² Zos. *hist.* V 20; *PLRE* I 372, s.v. "Flavius Fravitta".

²⁴³ Soz. *hist. eccl.* VIII 25; MACMULLEN 1967: 263.

²⁴⁴ Bk. ROUGÉ 1966: 298 v.d.; MINOR 1979: 123.

²⁴⁵ *Cod. Theod.* IX 35, 7; *Cod. Iust.* III 12, 8.

²⁴⁶ ROUGÉ 1966: 303 v.d.; LENSKI 1999a: 443 v.dd.

²⁴⁷ MITFORD 1980: 1251; HELLENKEMPER 1986: 632.

II. M.Ö. II. – M.S. IV. YÜZYILLARDA LİKYA- PAMFİLYA BÖLGESİNİN KIRSAL ALAN GÜVENLİĞİNİ BOZAN YA DA TEHDİT EDEN UNSURLARA KARŞI ALINAN ÖRGÜTSEL ÖNLEMLER

Pax Romana'yla birlikte savaş tehdidi Roma İmparatorluğu'nun genelinde Hellenistik Dönem'e oranla daha da azalmış olmakla birlikte; önceden de sözünü ettiğimiz gibi, Misya, Troas, Pisidya, Pamfilya, İsavriya ve Kilikya'nın kırsal kesimlerinin yanı sıra, bütün Akdeniz'de haydutluk ve bununla bağlantılı huzursuzluklar hiçbir zaman eksik olmamıştır. İç Savaş'tan yıpranmış bir şekilde çıkan Roma kara ve deniz ulaşımı savaş sırasında olduğu gibi, hâlâ haydutların, kanunsuzların ve barbarların ciddi tehdidi altında bulunmakta olup; bu şartlar altında ticaret ve yolculuk yapmak büyük bir cesaret işiydi. Devletteki refahı ve huzuru yeniden geri getirmek isteyen Augustus bu amaçla birtakım askeri önlemler almıştır: Bunlardan ilki, silahlı çeteleri ve haydutları kontrol altına almak amacıyla, önemli kavşak noktalarına *stationarius* adı verilen askeri polislerin görevli olduğu karakollar yerleştirmek olmuştur. *Statiōnarius*'lar dışında *frumentarius* ve *speculator*'lar²⁴⁸ gibi askeri güvenlik görevlileri de Augustus'tan itibaren imparatorluğun genelinde güvenliği sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Augustus'un kurduğu bu sistemi halefi Tiberius da sürdürmüş²⁴⁹; M.S. II. yüzyılın sonuna doğru Kuzey Afrika'daki yol ve ticaret güvenliği için stratejik noktalara gözetleme kuleleri inşa ettiren Commodus da sistemin sürekliliğini bu şekilde sağlamıştır²⁵⁰.

Küçükasya'nın doğu sınırları İmparatorluk Çağı'nda Roma askerlerince kontrol edilirken; iç kesimlerin güvenliği, dağınık bir şekilde konuşlandırılmış askeri müfrezeler tarafından sağlanmaya çalışılmaktaydı. Ancak bu askeri birlikler, güvenliği sağlamak için, sayıca yetersiz kaldığından, güvenlik problemleri gerçek anlam-

²⁴⁸ Roma'nın gizli servisi *frumentarius*'lar, Roma ordusunun casusluk konusunda görev yapan sınıfydılar. M.S. II. yüzyıldan itibaren eyaletlerdeki hububatın toplayıcılığını da üstlenen *frumentarii*, böylece yerel halkla yakından temasa geçerek, görev yaptıkları bölge ile bölge halkı hk. kolayca malumat toplamaktaydılar. *Speculator*'lar ise, Roma ordusunun keşif ya da izci elemanıydılar. Başlıca görevi keşif yapmak olan; *speculator*'lar, koruma, kurye, polislik hatta cellâtlık dahi yapmaktaydılar (konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. HIRSCHFELD 1891: 855 v.d.).

²⁴⁹ Suet. *Aug.* XXXII 2; *Tib.* XXXVII 1; MACMULLEN 1967: 259; SHAW 1984: 34.

²⁵⁰ HIRSCHFELD 1891: 862, n. 81; GRÜNEWALD 1999: 32, n. 57.

da yerel otoriteye, yani kentlere bırakılmıştı. Bu amaçla, Roma İmparatorluk Çağ'ında, imparatorluğun batısında ve doğusunda, ya daha önceden var olan polis teşkilatları kullanılmış ya da yeni mahalli polis teşkilatları kurulmuştur. Daha önce de değindiğimiz gibi, Doğu Akdeniz'de Hellenistik Çağ'dan itibaren, başta Hellenistik krallıklar olmak üzere, kent devletleri de, hem kamu düzenini hem de kırsal alanların güvenliğini sağlamak için çeşitli memuriyetler kurmuşlardı²⁵¹. Örneğin Mısır'da Ptolemaioslar ἀρχιφυλακίτης, ἐπιστάτης τῶν φυλακίων ya da φυλακίται adı verilen, vergilerin toplanması ile kamu düzeninin muhafaza edilmesinden sorumlu bir polis teşkilatı oluşturmuşlardı²⁵². Küçükasya'da ise, Attalos'lar zamanında kurulan ve Roma Çağ'ında da adına yazıtlarda sıkça rastladığımız παραφύλαξ²⁵³ adlı memur kırsal alandan; ἀστυνόμος'lar²⁵⁴ da kentten sorumluydu.

Roma Çağ'ında başta Küçükasya olmak üzere Mısır, Suriye, Filistin, Hellas ve Makedonya'da εἰρηνάρχης, παραφύλαξ, νυκτοφύλαξ²⁵⁵, ὄροφύλαξ ve διωγμίτης'ler gibi kolluk kuvvetlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Bunların yanı sıra, M.S. 387 yılında Antiokheia'da karşılaştığımız ἐπιμελήται τῶν φυλῶν gibi, kentten kente farklılık gösteren güvenlik güçlerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır²⁵⁶. Kentler ayrıca kamu kölelerini de, hırsızları ve kaçakları yakalamak gibi, kentin güvenliğini ilgilendiren birçok alanda kullanılmaktaydı. Hatta Plinius'un İmparator Traianus'la yapmış olduğu yazışmalardan, kamu kölelerinin mahkûmlara gözcülük dahi yaptıklarını öğrenmekteyiz (Plin. ep. X 19–20): Plinius, Traianus'a yazdığı mektubunda mahkûmların gözetimini kamu kölelerine mi yoksa askerlere mi yaptırması gerektiğini sormuş; Traianus da O'na “*eyalette, mahkûmlara kamu hizmetlerindeki köleler aracılığıyla bekçilik edilmesi alışkanlığının korunmasını*” öğüt vermiştir.

Görüldüğü gibi, Roma Çağ'ında Küçükasya'da farklı birçok güvenlik gücü bulunmaktadır. Bununla birlikte aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, kentler iç ve dış güvenliklerini ağırlıklı olarak, kent eşrafından seçilen εἰρηνάρχης'ler ile sağlamaya çalışmışlardır.

²⁵¹ HIRSCHFELD 1891: 867 v.d.; PFAFF 1914: 2032; SCHULTHEß 1918: 419.

²⁵² Bk. HIRSCHFELD 1891: 23; WÖRRLE 1988: 150.

²⁵³ *IvP* 2, no. 249; HIRSCHFELD 1891: 23, n. 115; CHAPOT 1904: 259; SCHULTHEß 1949: 1367.

²⁵⁴ *Astynomos*'lara ilk kez M.Ö. IV. yüzyıl Atina'sında rastlamaktayız: Beşi Atina'da, beşi Pire'de görev yapan *astynomos*'ar sokakların ve kutsal alanların bakımından ve temizliğinden sorumluydular (Aristot. *Ath. pol.* 50 2). Küçükasya'da ise ilk kez M.Ö. II. yüzyılın ortasında Pergamon'da rastladığımız *astynomos*'ların sokak, yapı ve çeşme polisi gibi farklı görev alanları vardı (*SEG* 13 [1956] no. 521; LÉVY 1897: 282, n. 7; CHAPOT 1904: 259). Daha çok İyonya Bölgesi kentlerinde rastlanılan *astynomos*'ların görev ve yetkileri Roma İmparatorluk Çağ'ında artmış; kamu yoluna zarar verenlere, kötü durumda olduğundan çevre için tehlike yaratan bir yapıyı onarmayı reddeden ev sahiplerine ceza kesmeye başlamışlardır (*Dig.* XLIII 10).

²⁵⁵ *Nyktophylaks*'lık hk. detaylı bilgi için bk. HENNIG 2002: 281–285. Küçükasya'daki *nyktophylaks*'lar için bk. Ephesos: *IGSK* 13, no. 957; no. 969; Amblada: HALL 1968: 78, no. 25.

²⁵⁶ *Lib. or.* XXIII 10; XXIV 26. Ayrıca bk. DRECOLL 1997: 233.

A. Hellen Kentlerinin Aldığı Önlemler

1. Güvenlik Organizasyonları

1.1. *Eirēnarkhēs/ Eirēnarkhos* (Εἰρηνάρχης/ Εἰρήναρχος)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Küçükasya'nın güney kıyılarındaki kentlerin M.S. I. yüzyıldan itibaren, ama özellikle III. ve IV. yüzyıllarda komşuları İsvariyalılar'la başı hep dertte olmuş ve bu nedenle de İsvariya'ya komşu Pamfilya başta olmak üzere, Pisidya ve Likya'da güvenlik konuları hep gündemde kalmıştır. Söz konusu bu bölgelerde güvenliğin sağlanması işi ise, yerel eşraftan önde gelen varlıklı kişilere bırakılmıştır. Yerel milis kuvvetlerinin amiri, yani εἰρηνάρχης²⁵⁷ olarak görev yapan bu zengin vatandaşlar, genellikle kendi kentlerinde ya da teritoryumlarında heykellerle veya onur yazıtlarıyla anılmışlardır. Birçok yazıt, antik metin ve papirüste karşılaştığımız bu memuriyetin, Roma İmparatorluk Çağı'nda Ptolemaioslar'daki benzer kolluk kuvvetlerinden örnek alınarak kurulmuş olduğu düşünülmektedir²⁵⁸. Sözcük anlamı "barışın önderi" demek olan *eirēnarkhēs*'in εἰρήναρχος ve εἰρηναρχήσας gibi çok sık kullanılan biçimleri de bulunmaktadır. Bunların yanı sıra nadir olarak εἰρηναρχῶν, εἰρηναρχία veya *irenarchus*²⁵⁹ şekilleri de kullanılmıştır.

Yukarıda zikredilen yaygın formların dışında, yazıtlarda ve edebi metinlerde geçen ἀρχὴν εἰρήνης, φύλαξ τῆς εἰρήνης, εἰρήνης ἄρξας, φύλακα τῆς εἰρήνης ve εἰρηνοφύλαξ ifadelerinin de *eirēnarkhēs*'liğe işaret ettiği düşünülmektedir²⁶⁰. Örneğin, Termēssoslu Zēnodotos'un onur yazıtında bu görev ἀρχὴν εἰρήνης olarak geçerken²⁶¹; Termēssos'tan Orthagoras adlı birisinin adak yazıtlarında εἰρήνης ἄρξας şekliyle karşılaşılmaktadır²⁶². Εἰρήνης ἄρξας biçimine, Termēssos dışında

²⁵⁷ *Eirēnarkhēs*'lik için bk. Aristeid. *Hier. log.* 338 14 v.dd.; *Dig.* XLVIII 3, 6. 1; L 4. 18, 7; *Cod. Iust.* X 77; SCHWARZ 1743; 3–36; CAGNAT 1880: 25–40; HIRSCHFELD 1891: 869–874; LÉVY 1897: 283–289; CAGNAT 1899: 572–573; CHAPOT 1904: 259–263; PFAFF 1914: 2032–2035; SCHULTHEISS 1918: 419–423; MAGIE 1950: 1514, v.d., n. 46; HOPWOOD 1983: 173–181; MITCHELL 1993: 196 v.d.; 234; RIFE 2002: 93–100; DMITRIEV 2005: 206–210.

²⁵⁸ HIRSCHFELD 1891: 867; PFAFF 1914: 2033; SCHULTHEISS 1918: 419 v.d.

²⁵⁹ *Irenarchus* formu için bk. Likaonya/Ikonium: RAMSAY 1905: 414, no. 6 = *ILS*, no. 9414 = *AE* (1906) no. 70; Makedonya/Philippi: COLLART 1938: 428, no. 10 = *AE* (1939) no. 185; Pisidya/Antiocheia: SAFFREY 1988: 67–69 = *AE* (1988) no. 1032 = *SEG* 38 (1988) no. 1320 [1.1.1.42].

²⁶⁰ LÉVY 1897: 287; HEBERDEY 1929: 12; RIFE 2002: 95; DMITRIEV 2005: 207, n. 95.

²⁶¹ *IGR* 3, no. 452 = *TAM* 3,1, no. 77 [1.1.1.21].

²⁶² *LBW*, no. 1358 = *CI* 3,2, no. 4341 = CAGNAT 1880: 33, no. 18 = *IGR* 3, no. 784 = HEBERDEY 1929: 8 = *SEG* 6 (1932) no. 636 = *TAM* 3,1, no. 907 = *SEG* 30 (1980) no. 1511 = KAIBEL 2001³: no. 808 [1.1.1.43-Belge 1]; *TAM* 3,1, no. 908 = PEEK 1980: 55 v.d., no. 42 = *SEG* 30 (1980) no. 1511 [1.1.1.43-Belge 2].

Erythrai'da bir mağarada bulunan Tykhē'ye adanmış bir yazıtta da rastlamaktayız²⁶³. *Eirēnarkhēs*'lik görevine aday gösterilen hatip Aelius Aristeidēs ise, *Hieroi logoi* adlı söylevinde, bu makamdan söz ederken φύλακα²⁶⁴ τῆς εἰρήνης formunu kullanmıştır²⁶⁵. Aynı şekilde, M.S. IV. yüzyılda yaşamış olan Libanius da mektuplarında (Lib. ep. 101 5, 3) Filistin'deki Elusa'da ünlü bir retorik hocasının akrabası olan Zenobios adındaki bir *eirēnarkhēs*'ten εἰρήνης φύλαξ olarak söz etmektedir²⁶⁶. Frigya Appia'daki imparatorluk azatlısı Titus Flavius Helius, M.S. 79 yılına tarihlenen ve İmparator Vespasianus ile oğlu Caesar Titus'a adakta bulunduğu iki yazıtta²⁶⁷ εἰρηνοφύλαξ τῆς ἐπαρχείας²⁶⁸ unvanını taşımaktadır. Görüldüğü üzere, Aelius Aristeidēs ve Libanius'un eserlerinde ayrı yazılmış olan *eirēnēs* ve *phylaks* sözcükleri, Helius'un onur yazıtında bir birleşik isim olarak zikredilmiş olup; *eirēnophylaks*'ın da, *eirēnarkhēs*'liğin değişik bir formu olduğu düşünülebilir. Eğer bu tahminimiz doğruysa, *Asia* Eyaleti'nin *eparkheia*'sının *eirēnarkhēs*'i olduğu anlaşılan Titus Flavius Helius, şimdiye kadar kaynaklardan bilinen en erken *eirēnarkhēs* olma özelliği taşımaktadır²⁶⁹. Yalnızca M.S. I. ve II. yüzyıllara tarihle-

²⁶³ CAGNAT 1880: 27, no. 5; *IGSK* 1–2, no. 228.

²⁶⁴ Bilindiği üzere, "gözcülük" anlamına gelen φύλαξ sözcüğü ile Hellenistik Çağ'dan itibaren Doğu Akdeniz Dünyası'nda, kişilerin ya da nesnelere korunmasına memur edilmiş resmi polisler kastedilir. Bu kelimeye görev alanını belirten νυκτοφύλαξ (= gece bekçisi), ἡμεροφύλαξ (= gündüz bekçisi), μαγῶλοφύλαξ (= gözcü kulelerinin muhafızı) ve ἀγροφύλαξ (= kırsal alan gözcüsü) gibi ikinci bir sözcüğü eklediği de olurdu.

²⁶⁵ Aristeid. *Hier. log.* 338 15; ayrıca bk. BEHR 1981: 439, n. 124; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1970, n. 230; RIFE 2002: 95.

²⁶⁶ DRECOLL 1997: 167'ye göre, Küçükasya için *eirēnarkhēs* olarak yorumladığımız *eirēnēs phylaks*'lar Mısır'da tam anlamıyla bir *eirēnarkhēs*'liğe karşılık gelmiyordu. Çünkü Mısır'daki *eirēnarkhēs*'ler, *arkhēpodōs* unvanı taşıyan bir polis amirinin emri altında hizmet görmekteydiler ve sadece tutuklama ve suçluların takibinden sorumluydular (*P. Ryf.* II 89 [M.S. 191–192, Soknopaiounessos]).

²⁶⁷ Yazıtlar için bk. DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1967–1977, no. 15 = *SEG* 40 (1990) no. 1232; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1977, no. 16 = *SEG* 40 (1990) no. 1233. Ayrıca bk. MITCHELL 1993: 195; DMITRIEV 2005: 206. Bir başka imparator azatlısı da *eirēnarkhēs*'liği sırasında Zeus Megistos'a adakta bulunmuştur (ANDERSON 1898: 123, no. 70 = *IGR* 3, no. 240 = *MAMA* 7, no. 135; *OGIS*, no. 550 = *IGSK* 63, no. 396; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1970–1972; *SEG* 40 [1990] no. 1232; 1233).

²⁶⁸ *SEG* 40'in editörlerine göre, *eparkheia* "bir eyaletin bölümü"nü yani *regid*'yu ifade etmektedir. Gene aynı yayının editörleri, Flaviuslar zamanında *Asia* Eyaleti'ndeki imparatorluk topraklarının *region*'lara bölünmüş ve bunların başına da birer *procurator* geçirilmiş olduğunu söylemektedirler (konu hk. ayrıca bk. DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1970; DMITRIEV 2005: 206, n. 91). Patara'da gene bir imparator azatlısı Titus Aelius Carpus, ἐπίτροπον ἐπαρχίας Λυκίας idi (*TAM* 2, 1, no. 459; PFLAUM 1960: no. 145; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1976).

²⁶⁹ Şimdiye kadar, Karya'daki Sebastopolis kentinde bulunmuş olan ve Traianus zamanına tarihlenen P. Statios Hermas'a ait bir yazıtın, Küçükasya'daki *eirēnarkhēs*'lik kurumundan bahseden ilk yazıt olduğu kabul edilmekteydi (bk. MITCHELL 1993: 196; RIFE 2002: 102 v.d.; DMITRIEV 2005: 206 v.d.). İlgili yazıtta, P. Statios Hermas'ın yaptığı görevler arasında *eirēnarkhēs*'likten ve bu görevle seçilmesinin onuruna *gymnasium*'un taşlarını döşettiğinden bahsedilmektedir (PARIS – HOLLEAUX 1885: 346, no. 30 = STERRETT 1888a: 28, no. 25 = ROBERT 1937: 339–341, no. 1; J. – L. ROBERT, *BE* [1948] no. 214 = ROBERT 1954: no. 168). Küçükasya'da *eirēnarkhēs*'likten söz eden diğer erken yazıtlar, *Galatia* Eyaleti'nden, biri Traianus'un yönetim yıllarının başına (M.S. 102: R. FLACELIÈRE – J. ROBERT – L. ROBERT, *BE* [1939] no. 438 = BOSCH 1967: 115, no. 100), diğeri

nen yukarıda bahsettiğimiz üç belgede karşımıza çıkan *eirēnophylaks* formu, bunlar dışında Mısır'dan M.S. III. yüzyıla tarihlenen²⁷⁰ birkaç papirüsten de bilinmektedir. *Eirēnarkhēs*'liğin *eirēnophylaks* biçimine kaynaklarda bu derece az rastlanması, ya kaynakların azlığıyla ya da bu formun zamanla yerini tamamen *eirēnarkhēs* / *eirēnarkhos* biçimine bırakmış olmasıyla açıklayabiliriz.

Eirēnarkhēs'liğin yukarıda sözünü ettiğimiz formlarına ilaveten, Güney Pisidy'a'daki Hisardağ'da bulunan Kocain Mağarası'na²⁷¹ kazınmış ἀντιρῆ-
vapxos biçimine de rastlanılmıştır²⁷². Küçükasya kentlerinde bazı memurluklar ya da görevlerin adlarının önünde *anti* prepozisyonunun kullanılması, Roma Çağ'ından çok öncelere, Hellenistik Çağ'a kadar geri gitmektedir (DMITRIEV 2005: 241, n. 120–121): *Antitamias*, *antarkhōn*, *antepistatēs*, *antigraphus* ve *antistratēgos* gibi, Hellenistik Çağ memurlukları bu durum için birer örnektir. DMITRIEV 2005: 242'ye göre, *anti*- ile başlayan bu tip memurluklar, ya ilgili memurların altında görev yapıyorlardı ya da bu göreve önceden atanmış, ama henüz görev yetkisi olmayan memurlardı. DMITRIEV'in bu görüşünden hareketle, Pisidy'a'daki *anteirēnarkhos*'ların, ya *eirēnarkhēs*'lerin emrinde çalıştıklarını, yani *eirēnarkhēs*'lerin onların idare amiri olduklarını ya da *anteirēnarkhos*'ların göreve başlamadan önce, bu işin nasıl yapıldığına dair fikir edinmeleri için *eirēnarkhēs*'lerle birlikte göreve çıktıklarını söyleyebiliriz.

Yukarıda *eirēnarkhēs*'lik memurluğunun bölgelere ve hatta kentlere göre almış olduğu farklı isimlerden söz ettik. Bunlardan biri de Karya'dan bilinen ὁ ἐπι τῆς
χώρας στρατηγός²⁷³ olabilir. Ancak biz İmparatorluk Çağ'ına tarihlenen birçok yazıt-
tan Karya'da *eirēnarkhēs*'lerin de var olduğunu biliyoruz. Bu durumda söz konusu memurların ya geçmişleri Hellenistik Çağ'a kadar uzanan "kent *stratēgos*'ları'nın

ise, son yıllarına tarihlenen (M.S. 117: MORDTMANN 1874: 16–18, no. 5 = *IGR* 3, no. 208 = BOSCH 1967: 141, no. 117 = FRENCH 2003: 113, no. 18) yazıtlardır.

²⁷⁰ Mısır'daki *eirēnophylaks*'ların M.S. III. yüzyıla tarihlenmesi hk. bk. DRECOLL 1997: 158.

²⁷¹ Kocain Mağarası, Antalya'nın 45 km kadar kuzey yönünde, 1171 m rakımlı İndağ'ında bulunmaktadır. Kocain mağarası 600 m uzunluğunda, girişinde 35 m, içerde 75 m genişliğinde, bazı yerlerde 50-60 m yüksekliği olan çok büyük bir salondan ibarettir.

²⁷² *SEG* 7 (1934) no. 700. 711. 712 [1.1.1.47; 1.1.1.2; 1.1.1.1]. Ayrıca bk. ROBERT 1928: 407–425; MAGIE 1950: 1514, n. 46; *SEG* 33 (1983) no. 1619; MITCHELL 1993: 196; SARTRE 1995: 290; RIFE 2002: 195 vd.d.; *TIB* 8 (2004): s.v. "Ariassos"; "Kocain".

²⁷³ Karya'da yoğun olarak rastladığımız bu memuriyet, adından da anlaşılacağı üzere, kırsal alan için teşkil edilmiş olmalıdır. Söz konusu memuriyetle, Karya'daki Panamara'dan iki (*IGSK* 21, no. 10; *IGSK* 21, no. 485), Stratonikeia'dan iki (*IGSK* 22,1, no. 1006; *IGSK* 22,2, no. 1318), Aphrodisias'tan altı (*CIG* 2 no. 2837; *MAMA* 8, no. 408; REYNOLDS 1982: 11–16, doc. 2; 166 v.d., doc. 41), Tralleis'ten bir (*IGSK* 36,1, no. 161) ve Skythia Minor'dan bir (*SEG* 24 [1969] no. 1095) olmak üzere, bütün Akdeniz Dünyası'ndan toplam on iki adet yazıtta karşılaşılmaktadır. Ayrıca bk. HIRSCHFELD 1891: 867; CHAPOT 1904: 260.

yanında kırsal alan için görevlendirilmiş olduklarını ya da Karya'daki bazı kentlerde *eirēnarkhēs*'lerin Roma Çağı'nda bu isim altında görev yaptıklarını söyleyebiliriz.

Roma İmparatorluk Çağı'nda yalnızca Smyrna'dan bilinen²⁷⁴ ve RIFE 2002: 95'e göre, *eirēnarkhēs*'lik yerine kullanıldığı düşünülen bir diğer ifade στρατηγός ἐπι τῆς εἰρήνης προστάτης'tir. Söz konusu bu ifade yalnızca Smyrna'dan bilinmekle birlikte, εἰρήνης προστάτης ile Termēssos'un egemenlik alanı içinde bulunmuş olan iki yazıtta karşılaşılmaktadır: Yazıtlardan M.S. III. yüzyıla tarihlenen ve bugünkü Ovacık'ta bulunmuş olan ilki, Kiliortēs adında birinin²⁷⁵ onur yazıtı olup; εἰρήνης προστάτης ifadesi burada Kiliortēs'in unvanlarından biri olarak geçmektedir. Gene Termēssos'tan bulunmuş olan diğer yazıtta εἰρήνης προστάτης, bu kez *dux* L. Aurēlius Marcianus'un unvanı olarak karşımıza çıkmaktadır²⁷⁶. Bunların yanı sıra, bir haydut çetesinin elinden Anthia adlı bir kadını kurtarmakla görevlendirilmiş olan Tarsos kentinin önde gelen kişilerinden Perilaos'un, ὁ τῆς εἰρήνης τῆς ἐν Κιλικία προεστώς (Xen. Eph. II 13, 3; III 9, 5); Lib. *ep.* 45 24'te de adı bilinmeyen bir şahsın τῆς εἰρήνης ἐν Ἐλοῦση προστάς unvanlarını taşımış olduklarını biliyoruz.

Eirēnarkhēs'lik görevinin nasıl yerine getirildiği konusunda elimizdeki tek kaynak, M.S. 153/154 yılında bu görev için seçilen Aelius Aristeidēs'in, bu sorumluluktan imparatorun özel izniyle nasıl kaçtığı anlatan pasajlarıdır: Aristeidēs kendi durumundan bahsederken, bir *eirēnarkhēs*'in nasıl seçilip, göreve atandığına dair çok önemli bilgiler vermektedir: Buna göre, *Asia* Eyaleti'nin büyük kentleri, her sene on soylu kimseyi *Asia* Eyaleti *proconsul*'üne *eirēnarkhēs* adayı olarak sunmak zorundaydılar. Eyalet valisi, bu adaylar arasından birisini, kentin o yılki *eirēnarkhēs*'i olarak seçer²⁷⁷ ve *proconsul*'ün atama yazısı, ilgili *eirēnarkhēs*'e teslim edilmek üzere kent *magistratus*'larına gönderilirdi. Anlaşılan Aelius Aristeidēs kendisini memuriyete çağırın *proconsul* yazısını, imparatorun kendisini bu görevden bağışlamış olduğu yazısıyla bizzat veto etmiş; ancak vali gene de Aristeidēs'ten bu memuriyeti üstlenmesini istemiştir. Fakat Aristeidēs sonuçta

²⁷⁴ ANDERSON 1898: 123 = *CIG* 3, no. 3151 = *IGR* 4, no. 1435 = *IGSK* 24,1, no. 772; konu hk. bk. MAGIE 1950: 1514, n. 46; RIFE 2002: 95. Benzer bir ifade Palmyra'daki bir onur yazıtında da geçmektedir: ὁ στρατηγός ὁ ἐπι τῆς εἰρήνης κατασταθεῖς (*SEG* 7 [1934] no. 138).

²⁷⁵ İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185; *SEG* 41 (1991) no. 1390B; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 16, no. 4; C. BRIXHE – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537; ZIMMERMANN 1996: 267 v.d.; MITCHELL 1998: 162 v.d.; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 97 v.d., no. Ovacık III [1.4.1.2-Belge 2]; ayrıca bk. *SEG* 51 (2001) no. 1814; RIFE 2002: 95; İPLİKÇİOĞLU 2004: 109; DMITRIEV 2005: 207, n. 95.

²⁷⁶ *TAM* 3,1, no. 88. Konu hk. bk. CHRISTOL 1978: 528–540; ZIMMERMANN 1996: 273.

²⁷⁷ Nasıl seçildiği hk. bk. Aristeid. *Hier. log.* 318 v.dd. Görev ve yetkileri hk. bk. *Dig.* L 4, 18. 7; *Cod. lust.* X 77. Kaç kişi arasından seçildiği hk. bk. Tralleis: *CIG* 2,2, no. 2929 = CAGNAT 1880: 29, no. 1 = *IGSK* 36,1, no. 90; Thyateira: *CIG* 2,2, no. 3496 = CAGNAT 1880: 27, no. 6; Tralleis: CAGNAT 1880: 30, no. 12 = PAPPAKONSTANTINOU – STERRETT 1883: 316–338 = *CIG* 2,2, no. 2930b = *LBW*, no. 610 = *IGSK* 36,1, no. 66.

*proconsul*ün bazı vatandaşları bu çeşit görevlerden muaf tutabilme yetkisine dayanarak *eirēnarkhēs*'lik görevini yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Aristeidēs'i bu görevden muaf tutan *proconsul*, kent *magistratus*'larından Aelius Aristeidēs yerine başka bir adayın kendisine sunulmasını istemiştir (Aristeid. *Hier. log.* 338 14 v.dd.) Yukarıdaki bu açıklamadan anlaşıldığı gibi Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki uygulamanın da bu şekilde yapıldığını düşünmekteyiz. Ancak herkesin, Aelius Aristeidēs gibi bu görevden kaçmadığını, Karya'daki Sebastopolis'ten P. Statius'un *eirēnarkhēs*'liğe seçilmesinin onuruna, *gymnasion*'unun kaldırımını döşetmesinden anlamaktayız²⁷⁸.

Görev süresi bir yıl ile sınırlı olan *eirēnarkhēs*'liğin, yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla zaman zaman bir kaç yıl arka arkaya üstlenildiği durumlar da olmuştur. Örneğin, Pessinus'tan Tib. Kl. Ouetera'nın üç kez (τρις ειρηνάρχην)²⁷⁹, Ankyra'dan Lucius Papirius Aleksandrus'un en az iki kez(?) (το.. ειρηνάρχην)²⁸⁰, Kotenna'dan Stanamoas (ειρηναρχήσαντα τὸ β')²⁸¹ ve Pisidya'daki Termēssos'tan Zenodotos'un iki kez (ἀρχὴν ειρήνης ἐκτελέσαντα διπλήν)²⁸² bu görevi yapmış olduklarını biliyoruz. *Eirēnarkhēs*'liğin aynı aile içinde kalması gibi genel bir kural olmamakla birlikte bu tip örneklerle de karşılaşılmaktadır: İki kez *eirēnarkhēs*'lik yapmış olan Kotenna'lı Stanamoas ile bir kez bu görevi üstlenmiş olan kardeşi Neoptolemos bunun için örnek olarak gösterilebilir²⁸³. Antikçağ'daki harcamaları yüksek diğer memurluklar gibi *eirēnarkhēs*'liğin de aynı aile içinde devam ettirilmesi isteğini, toplum içindeki saygınlık ve şerefin mümkün olduğunca uzun bir süre aynı ailede kalması çabasıyla açıklayabiliriz ki, bunun en güzel göstergesi Milētos'taki *stephanephoros* listeleridir (TARN 1936³: 62 v.d.). Lidya Nysa'da *eirēnarkhēs*'lik görevini Attalos adındaki bir çocuğun üstlenmiş ve bu memurluğun bütün masraflarının babası tarafından karşılanmış olması da gene ailenin saygınlık kaygısıyla ilgili olmalıdır²⁸⁴.

²⁷⁸ PARIS – HOLLEAUX 1885: 346, no. 30 = STERRETT 1888a: 28, no. 25 = ROBERT 1937: 339–341, no. 1 = J. – L. ROBERT, *BE* (1948) no. 214 = ROBERT 1954: no. 168. Konu hk. düşünceler için ayrıca bk. HOPWOOD 1983: 175; QUASS 1993: 330, n. 1407.

²⁷⁹ *LBW*, no. 1723a = CAGNAT 1880: 26, no. 3.

²⁸⁰ CAGNAT 1880: 25, no. 1 = *IGR* 3, no. 203 = BOSCH 1967: 180, no. 140 = FRENCH 2003: 100, no. 11.

²⁸¹ BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12a = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 175; 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 95–96, no. Göd 1 [1.1.1.51].

²⁸² *IGR* 3, no. 452 = *TAM* 3,1, no. 77 [1.1.1.21].

²⁸³ BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12a = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 95–96, no. Göd 1 [1.1.1.51]; BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12b; J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496; HOPWOOD 1983: 185, no. 2; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 96, no. Göd 2 [1.1.1.37].

²⁸⁴ RAMSAY 1883b: 272–274, no. 15; LÉVY 1897: 288; MITCHELL 1993: 195. Çocukların kamusal görev üstlenmeleri hk. detaylı bilgi için bk. DMITRIEV 2005: 160 v.dd.

Bilindiği üzere, Hellen toplumunda vatandaşlar onura ulaşmak ve şöhretlerini kent içinde olduğu gibi kent dışında da yaymak için, oldukça yüksek bir maddi güç gerektiren devlet görevlerini bile *leitourgia* olarak karşılıksız üstlenirdi. Bunlardan biri de *eirēnarkhēs*'liktir²⁸⁵. *Eirēnarkhēs*'lik, Ephesoslu Ksenophōn'un romanında geçen Kilikya'nın önde gelen kişilerinden Perilaos (Xen. Eph. II 13, 3) ve Kasailı (= Taşahır) M. Aurēlios Obrimianos Konōn²⁸⁶ örneklerinden de bilindiği gibi, hem ser- vet hem de sosyal statü gerektiren önemli bir görevdi. Termēssos'taki örneklerden yola çıkan HEBERDEY 1929: 12 ve 1934: 766'ya göre, kentin varlıklı aileleri tara- fından üstlenilen bu görev, yerel koşulları yakından bilmeyi gerektiriyor olmalıydı. Bu nedenle, HEBERDEY, birçok araziye sahip olan ve dolayısıyla kenti olduğu gibi kırsalı da yakından tanıyan elit sınıfın, Termēssos'ta *eirēnarkhēs*'liği tekellerine almış olmalarına şaşmamak gerektiğini ifade etmektedir ki, bu görüş tüm Pisidyā, Pamfilya ve Likya, hatta bütün Küçükasya için de geçerli olmalıdır.

M.S. IV. yüzyıldan itibaren *eirēnarkhēs*'lik görevini üstlenenlerin, şantajla ve tehditle bu memurluğu elde ettikleri ve bu makamı haksız kazanç elde etmek için kötüye kullandıkları anlaşılmaktadır: Filistin'deki Elusa kentinin *eirēnarkhēs*'lerinden bahseden Libanius, bu kişilerin rüşvet yoluyla adı geçen me- murluğu elde ettiklerini yazmaktadır (Lib. *ep.* C; CI). Aynı şekilde Mısır'da da M.S. III. yüzyılın sonundan itibaren birçok polis görevlisinin bizzat suça iştirak ettiklerini görmekteyiz²⁸⁷: *Eirēnarkhēs*'lerden önemli bir kısmı hırsızlıkla itham edilmekte olup, bunlardan birinin oğlunun bir suç kariyeri dahi yapmış olduğu bilinmektedir²⁸⁸. Bir başka *eirēnarkhēs* de, kendi oğlunun suçlarını örtbas etmeye çalışmıştır²⁸⁹. Libanius'un mektuplarında ve papirüslerde sözü edilen bu olayları, yazıtlardaki ifadeler de tasdik etmektedirler. Şöyle ki, Etennalı Bryōn onur yazıtında bu görevi "rüşvet kabul etmeyen bir şekilde" yürüttüğünü özellikle vurgulamaktası dikkat çe- kicidir²⁹⁰. Amblada'dan ismi bilinmeyen bir başka şahıs da Byrōn gibi, *eirēnarkhēs*'liğini εἰρηναρχήσαντα ἀγνῶς, rüşvet almaksızın yürüttüğünü dile getir-

²⁸⁵ HIRSCHFELD 1891: 869; QUASS 1993: 330. Aphrodisias: καὶ εἰρηναρχήσαντα καὶ ἰ τὰς λοιπὰς λειτουργίας (CIG 2,1, no. 2768 = CAGNAT 1880: 28–29, no. 9 = MAMA 8, no. 520; Aphrodisias: εἰρηναρχήσαντα, παραφυλάξαντα, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς καὶ λειτουργίας (PARIS – HOLLEAUX 1885: 76–77, no. 6 = J. – L. ROBERT, BE (1969): no. 542. Mısır'da polis fonksiyonu ile alakalı olan *leitourgia* görevleri ise, şunlardı: *Arkhepodos*, *nyktostratēgos*, *eirēnarkhēs*, *epistatēs eirēnēs*, *eirēnophylaks*, *lēstepiastēs*, (DRECOLL 1997: 158).

²⁸⁶ BEAN – MITFORD 1970: 43 v.d., no. 21a = J. – L. ROBERT, BE (1972) no. 500 = AE (1972) no. 628 = HOPWOOD 1983: 185, no. 3 = IGSK 43,1, no. TEp 4 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 395, no. Thr 1a [1.1.1.11].

²⁸⁷ P. Oxy. LIV 3767 (M.S. 329 veya 339).

²⁸⁸ P. Abinn. LI 54, 48; SB XIV 11380.

²⁸⁹ P. Oxy. XLVII 3346 (M.S. 207–210 Khysis).

²⁹⁰ NOLLÉ 1992: 122, no. 3. 11 = SEG 42 (1992) no. 1215 [1.1.1.14].

mehtedir (HALL 1968: 76, no. 20 [1.1.1.61; 1.5.1.9]). Kasai'dan M. Aurēlios Obrimianos'a ait bir onur yazıtında da Obrimianos'un, ειρηναρχήσαντα έννόμως και άμέμπως, yani "kanunlara uygun ve mükkemmel biçimde *eirēnarkhēs*'lik yapmış" olduğu yazmaktadır²⁹¹. Görüldüğü üzere, Pamfilya ve Pisidya'daki *eirēnarkhēs*'ler άγνώως, yani "rüşvet almadan" ifadesini kullanmışlardır²⁹². Tüm bu örnekler, söz konusu bu makamın suistimale oldukça açık olduğunu ve *eirēnarkhēs*'lerin köylülere ya da çobanlara karşı keyfi hareketlerde bulduklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Doğu ve Batı Roma İmparatorları Arcadius ve Honorius, bu görevi yerine getirenlerin keyfi davranışlarından dolayı olsa gerek ki, M.S. 409 yılında çıkardıkları bir yasayla *eirēnarkhēs*'lerin kırsal alanla ilgi yetkilerini *praefectus praetorio Orientis* adlı bir memurluğa devretmişlerdir²⁹³. Bununla birlikte *eirēnarkhēs*'lik makamı başka yetkilerle donatılmış olarak varlığını M.S. V. yüzyılın sonlarına kadar devam ettirmiştir²⁹⁴.

1.1.1. Prosopografya

Pamfilya ve Pisidya bölgelerinde yoğun olarak rastladığımız *eirēnarkhēs*'ler ile ilgili olarak Likya'dan bir örnek bulunmaktadır. Bu nedenle, *eirēnarkhēs*'lerin görevlerini, Likya'da farklı isimlerdeki memur ya da memurların üstlendiklerini düşünmekteyiz.

1.1.1.1. Άβάσκαντος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 712:

ειρηναρχος Πολέ[[μω]ν Ά<v>αβί[[ου(?), ειρή[[να]ρχος | Μόσ[χος, άντι(ρήναρχοι)(?)]|^8 Μεννέ[ας, Άβάσ[κα<v>τος, | Εύκαρπ[[^2ος, Ελπί[[ζων, Τροίλ[[^ω[v].

Literatür:

²⁹¹ BEAN – MITFORD 1970: 43 v.d., no. 21a = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 500 = *AE* (1972) no. 628 = HOPWOOD 1983: 185, no. 3 = *IGSK* 43,1, no. ΤΕρ 4 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 395, no. Thr 1a [1.1.1.11]; *Dig.* XLVIII 3, 1. 6 1'te *eirēnarkhēs*'ler yaptıkları sorgulamalarda, suçlanan kimselerin ifadelerinde değışiklik, yani sahtekârlık yaparlar ve bu sahtekârlık ispatlanırsa, bunun bir daha tekrarlanmaması amacıyla cezalandırılmaları gerektiği yazmaktadır.

²⁹² Pamfilya/Lyrbē: SWOBODA *et alii* 1935: 51, no. 109 [1.1.1.13]; Pisidya/Amblada: HALL 1968: 76, no. 20 [1.1.1.61; 1.5.1.9]; Pisidya/Etenna: NOLLÉ 1992: 122, no. 3. 11 = *SEG* 42 (1992) no. 1215 [1.1.1.14]. Bu konudaki diğer bir örnek Ankyra'dandır, (MORDTMANN 1874: 16–18, no. 5 = *IGR* 3, no. 208 = BOSCH 1967: 141, no. 117.

²⁹³ *Cod. Theod.* XII 14. 1; HIRSCFELD 1891: 874; HOPWOOD 1983: 181; RIFE 2002: 102).

²⁹⁴ HIRSCFELD 1891: 875 v.d.; *Cod. Theod.* XI 24, 6. 7.

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kocain".

SEG (1932)'nin editörleri, *eirēnarkhos* Polemon ile *eirēnarkhos* Moskhos'a ait yazıtta geçen άντι ile başlayan kelimeyi άντι(ρήναρχος) olarak tamamlamışlardır. Ancak bu tamamlamaya göre, yani *ante(rēnarkhēs)* kelimesinden sonra, beş kişinin adı yer almaktadır. Bu durumda söz konusu bu beş kişi de *anteirēnarkhēs* olmalı ve kelime άντι(ρήναρχοι) olarak tamamlanmalıdır.

1.1.1.2. Άνάβιος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 711:

ειρήναρχος Άνάβιος τρίς, ||⁴ άντειρή|ναρχος Α|νάβιος Π|- δω.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.3. Άνάβιος τρίς (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.2:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.4. Άναπ.. Ρόδωνος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 697:

Άναπ.. Ρόδω[νος] | ειρήναρχος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.5. Ἀρριανὸς Φοστρίου (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 708:

εἰρηνάρχου Ἀρριανοῦ | Φοστρίῳ [υ].

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.6. Ἀρτεμίδωρος Νέστορος τοῦ Κόνωνος (Pamfilya / Karallia [Güney Kalesi] - M.S. I. Yüzyıl Sonu)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 61, no. 34; HOPWOOD 1983: 187, no. 8; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 98, no. GKα 3:

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος | ἐτείμησεν | [Α]ρτεμίδωρον [Ν]έστο[ρος τοῦ] ||⁴ [Κ]όνων[ος], νεαν[ία]ν κόσμ[ιόν τε] | [κα]ὶ φιλ[ότει]μον, {e.g.} σεμνῶς ἐκ | [τελέσαν]τα τὸ ὑπ[αίθ]ρ[ον] (?) [τέλος(?)] | [εἰς τ]ὴν εἰρήνη[ν] κατὰ [θάλα]||⁸[ασσαν(?)] τόπων [πα]ρὰ Ἡράκλ[ειον] | [καὶ γυ]μνασί[α]ρον κατὰ τ[ῆ]ν [εντα]ετίαν εἰς αἰῶνα ἐκ τῶν ἀ[ποτε]||⁹[θέντων] χρημάτων κ[αὶ] κ[αθιε]||¹²[ρωθέντων] ὑπὸ τοῦ π[α]τ[έρ]ου α[ὐ]τοῦ Ο[βριμο]ψ[ί]δος [τοῦ καὶ] αὐτοῦ [ἐπ]ιο[νο]μασθέντος Θεσει(?) Ἀρτεμιδώ[ρου], εἰρηναρχήσαντος(?) ἀνδρείως(?)] ||¹⁶ καὶ ἄρ [ξαντος κ]αὶ ΕΠΙ- - - | κ[αλοκαγαθ]ίας ἔνεκεν· ἄνε[κ] ἀνδριάν[τα ἀνέστ]ησεν ὁ πατήρ.

Literatür:

HOPWOOD 1989: 192; BRANDT 1992: 105; TIB 8 (2004): s.v. "Karallia".

Karallia kentinin *boulē* ve *dēmos*'u, Hēraklēs Tapınağı'dan denize kadar barış getiren, beş yıl boyunca *gymnasiarkhos*'luk ve yiğitçe *eirēnarkhēs*'lik yapan Nestōr oğlu Artemidōros'u, heykelini dikerek onurlandırmıştır.

1.1.1.7. Ἀτταλιανὸς Τροκόνδου (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 706:

Ἀτταλιανὸς | Τροκόν||⁴[δου], Πόπλιος | - - | - -].

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

Tanrıça Mētēr Oreiaia'ya adakta bulunan birçok *eirēnarkhēs* arasında isimleri yer alan Trokondas oğlu Attalianos ile Poplios adlı kişilerin *eirēnarkhēs* unvanı taşımadıkları görülmektedir. Bu sebepten ötürü, söz konusu bu kişilerin *eirēnarkhēs*, ya da onlara yardım eden *anteirēnarkhēs* veya *diōgmitēs* olup olmadıkları şüpheli olup; belki de herhangi bir vatandaş da olabilir.

1.1.1.8. Αὐρήλιος [Ἄρτειμιανός] Διλιτριανός Ἄρτειμοῦ (Pisidya / Pōgla - İmparatorluk Çagı)

Belge:

RAMSAY 1885: 335; BERARD 1892: 422 v.d.; *IGR* 3, no. 407:

ἀκολιούθ[ως τοῖς ψηφίσ]μασιν [Πωγλέων] | Αὐρήλιον [Ἄρτειμιανόν] ||⁴ Διλιτριανόν Ἄρτ[ει]μοῦ, ἀρχιερέως
καὶ | κτίστου, ἀνδρα νεαν[ί]αν παιδεία διαπρέψαν||⁸τα, ἄρξαντα τήν ἐπώνυμον ἀρχήν, καὶ
δημιουργήσαντα, ποιήσαντα καὶ προόδο[υς] | καὶ δειπνήσαντα τοὺς ||¹² τε πολεῖτας πάντας | καὶ τοὺς
ἐπιδημήσα[ν]τας ξένους, ἱερασ[ά]μμενο[ν] καὶ Διὸς Ἐγα[ινέ]||¹⁶του καὶ Τύχη[ς] Σεβαστώ[ν], | ὁμοίως
δ<ε>|πνήσαντα τοὺς | τε πολεῖτας καὶ ξένους | ἐπὶ ταῖς ἱερωσύναις, δόν||²⁰των αὐτῶν καὶ εἰς κατασκευήν
ἔργων δηνάρια, αψν', | <ε>|ρηναρχήσαντα, παραπέμψ[αντα] | τὸ δ' ἱεράν ἀνώνων· τὸ[ν] δ[έ] ||²⁴
ἀνδριάντα ἀνέστησε[ν] ἢ [γυνή] | αὐτ[οῦ] Αὐρ. Ἄρτέμεις.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Phogla".

Pōgla kentinin kurucu ailelerinin birinden gelen Arteimos oğlu Aurēlios Artemianos Dilitrianos'un onur yazıtından, O'nun *arkhōn*'luk, *dēmiourgēs*'lik, Zeus Eganeitos ile imparatorların Tykhē'sinin rahipliği ve *eirēnarkhēs*'lik yapmış olduğunu öğrenmekteyiz. Bu kişi aynı zamanda hem vatandaşlara hem de *ksenos*'lara yemek vermiş; kente *annona* göndermiştir.

1.1.1.9. Αὐρ(ήλιος) Βιάνορος Φοστρίου (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çagı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 704:

ειρ} {ἐ<πί>?} ειρηνάρχου Αὐρ(ηλίου) Βιάνορος | [Φ]οστρίου.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.10. Αὐρήλιος Μανδριανός Λογγεῖνος (Pamfilya / Sidē [Aydolin Kalesi] - M.S. 220–240)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 38, no. 19; J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 498; HOPWOOD 1983: 176; 186, no. 4; *IGSK* 43,1, no. ΤΕρ 1; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 56, no. Ayd 3:

Ἀγαθῆι | <τύχη>. | ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος τῆς λαμπροτάτης καὶ ἐνδόξου Σιδητῶν πόλεως εἰμίμησεν ἢ
Αὐρήλιον Μανδριανόν Λογγεῖνον, τ ὃ [ν]τ̄ ἄξιον βουλευτήν, ἀρχιερασάμενον τῷ Σεβαστῷ εὐσεβῶς καὶ
φιλοτείμως, ἐπιδόντα νομᾶς βουλευταῖς τε καὶ πολεῖταις, | ἐπιτελέσαντα θεωρίας παρὰ τὸν καιρὸν τῆς
ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς, ἀγνωθετήσαντα σεμ νῶς καλουμέ |νου ἀγῶνος Φοιβείου καὶ
δόντος(!) ἐπὶ τῇ ἀγνωθεσίᾳ αὐτοῦ διανομᾶς βουλευταῖς τε καὶ πολεῖταις, ἀγορανομήσαντα | ἀγνώως

τριμήνου τρίτης, ειρηναρχήσαντα ἀνδρείως καὶ ἐπιμελῶς, ἀρχισειτωνησάμενον, πρακτορεύσαντα, προθύσαν||¹⁸τα ὑπὲρ τῆς σεμνοτάτης βουλῆς, παραπέμψαντα ἱεράς ἀνώννας εἰς τὸ Σύρων ἔθνος τρίς, συνιερσάμενον τῇ γυναικί αὐτοῦ Αὐρηλία Κιλλαραμωτιανῆ Εἰη τῇ προκαθεζομένη θεῷ Ἀθηνᾶ πενταετηρίδι, προσπατήσαντα κυνη|γεσιῶν καὶ μονομαχιῶν τῶν καταλειφθεισῶν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀρίστης μνήμης ὑπατικοῦ Τίτου Λικινίου Μουκιανοῦ | ἐνδόξως καὶ μεγαλοπρεπῶς, γενόμενον καὶ ἐπιμελητὴν τοῦ ὕδρειου καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιμελείαις πολλαῖς καὶ ὑ||¹²πηρεσίαις χρησιμεύσαντα τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξητασμένον· τὸν δὲ ἀνδριάντα ἀνέστη|σεν Αὐρ. Κιλλαραμωτιανῆ Ἰης ἡ γυνὴ αὐτοῦ φιλανδρίας χάριν.

Literatür:

HOPWOOD 1989: 192; /GSK 43,1: 195–202; TIB 8 (2004): s.v. “Aydolin Kalesi”.

Sidē *boulē* ve *dēmos*’u tarafından onurlandırılmış olan, Aydolin Kalesi’nden²⁹⁵ Aurēlios Mandrianos Longinos da, Kasalı Obrimianos gibi *agōnothetēs*’lik, *eirēnarkhēs*’lik ve başrahipliğin yanı sıra; *agoranomos*’luk ile *arkhisitonēs*’lik görevlerini üstlenmiş; Suriye’ye giden Roma ordusuna hububat temin etmiş; Vali T. Licinius Mucianus için gladyatör oyunları düzenlemiştir. Aydolin Kalesi’nin önde gelen kişilerinden birinin Sidēlilerce onurlandırılmış olması, Mandrianos’un zenginliğinin ve toplumsal gücünün Sidēliler tarafından kullanılmak istenmesinin yanı sıra, hem Sidē’nin hem de Aydolin Kalesi sakinlerinin, Aydolin Kalesi’nin kırsal alan güvenliği konusunda işbirliği içinde olduklarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

1.1.1.11. Μάρκος Αὐρήλιος Ὀβριμιανὸς Κόνων
(Pamfilya / Kasai [Taşahır] - M.S. 238–244)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 43 v.d., no. 21a; AE (1972) no. 628; J. – L. ROBERT, BE (1972) no. 500; HOPWOOD 1983: 185, no. 3; /GSK 43,1, no. TEP 4; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 395, no. Thr 1a:

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς Κασα|τῶν πόλεως ἐτείμησεν Μ[άρ]|κον Αὐρήλιον Ὀβριμιανὸν Κ [ὀ]||¹⁶γωνα νέον, ἀνδρα τῶν πα [ρ’ ἡ]||¹⁷μείν πρωτευσάντων, γ[ένους] | σ[τ] πρώτου καὶ ἐνδόξ[ου, ἄρξαν]||¹⁸τ α τὴν ἐπώνυμον [ἀρχὴν ἀξί]||¹⁹ως καὶ ἀμέμπτως [καὶ ἀρχι]||²⁰ερασ[ά]μενον φιλο[τείμω]ς τῶ] θε[ί]||²¹ω ο ἰ κω δῖς καὶ εἰ|ρηναρχή|σαντα | [ἐννό]μωσ καὶ ἀμ ἐ [μπτω]ς, καὶ ἡ|²²β[ωννα]ν παραπέμψα [ν]τα ἰς τὸ Σύ|[ρων] ἔθ|νος, καὶ πρεσβεύσαντα | [προίκα(?)] πρ[ὸ]ς [θε]όν Ἀλέξανδρον, | [τὸν δὲ ἀνδρ]ιάντα ἀνέστησεν ||¹⁶ Αὐρηλία Κωνωνιανῆ Κλας ἡ θυγάτηρ, τοῦ γλυκυτάτου πατρός | μνήμης χάριν. | δημιουργήσαντα δὲ καὶ ἐν ||²⁰ [τῆ λαμπρο]τή|τῃ καὶ ἐνδόξω | [Σιδη]τῶν πό|λι ὑγιῶς καὶ φ[ιλο]τείμω]ς καὶ ἀγωνοθετήσα[ν]||²¹[τα καὶ] γυμνασισαρχήσαντα τ[ὸ] φ²⁴||²⁴λυτ]ελ ὡς(?) μετὰ τὴν δημιου ρ [γί]||²⁵[α]ν ἀγῶνος οἰκ[ο]οικουμ[εν]ικ[ῶ]ς [οὔ] | Ἀπολλωνείου Γορδιανείου Ἄντω | νεινίου ἰσοπυθίου ἐκ|χειρίου ||²⁸ ἰσελαστικοῦ ἰς ἄπασαν τὴν οἰ|κουμένην κατὰ θεῖαν δωρεάν | τοῦ πρώτως ἀχθέντος ἐπ’ αὐ|τοῦ, φιλοτειμησάμενον δὲ κα[ὶ] ||³² ἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὕδρειου | τοῦ κατασκευαζομένου ἐν τῇ | λαμπροτάτῃ καὶ ἐνδόξω Σιδητῶν | πόλι|αργυρίου δηνάρια πεντακισ|³⁶χίλια.

Literatür:

²⁹⁵ BEAN – MITFORD 1970: 30’a göre, Aydolin Kalesi, Kibyra Minor’a; /GSK 43,1: 197’ye göre ise, Sidē’nin komşusu Karallia’ya ait olmalıdır. Konu hk. bk. TIB 8 (2004): s.v. “Aydolin Kalesi”.

HOPWOOD 1989: 192; *TIB* 8 (2004): s.v. "Taşahır (Taschaschehr)".

Pamfilya'nın Hellenize olmuş yerel eşrafının önde gelen isimlerinden biri olan Kasaili *eirēnarkhēs* M. Aurēlios Obrimianos Konōn, bu kentte çeşitli memurluklar üstlenmiş olan Konōn'un ailesinin bir üyesiydi. Obrimianos, Kasai'da iki kez *arkhōn* ve başrahiplik, bir kez de *eirēnarkhēs*'lik görevi yapmış; Suriye'ye giden Roma ordusu için hububat temin etmiş; kendi cebinden masrafını karşılayarak, İmparator III. Gordianus'a elçiliğe gitmiştir. Ayrıca Sidē'de de *demiourgiōs*'luk, *agōnothetēs*'lik, ilk kez yapılan *Apollōneius Gordianeius Antoneinius Oyunları*'nin (ἀγώνος ἱεροῦ οἰκουμηνικῶν Ἀπολλωνείου Γορδιανείου Ἄνω νεινίου) *gymnasiarkhos*'luğunu üstlenmiştir.

1.1.1.12. Mār(κος) Αὐρ(ήλιος) Παδαμουριανός *Οπλης,
υἱὸς Ἑρμαίου Οβριμοτου
(Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - M.S. 227–235)

Belge:

*TAM*3,1, no. 104:

ἀρχιπρόβουλον Μάρ(κον) Αὐρ(ήλιον) | Παδαμουριανὸν Οπλητα | υἱὸν Ἑρμαίου Οβριμοτου, ||⁴ φύσει δὲ Οπλευς, ἄρχοντα τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν | ἐνδόξως, πρεσβεύσαντα | ὑπὲρ τῶν τῆς πατρίδος ||⁹ δικαίων προῖκα, εἰρηναρχήσαντα τῶν ἄνω κωμῶν καὶ ὄρου καὶ ἐν πολλοῖς φιλότιμον, | οἱ πρόβουλοι Μάρ(κοι) Αὐρ(ήλιοι) Διότι||²μος Κόνωνος Ἀπολλωνίου, | Κόνων Ἑρμαίου Μολεους, | Μολης Μολεους δ' τοῦ καὶ ἰ Μουσαίου, | Ἄ γ τ ὤλλιανὸς Ἀντύλλου, Τροκὸνδου, Θεόδωρος Ἀπταλιανού, Ἀγαθήμερος, υἱὸς Ἀγαθημέρου, Φο [ι]βιανὸς Φιλώτο, Τροκονίδας Ἐπικράτους Μο(λεους), Ἑρμαῖος Μολεσι(σ)ος (Μολεσιος) Τροκονδου) Εναρακη, Τροκονδᾶς Ἐντείμου.

Literatür:

HEBERDEY 1929: 11; HEBERDEY 1934: 765 v.d.; ROBERT 1937: 105; MAGIE 1950: 1515; WÖRRLE 1988: 150; MITCHELL 1993: 196; SARTRE 1995: 290, n. 215; ZIMMERMANN 1996: 272 v.d.; DRECOLL 1997: 22; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997: 376 v.dd.; MITCHELL 1998: 164 v.d.; SCHULER 1998: 115; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 107; RIFE 2002: 98 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 103 v.d.; DMITRIEV 2005: 208, n. 100; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2006: 207.

M.S. III. yüzyılda Obrimotēs torunu Hermaios oğlu *arkhiproboulos* M. Aurēlios Padamourianos Oplēs, Termēssos *khora*'sındaki Drymos ile Yukarı Köyler'in²⁹⁶ *eirēnarkhēs*'liğini yapmıştır.

²⁹⁶ HEBERDEY 1934: 734 v.d. Yukarı Köyler ve Drymos'un, Termēssos teritoryumu içindeki iki yönetim alanı olduğunu ifade etmektedir. Yukarı Köyler ve Drymos'un lokalizasyonu hk. ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU 1999: 310 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 103 v.d.

1.1.1.13. Μ(ἄρκος) Αὐρ(ἡλιος) Ῥοδωνιανός Δημήτριος (Pamfilya / Lyrbē - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SWOBODA *et alii* 1935: 51, no. 109:

[ή βουλή και ὁ δῆμος] | [ἔτειμῆσεν | Μ. Αὐρ. Ῥοδωνιανόν Δημή]τριον, ἄνδρα ἀγατὸν και πρόβουλον, | στρατηγήσαντα σεμνῶ ς και ταμῆεύσαντα πιστῶ ς και ἀγορανομήσαν|τα φιλοτείμωϲ και ἑρασαμένον | θεῶ Διεί Νεικάτορι τῶ ἐν Ὀροκέν|δοις εὐσεβῶ|ς εἰρηναρχήσαντα ||⁸ ἀγνῶ ς και ἄρξαντα τὴν ἐπώνυμον | ἀρχὴν εὐσταθῶ ς και γυμνασιαρχή|σαντα ἀφειδῶ ς κἄν ταί ς λοιπαί ς | τῆ ς πόλεωϲ χρείας εὐχρηστον ||¹² γεγον[ό]τα ἐπαινεθέντα και ἐ|πι τῆ πρὸς πάντας κλοκαγαθία· | Τὸν | δὲ ἀνδριάντα ἀνέστησαν Αὐρ(ηλία) Ῥοδωνιὰ Χᾶ ς ἡ ἀδελφὴ και Μᾶ ρῆκοι Αὐρήλιοι Δημητριοι Σω|σίβιος και Ῥοδων οἱ υἱοὶ μνήμηϲ | χάριν.

Onuruna, Lyrbē kenti *dēmos* ve *boulē*si tarafından, M. Aurēlios Rhodōnianos Dēmētrios için dikilen söz konusu anıtta sırasıyla *stratēgos*'luk, *tamieus*'luk, *agoranomos*'luk, rahiplik, "rüşvet yemeden" *eirēnarkhēs*'lik, *epnoymos arkhōn*'luk ve *gymnasiarkhos*'luk görevlerini yerine getirmektedir.

1.1.1.14. Βρύων *Ιανγβει (Pisidya / Etenna - İmparatorluk Çağı)

Belge:

NOLLÉ 1992: 122, no. 3. 11; *SEG*42 (1992) no. 1215:

- - - | ἔτειμῆσεν Βρύωνα Ιανγβει | νέον, ἄνδρα γένη και ἀξία ἐν | τοῖς πρώτοις καταριθμηθῆ ὕ|πῃ και ἐν τῆ ἐπαρχείᾳ διάση|μον γεγονότα, ἀγορανομή|σαντα πιστῶϲ και ἀρχιερασαμένον τοῖς Σεβαστοῖς εὐσε||⁸βῶϲ και γυμνασιαρχήσαντα | ἀφειδῶϲ και ἄρξαντα ἐνδό|ξωϲ και εἰρηναρχήσαντα ἀ|γνῶϲ ἐν τε ἐγδικίας και πρεσ||¹²βείαις και ἐν ταῖς λοιπαῖς τῆϲ | πόλεωϲ χρείας εὐχρηστον | γεγονότα· τὸν δὲ ἀνδριάντα | ἀνέστησεν Ουωϲ Βρύωνοϲ ||¹⁶ ἡ μήτηρ μνήμηϲ και φιλοστοργίας χάριν.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Etenna".

langbeis oğlu Bryōn adındaki Hellenize olmuş bir Etenna vatandaşı, sırasıyla *agoranomos*'luk, imparator kültü rahipliği, *gymnasiarkhos*'luk, "rüşvet almadan *eirēnarkhēs*'lik" ve kent için gerekli diğer bütün işleri üstlenmiştir. Burada özellikle, Aurēlios Bryōn'un "rüşvet almadan *eirēnarkhēs*'lik" yaptığını söylemesi dikkat çekicidir.

1.1.1.15. Δημητριανός (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 692:

εἰ|ρῆν|αρχοϲ ||⁴ Δημητριοιανόϲ ΙΕΡ|ΩΤΑ(?), εἰρῆ|ν<α>ρχοϲ ΜΑ||⁸ΡΩΝΑΙΩ.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.16. Δημητριανός Εὐκάρπου (Pisidya / Ariassos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 691:

εἰρήναρχος Κάδης | Ὀνησίμου, ||⁴ Δημητριαν[ός] | Εὐκάρπου, | Ὀρειο<ς> Μητ[ρο- -]²⁹⁷ | Ἀριασσε[ίς] ||⁸
.ΟΛ— — — | μνή[[μ]ην(!) | χάριν.

Literatür:

MAGIE 1950: 1514, n. 46; *SEG* 33 (1983) no. 1619; MITCHELL 1993: 196; SARTRE 1995: 290; RIFE 2002: 195 vd.d.; *TIB* 8 (2004): s.v. "Ariassos"; "Kocain".

Onēsimos oğlu Kadis ile Eukarpos oğlu Dēmētrianos'un ortaklaşa Tanrıça Mētēr Oreiaia'ya adakta buldukları yukarıdaki yazıtta, sadece Kadis'in, *eirēnarkhēs* unvanını taşıması dikkat çekicidir. Bu nedenle Dēmētrianos'un *eirēnarkhēs* olup olmadığı tartışma konusudur. Belki de Dēmētrianos, *eirēnarkhēs* Kadis'in emrindeki bir *diōgmitēs* ya da *anteirēnarkhes* idi.

1.1.1.17. Ἐλπίζων (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1 :

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.18. Ἑρμέ[ας(?)] Ἀπέλου (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 713:

εἰρήναρχος | Ἰάσων δις | Δομετίου, ||⁴ εἰρηναρχ[ήσας] . X | Ἑρμέ[ας(?)] | Ἀπέλου(?).

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

²⁹⁷ Termēssos egemenlik alanı içinde yer alan ve Pamfilya'nın en eski yerleşim alanı olan Karain'de de Mētēr Oreia Kült Alanı bulunmaktadır, PLANHOL 1958: 65; ŞAHİN-S 1991: 126–132; *TIB* 8 (2004): s.v. "Karain".

1.1.1.19. Ἐρμῆς Ποτάμου
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 695:

Ἐρμῆς Ποτάμο[υ | - -].

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.20. Εὐκαρπος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1:

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.21. Ζηνόδοτος
(Pisidya / Termēssos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

IGR 3, no. 452; TAM 3,1, no. 77:

[ἀρ]χῆ ἱερῆα ἄνακτος ἀγα[κ]λῆος ἡ πατρις ἐσ[θ]λόν⁴ ἡμίμησεν, προγόνων | κῦδος ἐνεγκάμενον, | Ζηνόδοτον, βουλαῖσι ἡ⁸ κεκασμένον, ἀρχιπρόβουλον, | ἀρχὴν εἰρήνης ἐκτελέσαντα διπλήν.

Literatür:

HEBERDEY 1929: 12; HEBERDEY 1934: 765; DMITRIEV 2005: 207, n. 95.

Termēssos'un soylu ailelerinden birine mensup olan Zēnodotos, *arkhiproboulos*'luk ve *eirēnarkhēs*'lik görevlerinden ötürü onurlandırılmaya layık bulunmuştur.

1.1.1.22. Ἑλλιοδώρος δῖς
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 703:

εἰρήναρχος Ἑλλιοδώρος ἡ⁴ δῖς, εἰρήνα(ρχος) | Φώσ τ ριο[ς] | - - - ἡ - - | [- - -].

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.23. Ίάσων δις Δομετίου
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.18:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.24. Κάδις Ὀνησίμου
(Pisidya / Ariassos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.15:

εἰρήναρχος Κάδις Ὀνησίμου, ||⁴ Δημητριαν[ός] | Εὐκάρπου, | Ὅρειος<ς> Μητ[ρο- -] | Ἀριασσε[ίς] ||⁸
.ΟΛ- - - | μνή[μ]ην(!) | χάριν.

Literatür:

ROBERT 1937: 105; *TIB 8* (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.25. *Κασις
(Pamfilya / Kolybrassos [Ayasofya] - İmparatorluk Çağı)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 73, no. 46; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 53, no. Aya 25:

ὁ δῆμος ἐτείμησεν Κασις Ἰ [ν](?) | - - - EMIIKIXIOM- | - - - - ΛΥ - ΛΙΟΝ ||⁴ - - - - - ωρου, πρεσ[β]εύσαντα
π[ρ]ὸς τὸ[ν] | [Σεβαστὸν -]Υ, εἰρ[η]ναρχήσαντα, [π]έ[α] ||⁸ - - - - - ΠΟΛΛ.

Kolybrassoslu Kasis'e ait bir yazıt fragmanından, O'nun imparatorlara elçi olarak gittiğini, *eirēnarkhēs*'lik yaptığını ile rahiplik yaptığını öğrenmekteyiz.

1.1.1.26. Τι(βέριος) Κλ(αυδῖος) Αὐρηλιανὸς Ξένων
(Pamfilya / Kolybrassos [Ayasofya] - M.S. II. Yüzyıl Sonu – III. Yüzyıl Başı)

Belge:

BEAN – MITFORD 1965: 20, no. 23; HOPWOOD 1983: 174; 185, no. 1; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 52, no. Aya 19:

Ἡ βουλή καὶ ὁ δῆ[μ]ος Τι(βέριον) Κλ(αυδῖον) Αὐρηλιανὸν Ξένωνα ἀρ[χ]ιερέα πρόβουλον | ἱρηνάρχον
γυμνα[σ]ίαρχον αἰώων.

Literatür:

HOPWOOD 1989: 174; 192; *TIB 8* (2004): s.v. "Kolybrassos".

Kolybrassos kentinden Tib. Kl. Aurēlianos Zenōn; *arkhiereus*'luk, *proboulos*'luk, *eirēnarkhos*'luk ve *gymnasiarkhos*'luk görevleri dolayısıyla onurlandırılmıştır.

1.1.1.27. Τι(βέριος) Κλ(αύδιος) Ζηνοδοτιανός Μολλιανός,
υιός Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Φλώρου
(Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - İmparatorluk Çağı)

Belge 1:

*TAM*3,1, no. 906:

[ἰ(ερεὺς) θεᾶς Ἐλευθέρας | Τι(βέριος) Κλ(αύδιος) Ζηνοδοτιανός Μολ||λιανός, υἱός | Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Φλώρου, | εἰρήναρχος, | Ἀπόλλωνι Πα||τρῶω.

Literatür:

HEBERDEY 1929: 11; HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

Belge 2:

HEBERDEY 1929: 11; *TAM*3,1, no. 909:

[ἰ(ερεὺς) θεᾶς Ἐλευθέρας | Τι(βέριος) Κλ(αύδιος) Ζηνοδοτιανός Μολ||λιανός, υἱός | Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Φλώρου, | εἰρήναρχος, Ἀρτέ||μιδι Ἀγρο|τέρα.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

Belge 3:

HILL 1895: 128, no. 26; *IGR* 3, no. 455; *TAM*3,1, no. 912:

[ἰ(ερεὺς) θεᾶς Ἐλευθέρας | Τι(βέριος) Κλ(αύδιος) Ζηνοδοτιανός Μολ||λιανός, υἱός | Τι(βερίου) Κλαυδίου Φλώρου, | εἰρήναρχος, | Νεμέσει ||⁸ Ἀδραστεία.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; HORNUM 1993: 312, no. 276; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

Belge 4:

IGR 3, no. 454; *TAM*3,1, no. 915:

[ἰ(ερεὺς) θεᾶς Ἐλευθέρας | Τι(βέριος) Κλ(αύδιος) Ζηνοδοτιανός Μολ||λιανός, υἱός | Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Φλώρου, | εἰρήναρχος, τύχη | ἀγαθῆ.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

Termēssos'un tanınmış *eirēnarkhēs*'lerden biri, Tiberios Klaudios Phlōros oğlu, Tib. Kl. Zēnodotianos Mollianos Tanrıça Eleuthera'nın (Belge 1–4) rahipliğini yapmış; görevi sırasında Apollōn Patrōos'a (Belge 1), Artemis Agrotera'ya²⁹⁸ (Belge 2), Nemesis Adrasteia'ya (Literatür 3) ve Tykhē'ye (Belge 4) adaklarda bulunmuştur.

²⁹⁸ Ayrıca bk. ROBERT 1928: 408 v.d.; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudoxias".

1.1.1.28. Κοίρανος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 699:

ειρήναρχ[ος Κοίρα[ν]]ος ΤΩ||⁴ΑΝΕΙΩ|Ζ ΩΝ.

Literatür:

TIB 8 (2004): *s.v.* "Kocain".

1.1.1.29. Κοίρανος Ευόδου
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 702:

ειρήναρχος Κοίρανος | Ευόδου.

Literatür:

TIB 8 (2004): *s.v.* "Kocain".

1.1.1.30. Λαέρτης
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 694:

Λαέρτης | ειρήναρχος.

Literatür:

TIB 8 (2004): *s.v.* "Kocain".

1.1.1.31. Λαέρτης Κοτήους
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 689:

ειρήναρχος | Λαέρτης | Κοτήους.

Literatür:

TIB 8 (2004): *s.v.* "Kocain".

1.1.1.32. Μεινόδων Δημητρίου
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 693:

ειρήναρχος Μεινόδων(?) Δημητρίου.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.33. Μεννέας
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1:

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.34. Μεννέας Όνήσιμος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 710:

Μεννέας | Όνήσιμος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.35. Μόσχος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

ROBERT 1928: 409; *SEG* 6 (1932) no. 688:

ειρήναρχος Μόσχος· διω|γμ|τ<α>| Εύκαρ|πος, Μεννέ|ας, Έρω<ς>.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.36. Μόσχος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1:

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.37. Νεοπτόλεμος *Σητου *Σταναμοου (Pamfilya / Kotenna - M.S. II. Yüzyılın Ortası)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12b; J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496; HOPWOOD 1983: 185, no. 2; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 96, no. Göd 2:

ἐπεὶ ἱερεὺς διὰ βίου Διὸς | Σωτήρος Νεοπτόλεμος | Σητου Σταναμοου, ἀνὴρ ||⁴ εὐσχήμων καὶ ἀγαθός, | πατὴρ Σητου Σταναμοου προβούλου, ἀρχιερασάμε|νος τοῖς Σεβαστοῖς παναρέτως ||⁶καὶ ἄρξας τῆς πατρίδος ἐνδόξως καὶ εἰρηναρχήσας κοσμίως, πάσας τε τὰς λειτουργίας φιλοτειμῶς καὶ σεμνῶς τελέσας, ||¹²σώφρονά τε καὶ κόσμιον βίον | ἐπανηρημένος ἀπὸ πρώτης | ἡλικίας μέχρι τοῦ δεῦρο, καὶ ||¹⁶τὴν θρησκείαν δὲ τὴν πρὸς | τὸν θεὸν εὐσεβῶς καὶ φιλο[τειμῶς] | πάντοτε θρησκευέσας, εὐλογό[ν τέ] | ἐστὶν τοὺς τοιοῦτους ἀνδρας [τής] | προσηκούσης τυχάνειν [τειμῆς]. ||²⁰ἔδοξε Κοτεννέων τῆ βου [λή καὶ] | τῷ δήμῳ τεπειμῆσθαι α[ὐτόν] | εἰκόνι γραπτῆ ἐν ἀσπίδιω [ἐπιχρῦ]σω καὶ ἀνδριάντι χαλκε[ίω, συν]||²⁴τεπειμῆσθαι τε αὐτῷ καὶ ὄ[λον] | τὸν οἶκον, τὸν δὲ ἀνδριάν[τα αὐ]τοῦ ἀνασταθῆναι ἐν περιβόλ[ω τῆς] | Ἀρτέμιδος, ἢ καὶ ἐν ἐτέρῳ τό[πῳ], ||²⁸ἔχοντα ἐπιγραφὴν ἀντίγρ[αφον] | τοῦ ψηφίσματος τούτου εἰ [ς τὸ δῆ]λον εἶναι πᾶσιν αὐτοῦ τὴν εἰ [ς τὸν δῆ]μον φ[α]γαθίαν.

Literatür:

HOPWOOD 1984: 25–29; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kotenna".

Ağabeyi Stanamoas gibi, *eirēnarkhēs*'lik ile *arkhireus*'luk yapmış ve bütün *leitourgia*'ları yerine getirmiş olan, aynı zamanda Zeus Sotēr Rahibi Neoptolemos da, Kotenna kentinden *eirēnarkhēs*'lik dışındaki memurlukları bilinen diğer bir kişidir. Bu ailenin Kotenna kentinin politikasındaki etkilerinin iki kuşak daha devam ettiğini Neoptolemos'un büyük kızına ait bir yazıt sayesinde bilmekteyiz (BEAN – MITFORD 1970: no. 13). İki kardeşin Kotenna kentinde, oldukça büyük harcamalar gerektiren bu türden görevleri üstlenmiş olmaları, O'nların dolayısıyla da ailelerinin zenginliğine işaret etmekte ve kentin politik yaşamında oldukça etkin bir rol oynadıklarını ortaya koymaktadır.

1.1.1.38. Νέων Δεξίου (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 701:

εἰρηναρχος | Νέων Δεξίου.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.39. Μ(άρκος) Πετρώνιος Φίρμος Καλπούρνιος Σαικλάριος (Pamfilya / Attaleia - M.S. II. Yüzyıl)

Belge:

RAMSAY 1883b: 265, no. 6; *IGR* 3, no. 781; *SEG* 6 (1932) no. 651; BOSCH 1947: 98, no. 15:

οἱ γερ[αίοι] ἐτέμειψαν ἐκ τοῦ [ἰ]δίου Μ(άρκον) Πετρώνιον Φίρμον | [Κ]α[λ]π[ο]ύρ[ν]ιον Σαικλάριον, ἰε[ρ]έα ἡ δὲ βίου θεοῦ Ἀπόλλωνος [Α]ρχηγέτου, ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν, καὶ ἀγωνοθέτην τῶν [με]γάλων πενταετηρικῶν [Καισα]ρήρων ἀγώνων, ἐπαρχὸν τ[ε]χνειῶν, υἱὸν βουλῆς δή[μου] | γερουσίας, στρατηγῆσαν[τα καὶ] | εἰρηναρχήσαντα, ἀρετῆς ἐν[εκα].

Attaleia'dan bir başka Latin kökenli; hayat boyu Apollōn Rahibi, imparatorların başrahibi, beş senede bir kutlanan *Megala Kaisarēa* oyunlarının *agonothetēs'i*, *stratēgos'luk* ve *eirēnarkhēs'lik* görevlerini yerine getiren M. Petronius Firmus Calpurnius Saeclarius, Yaşlılar Meclisi tarafından onurlandırılmıştır.

1.1.1.40. Μ(άρκος) Πλάνκιος, Μ(άρκου) υ(ιός), Πλατωνιανός Πρόκλος (Pamfilya / Attaleia - İmparatorluk Çağı)

Belge:

RADET – PARIS 1886: 156, no. 3; *IGR* 3, no. 782; *SEG* 16 (1957) no. 761:

Μ(άρκον) Πλάνκιον Μ(άρκου) υ(ιόν) Πλατωνιανόν Πρόκλον ἄνδρα κ[α]λὸν καὶ ἀγαθὸν γένους ἰερατ[ή] οὐ γυμνασιαρχικοῦ ἀρχῆ [ς] | κ[α] ...ξ ἀντα τῆς πό[λ]ε[ως] καὶ εἰρηναρχήσαντα [τόν] | ὃ ἐ ἀνδριάντα ἀνέστησ[αν] ἡ Μ (άρκος) Πλάνκιος Πλάτων καὶ | Α (ύλου) Τιβ(ερίου) Κάλπουρνιαίου.

Attaleia kentinin önde gelen ailelerinden biri olan Latin kökenli Planciuslar'dan²⁹⁹, rahiplik, *gymnasiarkhos'luk* ile *eirēnarkhēs'lik* yapmış M. Plancius Platonianus Proculus, M. Plancius Plato ile kızı Calpurniana tarafından bir heykelle onurlandırılmıştır.

1.1.1.41. Ὀβριμος δις Ὀπραμωτος (Pamfilya / Kolybrassos [Ayasofya] - M.S. I. Yüzyıl Sonu – II. Yüzyıl Başı)

Belge 1:

BEAN – MITFORD 1965: 12, no. 9; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 48, no. Aya 7:

ὁ δήμος ἐτέμειψεν | Ὀβριμον δις Ὀπραμω τ[ο]ς, φ[ι]ρχιερασάμενον τῶ ν [Σεβαστ]ῶν, ἐ [ἰρή]ναρχον, τείσαν[τα {e.g.} ὑπέρ] | .. τ ἡς [γυμνασιαρχίας(?)] ἄρ γ υ [ῶ]σας ἡ', ἄ ρ ξ α ν τ α [καὶ λειτουργ]ῆ[σ]α ντα τῆ πόλει, τεμῆς καὶ εὐνοίας ἡ[ς] εἰς αὐτὸν ἔνεκεν.

Belge 2:

BEAN – MITFORD 1965: 14, no. 14; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 50, no. Aya 12:

²⁹⁹ Planciuslar hk. bk. MITCHELL 1974: 27–39; JONES-CP 1976: 231–237; ŞAHİN-S 1996: 115–125.

ἀγαθῆ τύχη | τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους Ὀβριμος ||⁴ δις νέος ὁ καὶ Εὐρ[ου]αρις Ὀπρ[α]μ ω [τ]α [ς](?), | πρόβουλος, ἀρχ[ι]ε[ρ]εὺς τῶν Σεβαστ[ῶν] ||⁸ τὸ δ̄ εἰ[ύ]τε[ρ]ο ψ , φιλόπατρις, εἰρήναρχος, ἐπ[ι]ρ[ε]β[η]τ[ῆ]ς α κ λ ξ ους[] - - | Τ Ο Ι Σα-5 - Τ Ε.Ο- -|Ρ ΟΡ- - - - - - - - - - | ἀνέθηκεν τῆ πατρίδι[.]

Obrimos oğlu, Hēraklēs Rahibi Obrimos, iki farklı onur yazıtında, imparator kültü rahipliği, *eirēnarkhos*'luk, *gymnasiarkhos*'luk, *arkhōn*'luk görevleri ile *leitourgia*'lardan dolayı onurlandırıldığını bildiğimiz bir başka Kolybrassos vatandaşıdır³⁰⁰.

1.1.1.42. *Οξσας Ἐρμαίου πεντάκις (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - İmparatorluk Çağı)

Belge 1:

TAM3,1, no. 913:

Οξσας Ἐρ[μ]αίου πεν[τ]άκις, εἰρη[ν]αρχήσας, | θεῶ Σώζον[τι] εὐξάμε[ν]ος.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765.

Belge 2:

TAM3,1, no. 914:

[Οξσας Ἐρ]μαίου πεν[τ]άκις, εἰρη[ν]αρχήσας, | θεῶ Σώζον[τι] εὐξάμε[ν]ος.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

Belge 1 ve Belge 2'de görüldüğü üzere, Hermaios oğlu, *eirēnarkhos* Oksas'ın iki farklı yazıtta Tanrı Sōzon'a adakta bulunduğunu görmekteyiz.

1.1.1.43. Ὀρθαγόρας (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - M.S. III. Yüzyıl)

Belge 1:

LBW, no. 1358; *CIG* 3,2, no. 4341; *CAGNAT* 1880: 33, no. 18; *IGR* 3, no. 784; *HEBERDEY* 1929: 8; *SEG* 6 (1932) no. 636; *TAM* 3,1, no. 907; *SEG* 30 (1980) no. 1511; *KAIBEL* 2001³: no. 808:

Μ. Αὐρ(ήλιος) Θόα(ντος) Μο(λεους) πρ(οβούλον) | [Ορ]θαγόρας εἰρήν[ης] | ἄρξας στήσα||⁴το βωμοὺς | Φοιβῶ καὶ κούρῃ Ἀρτέμιδι| εἰ|νεκεν εὐχῆς, ||⁸ μέτρον [στ]ή[σας] | π[λ]η[σθ]είσαι[ι]ς πηγᾶς | ὑπὸ νυμφῶν, | ἄμφω ὅπως πο||¹² ταμὸς λαγόνων ρεί[θ]ροί[ς] ὑπ[ο]χεύοι.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; RIFE 2002: 95; ÇELGİN 2004: 243.

³⁰⁰ Bk. BEAN – MITFORD 1965: 20, no. 23 = HOPWOOD 1983: 174; 185, no. 1 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 52, no. Aya 19 [1.1.1.26].

Belge 2:

TAM3,1, no. 908; PEEK 1980: 55 v.d., no. 42; SEG 30 (1980) no. 1511:

Ὁρθαγόρας εἰρήνης | ἄρξας στήσατο βωμούς ||⁴ Φοῖβω καὶ κούρη Ἄρτέμιδι εἴληκεν εὐχῆς, | μέτρον
Μήνης ||⁸ πηχεῖσας πηγαῖς | ὑπὸ Νυμφῶν, | ἄμφω ὅπως ποταμὸς λαγόνων ||¹² ρείθροισι ὄχεύοι.

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196, n. 251; RIFE 2002: 95; *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias".

M.S. III. yüzyılda *eirēnarkhēs*'lik yapmış olan Termēssoslu Orthagoras, Tanrı Phoibos ve Artemis Kourē'ye sunak yaptırmış (Belge 1–2); Evdir Han (= Eudokias³⁰¹) ve çevresindeki sulama tesislerinin yapımına da katkıda bulunmuştur: Buradaki Nymphēler Tapınağı'na ilişkin iki kaynağın eklenmesiyle, su kemerinin suyunun çoğaltılmasını sağlamıştır. Gene aynı kişi, Phoibos ve Artemis Kourē'ye adakta bulunduğu başka bir yazıtta, Eudokias ve çevresindeki sulama tesislerini yaptırdığını tekrar etmektedir (Belge 1–2). Yazıtlar, HEBERDEY tarafından M.S. 229 yılına veya 230–234 yılı *probulo*'su *eirēnarkhos*'u Ti. Kl. Zēnodotianos Mollianos zamanına tarihlendirilmektedir.

1.1.1.44. C(aius) Valerius, Galli f(ilius), Ser(gia) Nigrus (Pisidya / Antiocheia - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SAFFREY 1988: 67–69; *AE* (1988) no. 1032; *SEG* 38 (1988) no. 1320:

C(aio) Valerio / Galli f(ilio) Ser(gia) / Nigro q(uaestori) / aed(illis) Ilv(iro) / irenarch(o) / Valeria / Paula patri / optumo / h(onoris) c(ausa) d(ecurionum) d(ecreto).

Bir Roma kolonisi olan Antiocheia kentinden Latin kökenli Valeria Paula adlı birisi, *quaestor* ve *aedilis*'liğin yanı sıra *eirēnarkhēs*'lik de yapan Gaius Valerius'u onurlandırmaktadır. Koloni kenti Antiocheia'dan bir Roma vatandaşının *eirēnarkhēs*'lik yapması, Romalılar'ın Hellen kent devlet örgütünü taklid etmesiyle açıklanabilir.

1.1.1.45. Περικλῆς Πλάτωνος (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - İmparatorluk Çağı)

Belge:

İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2006: 206 v.d., no. 139.

εἰρην]άρχου Περικλέ[ους - -] Πλάτωνος Πλάτων]]λων ' Επιγόνου Β' Νέι]ΕΣΙΕΝ[

³⁰¹ Eudokias yeri hk. bk. *TIB* 8 (2004): s.v. "Eudokias"; ÇELGİN 2004: 239–250.

Literatür:

İPLİKÇİOĞLU 2004: 111, n. 49.

Antalya'nın Korkuteli İlçesi'ne ait Bayat'ta bulunmuş ve İPLİKÇİOĞLU tarafından değerlendirilmiş olan bir yazıtta adı geçen Platōn oğlu Periklēs isimli bir *eirēnarkhēs*'in görev alanı olasılıkla Drymos'tu (İPLİKÇİOĞLU 2004: 103 v.d.).

1.1.1.46. Πολέμων Ἀναβίου
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1:

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.47. Πολυ- - - Ἡρω- - -
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 700:

Πολυ- - - | Ἡρω- - - | ἀν π[ε]ριήναρχος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.48. Πόπλις
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 687:

Πόπλις | ΦΗΛΙΚΗΙΝ | Ἀσκληπια ||⁴ ΔΗΜΗΟΥ | Τρόφιμος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

Tanrıça Mētēr Oreaia'ya adakta bulunan birçok *eirēnarkhēs* arasında adı yer alan Poplis'in *eirēnarkhēs* unvanı taşımadığı görülmektedir. Bu nedenden dolayı, Poplis'in *eirēnarkhēs*, ya da onlara yardım eden *anteirēnarkhēs* veya *diōgmitēs* olup olmadığı şüpheli olup, belki de sıradan bir vatandaşıdır.

1.1.1.49. Πόπλιος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.7:

Ἀπαλι|ανός | Τροκόν||⁴[δου], Πόπλιος| - - | - -|.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

Tanrıça Mētēr Oreia'ya adakta bulunan birçok *eirēnarkhēs* arasında ismi bulunan Poplios'un *eirēnarkhēs* unvanı taşımadığı görülmektedir. Bu nedenle, Poplios'un *eirēnarkhēs*, ya da onlara yardım eden *anteirēnarkhēs* veya *diōgmitēs* olup olmadığı şüphelidir.

1.1.1.50. Σάμος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

ROBERT 1928: 409; *SEG 6* (1932) no. 709:

εἰρήναρχος Σάμος, | Ἀρτεμ<i>i>δωρος, Στεφανίων, ||⁴Ἑρμῆς.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

ROBERT 1928: 408 v.d.'na göre, *eirēnarkhēs* Samos'la birlikte adakta bulunan Artemidōros, Stephaniōn ve Hērmēs, Samos'a yardım eden *diōgmitēs*'lerdi.

1.1.1.51. Σταναμοας Σητου Σταναμοου
(Pamfilya / Kotenna - M.S. II. Yüzyılın Ortası)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12a; J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496; HOPWOOD 1983: 185, no. 2; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 95–96, no. Göd 1:

ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν | Σταναμοαν Σητου Σταναμοου, | ἄνδρα εὐσχήμονα καὶ πρῶτον ||⁴ τῆς πόλεως, ἐκ προγόνων {*vac*} | προβουλικῶν, ἀρχιερασάμενον τὸ β´ | καὶ ἄρξαντα τὸ β´ καὶ εἰρηναρχήσαντα | τὸ β´, κατὰ τοὺς ἀρμόζοντας καιροὺς ||⁹ ἐν πάσιν εὐχρηστον τῇ πόλει γενόμενον· τὸν δὲ ἀνδριάντα ἀνέστη|σεν ἱερεὺς διὰ βίου Διὸς Σωτήρος | Νεοπτόλεμος Σητου Σταναμοου ||¹² ὁ ἀδελφὸς μνήμης χάριν.

Literatür:

HOPWOOD 1984: 25–29; *TIB 8* (2004): s.v. "Kotenna".

Pamfilya'daki Kotenna kentinin köklü ve varlıklı bir ailesinden gelen Stanamoas; iki kez *arkhiereus*'luk, *arkkhōr*'luk ve iki defa *eirēnarkhēs*'lik ile kent için faydalı birçok iş yapmıştır.

1.1.1.52. Στράβων Ἀπολλωνίου (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - İmparatorluk Çağı)

Belge:

*TAM*3,1, no. 941:

----- Στράβων Ἀπολλωνίου ἐ<πι τῆς ἰδίας <ειρ>|<ην>αρχίας καθιέ||⁴ρωσεν.
εὐτυχῶς.

Termēssos'tan baş tarafı kırık bir yazıtta adı geçen Apollōnios oğlu Strabōn *eirēnarkhēs*'liği sırasında adı bilinmeyen bir tanrıya adakta bulunmuştur.

1.1.1.53. Σύντροφος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

*SEG*6 (1932) no. 705:

εἰρήναρχος | Σύντροφος, | εἰρήναρχος ||⁴ Τυδεὺς τρίς.

Literatür:

*TIB*8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.54. Τροϊλίων (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.1 :

Literatür:

ROBERT 1937: 105; MITCHELL 1993: 196; *TIB*8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.55. Τροϊλίων (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

*SEG*6 (1932) no. 714:

Τροϊλίων | εἰρήναρχος.

Literatür:

*TIB*8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.56. Τροκόνδας δῖς ὁ καὶ Ἄτταλος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 696:

Τροκόνδας | δῖς ὁ καὶ Ἄττα[λος] | εἰρήναρχος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.57. Τρόφιμος
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.48:

Πόπλις | ΦΗΛΙΚΗΙΝ | Ἀσκληπία ||⁴ ΔΗΜΗΟΥ | Τρόφιμος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

Tanrıça Mētēr Oreiaia'ya adakta bulunan birçok *eirēnarkhēs* arasında adı yer alan Trophimos'un *eirēnarkhēs* unvanı taşımadığı görülmektedir. Bu nedenden dolayı, Trophimos'un *eirēnarkhēs*, ya da onlara yardım eden *anteirēnarkhēs* veya *diōgmitēs* olup olmadığı şüpheli olup, belki de sıradan bir vatandaşıdır.

1.1.1.58. Τυδεύς δῖς
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 698:

Τυδεύς | δῖς εἰρήναρχος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.59. Τυδεύς τρίς
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.53:

εἰρήναρχος | Σύντροφος, | εἰρήναρχος ||⁴ Τυδεύς τρίς.

Comama kentinden adsız bir kişi, beş kez *arkhōn*'luk, imparator kültü rahipliği, *eirēnarkhēs*'lik ve *leitourgia*'lar yapmıştır. Vatandaşlara toplam olarak 30.000 *denarius* para bağışlamış, Krētopolis'teki hamamın tamamlanması için de 14.000 *denarius* vermiştir.

1.1.1.63. Adı Bilinmiyor (Pamfilya / Kasai [Çaltılıçukur] - M.S. 238'den Sonra)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 41–43, no. 20b; *AE* (1972) no. 627; J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 499; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 58, no. Çalç 1b:

- - - | ἀγνώως καὶ φιλοτείμως, ἀρχιε|ρασασμένου(!) εὐσεβῶς, εἰρη|ναρ|χί|σαντα ἀμέμπτως {ἀμέμπτως}, πρεσ|βεύ|}|⁴σαντα προ|ϊκα πρὸς τοὺς Σεβασ|τούς, παραπέμψαντα ἑτηρ|ίαν | τ|ο|ίς εἰεροῖς στρατεύμασιν ὀ | ς | τ | ε | καὶ ΤΙΠ| ΑΡ| ΑΛ| Ξ | ΝΚ| Π|Ρ|Ε| Μ|Θ|Ν|Η|Τ|Α, ἀγρονομίαν(?) δις ΑΠΟ|ΑΝ| Τ | Α καὶ εἰς ἔτη, ἐργασίαις καὶ | συναρ|χία|ς καὶ ἐν ἄλλοις|πλείστοις τῇ πατριδι χρησιμ|εύ|}|¹²σαντα, τὸν δὲ ἀνδριάντα ἀνέ|στησῃ ν | Α | π | ρονιανὸς Καίλιανὸς | τὸν γλυκύτατα|α|ν|ε|ρα.

Literatür:

HOPWOOD 1983: 176; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kasai".

Kasailı *eirēnarkhēs* M. Aurēlius Obrimianos, üstlenmiş olduğu diğer memurluklar da ayrıntılı olarak bilinen tek *eirēnarkhēs* değildir. Gene aynı kentten adı bilinmeyen bir kişi, yaptığı birçok hizmetten dolayı onurlandırılmış ve babası tarafından heykeli dikilmiştir. Yazıtın kırık olmasından dolayı, ancak söz konusu kişinin rahiplik ve "kusursuz bir şekilde *eirēnarkhēs*"lik yaptığı, imparatorlara elçiliğe gittiği, iki kez silahlarla donatılmış gemiler gönderdiği ve iki kez de *agoranomos*'luk yaptığı öğrenilmektedir.

1.1.1.64. Adı Bilinmiyor (..ορφανος) (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 707:

εἰρη|ναρ|χος ..ορφανος.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.65. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 6 (1932) no. 686:

[ε]ἰρήναρχος[ς] | ΙΕΡΑΩΝΤΗ|ΤΡΑΚΗΙ, ||⁴ [ε]ἰρήναρχος | .POINEA- - - | ΑΝ Τυδέ|ος ||⁸ ΩΙΜΙΛΟ|ΚΑΡΠΙΟ.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.66. Adı Bilinmiyor
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.65:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.67. Adı Bilinmiyor
(Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.1.1.15:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.1.1.68. Adı Bilinmiyor
(Likya / Kyaneai - İmparatorluk Çağı)

Literatür:

ZIMMERMANN 1992: 214 v.d.; *TIB 8* (2004): s.v. "Tristomon".

Likya'dan bilinen tek örnek olan ve 1950'li yıllarda Teimiusa kentinde, G. E. BEAN tarafından kaydedilmiş, ama yayımlanmamış bir onur yazıtında, Kyaneaili bir vatandaş Eleuthera Rahipliği, *prytanis*'lik, *gerousia gymnasiarkhos*'luğu, *agoranomos*'luk, *eirenarkhēs*'lik ve *limenarkhos*'luk yaptığı için onurlandırılmıştır. Kyaneaili bu kişinin Tristomon'da onurlandırılmış olması, bu kent için yapmış olduğu bir hayırseverlikle ilgili olmalıdır.

1.1.1.69. Adı Bilinmiyor
(Pamfilya / Laertēs [Cebelireş] - M.S. I. Yüzyıl Sonu – II. Yüzyıl Başı)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 100, no. 81a; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 307, no. Lae 29a:

-----ΕΙΟΣ, ἐγλ ὁ ||[γιστεύσαντα(?) εἰρηρχ]ήσαντα(?) ἀνδρ[α]
| [καλὸν κάγαθὸν γενόμενον] ἐν πᾶσι, τὴν αὐτοῦ δα||⁴[ψιλίαν(?) ἐν ἄλλαις πολλαῖς χρ]είαις συνδειξάμενον
| [καὶ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσ]έβειαν, ἀρετῆς ἔνεκεν. | [{vac.?}] {vac.?}

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Laertēs".

Laertēs'ten adı bilinmeyen bir *eirēnarkhēs*, Laertēs kentine yaptığı iyiliklerden ve erdeminden ötürü onurlandırılmıştır.

1.1.1.70. Adı Bilinmiyor
(Pamfilya / Sidē - M.S. 249–251)

Belge:

IGSK 43,1, no. TLit 56:

... στέλλει τίνας τῶν στρατιωτῶν καὶ εἰρήναρχον τὸν ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένον τοῦ δέσμιον τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῇ Σίδῃ ...

Literatür:

HIRSCHFELD 1891: 874, n. 134; LÉVY 1897: 287, n. 3; *IGSK* 43,1: 195–199; RIFE 2002: 98.

Pamfilya'daki Pergē Piskopos'u Nestōr'un İmparator Decius zamanında adı bilinmeyen Sidēli bir *eirēnarkhēs*'in, askerlerin (στρατιῶται) – *diōgmitēs*'lerin (?) – yardımıyla tutukladığı anlaşılmaktadır. Pergē Piskopos'u Nestōr'un takibatı ve sorgulanması yapan bu *eirēnarkhēs*, Nestōr'u Pergē'ye sevketmiştir. *Eirēnarkhēs*, burada valiye sorgusunun sonucunu bildirip, suçluyu ve Belgesini teslim etmiştir. Vali tarafından sorgulanıp işkence gören Nestōr, sonunda çarمیğa gerilmiş ve Hıristiyanlık inancına göre şehit düşmüştür.

1.1.1.71. Adı Bilinmiyor
(Pamfilya / Sidē - İmparatorluk Çağı)

Belge:

BEAN 1965: 58, no. 157:

ἱερά ----- | του ----- | μεγάλ ----- ||⁴ εἰρηνα -----

Sidē'de bulunmuş ve büyük ölçüde tahrip olmuş bir yazıttan adı bilinmeyen bir kişinin sadece *eirēnarkhēs*'lik yaptığına tanık olmaktayız.

1.1.1.72. Adı Bilinmiyor
(Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı - M.S. III. Yüzyıl)

Belge 1:

HARRISON 1979b: 235–237; *SEG* 29 (1979) no. 1514; J. – L. ROBERT, *BE* (1980) no. 488; *IGSK* 57, no. T6; BALLANCE – ROUECHÉ: 2001: 90 v.d., no. Ovacık I.A.ii; *SEG* 51 (2001) no. 1813, A.II:

[.] εἰρήναρ χ [- . . ? Ἐρμοκρ]άτει ἀγ γ ὦς [6-7 . . .]|[.] Ἐρμοκράτει· Ἐ ρ μ [αῖος[?] ν.] Ἀσκουρέως τῆ πόλε [ι] | ἵνα δυνάμεθα ζῆσαι· | ὁ ὑπέρ τῆς πόλεως ἐπιδημείτω· ὁ ὑπέρ τῆς πόλεως ἐπιδημείτω· | το[ύ] | το συμφέρει τῆ πόλε[ι]· | ψήσιμα τῶ ληστοδ[ι]ώκτη· ὁ εὐγ ε νῆς λη[σ]θοδειώκτ ης τῆ ν π[ό]λιν φρουρεῖτω· ὁ ληστὰς φονεύσας τήν | πόλιν φρουρεῖτω||¹⁶ ὁ ἐκδέικησας τήν | πόλιν τῆ ν πόλιν *(acat)* | φρουρεῖτω· ὁ πρ λάκι[ς] | ἐκδεικ ἡσ ας τήν²⁰ λη[σ]θη μ εἰ τω· ὁ ἀ[ν]ώννας ΕΝ Ν Ε ΣΑ[μας] | πέμ ἐπ ἰ δη με ἰ [τω]· | ὁ ὑπέρ τῆς [εἰ] ρ ἡ [ν]η[σ]θη μ εἰ τω· [ρμα]ῖος ἐπιδημείτ [ω· ? ὁ υἱ]ὸς Ἀσκουρέως ἐπιδημείτω· Ἐ ρ μ α ἰ ο ς Ἀ[σ]κ[ου]ρέως ἐπιδημείτ [ώκ]της ἕως ζώμεν· ἐ π ἰ [δη]μείτω ἵνα ἀφθε θ α [ζῆ]σαι· κατὰ τήν κ ἔλε υσιν τοῦ³² ἡομμέν[ο]υ ἐ π ἰ δ ἡ μ εἰ τω ὁ π [ο]λάκις σώ τῆ πόλε[ι] τω· ὁ τρ οφὰς τῆ πόλε[ι] πέ[μ] *(acat)* φσας ἐπι *(vacat)* ||³⁶ *(vacat)* δημ εἰτω *(vacat)*.

Belge 2:

HARRISON 1979b: 235–237; SEG 29 (1979) no. 1514; J. – L. ROBERT, BE (1980) no. 488; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 93, no. Ovacik I.C.ii; SEG 51 (2001) no. 1813, C.II:

-----|[.....] Δ Ο . [.....] |[.....] ἐποίησ [-.....] |⁴ ΑΜ Λ Δ Ε WN Τ [WN. Η] Ε
 ..] ἐ φ ε ὄ ρ ε ὑ οντι[.] |[.] Τ ἦ πόλ. ἐκ τῆς πόλεως [μ ην Δ Η [. εἰ] ρ ἡ ν α ρ χ ο |⁵ Αμ εἰν ἰνδρ. Ο [.]
 Αὐρ . Η Λ Λ WA Φ . [.] | ρ ο υ Β Ο [. .] Α Δ . Οἱς γ κκασι ἰ Δβφ | ζ λ . ε . υ | τ ρ χ ο ς Α [[. .] M [.] WOK
 ||¹² [.] α ἰ ς ἰ Λ [. .] Α Τ . Εἰ Σ Λ Η ἰ | [:] Σ . Φ Ε ρ ἡ [ἔ] ρ ο υ ὄ κωσπ ο Ν [.] ΑΝ Ε Υ . [] Ν Ο Ε ἰ μ α ἰ ἰ .
 ὑποφύλ ας [? τοῦ] ἡ [ε] ἰ ρ η γ ἄ ρ χ ο υ σὺν Ε Υ [.] |[. . -] λς . ἰ ὄ κωσπ ο α ε φ νο ἡ γ [οὔ] με ν ο ς Ἐ ρ μ ε ω
 Ἀσκου||²⁰ ρέ ω ς καὶ τοῖς λοιπ[ο] [οῖς] | πρω τοκ ω μ ἡ τε ς ἔ τ ὶ ν | Ν Ε [.] Ν χερεῖν· |[.] Ν ΕΤΕΙΑ ἔ [:] Τ ΑΣ ||
] ΑΤΕ [. .] Κ [.] Η [. . .] |[. . .

Literatür:

MELLINK 1978: 336; MITCHELL – McNICOLL 1978: 87; HARRISON 1979a: 530; MELLINK 1981: 478 v.d.; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 15 v.d.; FOSS 1993: 19 v.d.; ZIMMERMANN 1996: 265–269; MITCHELL 1998: 161, n. 21; IGSK 60,1: 101; İPLİKÇİOĞLU 2004: 109.

Askouralı Hermaios'un aklamasyon yazıtında, adı bilinemeyen bir başka *eirēnarkhēs*'ten söz edilmektedir. HARRISON 1979b: 235 v.dd., burada geçen *eirēnarkhēs*'in olasılıkla, Roma yönetiminin Hermaios'tan *eirēnarkhēs* olarak hizmet vermesini istemesiyle ilgili olduğunu düşünmektir.

1.1.2. Coğrafi Dağılım

Epigrafik ve edebi metinler *eirēnarkhēs*'liğin Küçükasya'da yoğunlaştığını göstermekle birlikte, Mısır da yoğunluk bakımından Küçükasya'nın ardından ikinci sırayı almaktadır. Diğer birkaç örneğimiz ise, Attika (IG 2², no. 1368), Filistin'den (Lib. ep. 101 1, 3; 5, 3; 532 2, 4), Makedonya³⁰², Palmyra (SEG 6 [1932] no. 138), Teselya (IG 12,2, no. 1077), Thera (IG 12,3, no. 526) ve Trakya'dan (IGBulg 4, no. 1953) gelmektedir.

³⁰² Beroia: GOURNAROPOULOU – KHATZOPOULOU 1988: 195, no. 108; Philippi: COLLART 1938: 428, no. 10 = AE (1939) no. 185. Ayrıca bk. RIFE 2002: 96.

Şu ana kadar, Küçükasya'dan 149; Mısır'dan 66; Makedonya'dan 2; Attika'dan 1; Filistin'den 1; Palmyra'dan 1; Teselya'dan 1, Thera 1 ve Trakya'dan 1 olmak üzere, toplam 223 adet *eirēnarkhēs*'in varlığı bilinmektedir.

Küçükasya'daki 149 adet *eirēnarkhēs*'in 2'si Attaleia'dan, 3'ü Kolybrassos'tan (Ayasofya), 1'i Karallia'dan, 2'si Kasai'dan (Çaltılıçukur, Taşahır), 2'si Kotenna'dan, 1'i Laertēs'ten (Cebelireş), 1'i Lyrbē'den, ve 3'ü Sidē'den olmak üzere toplam 15'i Pamfilya'dan; 1'i Amblada'dan, 1'i Antiocheia'dan, 2'si Ariassos'tan, 1'i Etenna'dan, 41'i Hisardağ/Kocain'den³⁰³, 1'i Comama'dan, 1'i Pōg-la'dan, 8'i Termēssos'tan olmak üzere toplam 56'sı Pisidya'dan; 1 tanesi de Likya'daki Kyaneai'dandır (bk. TABLO I; HARİTA). Bu durumda Likya, Pisidya ve Pamfilya'daki *eirēnarkhēs*'lerin toplam sayısı 72'yi bulmaktadır.

Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki *eirēnarkhēs*'ler sayı bakımından, bütün Doğu Akdeniz dünyasındaki *eirēnarkhēs*'lerin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Yazıt bakımından oldukça zengin olan İyonya (33 yazıt) – sadece Ephesos kentinin toplam yazıt sayısının yaklaşık 5000 olduğu düşünülürse – ve Lidya bölgeleriyle (toplam 38 yazıt) karşılaştırıldığında, Likya, Pamfilya ve Pisidya'da tespit edilen *eirēnarkhēs* yazıtlarının sayı bakımından bu kadar çok olması, bu memurluğun özellikle Küçükasya'nın bu bölgelerinde yoğun olduğunu göstermektedir. Yaklaşık 1000 kadar yazıtın bulunduğu Termēssos'tan 8 *eirēnarkhēs*'in çıkması, kentte bu memurlara duyulan ihtiyaçla ilgilidir. Likya, Pamfilya ve Pisidya kentlerinin 72 *eirēnarkhēs* ve *anteirēnarkhēs* çıkarmış olması, diğer bölgelere oranla buralarda birçok huzursuzluk yaşandığını göstermektedir. Daha önce de değindiğimiz üzere, M.S. III. ve IV. yüzyılda isyan eden İsavriyalılar zengin komşuları Pamfilyalılar ile Pisidyalılar'ın topraklarını yağmalayarak Küçükasya'da kargaşa ve anarşi ortamı yaratmışlardır. Bu durum karşısında İsavriya'ya komşu olan Pamfilya ve Pisidya kentleri birçok tedbir almak durumunda kalmışlardır. Anlaşılan odur ki, bunların başında da *eirēnarkhēs*'lik gelmektedir. Bu nedenle Pamfilya ve Pisidya'da bu kadar çok *eirēnarkhēs*'e rastlanmasına şaşmamak gerekir.

İlginç olan, şu ana kadar Likya'dan tek bir *eirēnarkhēs*'in biliniyor olmasıdır. Ancak bu durum, Likya'da *eirēnarkhēs*'lere ya da *eirēnarkhēs*'lerin yapmış olduğu görevi yerine getiren başka isim altındaki bir memurluğa ihtiyaç olmadığı anlamına gelemez. Çünkü biz haydutluk faaliyetlerinin Klasik Çağ'dan beri Likya'da da eksik olmadığından daha önce söz etmiştik. O zaman Likya'da bu işle görevlendirilmiş başka bir memurluk daha var olmalıdır. Bunların *arkhiphylaks*'lar ile onların yar-

³⁰³ *Eirēnarkhēs*'lerin yanı sıra, Kocain'deki 3 *anteirēnarkhēs* de bu hesaba dâhil edilmiş bulunmaktadır.

dımcısı olan *hypophylaks*'lar ve özellikle bölgedeki birçok yazıttan bilinen *paraphylaks*'lar olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Likya'da sıklıkla karşılaştığımız *paraphylaks*'lar, Pamfilya ve Pisidya'da neredeyse yok denilecek kadar az sayıdadır (bk. HARITA).

1.1.3. Kronoloji

Yazıtlar, edebi metinler ve papirüsler aracılığıyla haberdar olduğumuz *eirēnarkhēs*'lerin geçmişi, Vespasianus zamanına kadar geriye gitmektedir³⁰⁴. M.S. I. yüzyılın sonuna doğru yavaş yavaş ortaya çıkan *eirēnarkhēs*'lerin sayıları M.S. II. ve III. yüzyıllarda belirgin bir artış göstermiştir³⁰⁵. Küçükasya'da mevcudiyeti M.S. 79 yılına uzanan *eirēnarkhēs*'lik, HIRSCHFELD 1891: 874'e göre, Küçükasya dışında ise, ilk kez M.S. III. yüzyıldan sonra görünmeye başlamıştır: Bunlar Libanius'un M.S. IV. yüzyılda yazmış olduğu iki mektubundan bilinen Filistin'in Elusa kentindeki *eirēnarkhēs*'lerdir. Ancak HIRSCHFELD'in bu görüşü, Atina'da M.S. 178 civarına tarihlenen bir yazıt aracılığıyla çürütülmektedir (*IG* 2², no. 1368). *Eirēnarkhēs*'liğin Küçükasya'dan sonra en çok görüldüğü yer olan Mısır'da da, bu memurluk M.S. III. yüzyıldan öncesine tarihlenememektedir (DRECOLL 1997: 158).

Böylece çalışmamızın coğrafi mekânı olan Likya, Pamfilya ve Pisidya'da *eirēnarkhēs*'lerin, Frigya'daki Appia'dan bilinen ve M.S. 79 yılına tarihlenen ilk *eirēnarkhēs*'ten çok da geç olmayan bir tarihten itibaren görev yaptıklarını, yazıtlar vasıtasıyla saptamış bulunmaktayız: *Eirēnarkhēs*'liğe ilişkin bölgeden bilinen en erken yazıtlar, Pamfilya'daki Kolybrassos'tan Obrimos oğlu Obrimos'a ait farklı iki onur yazıtı³⁰⁶ ile Karallia'dan Nestōr oğlu Artemidōros'a ait bir başka onur yazıtıdır³⁰⁷. Her iki yazıt da M.S. I. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir ki, bu durum

³⁰⁴ Frigya'daki Appia'dan bir imparatorluk azatlısı olan *eirēnarkhēs* Titus Flavius Helius'a ait M.S. 79 yılına tarihlenen iki yazıt, şimdiye kadar *eirēnarkhēs*'liğe ilişkin bilinen en erken yazıtlardır. Yazıt için: DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1967–1977, no. 15 = *SEG* 40 (1990) no. 1232; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1977, no. 16 = *SEG* 40 (1990) no. 1233.

³⁰⁵ Tralleis'ten bir onur yazıtı (PAPPAKONSTANTINO – STERRETT 1883: 329, no. 10 = *IGSK* 36,1, no. 145); Misya'daki Miletopolis(?)/Apollōnia(?) kentinden *eirēnarkhēs* Apros'a ait yazıtlar (LECHAT – RADET 1888: 193, no. 3 = *IGSK* 26, no. 25) M.S. I. yüzyılın sonlarına tarihlenen diğer örneklerdir.

³⁰⁶ BEAN – MITFORD 1965: 12, no. 9 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 48, no. Aya 7 [1.1.1.41-Belge 1]; BEAN – MITFORD 1965: 14, no. 14 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 50, no. Aya 12 [1.1.1.41-Belge 2].

³⁰⁷ BEAN – MITFORD 1970: 61, no. 34 = HOPWOOD 1983: 187, no. 8 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 98, no. GKa 3 [1.1.1.6].

eirēnarkhēs'lik görevinin Pamfilya kentlerinde en azından bu yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıktığını göstermektedir. Pisidya'da ise, bu memurluk, antik kaynaklardan takip edebildiğimiz kadarıyla, M.S. II. yüzyılda görülmeye başlamış, III. yüzyılın anarşi ve kargaşa ortamıyla birlikte *eirēnarkhēs*'lerin sayısı artmıştır. Sadece Pisidya'da değil, aynı zamanda Pamfilya'da da tarihlenebilen yazıtların çoğunun M.S. II. yüzyılın sonu - M.S. III. yüzyıldan gelmiş olması, hiç kuşkusuz ki bu yüzyılda bölgede artan anarşi ve terör faaliyetleriyle bağlantılıdır. M.S. III. yüzyılın aksine, bu memurluğun IV. yüzyılda, Mısır'dan birkaç papirüs dışında, ne Küçükasya'dan ne de diğer yerlerden bilinmemesi, hem yazıtların sayısında meydana gelen önemli düşüşten hem de memurluğun gerektirdiği maddi güç nedeniyle bu görevi yapmak isteyenlerin sayısının, dolayısıyla da *eirēnarkhēs*'lerin sayısının azalmasından kaynaklanıyor olsa gerektir.

1.1.4. Operasyon Alanı

Epigrafik Belgeden anlaşıldığı kadarıyla, *eirēnarkhēs*'lerin sorumluluk alanı hem kenti hem de teritoryumu kapsıyordu. Ancak Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki *eirēnarkhēs*'lerin kent alanından sorumlu olup olmadıklarını bilemiyoruz. Bununla birlikte Küçükasya'nın başka bölgelerinde bu görevin kent içinde yapıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır: Ephesos'ta bulunmuş olan bir yazıtta, adı bilinmeyen bir *eirēnarkhēs*'ten τὸν εἰρήναρχ[χον] τῆς πόλεως, yani "Kentin *Eirēnarkhos*'u" olarak bahsedilirken³⁰⁸; aynı kentten M.S. 217–218 yılına tarihlenen başka bir yazıtta, adı bilinmeyen bir diğer *eirēnarkhēs*'in, εἰρήναρχον μόνον γενόμεν[ον] [τ]ῆς χώρας, yani "Yalnızca *Khorá*'nın Eski *Eirēnarkhos*'u" olduğu öğrenilmektedir³⁰⁹. Ankyra'da bulunmuş olan Hadrianus zamanına tarihlenen bir yazıttan, *eirēnarkhēs* Lucius Papirius Alexander'in, εἰρήναρχην [τῆ]ς μητροπόλε[ω]ς Ἀγκύρας, yani "*Mētropolis* Ankyra'nın *Eirēnarkhēs*"liği"ni yapmış olduğunu biliyoruz³¹⁰. M.S. III. yüzyıl tarihli belgeden öğrendiğimiz kadarıyla, Mısır'da da *eirēnarkhēs*'ler köylerin yanı sıra, kente karşılık gelen *nomos*'larda da görev yapmaktaydılar³¹¹.

³⁰⁸ KNIBBE – ENGELMANN 1984: 143–144, no. 4371 = *SEG* 34 (1994) no. 1107.

³⁰⁹ *SEG* 7 (1934) no. 505 = J – L. ROBERT, *BE* (1958) no. 422 = *AE* (1971) no. 455 = *IGSK* 13, no. 802.

³¹⁰ *CIG* 3,1, no. 4020 = CAGNAT 1880: 25, no. 1 = *IGR* 3, no. 203 = BOSCH 1967: 180, no. 140 = FRENCH 2003: 100, no. 11.

³¹¹ *Nomos eirēnarkhēs*'i: *P.Oxy.* I 80 (M.S. 238–244); *P.Oxy.* XVII 2107 (M.S. 262); *P.Oxy.* XXXI 2568 (M.S. 264); *BGU* VIII 1568 (M.S. 261, Arsinoe-Nikiopolis); köy *eirēnarkhēs*'i: *P.Oxy.* XVII 2108 (M.S. 259, Hermupolites'teki birçok köy).

Eirēnarkhēs'lerin kent içindeki görev ve yetkileri konusunda, Kolophōn'da bulunmuş olan ve arka yüzünde *eirēnarkhēs* Aemilius Sempronius Fronto'nun imzasını taşıyan bir pazaryeri ağırlığı ilginç bir örnektir³¹². Bilindiği gibi, pazaryerlerinden *agoranomos*'lar sorumluydu ve alış-veriş sırasında tartılan ürünlerde sahtekârlığı önlemek, *agoranomos*'ların başlıca görevlerinden biriydi. Alış-verişde kullanılan ağırlıklar zamanla yıpranarak asıl değerini kaybettiği ve kilodan düştüğü için, ağırlıkların sürekli olarak denetlenmesi ve kontrol edilmesi gerekiyordu. Bu nedenle *agoranomos*'lar pazaryerine yeni bir ağırlık sürdükleri ya da ağırlıkları kontrol ettikleri zaman; ağırlığın üzerine, bunların devletin kontrolünde olduğunu gösteren kendi adlarının olduğu mühürü vururlardı. Buradan hareketle, Kolophōn'da bulunmuş olan söz konusu ağırlık üzerinde *eirēnarkhēs* Fronto'nun mührünün bulunması da, ağırlığın O'nun tarafından kontrol edildiğinin bir göstergesidir, diyebiliriz. Bu durumda *eirēnarkhēs*'lerin tıpkı *agoranomos*'lar gibi, pazaryeri sorumluluğunu da üstlendikleri söylenebilir. Bir başka örneğimiz de Karya'daki Lagina'dan gelmektedir: Burada, adı bilinmeyen bir kişinin annesinin yaptığı görevler arasında *eirēnarkhēs*'likten de söz edilmektedir³¹³. Kırsal alanda güvenliğin sağlanması, bir kadın tarafından yapılması neredeyse imkânsız denecek kadar zor bir görev olduğundan, bu kadının üstlendiği *eirēnarkhēs*'lik kent içinde yürütülmüş olmalıdır. Fakat üstlenmiş olduğu görevin içeriğine dair herhangi bir bilgi bulunmadığından, kadının kent içerisinde ne tür bir görev yaptığını söylemek mümkün değildir.

Görüldüğü gibi, *eirēnarkhēs*'lerin kent alanında da yetkili olduğunu gösteren örnekler İyonya, Galatya ve Karya bölgelerinden gelmektedir. Pisidya ve Pamfilya'daki *eirēnarkhēs*'lerin kırsal ve kentsel yönetim bölgelerine ayrılıp ayrılmadıklarına dair ise, şimdilik elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu bölgelerde olduğu gibi, Pisidya ve Pamfilya'da da *eirēnarkhēs*'lerin kent ya da kırsal alan *eirēnarkhēs*'leri olarak ayrılmış olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir.

Eirēnarkhēs'lere yoğun olarak rastladığımız Mısır ve Küçükasya'dan gelen birçok belgeden, onların daha çok köylerde ya da kırsal alanda görev yaptıklarını biliyoruz. Nitekim *eirēnarkhēs*'lerin tebci ettikleri tanrılar da, görevlerinin kırsal alanla olan bağlantısının açık birer göstergesidir. Termēssos teritoryumu içindeki Evdir Han'da bulunmuş olan yazıtlardan, Zēnodotianos adındaki *eirēnarkhēs*'in, görevi sırasında Apollōn Patrōos'a (*TAM* 3,1, no. 906 [1.1.1.27-Belge 1]), Artemis

³¹² İÇTEN – ENGELMANN 1992: 285 v.d., no. 4, sat. 4–5 = *SEG* 42 (1992) no. 1038.

³¹³ *LBW*, no. 547 = *IGSK* 22,1, no. 702; ayrıca bk. LAUMONIER 1937: 290, no. 136 = 1938: 278, n. 1; 281, n. 1; 282, n. 2.

Agrotera'ya³¹⁴, Nemesis Adrasteia'ya³¹⁵ ve Tykhē'ye³¹⁶ adaklarda bulunmuş olduğunu öğrenmekteyiz. Zēnodotianos'un adakta bulunduğu bu tanrılardan Artemis Agrotera, O'nun kırsal alanla olan bağlantısına işaret etmektedir. ROBERT 1938: 106'nın da düşündüğü gibi, "çalı" anlamına gelen "Agrotera" *epithetori*'u, Termēssoslu *eirēnarkhēs*'lerin kırsal alanda görev yaptıklarının bir göstergesi olmasıdır. Artemis Agrotera'nın, Atina'da *ephebos*'lar ile hoplitlerin ve Sparta'da kralların³¹⁷, savaşa gitmeden önce adakta buldukları bir tanrıça olduğu dikkate alınır³¹⁸; haydutları takip ederken ya da onları kovalarken hayatlarını tehlikeye atan *eirēnarkhēs*'lerin niçin Artemis Agrotera'ya adakta buldukları anlaşılabilir. Aynı zamanda *eirēnarkhēs*'lerin bu tanrıçaya adakta bulunmalarının bir başka nedeninin, kendilerinin savaşçı ruhlarını arttırması ve onları ölümden koruması isteği olduğu da düşünülebilir.

Antalya'nın Ahırtaş Köyü yolu üzerinde, Ariassos'a yaklaşık 20 km mesafede yer alan Hisardağ'daki Kocain Mağarası'nda, *eirēnarkhēs*, *anteirēnarkhēs* ile *diōgmitēs*'ler tarafından Dağ Tanrıçası Mētēr Oreia'ya adanmış toplam 28 yazıt bulunmuştur. Karya'daki Apollōnia Salbakē'de de, bir *paraphylaks* ile emrindeki *neaniskos*'lar ile *orophylaks*'ların Mētēr Oreia'ya adakta bulunmuş olduklarına şahit olmaktayız³¹⁹.

M.S. III. yüzyılda gene Termēssoslu *eirēnarkhos* Orthagoras'ın, Tanrı Phoibos ve Artemis Kourē'ye sunak adanmış olduğunu biliyoruz³²⁰. Orthagoras, olasılıkla, *eirēnarkhos*'luk görevi sırasında kendisini ciddi bir tehlikeden korumaları için söz konusu tanrılara adakta bulunmuş ve görevini sağ sağlim tamamladıktan sonra da tanrılara verdiği sözü yerine getirmiş olmalıdır. Gene, Termēssos'tan iki ayrı *eirēnarkhos*'tan biri olan, Hermaios oğlu Oksas, iki farklı yazıtta Tanrı Sōzon'a³²¹; diğer Termēssoslu, Apollōnios oğlu Strabōn da adı bilinmeyen başka bir tanrıya (*TAM* 3,1, no. 941 [1.1.1.52]) adakta bulunmuşlardır. *Eirēnarkhēs*'ler tarafından adakta bulunmuş olan tanrılar Phoibos, Artemis Kourē ve Sōzon, Ar-

³¹⁴ HEBERDEY 1929: 11 = *TAM* 3,1, no. 909 [1.1.1.27-Belge 2].

³¹⁵ HILL 1895: 128, no. 26 = *IGR* 3, no. 455 = *TAM* 3,1, no. 912 [1.1.1.27-Belge 3]. Ayrıca bk. Termēssos: *TAM* 3,1, no. 34; Idebēssos: *TAM* 2,3, no. 875.

³¹⁶ *IGR* 3, no. 454 = *TAM* 3,1, no. 915 [1.1.1.27-Belge 4].

³¹⁷ COLE 2004: 189. Sparta kralları savaşa giderlerken yanlarında dişi keçi götürürler ve savaş başlamadan önce, kendilerine cesaret getirsin diye, onu Tanrıça Artemis Agrotera'ya adarlardı (Xen. *Hell.* IV 2, 20; Paus. IX 13, 4).

³¹⁸ Atinalı hoplitler her muharebeden önce, Apollōn Lykeios Tapınağı'nda toplanırlar, sonra Agrayi'deki Artemis'in tapınağına giderek burada ruhlarını savaşa hazırlarlardı. Bk. BURKERT 1979: 65, n. 31; PRITCHETT 1979: 174 v.d.; JAMESON-MH 1991: 210 v.d.; COLE 2004: 188 v.d.; 191.

³¹⁹ HAUVETTE – DUBOIS 1881: 180, no. 1 = REINACH 1908: 499 v.d. = ROBERT 1937: 107 v.d. = ROBERT 1954: no. 162.

³²⁰ *TAM* 3,1, no. 907 [1.1.1.43-Belge 1]; *TAM* 3,1, no. 908 [1.1.1.43-Belge 2].

³²¹ *TAM* 3,1, no. 913 [1.1.1.42-Belge 1]; 914 [1.1.1.42-Belge 2].

temis Agrotera ve Mētēr Oreia gibi doğrudan doğruya kırsal alanla bağlantılı tanrılar olmamakla birlikte, *eirēnarkhēs*'ler tarafından söz konusu tanrılara adanmış olan ilgili yazıtların hepsi kırsal alanda bulunmuştur. Bu da *eirēnarkhēs*'lerin bahsedilen bu adakları, hayati tehlike içinde buldukları kırsal alandaki görevleri esnasında yapmış olduklarını göstermektedir.

Bu görevin Pamfilya kırsalında yapıldığının diğer bir göstergesi, yazıtlarda geçen ἀνδρείως, yani “yiğitçe” yakıştırmasıdır: Sidēli *eirēnarkhēs* Aurēlios Mandrianos Longinos³²² ve Artemidōros'a³²³ ait onur yazıtlarında, bu görevin yiğitçe yapıldığından özellikle bahsedilmektedir ki, bu Onlar'ın aynı zamanda ne kadar büyük tehlikelerle karşı karşıya olduklarını yansıtmaktadır.

Likya, Pamfilya ve Pisidya'dan gelen sınırlı örneklerden *eirēnarkhēs*'lerin sorumluluk alanına zaman zaman kent içinin de girdiği; ancak operasyon alanlarının ağırlıklı olarak kırsal alan ve köyler olduğu anlaşılmaktadır.

Eirēnarkhēs'lerin bu alandaki idari teşkilatlanmasına gelince, Pisidya'daki Termēssos'ta bulunmuş bir yazıttan M. Aurēlios Padamourianos Oplēs'in, εἰρηναρχήσαντα αἰ ἄνω κῶμαι καὶ δρυμός'un, yani “Yukarı Köyler ve Drymos'un *eirēnarkhēs*'liğini yapmış” olduğunu öğrenmekteyiz³²⁴. HEBERDEY 1929: 12'ye göre, Termēssos yönetim alanı πόλις (Termēssos) ve περιχωρως (Termēssos teritoryumu) olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktaydı³²⁵. Termēssos'un teritoryumu ise, αἰ ἄνω κῶμαι καὶ δρυμός adlı daha küçük bölgelerden oluşan yönetim bölgelerine ayrılmıştı (*TAM* 3,1, no. 104 [1.1.1.12]). İşte yukarıdaki yazıtta geçen M. Aurēlios Padamourianos'un, Termēssos egemenlik alanındaki bu iki yönetim bölgesinde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Αἰ ἄνω κῶμαι (Yukarı Köyler), HEBERDEY tarafından, Termēssos'un güneybatısında yeralan 3000 m yükseklikteki dağlık alana yerleştirilen ve ilk kez İtalyan araştırmacılar R. PARIBENI ile P. ROMANELLI'nin keşfettikleri Ahırtaş/Ağırtaş'taki antik Kelbessos³²⁶ kentinin yer

³²² BEAN – MITFORD 1970: 38, no. 19 = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 498 = HOPWOOD 1983: 176; 186, no. 4 = *IGSK* 43,1, no. TEp 1 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 56, no. Ayd 3 [1.1.1.10].

³²³ BEAN – MITFORD 1970: 61, no. 34; HOPWOOD 1983: 187, no. 8; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 98, no. GKa 3 [1.1.1.6].

³²⁴ *TAM* 3,1, no. 104 [1.1.1.12]. HEBERDEY 1929: 11 v.dd.; MITCHELL 1993: 196; ZIMMERMANN 1996: 272 v.d.; DRECOLL 1997: 222; SCHULER 1998: 115; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 107. Yukarı Köyler ve Drymos'un yerinin ne olabileceği hk. ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU 1999: 310 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 103 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2006: 207.

³²⁵ Termēssos'un yakın çevresinin ayrı olarak yönetilip yönetilmediği ve kaç yerleşim yerinin kente doğrudan doğruya bağlı olduğu bilinmemektedir, ÇELGİN 1997: 27. Konu hk. ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997: 375 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 1999: 310.

³²⁶ Ahırtaş'taki Kelbessos kentinin lokalizasyonu için bk. ÇELGİN 1997: 28 v.d.; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997: 387 v.d.; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1998: 382; İPLİKÇİOĞLU 1999: 312 v.d.; ÇELGİN 2003: 123–127.

aldığı dağlık bölge olmalıdır³²⁷. Diğer bölgenin yani δρυμός'un ise, yeri kesin olarak saptanamamıştır. HEBERDEY 1929: 11, bu sözcüğün meşe ormanı ya da genel olarak orman anlamı taşımasından ötürü, δρυμός için ormanlık bir alan aramakta ve buranın lokalizasyonunu Termessos'un kuzeybatısında kalan İncirlisu Çayı'nın kaynağı civarına yapmaktadır. Bu şekilde αἰ ἄνω κώμαι'ı Kelbessos civarındaki dağlık alana; δρυμός'u ise, kuzeybatıdaki ormanlık alana yerleştiren HEBERDEY, 1934: 766'da, Pamfilya düzlüğünde üçüncü bir yönetim bölgesinin daha olması gerektiğini söylemektedir. Bu üçüncü yönetim bölgesi de olasılıkla, kentin güneyinde uzanan ve *eirēnarkhēs*'lerin³²⁸ faaliyet alanı içinde yer alan Evdirhan mıntıkasını kapsıyor olmalıdır³²⁹. HEBERDEY 1929: 11, kent teritoryumundaki bu yönetim bölgeleri içinde kalan yerleşmelerin belirli ölçüde özerk olduklarını ve bunların Termessos tarafından atanan *eirēnarkhēs*'ler tarafından yönetildiğini söylemektedir. HEBERDEY 1929: 12'ye göre, *eirēnarkhēs*'lerin sayısı yönetim bölgelerinin sayısı kadar olup; bu durumda üç yönetim bölgesine ayrılmış olan Termessos'ta 3 *eirēnarkhēs* görev yapmış olmalıdır. İPLİKÇİOĞLU 2004: 107 v.d., 1993 yılında Termessos egemenlik alanındaki Bayat'ta bulunmuş olan bir yazıtta³³⁰ geçen *eirēnarkhēs*'in, büyük bir olasılıkla δρυμός yönetim alanından sorumlu olduğunu düşünmektedir.

Yönetim bölgelerine göre ayrılmış olan *eirēnarkhēs*'lerin altında da tek tek köylerin güvenliğinden sorumlu başka memurlar bulunuyor olmalıdır. Çünkü onların devriye gezerek halkın ihtiyaçlarıyla ilgilenmek zorunda oldukları düşünülecek olursa, bu kadar geniş bir alanda tek bir *eirēnarkhēs*'in böyle bir görevi layıkıyla yerine getirmesi imkânsızdır. Nitekim Frigya Appiası'nda *eirēnarkhēs*'lik yapmış olan Titus Flavius Helius'un εἰρηνοφύλαξ τῆς ἐπαρχείας unvanını taşımakta olduğu görülmekle birlikte³³¹; bu unvandan hareketle O'nun birçok köy, kasaba ve kenti içine alan

³²⁷ İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997: 376; İPLİKÇİOĞLU 2004: 118.

³²⁸ Bölgedeki *eirēnarkhēs*'ler için bk. TAM 3,1, no. 906 [1.1.1.27-Belge 1]; 908 [1.1.1.43-Belge 2]; 912 [1.1.1.27-Belge 3]; 913; 914 [1.1.1.42-Belge 1-2]; 915 [1.1.1.53-Belge 4].

³²⁹ İPLİKÇİOĞLU 2004: 104 v.d. 1993 yılında Termessos tiyatrosunun batı girişi yakınında bulunmuş olan bir yazıtta Νέα Κώμη ἢ κάρω ifadesi geçmektedir. Buradaki κάρω kelimesinden, söz konusu yerleşimin ovalık bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1997: 377 deniz seviyesinden oldukça yüksek dağlık bir bölge olan αἰ ἄνω κώμαι'in aksine, bu yerin, nispeten daha düzlük olan Yukarıkaraman Köyü civarına lokalize edilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Konu hk. ayrıca bk. ÇELGİN 1997: 31 v.dd.; İPLİKÇİOĞLU 1999: 311, n. 23; İPLİKÇİOĞLU 2004: 121.

³³⁰ İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2006: 206 v.d., no. 139 [1.1.1.45].

³³¹ Yazıtlar için bk. DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1967–1977, no. 15 = SEG 40 (1990) no. 1232; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1977, no. 16 = SEG 40 (1990) no. 1233. Ayrıca bk. MITCHELL 1993: 195; DMITRIEV 2005: 206. Bir başka imparator azatlısı da *eirēnarkhēs*'liği sırasında Zeus Megistos'a adakta bulunmuştur (ANDERSON 1898: 123, no. 70 = IGR 3, no. 240 = MAMA 7, no. 135; OGIS, no. 550 = IGSK 63, no. 396; DREW-BEAR – NAOUR 1990: 1970–1972; SEG 40 [1990] no. 1232; 233).

bir yönetim bölgesinin *eirēnarkhēs*'liğini tek başına yaptığı sonucuna varmak olanaksızdır. Şüphesiz ki, Titus Flavius Helius'un emri altında *eirēnarkhēs*'ler ya da başka bir isimle anılan memurlar da görev yapmış olmalıdır³³².

Eirēnarkhēs'lerin köylerin yanı sıra, belirli bir mıntıkanın korunmasından da sorumlu olduklarını gösteren örnekler vardır: *Eirēnarkhēs*'lerin dini veya kamu yapılarını korumakla da yükümlü olduklarını, Pamfilya'daki Karallia kentinden Nestōr oğlu Artemidōros'un "Hērakles Tapınağı'ndan denize kadar olan araziye barış getirmiş" (BEAN – MITFORD 1970: 61, no. 34, sat. 7–8: εἰς τὴν εἰρήνην [τῶ]ν κατὰ [θάλασσαν] ἠσσαν(?) τόπων [πα]ρὰ Ἡράκλειον)³³³ olduğu ifadesinden öğrenmekteyiz. Anlaşılan, Artemidōros Hērakles Tapınağı'nı ve onun çevresini her türlü saldırıya karşı korumakla görevlendirilmiştir. Çünkü İsavriyalı ya da başka birçok haydut grubu özellikle, maddi açıdan zengin olan tapınakları yağmalamaktaydılar. Bu nedenle, Kilikya'daki Seleukeia kentinin egemenlik alanındaki Thekla Kutsal Alanı, M.S. IV. yüzyıldaki İsavriyalıların akınlarından dolayı etrafı surla çevrilip korumaya alınmıştır³³⁴. Bu bakımdan, Karallialı *eirēnarkhēs* Artemidōros'un Heraklēs Tapınağı'nın korunmasına memur edilmiş olması şaşırtıcı değildir. Artemidōros dışında bu konuyla ilgili elimizde başka bir kanıt olmamakla birlikte, özellikle İsavriyalılar'la komşu olan Pamfilya ve Pisidya kentleri *eirēnarkhēs*'lerinin, önemli kamu binaları ile tapınak veya kutsal alanın korunması için üstlenmiş olduklarını düşünmekteyiz. Gene M.S. III. yüzyılda Pamfilya'yı kasıp-kavuran ve hayvan sürülerini çalan İsavriyalı haydut gruplarına karşı önlem olarak, Kotennalı bir *eirēnarkhēs*'in sadece Melas Vadisi'nden geçen sürü yolunu kontrol etmekle yükümlü olduğunu biliyoruz³³⁵. Melas Vadisi'ndeki sürü yolu ile Herakles Tapınağı'nı ve çevresini korumakla görevli *eirēnarkhēs*'ler örneğinde görüldüğü üzere, bu makamı yerine getirenlerin, zaman zaman, yalnızca tek bir alanın korunmasından sorumlu oldukları sonucunu çıkartmaktayız.

³³² Gene Frigya'daki Eukarpitikon Pedion kentinde Aurēlios ... Aleksandros(?) adındaki bir kişinin birçok kentin *eirēnarkhēs*'i olarak anıldığına şahit olmaktadır (*SEG* 15 [1958] no. 812). Yukarıda, T. Flavius Helius için söz konusu olan durum, Aurēlios ... Aleksandros(?) için de geçerli olmalıdır.

³³³ Ayrıca bk. HOPWOOD 1983: 178 v.dd.; 187, no. 8; HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 98, no. GKa 3 [1.1.1.6]. Benzer bir ifadeyi Termēssos Minor'da Valerius Statilius Castus'un onurlandırıldığı yazıtta προνοησάμενον τῆς εἰρήνης κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ γῆν, "karada ve denizde barışı sağladığı" görmektedir (*IGR* 3, no. 481 = *ILS*, no. 8870. Bk. [2.3.1.3]).

³³⁴ ROUGÉ 1966: 297; HELLENKEMPER 1986: 631.

³³⁵ HOPWOOD 1984: 25–29; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kotenna"; yazıt için bk. BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12a = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 95–96, no. Göd 1 [1.1.1.51]; BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12b = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 96, no. Göd 2 [1.1.1.37].

Sonuç olarak, *eirēnarkhēs*'lerin sadece yönetim bölgelerine göre ayrılmadığı, bazen de daha küçük ve sınırlı bir alanın güvenliğini sağlamakla yükümlü oldukları anlaşılmaktadır.

1.1.5. İdari ve Toplumsal Görevleri

Dig. XLVIII 3, 1. 6 1 *eirēnarkhēs*'lerin yetkilerinin neler olduğunu öğrenebildiğimiz yegâne kaynağımızdır. Adı geçen kanun yasalarından anlaşıldığı üzere, Antoninus Pius, *Asia* Eyaleti valiliği sırasında (M.S. 135–136), *eirēnarkhēs*'lere yeni bir takım yetkiler tanımıştır: Bunlar, kamu disiplinini ve ahlakını muhafaza etmek (*a.g.y.* L 4, 1. 18 7); haydutları takip etmek, onları tutuklamak, onlara yardım ve yataklık edenleri sorgulamak (*a.g.y.* XLVIII 3, 6. 1); yaptıkları sorgulamaları mühürlenmiş bir şekilde kent yetkililerine göndermek ve suçluları kent idarecilerine teslim etmek; davayı ya da araştırmayı kent idarecilerinin önünde anlatmak ve yaptığı sorgunun doğruluğunu tasdik etmektir (*a.g.y.* XLVIII 3, 6. 1). Bütün bunlardan başka, *eirēnarkhēs*'ler görevlerini suistimal eder ya da aksine, başarı gösterirlerse, idareciler tarafından uyarılmaları ya da ödüllendirilmeli; eğer *eirēnarkhēs*'ler yaptıkları sorgulamalarda, suçlanan kimselerin ifadelerinde değişiklik, yani sahtekârlık yaparlar ve bu sahtekârlık ispatlanırsa, bunun bir daha tekrarlanmaması amacıyla cezalandırılmaları. Söz konusu yasada geçen ifadelerden anlaşılacağı üzere, *eirēnarkhēs*'ler Antoninus Pius'un valiliğine, yani M.S. II. yüzyılın ortasına kadar, haydut takibatıyla ilgilenmemiş gözükmektedirler. Bu yasayla birlikte *eirēnarkhēs*'ler, artık askeri güvenlik kolu olan *Statiōnarius*'larınkine benzer hak ve yetkililere sahip olmuşlardır (HIRSCHFELD 1891: 872). Bu durumda iki görev arasındaki farkın ne olduğu sorusu akla gelebilir; bunun cevabı, *eirēnarkhēs*'lerin önce kentlerin idarecilerine, sonra valiye; *Statiōnarius*'ların ise, önce komutanlarına, ardından valiye karşı sorumlu olmalarıyla verilebilir.

M.S. II. yüzyılın ortasında *eirēnarkhēs*'lerin görev ve yetkilerinde, böylesi değişiklikler yapılmasında birtakım gelişmeler rol oynamış olsa gerektir: Zira daha önce de bahsettiğimiz üzere, Antoninus Pius zamanındaki *Asia* Eyaleti valisi Fronto, *Africa* Eyaleti'ndeki Mauretania'dan uzmanlık alanı haydut yakalamak olan Senex adlı birini özel olarak Küçükasya'ya getirtmişti³³⁶. Haydut avcısı Senex'in bu zamanda Küçükasya'ya getirilmesi, haydutluk faaliyetlerinin arttığının bir göstergesi

³³⁶ Fronto VIII; SCHINDLER 1972: 14; SHAW 1984: 12.

olmalıdır. Dolayısıyla, bu durum kırsal alan kolluk kuvvetlerinin yetkilerinde neden önemli değişimler yapıldığının da açıklamasıdır. *Asia* Eyaleti'nde kaldığı sürece Senex sadece haydut yakalamakla kalmamış; olasılıkla, kırsal alan güvenlik güçlerinin eğitiminde de rol üstlenmiş olmalıdır. Artık *eirēnarkhēs*'lerin başlıca görevlerinden biri, haydutlar ile onlara yardım ve yataklık edenleri yakalamak ve soruşturmasını yapmak olmuştur. M.S. III. yüzyıl Mısır'ında sıklıkla karşımıza çıkan *eirēnarkhēs*'lerin, suçluların kovuşturmasından sorumlu olduklarını papirüsler aracılığıyla öğrenmekteyiz. Bu tarihten, yani M.S. II. yüzyılın ortasından itibaren Likya, Pamfilya ve Pisidya *eirēnarkhēs*'leri de aynı yükümlülükleri üstlenmiş olmalıdırlar. Zira Sideli *eirēnarkhēs* Aurēlios Mandrianos Longinos³³⁷ ile Artemidōros'a³³⁸ ait onur yazıtlarında, bu görevin ἀνδρείως, yani "yiğitçe" yapıldığından özellikle bahsedilmiş olması, onların haydutlarla çarpıştıklarının bir ifadesi olmalıdır.

M.S. II. yüzyıldan itibaren kamu düzeninin ve disiplinin sağlanması ile görevlendirilen *eirēnarkhēs*'ler huzuru bozacak her türlü etkinliğe karşı tedbir almaktaydılar ki, bunlardan biri de Hristiyanlar'ın takibatı idi. İmparator Marcus Aurelius ile birlikte artık Hristiyanlar, tıpkı haydutlar gibi devletin huzurunu bozan kimseler olarak görülmüş ve takibe alınmışlardır³³⁹. İmparator Decius zamanında, evinde Sideli bir *eirēnarkhēs* tarafından tutuklanan Pergē Piskopos'u Nestōr'un sorgulamasının, gene aynı *eirēnarkhēs* tarafından yapılmış olduğunu biliyoruz³⁴⁰: Nestōr, bu sorgulanmasının ardından Pergē'ye valinin huzuruna sevk edilmiş; burada, *eirēnarkhēs* valiye sorgusunun sonucunu bildirerek, Nestōr'u ve sorgu belgesini teslim etmiştir. *Eirēnarkhēs*'in ardından, bir de vali tarafından sorgulanan Nestōr, bu sorgulaması esnasında çeşitli işkenceler görmüş; sonunda suçlu bulunarak çarmıha gerilmiş ve Hristiyan inancına göre, *martyrium* mertebesine ulaşmıştır.

Antoninus Pius'un yukarıda anlattığımız reformu şunu göstermektedir: *Eirēnarkhēs*'ler bu fermana kadar büyük bir olasılıkla sadece disiplini ve ahlaki muhafaza etmek, köylüler arasındaki kavgalara barışçıl çözümler getirmekle yükümlüydüler. Günümüzde olduğu gibi, Antikçağ'da da köylüler arasında kan davaları, tarla sınırı tartışmaları; çobanlar arasında otlak kavgası; hayvanların ya da

³³⁷ BEAN – MITFORD 1970: 38, no. 19 = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 498 = HOPWOOD 1983: 176; 186, no. 4 = *JGSK* 43,1, no. TEp 1 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 56, no. Ayd 3 [1.1.1.10].

³³⁸ BEAN – MITFORD 1970: 61, no. 34 = HOPWOOD 1983: 187, no. 8 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 98, no. GKα 3 [1.1.1.6].

³³⁹ HIRSCHFELD 1891: 872, n. 135; HOPWOOD 1983: 177 İmparator M. Aurelius ile birlikte birçok Hristiyanın evinde, kırsal alanda ya da küçük yerleşimlerde *eirēnarkhēs*'ler tarafından tutuklanmış olduklarını söylemektedir. M.S. 155 yılında *eirēnarkhēs* Hērōdēs, kırsal alanda dolaşan Smyrna Piskopos'u Polykarpos'u (*Martyr. Polyc.* 8); Bitinya Apameia'sı *eirēnarkhēs*'i Fronto, kent dışında gezen Tryphōn'u tutuklamıştır (*AASS Nov.* IV 332).

³⁴⁰ *JGSK* 43,1: 195–199 [1.1.1.70].

tarladaki ürünlerin çalınması gibi birçok konuda tartışma, kavga, belki ölümlerle sonuçlanan daha büyük çatışmalar yaşanmaktaydı. Zira çobanlar arasında yaşanmış kavgalara ve kırsal alan kolluk kuvvetlerinin bu konudaki görevlerine ilişkin Hellas'tan bildiğimiz örnek bir olay bizi bu konuda aydınlatmaktadır³⁴¹: Parnassos Dağı'nın güney eteğinde yer alan platodaki tarla ve otlaklar Arakhovalılar ve Delphoilular arasında bölüştürülmüştü. Arakhova Bölgesi'ndeki Ambryssos ve Phlygonion kentinin sürüleri, yazın Delphoilular'ın sürüleri gibi, Parnassos Dağı'na çıkmaktaydılar. İşte, Ambryssos'lu jandarmalar bu otlak ve korularda gözetleme yaparak, sürülerin çalınması ve çobanlar arasındaki kavgalara müdahale etmekte ve bu şekilde bölgedeki huzuru sağlamaya çalışmaktaydılar. Keza, *MAMA* 4, 297 no'lu yazıttan Hierapolisli jandarmaların da, çobanlar tarafından bağlıklara girilmesine izin verilen koyunların verdikleri zararın önlenmesi için bir takım önlemler aldıklarını öğreniyoruz. Bu örneklerden yola çıkarak, ekonomisinin önemli bir bölümünü hayvancılık oluşturan Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgesi kentlerinin çobanları arasında da benzer çatışmalar yaşandığını ve buna ilk anda *eirēnarkhēs*'lerin çözüm bulmuş olduklarını tahmin etmek hiç de zor değildir. Pamfilya ve Pisidya'daki *eirēnarkhēs*'ler, bir taraftan çobanlar veya köylüler arasındaki kavgaları önlerken, diğer taraftan hayvan sürülerinin çalınmasına karşı da bir takım tedbirler alıyorlardı: M.S. III. yüzyılda Pamfilya'daki Kotenna'dan, farklı dönemlerde *eirēnarkhēs*'lik yapmış olan iki kardeşin, olasılıkla Melas Vadisi'nden geçen sürü yolunu kontrol ederek, hayvanların çalınmasını engelledikleri bilinmektedir³⁴². Muhtemelen, Kotennalı bu iki kardeş *eirēnarkhēs*'in yanı sıra, bölgedeki diğer *eirēnarkhēs*'ler de bu tip görevler üstlenmişlerdir.

Sadece çobanlar arasındaki çatışmaları değil, vatandaşlar arasındaki her türlü kavgayı yatıştıran ve onlar arasındaki adaleti sağlayanlar da gene *eirēnarkhēs*'ler olmalıdır: Zira Lidya'daki Saittai kentinden bulunmuş olan bir yazıt da bu konuda bize tanıklık etmektedir: Saittailı *eirēnarkhos* Androneikos, muhtemelen, kırsal kesimdeki vatandaşlar arasında yaşanmış bir kavganın ardından, vatandaşların ellerinden silahlarını almıştır³⁴³. Her ne kadar elimizde Likya, Pamfilya ve Pisidya'dan benzer bir örnek olmasa da, böyle olaylar karşısında bu bölgelerdeki *eirēnarkhēs*'ler de aynı şekilde davranmış olmalılardır.

³⁴¹ *FD* 3, no. 136. Konu için bk. ROBERT 1937: 109.

³⁴² HOPWOOD 1984: 25–29; *TIB* 8 (2004): s.v. "Kotenna"; yazıt için bk. BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12a = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 95–96, no. Göd 1 [1.1.1.51]; BEAN – MITFORD 1970: 30 v.d., no. 12b = J. – L. ROBERT, *BE* (1972) no. 496 = HOPWOOD 1983: 185, no. 2 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 96, no. Göd 2 [1.1.1.37].

³⁴³ *TAM* 5,1, no. 180 = PETZL 1994a: 22, no. 13.

Eirēnarkhēs'ler vatandaşlar arasındaki kavgaları ya da çatışmaları yatıştırarak kalmıyorlar, kırsal alanın ekonomik gelişimine de önemli katkılarda bulunuyorlardı: Termēssoslu *eirēnarkhos* Orthagoras'ın, Evdir Han çevresindeki sulama tesislerinin yapımına olan katkısı buna iyi bir örnektir³⁴⁴. Su kanalının inşasına destek veren *eirēnarkhos* Orthagoras, büyük bir olasılıkla, bu katkıyı kendi cebinden karşılamıştır. Orthagoras belki de bu şekilde vatandaşlar arasında su konusunda çıkmış önemli bir anlaşmazlığa kendi cebinden maddi destek vererek çözüm bulmuştur. Bu örnek *eirēnarkhēs*'lerin görev yaptıkları kırsal alanın kalkınmasına yardımcı olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Eirēnarkhēs'ler Mısır'da olduğu gibi, belki Pamfilya ve Pisidya'da da vergi toplama konusunda görev almış ya da bu işle görevli memurlara yardımcı olmuş olabilirler. Çünkü Mısır'daki bazı köylerde vergilerin *eirēnarkhēs*'ler tarafından toplandığını; hatta onların vergilerini ödemiş kişiler üzerinde baskı kurarak, vergileri zorla tahsil ettiklerini biliyoruz³⁴⁵. Pamfilya ve Pisidya'dan bu tip bir örnek bilinmemekle birlikte; anoloji ile benzer durumların bu bölgelerde de yaşanmış olabileceği düşünülebilir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Antoninus Pius tarafından *eirēnarkhēs*'lere verilmiş olan bu yeni hak ve yetkiler, bu makamın lağv edildiği M.S. 409 yılına kadar uygulanmış olmalıdır.

1.2. *Lēstodeiōktēs* (Ληστοδειώκτης)

Antikçağ'da uzmanlık alanı, sadece hırsızları yakalamak olan profesyonel görevliler vardı. Batı Akdeniz'de *latrunculator*³⁴⁶ adıyla rastladığımız bu görevliler, "haydut

³⁴⁴ *LBW*, no. 1358 = *CIG* 3,2, no. 4341 = *CAGNAT* 1880: 33, no. 18 = *IGR* 3, no. 784 = *SEG* 6 (1932) no. 636 = *TAM* 3,1, no. 907 = *SEG* 30 (1980) no. 1511 = *KAIBEL* 2001³: no. 808 [1.1.1.43-Belge 1]; *TAM* 3,1, no. 908 = *PEEK* 1980: 55 v.d., no. 42 = *SEG* 30 (1980) no. 1511 [1.1.1.43-Belge 2].

³⁴⁵ *P. Stras.* V 309 (M.S. IV. yy., Philadelphia).

³⁴⁶ Bk. *LIDDELL – SCOTT* 1996¹⁰: 1046.

avcısı” ληστοδειώκτης, “haydut yakalayan” ληστὰς αἴρων³⁴⁷ veya “haydut yakalayıcı” ληστοπιαστής³⁴⁸ gibi bölgeden bölgeye değişen farklı isimler altında anılmaktadırlar. Haydut avcılarıyla ilgili ilk bilgi, Appianos’un, Octavianus’un M.Ö. 36 yılında C. Calvisius Sabinus’tan İtalya’daki haydutların ortadan kaldırılmasını istediğini anlatan *civ.* V 13, 132’sinden gelmektedir.

Küçükasya’da ilk kez bir haydut avcısına, haydut yakalama konusunda uzman olan Senex’in, M.S. 156/157 yılında *Asia* Eyaleti valisi Fronto tarafından Mauretenia’dan Küçükasya’ya getirilmesi vesilesiyle rastlamaktayız³⁴⁹. Ancak, Küçükasya’da gerçek anlamda rastladığımız haydut avcıları M.S. III. yüzyılda Likya ve Pisidya’dan gelmektedir. Bunların içinden sadece biri *lēstodeiōktēs* unvanı taşımaktadır³⁵⁰: Termēssos egemenlik alanındaki Ovacıkta bulunmuş ve dört tarafındaki yazıtlarda Askouralı ληστοδειώκτης Hermaios’a övgülerin dizildiği M.S. III. yüzyıl tarihlenen stel³⁵¹, *lēstodeiōktēs* Hermaios’un Termēssos egemenlik alanındaki önemini göstermektedir. Bir haydut avcısının, Termēssos kenti teritoryumunda bu kadar sık onurlandırılmış olması, hiç kuşkusuz ki, kentin haydutlarla başını ciddi bir sıkıntıda olduğunu göstermektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz dört tarafı yazıtlı stelin yüzlerinden birindeki yazıtta, Hermaios barışı için çaba gösterdiği (ὁ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης), eşkıyaları öldürdüğü (ὁ ληστὰς φονεύσας), kentin intikamını aldığı (ὁ ἐκδέικησας τὴν πόλιν), kenti birçok kez savunduğu (ὁ ποτὸ λάκις] ἐκδεικῆσας τὴν πόλιν) iase (ὁ ἀ[ν]ώννας ... πέμψας) sağladığı için onurlandırmakta olu³⁵²; kent halkı hayatlarını sürdürebilmek için (ἕως ζῶμεν ἐπὶ τῆς εἰρήνης) iwan du v am h]oai, QZun kentte kalmasını temenni etmektedir. Yazıtta geçen “kenti defalarca kurtaran O, kalsın” (ὁ ποτὸ λάκις σὺ σ ας τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς εἰρήνης) ifadesinde bu kadar büyük olduğu anla-

³⁴⁷ Söz konusu unvan sadece, bu görevi yapan Boiöthalı Sostratos adında birinden bahseden Luc. *Demon.* 1’de geçmektedir.

³⁴⁸ Mısır’da her köyde bulunan *lēstopiastēs*’ler; *arkhepodos*, *eirēnarkhēs* veya *komarkhal*’ın yardımcıları olarak hizmet görmekteydiler (*Isid PCair* LXXIX 1; bk. DRECOLL 1997: 160; 167). *Lēstopiastēs*’lerin, asli görevleri olan hırsızları yakalamanın yanı sıra; Mısır’da bir vergi borçlusunun silâhına alınması emrini yerine getirdiklerine de tanık olmaktayız (*P. Oslo* II 20 [M.S. III. yy. Karanis]). Bu son örnek, *lēstopiastēs*’lerin duruma ya da ihtiyaca göre, faaliyet alanlarının genişletilebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

³⁴⁹ Fronto VIII; konu hk. bk. SCHINDLER 1972: 14; PEKÁRY 1980: 143; SHAW 1984: 12.

³⁵⁰ Diğer haydut avcıları için bk. Bölüm: 1.3. *Lēstophonos* (Ληστοφόνος).

³⁵¹ Stel ve *lēstodeiōktēs* unvanının geçtiği yerler için bk. MITCHELL 1998: 161 = BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 89, no. Ovacık I.A.i; [1.8.1.1]; 90 v.d., no. Ovacık I.A.ii [1.1.1.72-Belge 1; 1.2.1.1]; 109 v.d. = SEG 51 (2001) no. 1813, A.II. Konu hk. ayrıca bk. HARRISON 1979a: 530; ZIMMERMANN 1996: 265–267; İPLİKÇİOĞLU 2004: 108–112.

³⁵² HARRISON 1979b: 235–237 = SEG 29 (1979) no. 1514 = J. – L. ROBERT, *BE* (1980) no. 488 = ZIMMERMANN 1996: 266 = BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 109 v.d. = SEG 51 (2001) no. 1813, A.II [1.1.1.72-Belge 1; 1.2.1.1]. Konu hk. bk. ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 15 v.d.; ZIMMERMANN 1996: 265–269; SEG 51 (2001) no. 1813, A.II; İPLİKÇİOĞLU 2004: 109.

şılmaktadır. Gene aynı ifade ortamın, haydutların kırsal alanı yağmalamakla yetinmeyip, tahkimatlı kentlere de saldırma cüretini –hem de birçok kez– gösterebilecekleri kadar güvensiz olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, kent halkı Hermaios'a şükranlarını, söz konusu yazıtlarda O'nu övgülerle onurlandırarak göstermiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Hermaios'un onurlandırıldığı yazıtlarda geçen ἐπιδημῆτω (evinde kalsın!) ibaresinden yola çıkan ZIMMERMANN 1996: 275, Hermaios'un köken itibariyle Termēssos kenti vatandaşı olmadığını düşünmektedir. Çünkü araştırmacıya göre, bu ifade Hermaios'un dışarıdan gelen yabancı bir yerleşimci olduğunu göstermektedir. Bu durumda Hermaios kent vatandaşı olarak değil, *apoikos* olarak, bölgenin haydutlar tarafından tehdit edilmesi üzerine Ovacık'a yerleştirilmiş olmalıdır (ZIMMERMANN 1996: 275). Aynı ibare ile komşu Oinoanda kentinin Valerianus'un zamanında (M.S. 253–260) Romalı Valerius Statilius Castus için diktirmiş olduğu bir onur yazıtında da karşılaşılmaktadır³⁵³: Burada, Valerius Statilius Castus'un 12 gün boyunca kentte kaldığı zikredilmekte olup; ZIMMERMANN 1996: 276'ya göre, yazıtta bu ifadenin vurgulanmış olması, kent halkının Castus'un kentte daha uzun bir süre kalması isteğiyle bağlantılı olmalıdır³⁵⁴. Gerek Hermaios gerekse Valerius Statilius Castus örnekleri, kentlerin profesyonel olmayan jandarma teşkilatlarının haydutlarla başetmekte güçlük çektiklerini ve bu konuda özellikle uzman kişilerin yardımına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Anlaşılan haydutlardan ve istilacılardan korunmak amacıyla haydut avcılarını özel olarak getiren kentler, onlara toprak vererek zamanla kentte yerleşik hale gelmelerini sağlıyorlardı.

Sonuç olarak, *lēstodeiōktēs*'liğin, *eirēnarkhēs*'likten farklı bir görev³⁵⁵ olmakla birlikte; *lēstodeiōktēs*'lerin *eirēnarkhēs*'lerin haydut kovalama fonksiyonunu üstlenmiş olduklarını söyleyebiliriz. Zira *eirēnarkhēs*'lerin görev ve yetki alanlarından söz ettiğimiz kısımlarda onların haydut kovalamaktan, çobanlar ve köylüler arasındaki anlaşmazlıklara çözüm bulmaya; hatta kırsal alanın ekonomik açıdan kalkınmasına yardımcı olmaya kadar, birçok alanda faaliyet gösterdiklerini söylemiştik. Bununla birlikte, M.S. III. yüzyılın anarşi ve kargaşa ortamıyla birlikte, *eirēnarkhēs*'lerin asıl işi haydut kovalamak olmuştur. Ancak *eirēnarkhēs*'ler, söz konusu görevi iki deza-

³⁵³ IGR 3, no. 481 = ILS, no. 8870 [2.3.1.3].

³⁵⁴ Benzer bir kullanım, Stratonikeia'da bulunmuş olan bir başka yazıttan da bilinmektedir (IGSK 21, no. 310): Maximus Daia zamanında (M.S. 305–313) bir ailenin fertleri, kent vatandaşları ve yabancıların yanı sıra, imparator tarafından haydutlarla mücadele için gönderilmiş olan ve mücadele sonrasında da kentte kalmaya devam eden askerlere (τοῖς ἐπιδημῆσασιν στρατοπέδοις) ücretsiz yağ dağıtmıştır (ZIMMERMANN 1996: 276, n. 62).

³⁵⁵ BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 103'e göre, vali tarafından atanan ve *eirēnarkhēs*'liğe benzeyen bir görevdir. Ayrıca bk. SEG 51 (2001) no. 1813.

vantaj nedeniyle tam layıkıyla yerine getiremiyor olmalıydılar: Bunlardan biri, *eirēnarkhēs*'liğin yıllık ve genellikle her yıl bir başkasının bu görevi üstleniyor olmasıydı. Bu da haydut yakalama işinin her yıl amatör birisinin yönetiminde kalmasına yol açıyordu. İkinci dezavantaj ise, *eirēnarkhēs*'lerin asli işlerinin haydut yakalamak olmamasıydı. İşte bu durum asıl görevleri, sadece “haydut avcılığı” olan *lēstodeiōktēs*'lere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu şekilde M.S. III. yüzyılda, görevleri haydutları yakalamak ve onları öldürmek olan *lēstodeiōktēs*'ler sayesinde, *eirēnarkhēs*'lerin üzerinden ağır bir yük kalkmış ve haydutlarla daha profesyonelce baş etmek mümkün olmuş olmalıdır. Bu kolluk kuvveti büyük bir ihtimalle *eirēnarkhēs*'lerle ortak çalışmalar yapıyor ve onların emri altında çalışıyor olmalıdır. *Lēstodeiōktēs*'lerin de altında, Hermaios'un yukarıda sözü edilen onur yazıtlarından birinde³⁵⁶ görüldüğü üzere, *neaniskos* ya da aşağıda ayrıntılı olarak bahsedilecek olan, *diōgmitēs* gibi, atlı ya da piyade milis kuvvetleri olduğu anlaşılmaktadır.

Lēstodeiōktēs'lerle ilgi yukarıda bahsedilen yazıttan anlaşıldığı kadarıyla, haydut avcılarının asıl görevlerinden biri de kentlerin iâşesinin sağlanmasıdır: Kırsal alanların yakılıp yıkıldığı, seyahat ve tarım yapmanın artık mümkün olmadığı M.S. III. yüzyılda, kentlerin en önemli sorunlarından biri gıda iâşesi olmuştu. Çünkü İsvriyalı haydutlar akınlarını özellikle hasat mevsiminde gerçekleştirerek ekinleri ve besi hayvanlarını alıp götürüyorlardı. Ayrıca Roma askerlerince korunan tahıl ambarlarına da saldırıyorlardı ki, bütün bunlar kentlerde kıtlığa yol açıyordu. Haydutları tarlalardan ve kentlerden yalnızca haydut avcıları uzak tutabilecekleri için, kentlerin iâşesinin sağlanması da *lēstodeiōktēs*'lerin görevi haline gelmiş olmalıdır. Bu görevlerinin dışında, Hermaios'un, emrindeki *neaniskos*'larla birlikte Krēmna'daki haydutlara karşı yapılan kuşatmada Roma ordusuna yardıma gitmesinden, *lēstodeiōktēs*'lerin tehlikeli zamanlarda, emrindeki askerlerle birlikte valinin ordusuna dâhil edilerek yağmacılara ve istilacılara karşı savaştıkları da anlaşılmalıdır.

Haydut avcılarının görevi sadece bunlarla mı sınırlıydı? Bu soruya tam olarak cevap verememekle birlikte, Mısır'da *lēstopiastēs*'lerin (= haydut yakalayıcısı) vergi de topladıklarını biliyoruz³⁵⁷. Bununla birlikte, *Dig. V 1, 61. 1b*'de *lēstodeiōktēs*'lerin Batı Akdeniz'deki karşılığı olan *latrunculator*'ların para konularında karar vermeye yetkili olmadıkları ibaresi³⁵⁸ geçmektedir ki, bu ifade

³⁵⁶ HARRISON 1979b: 237 = MITCHELL 1998: 161 v.d. = *IGSK* 57, no. T6 = BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 89 = *SEG* 51 (2001) no. 1813 A.1.

³⁵⁷ *P. Oslo* II 20 (M.S. III. yy. Karanis).

³⁵⁸ *Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest.*

1.3. *Lēstophonos* (Ληστοφόνος)

Küçükasya'dan bilinen gerçek anlamdaki ilk haydut avcısı, M.S. III. yüzyılda “kendi eliyle birçok haydutu öldüren” (πολλούς ὤλεσε λῆστας διὰ χιρῶν) Aurēlios Eirēnaios adında bir Limyralı'dır (bk. [1.3.1.1]). Eceliyle ölen Eirēnaios'un, kardeşleri Papias ve Teimias tarafından dikilen mezar taşında “askeri görevini şerefli bir şekilde yaptı”ndan (εἰστρατιώτης ἐστρατεύσατο ἐνδόξως) övgüyle söz edilmektedir. Büyük bir ihtimalle M.S. 270'lere tarihlenen (ROBERT 1937: 96–98) söz konusu bu yazıtta, Eirēnaios'un “askeri bir görev üstlendiğinden” (εἰστρατιώτης ἐστρατεύσατο) bahsedilmiş olması, O'nun bir komutanın, olasılıkla bir *dux*'un emri altında görev yaptığını göstermektedir³⁵⁹.

Kibyra kenti tarafından haydutları öldürdüğü (ληστοφόνου [= ληστοφόνοιο]) için bronz bir heykelle onurlandırmış olan Kelse(i)as (*IGSK* 60,1, no. 66 [1.3.1.2]) başka bir haydut avcısı olup; ilgili yazıtta O'nun tarafından öldürüldüklerinden söz edilen haydutlar da büyük bir ihtimalle, M.S. 270'lerden sonra isyan eden İsavriyalılar, dolayısıyla da Lydios'un haydut çetesiyle bağlantılı olmalıdır (*IGSK* 60,1: 101). Kelse(i)as da Askouralı Hermaios gibi kenti ve egemenlik alanını haydutlara karşı savunmuş; hem Askouralı Hermaios ve Limyralı Eiranaios gibi muhtemelen İsavriya kökenli birçok haydutu öldürmüştür.

1.3.1. Prosopografya

Lēstophonos unvanı taşıyan haydut avcıları şimdiye kadar sadece Likya'dan belgelendiği için, prosopografyada Likyalı *lēstophonos*'lar yer almaktadır.

1.3.1.1. Αὐρ(ήλιος) Εἰρηναῖος (Likya / Limyra – M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

SMITH 1887: 266, no. 57; RAMSAY 1895: 328, no. 133; *IGR* 4, no. 886; *SEG* 6 (1932) no. 274; ROBERT 1937: 96–98; ROBERT 1966²: 323, n. 1; MILNER 1998: 54, 119.6:

Αὐρ. Εἰρηναῖος εἰστρατιώτης ἐστρατεύσατο ἐνδόξως, πολλούς ὤλεσε λῆστας διὰ χιρῶν, ἐτελεύτησεν ἐν Λυκίᾳ Λιμύροις εἰδίῳ θανάτῳ. Οἱ [ἀ]δελφοὶ αὐτοῦ Παπίας καὶ Τειμίας οἱ Ἀπολλωνίου τοῦ Συριχε τὸ κενοτάφιον μνήμης ἐποίησαν.

³⁵⁹ Rhegēs adında bir *lēstodiōktēs*'in de M.S. 484 yılında Filistin'deki bir isyanı bastırmakla uğraşan *dux*'e yardım ettiğini görmekteyiz (Chron. Pasch. 327).

Literatür:

ROBERT 1937: 96–98; ROBERT 1962²: 323, n. 1; SHAW 1991: 358; *TIB 7*: s.v. “Yeşilyuva”.

1.3.1.2. Κελσέ(ι)ας (Likya / Kibyra – M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

IGSK 60,1, no. 66:

Εικόνα χαλκείν πόλις | ἄνθετο ληστοφόνοιο | Κελσέου τῆ [ο]λέμοιγacat | vA vacat

Literatür:

TIB 7: s.v. “Yeşilyuva”.

Kibyralılar olasılıkla M.S. III. yüzyılın ortasında Pisidya, Pamfilya ve Likya’yı yağmalayan haydut gruplarına karşı yürütelen birçok çatışmada yararlılıklar gösteren Kelse(i)as bronz bir heykelle onurlandırmışlardır.

1.4. *Eirēnēs Prostatēs* (Ειρήνης Προστάτης)

Hermaios oğlu Kiliortēs de, Termēssos egemenlik alanındaki Söbüova’da bulunmuş olan bir yazıtta, olasılıkla Termēssos *boulē* ve *dēmos*’unun aldığı bir kararla, ειρήνης προστάτης olarak onurlandırılmıştır³⁶⁰. Yazıt, *praefectus* Valerius Euthius’un Askouralılar’ın *komē*sinin muhtarı olan Kiliortēs’e, muhtemelen haydut güruhlarının yakalanmasından dolayı göndermiş olduğu bir övgü mektubudur (bk. **1.4.1.2-Belge 2**). Mektupta, Askouralılar’ın topraklarını yağmalayan haydut çetelelerinden sözedilmekte olup (σύστημα τῶν ἐπιπολασάντων τῆ Τερμησεῶν χώρα ληστῶν [**1.4.1.2-Belge 1**]); Kiliortēs’e ειρήνης προστάτης (bk. **1.4.1.2-Belge 2**) unvanının verilmiş olmasının nedeni, O’nun haydutlara karşı göstermiş olduğu başarılar olsa gerektir. Söz konusu mektuptan öğrendiğimiz kadarıyla, Carus ile oğlu Carinus ve Numerianus’un (M.Ö. 282–283) rahipliğini de yapan Kiliortēs (bk. **1.4.1.2-Belge 2**), Askoura’yı dolayısıyla da Termēssos *khora*’sını yağmalayan haydutlara karşı aktif görev yapmış, onları uzaklaştırmıştır (bk. **1.4.1.2-Belge 1**). Kiliortēs’in M.S. 282–283 yılına tarihlenen bu yazıtı, bize M.S. 278 yılındaki Krēmna

³⁶⁰ İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185 = *SEG* 41 (1991) no. 1390A-B = İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 12, no. 2; 14, no. 4 = C. BRIXHE – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537 = ZIMMERMANN 1996: 267 v.d. = MITCHELL 1998: 162 v.d. = BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 97 v.d., no. Ovacık II– III [**1.4.1.2**; **1.4.1.2-Belge 2**]. Kararnamenin Termēssos tarafından alındığına ilişkin olarak bk. ZIMMERMANN 1996: 269, n. 21.

kuşatmasından sonra dahi, Pisidya'da isyanların yaşanmış olduğunu göstermektedir (MITCHELL 1998: 164). En azından Krēmna kuşatmasını takip eden ilk beş yıl içinde, Termēssos teritoryumunda isyanların ve haydutlukların son bulmadığını kesinlikle söyleyebiliriz.

Bu unvanı taşıyan görevlilerden birisi de L. Aurelius Marcianus'tur (bk. [1.4.1.1]): Termēssos'ta "kent'in koruyucusu" (τὸν πάτρωνα τῆς πόλεως), "hayirsever" (εὐεργέτης) ve "barışın koruyucusu" (εἰρήνης προστάτης) gibi onursal unvanlar alarak saygı görmüş; O'nu onurlandırmak için heykelleri dikilmiştir. Hiç kuşkusuz L. Aurelius Marcianus, üstlenmiş olduğu görevi başarıyla yürütmüş olan özel görevlilerden birisiydi. O'na yakıştırılan εἰρήνης προστάτης, yani barışın koruyucusu sıfatı bölgede yaşanan anarşinin bir kanıtı olsa gerektir. Nitekim CHRISTOL 1978: 538, kısa süreliğine Lycia-Pamfilya *dux*'luğu yapan Marcianus'a, bu unvanın verilmesinin bölgede güven ortamıyla ilgili büyük bir problemle bağlantılı olduğunu düşünmektedir.

1.4.1. Prosopografya

Eirēnēs prostatēs unvanını taşıyan görevliler, şimdiye kadar sadece Pisidya'dan belgelendiği için, Prosopografya Bölümü Pisidya Bölgesi'nden oluşmaktadır.

1.4.1.1. Λ(ούκιος) Αὐρ(ήλιος) Μαρκιανός (Pisidya / Termēssos - M.S. III. Yüzyıl Sonu – IV. Yüzyıl Başı)

Belge:

IGR 3, no. 436; *TAM* 3,1, no. 88; *AE* (1978) no. 802; CHRISTOL 1978: 535; *SEG* 28 (1978) no. 1214; J. – L. ROBERT, *BE* 9 (1979) no. 578; MITCHELL 1998: 166 v.d.:

τὸν διασημότατον | δοικ(ηνάριον) Λ(ούκιον) Αὐρ(ήλιον) Μαρκιανόν | ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος, ||⁴ τὸν πάτρωνα καὶ | εὐεργέτην τῆς | πόλεως | καὶ εἰρήνης προστά||⁵την.

Literatür:

PLRE I: 556, s.v. "L. Aur. Marcianus"; ZIMMERMANN 1996: 266, n. 8; 273; MITCHELL 1998: 166; İPLİKÇİOĞLU 2004: 107 v.d.; 111, n. 50.

Termēssoslular, olasılıkla kendilerini İsavriyalı haydut akınlarından kurtarmış olan (CHRISTOL 1978: 539) *dux* Lucius Aurelius Marcianus'u "kent'in koruyucusu" (τὸν πάτρωνα τῆς πόλεως), "hayirsever" (εὐεργέτης) ve "barışın koruyucusu" (εἰρήνης προστάτης) unvanlarıyla onurlandırmışlardır.

1.4.1.2. Μᾶρ(κος) Αὐρ(ήλιος) Κιλιορτης (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı – M.S. III. Yüzyıl)

Belge 1:

İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185; *SEG* 41 (1991) no. 1390A; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 12, no. 2; C. BRIXHE – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537; ZIMMERMAN 1996: 268; MITCHELL 1998: 162 v.d.; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 97 v.d., no. Ovacık II:

Οὐαλ(έριος) Εὐήθιος ἑπαρχος Κιλιορτη | προσίκω κώμης Α<σ>κ[ουρ]έων χαίρειν· | ἔπειδῆ πυνθάνομαι ἐκ τοῦ συστήμα τ [οσ]ῆ | τῶν ἐπιπολασάντων τῆ Τερμησέων [χῶ]]ρα ληστῶν ὑπολελίφθαι [πινάς, ὡς πάσχειν] | τὴν ἀποικίαν καὶ ΠΕΠ[- - ca. 16 - -] | διὰ τοῦ συνλ η μφθῆ[ναι -ca. 16 - -] | [. . .]. [. . .] [- - ca. 19 - -].

Literatür:

ZIMMERMAN 1996: 271 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111.

Praefectus Valerius Euthius Askouralılar'ın *komē*sinin muhtarı olan Kiliortēs'e, haydut güruhunu Termēssos *chorā*'sından uzaklaştırdığından dolayı bir övgü mektubu göndermiştir.

Belge 2:

İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185; *SEG* 41 (1991) no. 1390B; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 16, no. 4; C. BRIXHE – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537; ZIMMERMANN 1996: 267 v.d.; MITCHELL 1998: 162 v.d.; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 97 v.d., no. Ovacık III:

βουλῆς δήμου δόγματι· | τὸν ἀξιολογώτατον καὶ ἐνδοξό[ι]τατον καὶ εἰρήνης προστάτην, ἀρχι|ερέα γενόμενον τοῦ ἀνεικήτου Σεβαστοῦ | καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων Καισάρων καὶ πᾶσαν λειτουργείαν τελέσσα<ντα> Μᾶρ(κον) Αὐρ(ήλιον) Κιλιορτην, υἱὸν τοῦ γε|νομένου Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) Ἐρμαίου

Literatür:

ZIMMERMANN 1996: 271 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111.

Augustus ve Caesarlar'ın eski *arkhiereus*'u, barışın koruyucusu, Askouralı Hermaios'un oğlu M. Aurēlios Kiliortēs, Danışma ve Halk Meclisleri'nin kararıyla onurlandırılmıştır. Yazıttan anlaşıldığı kadarıyla, Kiliortēs, birçok *leitourgia* görevi de üstlenmiştir.

1.5. *Paraphylaks* (Παραφύλαξ)

Mısır'daki φυλακίται³⁶¹ karşılığı olan ve adına ilk kez, III. Attalos'un vasiyetnamesinde παραφυλακίται³⁶² formuyla rastladığımız; “koruma” ya da “bekçi” anlamına

³⁶¹ Bu konu hk. bk. HIRSCHFELD 1891: 867; CORSTEN *et alii* 1998: 54.

³⁶² *IVP* 2, no. 249. CHAPOT 1904: 259, krallığın merkezi olan Pergamon'da ikamet eden bu jandarma müfrezesinin kent vatandaşı olmadıkları; ancak tehlikeli durumlarda onlara bu haklar verildiğini ifade etmektedir. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 149. Küçükasya'da παραφύλαξ adı ile ilk kez M.Ö. I. yüzyıl ta-

gelen παραφύλαξ, başta kırsal alanın korunması olmak üzere, birçok farklı alanda faaliyet göstermekteydi. Kentteki elit tabaka tarafından üstlenilebilen *paraphylaks*'lık görevinin süresi *MAMA* 4, no. 297'den anlaşıldığı üzere, bir yıl idi.

Yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla *paraphylaks*'lar da, *eirēnarkhēs*'ler gibi hem kent hem kırsal alan olmak üzere iki farklı görev alanına sahiptiler. Onların kent içinde görev yaptıklarını, İmparatorluk Çağı'na ait birçok yazıt vesilesiyle öğrenmekteyiz: Kyzikos ağırlıkları üzerinde *agoranomos*'ların yanı sıra, *paraphylaks*'ların da adı zikredilmekte³⁶³; Karya Bölgesi'nde Nysa kentindeki bir *paraphylaks*'ın, *agoranomos*'luk vazifesini yerine getirdiği bilinmektedir (RAMSAY 1883b: 272). Ephesos Gümrük Yazıtı'ndan (KNIBBE – ENGELMANN 1989: 39, sat. 12–15) *paraphylaks*'ların gümrük işlerinin sorumluluğunu üstlendikleri öğrenilmektedir³⁶⁴. Bu örnekler, Attaloslar zamanında kırsal alanın korunmasına yönelik olarak kurulmuş olan *paraphylaks*'ların, ilerleyen zamanla birlikte, kent içindeki birtakım memuriyetlerin görevlerini üstlenmiş olduklarının göstergesidir. Likya ve Pamfilya'daki *paraphylaks*'ların, kent içinde görev yapıp yapmadıkları şu an için bilememekle birlikte; en azından Pisidya'daki Termēssos kenti *paraphylaks*'ları için bunu söyleyebiliriz: Kentin βασιλική ὁδός olarak adlandırılan ana caddesi üzerinde παραφυλακεῖον'un bulunması, *paraphylaks*'ların Termēssos surları içinde görev yaptığını düşündürmektedir³⁶⁵. Termēssos'taki kent *paraphylaks*'ının görevinin ne olduğu sorusuna ise, bunların ya kentin içinde güvenlik konularından ya da yukarıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi, belki pazaryerinin kontrolü veya kent içinde vergi toplamadan sorumlu olabilecekleri cevabını verebiliriz.

Paraphylaks'lar, özellikle aşağıda söz edeceğimiz Hierapolis³⁶⁶ veya Apollōnia Salbakē (REINACH 1908: 499–513) ile Prusa (*IGSK* 40, no. 23) yazıtlarının gösterdiği gibi, daha çok kırsal alanda görev yapmaktaydılar³⁶⁷: Hierapolis'ten ele geçmiş olan bir meclis kararından³⁶⁸, *paraphylaks*'ların köy muhtarlarından zorla hediye talep ettikleri ve onların köylülere iyi davranmadıkları anlaşılmaktadır.

rihli yazıtlarda karşılaşılmaktadır. Didyma: M.Ö. 83–82? (*I.Didyma*, no. 393); Ephesos: M.Ö. 75 (*SEG* 39 [1999] no. 1180).

³⁶³ WEISS 1990: 136 v.d.; *SEG* 40 (1990) no. 1129.

³⁶⁴ Ayrıca bk. *SEG* 39 (1989) no. 1180.

³⁶⁵ LANCKORONSKI 1892: no. 58 = *TAM* 3,1, no. 14 [1.5.1.11]. Termēssos'taki *paraphylaks*'lık makamı hk. bk. HEBERDEY 1934: 765.

³⁶⁶ ANDERSON 1897: 411–413, no. 14 = *OGIS*, no. 527; konu hk. detaylı bilgi için bk. ROBERT 1937: 101–110; Hirepolis'ten, bir başka *paraphylaks*'ın kırsal alanda görev yaptığına ilişkin olarak bk. *MAMA* 3, no. 305; konu için ayrıca bk. HOPWOOD 1983: 176.

³⁶⁷ ROBERT 1937: 103; ROBERT 1962²: 140; WÖRRLE 1988: 115, n. 228; MITCHELL 1993: 195 v.d.; SARTRE 1995: 290; SCHULLER 1996: 234; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 108; DMITRIEV 2005: 211.

³⁶⁸ ANDERSON 1897: 411–413, no. 14 = *OGIS*, no. 527.

Gene aynı dekrette, *paraphylaks*'ların köyleri ziyaretleri sırasında yaptıkları masrafları kendi ceplerinden ödeyecekleri; köylerin sadece yakacak odun, yemlik saman ve kalacak yer temin etmekle yükümlü oldukları; köylerin, eğer son derece özel yararlar göstermemişse, *paraphylaks*'ları çelenkle onurlandırma yükümlülükleri olmadığı yazmaktadır. Muhtemelen bu dekretin yayınlanmasından önce muhtarlar, *paraphylaks*'lardan korkuyor ve bu nedenle onların her türlü isteklerini yerine getiriyorlardı. Bu durum, *paraphylaks*'ların kırsalda devriye gezdiklerine ve gerekirse konakladıklarına; ama daha da önemlisi, yetkilerini kötüye kullandıklarına işaret etmektedir³⁶⁹. Görevin suistimal edilmesi örneklerini, daha önce sözünü ettiğimiz *eirenarkhēs*'lerden de bilmekteyiz. Gene Hierapolis kentinin egemenlik alanından bulunmuş bir başka yazıtta³⁷⁰, *paraphylaks*'ların sürülerini otlatan çobanların bağlarda neden oldukları zararı önlemesine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, söz konusu suçu işleyen köleler o yıl görevde olan *paraphylaks*'a ihbar edilecek ve kırbaç cazasına çarptırılacaklardır.

Eirenarkhēs'ler gibi *paraphylaks*'ların da yaptıkları kültler, onların görevlerinin kırsal alanda yapıldığının ifadesidir: Apollōnia Salbakē'de bulunmuş olan bir yazıt, bir *paraphylaks*'ın, emri altındakilerle birlikte Mētēr Oreia'ya yaptığı adağın metnidir³⁷¹. Bu yazıtta adı geçen Stephanos oğlu *paraphylaks* Stephaniōn, Mētēr Oreia ve vatani için, *neaniskos*'larla birlikte yeni bir Parthenon inşa etmiş; Parthenon'un inşaatı bittikten sonra, üstünü tuğla ile örterek birlikte hizmet açmışlar ve binayı boyamışlardır.

Tüm bu örnekler, *paraphylaks*'ların da tıpkı *eirenarkhēs*'ler gibi, kırsal alanda, vatandaşlar arasındaki kavgaları çözümlediklerini ve diğer kolluk kuvvetleri gibi, görev yaptıkları kırsaldaki sorunlara ilk olarak onların müdahale ettiklerini göstermektedir. Likya ve Pisidya'dan bilinen *paraphylaks* yazıtları onların bu bölgelerdeki görev alanlarına ilişkin pek bilgi vermese de yukarıda anlatılan durumlar Likya ve Pisidya'daki *paraphylaks*'lar için de geçerli olmalıdır.

Likya'daki bazı memurluk listelerinde adı geçen *paraphylaks*'ların yanı sıra, Oinoanda kentinin egemenlik alanından bulunmuş olan vergi toplanmasına ilişkin bir yazıtta da görüldüğü üzere, *paraphylaks*'lık kollegiyaldi (WÖRRLE 1988: 115, n. 227). Bir yenilik olarak karşımıza çıkan bu durum, Oinoanda'nın kent ve teritoryumunun güvenliğinin yıllık olarak seçilen iki *paraphylaks*'a emanet edildiğini göstermektedir (WÖRRLE 1988: 12, sat. 71 [1.5.1.2]). WÖRRLE 1988: 149 kent

³⁶⁹ Ayrıca bk. MITCHELL 1993: 196.

³⁷⁰ *MAMA* 4, no. 297; ayrıca bk. ROBERT 1937: 103 v.d.

³⁷¹ HAUVETTE – DUBOIS 1881: 180, no. 1 = REINACH 1908: 499 v.d. = ROBERT 1937: 107 v.d. = L. ROBERT, *BE* (1938) no. 403 = ROBERT 1954: no. 162.

paraphylaks'ının, *Koinon*'un idari sahasındaki *arkhiphylaks*'a karşılık geldiğini düşünmektedir. Bu *Koinon* memurluğunun M.S. II. yüzyılda verginin Roma *fiscus*'una ödenmesinde üstlendiği sorumluluğa dayanan WÖRRLE, *paraphylaks*'ların da benzer biçimde, verginin toplanması sürecinde rol almış olmaları gerektiği tahmini ni yürütmektedir (WÖRRLE 1988: 149 v.d.; WÖRRLE 2004: 299).

Yukarıda, Hierapolis örneğinden hareketle *paraphylaks*'ların kırsal alanda jandarma olarak görev yaptıklarından söz ettik. Aynı şekilde Likya Birliği'nin resmi güvenlik görevlisi olan *arkhiphylaks*'lar, ama özellikle *hypophylaks*'lar da güvenlik konularından sorumlu idiler³⁷². O zaman, bu noktada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Likya'da kırsal alanın güvenliğinden hangi memur sorumlu idi? *Arkhiphylaks*'ların, aşağıda değineceğimiz üzere, daha çok vergi toplama konusundan; onların yardımcısı durumundaki *hypophylaks*'ların ise, güvenlik konularından sorumlu olduklarını biliyoruz³⁷³. Ancak Likya'daki *paraphylaks*'ların konumunun ne olduğunu kaynaklarda herhangi bir bilgi olmadığından tam olarak bilemiyoruz. Bununla birlikte bu konuda birkaç tahmin yürütebiliriz: Bunlardan birincisi, *hypophylaks*'lar "Birliğin kolluk kuvveti"ni temsil ederken, *paraphylaks*'ların daha çok "mahallî güvenlik kuvveti" oldukları; ikincisi, *hypophylaks*'lar kırsal alan güvenliğini üstlenirken; *paraphylaks*'ların kırsal alanda güvenlikle ilgili olmayan, ancak kanunun ya da düzenin sağlanmasına yönelik birtakım işler ile vergi toplama konusunda *arkhiphylaks*'lara yardımcı oldukları; üçüncüsü ise, Likya'da bu görevin, *arkhiphylaks*'lık ile *hypophylaks*'lık arasında geçiş makamı olduğudur. Zira *paraphylaks*'lık görevini üstlenen üç kişinin, aynı zamanda *hypophylaks*'lık görevini de üstlendiğine tanık olmaktadır³⁷⁴: Söz konusu bu üç kişiye ait onur yazıtlarında, Likya'daki memurluk *cursus honorum*'u içinde *paraphylaks*'lık *hypophylaks*'lıktan önce zikredilmektedir ki, bu sıralamayı doğru kabul edersek – her ne kadar bu sıralamanın güvenilirliği tartışmaya açık da olsa – aşağıdaki *paraphylaks*'lık görevinin *hypophylaks*'lıktan daha yüksek olduğunu ve *paraphylaks*'ların *hypophylaks*'ların idari amiri olduğunu düşünebiliriz.

Paraphylaks'lık görevini yapanların üstlendikleri bir başka görev de – sadece tek bir yazıttan biliniyor olmakla birlikte – *eirēnarkhēs*'liktir: Pisidya'daki Amblada'dan adı bilinmeyen bir kişinin *ἀγνώχ*, yani "rüşvet almadan" *eirēnarkhēs*'lik ile ayrıca *paraphylaks*'lık görevi de yaptığını, HALL 1968: 76, no. 20

³⁷² *Arkhiphylaks* ve *hypophylaks*'ların görev ve yetkilerinin ne olduğu "Likya Birliği'nin Aldığı Önlemler" bölümünde anlatılmaktadır.

³⁷³ MAGIE 1950: 531; DEININGER 1965: 76, n. 4; KOKKINIA 2000: 119.

³⁷⁴ Idebessos'tan Oreios (*TAM* 2,3, no. 831 [1.5.1.5]); Kadyandalı Hyperēnōr (*TAM* 2,1, no. 661 [1.5.1.7]); Araksa'dan adı bilinmeyen birisi (*TAM* 2,1, no. 710 [1.5.1.10]).

[1.1.1.61; 1.5.1.9]'den öğrenmekteyiz. Άγνῶς zarfının *eirēnarkhēs*'ler tarafından, Pamfilya/Lyrbē'de (SWOBODA *et alii* 1935: 51, no. 109 [1.1.1.13]), Pisidya/Etenna'da³⁷⁵ ve Galatia/Ankyra'da³⁷⁶ kullanıldığından daha önce söz etmiştik. Görüldüğü üzere, birçok *eirēnarkhēs* tarafından kullanılan bu ifadenin, Amblada'daki *eirēnarkhēs* tarafından da kullanmış olması, onun bu görevi diğer *eirēnarkhēs*'ler gibi, rüşvet alış verişine çok açık olan kırsal alanda icra ettiğini göstermektedir. Buna göre, adı bilinmeyen Ambladalı bu kişinin, *eirēnarkhēs*lik görevi için άγνῶς zarfını kullanırken, *paraphylaks*'lık görevi için bu ifadeyi kullanmamış olması, *paraphylaks*'ların Ephesos örneğinden de bildiğimiz gibi, vergi toplama işini ya da kent içinde başka bir fonksiyonu üstlenmiş olduklarını düşündürmektedir³⁷⁷. Amblada gibi, Pisidya kentlerinden Termēssos'ta da kent içinde görevlendirilmiş bir *paraphylaks* bulunduğunu biliyoruz [1.5.1.11]. Bu iki örnek bize, Pisidya'da – en azından bazı kentlerde – *paraphylaks*'ların kent alanı içinde de görev yaptıklarını düşündürmektedir. Ancak sınırlı sayıdaki örnekten yola çıkılarak Pisidya ve Likya'da *paraphylaks*'ların yalnızca kent içerisinde ya da kırsalda görev yaptıkları sonucuna varılamaz. Biz *paraphylaks*'ların, diğer yerlerde olduğu gibi, Pisidya ve Likya'da da hem kent içinde hem de teritoryumunda görev aldığı düşüncesindeyiz.

Daha önce, Tire yakınlarında bulunmuş bir kabartmada, hepsi tunika giymiş, kısa kılıç, küçük oval bir kalkan ile çoban esasına benzer kıvrık bir sopa taşıyan üç *diōgmitēs*'in, at üstünde betimlenmiş bir *paraphylaks*'a eşlik ettiğini bilmekteyiz³⁷⁸ (bk. RESİM). Ayrıca, Apollōnia Salbakē'de bulunmuş bir yazıttan³⁷⁹, on kişilik *neaniskos* birliğiyle ile bunların başındaki *neaniskarkhēs*'in bir *paraphylaks* komutasında bulunduğu; bundan başka, atlarının bakımından sorumlu olan ve yaya olarak ilerleyen altı kölenin daha bunlara eşlik ettiği öğrenilmektedir. Likya ve Pisidya'da da kırsal alanda görev yapmış olmaları muhtemel olan *paraphylaks*'lar,

³⁷⁵ NOLLÉ 1992: 122, no. 3. 11 = SEG 42 (1992) no. 1215 [1.1.1.14].

³⁷⁶ MORDTMANN 1874: 16–18, no. 5 = IGR 3, no. 208 = BOSCH 1967: 141, no. 117.

³⁷⁷ *Paraphylaks*'ların vergi toplaması hk. bk. KNIBBE – ENGELMANN 1989: 39, sat. 12–15. DMITRIEV 2005: 210, n. 110, *paraphylaks*'a ait görevlerin M.S. II. yüzyılın sonlarından itibaren *eirēnarkhēs* tarafından devralındığını düşünmektedir. HOPWOOD 1983: 176 ile MITCHELL 1993: 196'ya göre, *paraphylaks*'lar rütbe bakımından *eirēnarkhēs*'lerden daha düşüktürler (konu hk. ayrıca bk. SEG 33 [1983] no. 1531). Ama bu konuda kesin bir yargıya varmak oldukça zordur. Çünkü bu iki görev birçok onur yazıtında farklı sıralamalar halinde karşımıza çıkmaktadır. Yazıtlar için bk. Karya/Alabanda: PARIS – HOLLEAUX 1885: 76–77, no. 6; Karya/Nysa: RAMSAY 1883b: 272 v.d., no. 15; Karya/Sebastapolis: PARIS – HOLLEAUX 1885: 346, no. 30 = STERRETT 1888b: 28, no. 25; İyonya/Ephesos: IGSK 13, no. 612A; İyonya/Ephesos: IGSK 13, no. 802; İyonya/Ephesos: IGSK 17,2, no. 4371; Frigya/Eumenia: LBW, no 1693b = IGR 4, no. 739.

³⁷⁸ Bk. Bölüm: 1.6. *Diōgmitēs* (Διωμίτης).

³⁷⁹ REINACH 1908: 499–513 = ROBERT 1937: 106 v.dd = J. – L. ROBERT, BE (1938) no. 403; ROBERT 1954: 281 v.dd., no. 162; ayrıca bk. MITCHELL 1993: 196.

devriye gezilerini *diōgmitēs*'lerle ya da *neaniskos*'larla birlikte gerçekleştiriyor olmalıdır.

Roma İmparatorluğu'nun her yerinde olduğu gibi, Likya ve Pisidya'daki *paraphylaks*'lık da, bu görevin suistimal edilmesinden ötürü, M.S. 409 yılında İmparatorlar Arcadius ve Honorius tarafından, *eirēnarkhēs*'likle birlikte lağv edilmiştir³⁸⁰.

1.5.1. Prosopografya

Paraphylaks'lar yalnızca Likya ve Pisidya bölgelerinde belgelenmiş olduğundan bu bölümün prosopografya kısmı Likya ve Pisidya Bölgesi *paraphylaks*'larından oluşmaktadır. Ancak, aşağıda yer alan yazıtlarda, *paraphylaks*'ların ne gibi görevler üstlendiğine ilişkin bilgiler bulunmadığı için, onların Likya ve Pisidya'da nasıl görevler üstlendiğini tam olarak bilememekteyiz.

1.5.1.1. ΑΠΟΛΛ[... θ]έμιδ[ι](?) (Pisidya / Antiocheia - İmparatorluk Çağı)

Belge:

SEG 31 (1981) no. 1201:

[...]Λ[.....] | ΑΠΟΛΛ[... θ]έμιδ[ι](?) | γεν[ό]μενο[ς] ||⁴ παρα[φ]ύλαξ | Άντιοχ[έ]ων και | Κιλλιανί[ο]υ Πεδίου | [...]ΠΙΛ[.] τήν τ[ε] ο[ί]||⁹ροφήν και| τὸν ἀε[τόν] | [.....]αν θε[ῶ].

ΑΠΟΛΛ[... θ]έμιδ[ι](?), Antiocheia ve Killanios Pedios'un *paraphylaks*'lık görevini yerine getirmiştir. Yazıttan görüleceği üzere söz konusu bu kişi en azından iki kent *paraphylaks*'lığını üstlenmiştir.

1.5.1.2. Γ(άϊος) Ἰούλιος, Ἀπολλωνίου υἱός, Φαβία Δημοσθένης (Likya / Oinoanda - Traianus Zamanı)

Belge:

WÖRRLE 1988: 4–17; SEG 38 (1988) no. 1462:

... |⁷¹ ... παραφύλακες β' ...

Literatür:

MITCHELL 1990: 185 v.d.; ROGERS 1991: 98.

Apollōnios oğlu C. Iulius Dēmosthenēs, Traianus ile Hadrianus dönemlerinde yaşamıştır. Phabia *tribus*'una kayıtlı olan Dēmosthenēs, WÖRRLE 1988: 60 v.dd.'na

³⁸⁰ *Cod. Theod.* XII 14, 1; HIRSCFELD 1891: 874; HOPWOOD 1983: 181; RIFE 2002: 102.

1.5.1.4. Ὀπλων Ξένωνος (Pisidya / Ariassos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

BÉRARD 1892: 431, no. 62:

ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐτειμή|σεν Ὀπλωνα Ξένωνος ἀνδρ|α καλὸν καὶ ἀγαθὸν διὰ τῶν ||⁴ γονῶν ἀγαθῶν τε καὶ ἐν|δόξων γενόμενον εὐ|νον τῆ| | πατριδι, παραφυλάξαντά τε καὶ - - -α|ν|τα ἐπιφανῶς καὶ πολλὰ δι[- - -] ||⁸ τῆ πόλει ἐφιλοτειμημένον {πεφιλοτειμημένον}, τε|μῆς καὶ εὐχαριστίας ἔνεκεν.

Literatür:

LIEBENAM 1900: 357, n. 5.

Ariassos kentinin önemli kişilerinden biri olduğu anlaşılan Ksenōn oğlu Hoplōn, Danışma ve Halk Meclisleri tarafından, *paraphylaks*'lık görevi ile kent için yaptığı birtakım işlerden dolayı onurlandırılmaya hak kazanmıştır.

1.5.1.5. Ὀρειος Ἀριστοκράτους (Likya / Idebessos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

TAM2,3, no. 831; ZIMMERMANN 1993: 118, no. 13:

ἀνέστησεν τὸν ἀνδριάντα Ὀρειος Ἀριστοκράτους | Ἀκα(λισσεύς) ἑαυτοῦ γραμματεύσας καὶ ἱερασάμενος τῶν | Σεβαστῶν μετὰ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἀριδέσας , || πρυτανεύσας, ἐπιμελητεύσας δημοσίων ἔργων, πα|ραφυλάξας, ταμειύσας β', ὑποφυλάξας Λυκίων | τοῦ κοινου ἐπεικῶς καὶ πιστῶς, ὡς καὶ διὰ ψηφισμάτων | τετειμήσθαι ὑπὸ τῶν <εὐ> πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ πό||⁸λεων Ἀρυκανδέων καὶ Κυανειῶν καὶ Κορυδαλλέων | τῶν δῆμων καὶ δι' ἃ ἐποιήσατο ἀναλώματα φιλοτειμηθ ἄμενος τῆ πατριδι πολλακίς καὶ ὑπ' αὐτῆς τετειμήσθαι καὶ μεμαρτυρηῆσθαι.

Literatür:

DEININGER 1965: 76, n. 5; ZIMMERMANN 1993: 112, n. 34; 114, n. 45.

Hem kendi kenti, hem de Arykanda, Kyaneai ve Korydalla kentlerinin Halk Meclisleri tarafından alınan bir kararla onurlandırılan; sırasıyla *grammateus*'luk, eşi Aridesa ile birlikte imparatorların rahipliği, *prytaneus*'luk, *epimeleutēs*'lik, *paraphylaks*'lık, iki kez *tamieus*'luk, Likya *Koinon*'un *hypophylaks*'lığı yapan Akalissoslu Oreios, bir heykel dikmiştir. Aynı zamanda, Oreios kenti için birçok kez harcama yaptığına tanık olmaktadır.

1.5.1.6. Πίγρης (Likya / Idebessos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

TAM2,3, no. 835:

Κονδόσας καὶ Πίγρης οἱ Πίγρητος τὸν πατέρα | πρυτανεύσαντα καὶ παραφυλάξαντα καὶ <i>ερασ|άμενον τῶν Σεβαστῶν μετὰ καὶ τῆς γυναικὸς ||⁴ αὐτοῦ Μελίνης τῆς καὶ Τοάδνης εὐσεβῶς καὶ | φιλοτίμως καὶ

ἐπιμελητεύσαντα ἔργων δη[μ]οφίλων καὶ γυμνασιαρχῶν φιλοτειμῶς, ὡς [πολλάκις] ἤδη τε]τ ε] μῆσθαι ὑπ[ὸ τ]ῆς πατριδ[ος] καὶ τ]ε] μ[α]κ[ρ]ο[ῦ]ς -----[------].

Idebessos'tan, alt kısmı silinmiş olan bir yazıtta, Kondasas ve Pigrēs; *prytaneus*'lük, *paraphylaks*'lik, eşi Melinnē ve Toadnē ile birlikte imparatorların rahipliğini, kent *epimeleutēs*'liği ile *gymnasiarkhos*'lük görevlerini yerine getiren, vatani tarafından onurlandırılmış olan babaları Pigrēs için bir onur kaidesi yaptırmış olmalıdırlar.

1.5.1.7. Ὑπερήνωρ Κλεοβούλου (Likya / Kadyanda - İmparatorluk Çağı)

Belge:

TAM2,1, no. 661; ZIMMERMANN 1993: 118, no. 16:

Καδουανδέων ἡ βουλὴ | καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν | κατ' εὐεργεσίαν καὶ ταῖς ||⁴ τρίταις τειμαῖς Ὑπερήνωρα Κλεοβούλου Καδυανδέα φυλῆς Ἀπολλωνιάδος, ἄνδρα καλόν ||⁸ καὶ ἀγαθόν καὶ διὰ προγόνων πάση ἀρετῇ | διαφέροντα, ἱερασάμενον τῶν Σεβαστῶν καὶ ||² πρυτανεύσαντα καὶ ταμειύσαντα δήμου, γραμματεύσαντα βουλῆς, ταμειύσαντα γερουσίας, ||¹⁶ ἱερασάμενον Σεράπιδος, γυμνασιαρχήσαντα, παραφυλακήσαντα | δῖς, σειτομετρήσαντα, ||²⁰ ὑποφυλακήσαντα τοῦ | Λυκίων ἔθνους, εἰκοσαπρωτεύοντα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχὰς καὶ λειτουργ||²⁴ίας τελέσαντα εὐαρέστως.

Literatür:

LIEBENAM 1900: 357, n. 5; DEININGER 1965: 76, n. 5; WÖRRLE 1979: 123; PREGER 1984: 306; ZIMMERMANN 1993: 111, n. 33; 112, n. 34; 114, n. 49.

Birçok *evergetēs*'e sahip bulunan, verimli ova üzerinde kurulmuş olan Kadyanda'nın hayırhahlarından biri de Hyperēnōr'dur. Kadyandalılar'ın Danışma ve Halk Meclisi tarafından onurlandırılan. Apollōnias *phylēs*'inden Hyperēnōr'un sırasıyla imparator rahipliği, *prytaneus*'lük, danışma meclisi *tamieus*'lüğü, halk meclisi *grammateus*'lüğü, *gerousia tamieus*'lüğü, Serapis Rahipliği, *gymnasiarkhos*'lük, iki kez *paraphylaks*'lik, *sitometreos*'lük, Likya Birliği *hypophylaks*'liği, *eikosaproteus*'lük ve birçok *leitourgia* yaptığını öğrenmekteyiz.

1.5.1.8. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Alasos - Hellenistik Dönem)

Belge:

CIG 3, no. 4366; RAMSAY 1895: 307, no. 115; IGR 4, no. 896; RAMSAY 1961: 189; CORSTEN 1998: 388 v.d.; CORSTEN *et alii* 1998: 54 v.d., no. 4; MILNER 1998: 52, no. 115.4:

οἱ [ἐ]ν Ἀλάστ[ω] παρ[α]φ[υ]λακίται Σαοῦν Ἰάσον[α(?)] Μόρ[μ]μιος ἀρετῆς ἔνεκεν ||⁴ καὶ εὐνοίας ἧς ἐχ[ω]ν διατελεῖ εἰς αὐτούς.

Literatür:

HIRSHCFELD 1891: 867, n. 116; RAMSAY 1895: 268; LIEBENAM 1900: 357, n. 5; RAMSAY 1961: 189; HOPWOOD 1989: 193.

Alasos'ta görevli *paraphylaks*'lar; Saous'u, kendilerine gösterdiği erdemli ve dostane davranışları nedeniyle onurlandırmaktadırlar. Hellenistik Çağ'a tarihlenen bu yazıt, *paraphylaks*'lık görevinin Pisidya'da çok erken tarihlerden itibaren görev yaptıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

1.5.1.9. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Amblada - İmparatorluk Çağı)

Belge:

HALL 1968: 76, no. 20:

- - - | ειρηνα[ρχήσαντα] | άγνώς κ[αί ... πισ(?)]|τῶς {άμέμπ}τῶς?} θ [.....]θρ ι κ [αί ύ]|πὸ τ ῆ ς
π ὀλ[εως ταῖς(?)] | τ ε ι μ α ῖς ταῖς [....] | Α. [...].Ε|! [.....c.15.....] | και π α ρ α φ υ λ [άξαντα(?)].

Literatür:

HOPWOOD 1983: 176; HOPWOOD 1989: 192; BRANDT 1992: 129; NOLLÉ 1992: 124, n. 404.

Amblada'dan yazıtın eksik ve kırık olmasından dolayı adını bilemediğimiz bir kişinin onurlandırma metninde, "rüşvet almadan *eirēnarkhēs*'lik" ve *paraphylaks*'lık görevlerini yerine getirdiğini görmekteyiz.

1.5.1.10. Adı Bilinmiyor (Likya / Araksa - İmparatorluk Çağı)

Belge:

TAM2,1, no. 710; ZIMMERMANN 1993: 118, no. 22:

[ὑπέρ τῆς σωτηρίας?] | [Αὐτο]κράτ [ορος? Καί][σαρθ]ς Λικ<ι>[ννιος?] | [...] παραφύ[λας, γε]]⁴[νόμεν?]ος
ύ[ποφύλαξ] | [Λυκίων τοῦ ἔθνους] | [- - - - - - - -].

Araksa'dan adı bilinmeyen birisinin, yazıtın kırık olmasından dolayı, sadece *paraphylaks*'lık ile Likya Birliği'nin *hypophylaks*'lığını yaptığını öğrenmekteyiz.

1.5.1.11. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Termēssos - İmparatorluk Çağı)

Belge:

LANCKOROŃSKI 1892: no. 58; TAM3,1, no. 14:

... |¹⁴ ... παραφυλακειού ...

Literatür:

HEBERDEY 1934: 765; ÇELGİN 1997: 145 v.d.

Termēssos'tan bulunmuş olan bir onur yazıtında *paraphylaks*'lara ait bir yapıdan söz edilmektedir. Şimdiye kadar kentte bu memurluğa ait başka herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, HEBERDEY 1934: 765'teki memur listelerinde adı geçmektedir. Söz konusu araştırmacıya göre, kentin βασιλική ὁδός olarak adlandırılan ana caddesi üzerinde παραφυλακείον'un bulunması, *paraphylaks*'lık memurluğunun bir kanıtıdır.

1.6. *Diōgmitēs* (Διωγμίτης)

Hellence διωγμός (= takip) kelimesinden türetilmiş olan διωγμίτης³⁸¹ (= takipçi), Roma İmparatorluk Çağı'nda Doğu Akdeniz'de ortaya çıkmış olan bir başka güvenlik gücünün adıdır. MITCHELL 1993: 196, διωγμίτης sözcüğü ile "sıcak takip" yapıldığının ifade edilmek istendiği fikrinden hareketle, *diōgmitēs*'lerin sürekli olarak kırsal alanda haydut kovaladıklarını düşünmektedir. SHAW 1984: 18, n. 35 de yarı-profesyonel asker olan *diōgmitēs*'lerin haydut takibinde usta olduklarını ifade ederek; onlar için "avcı" yakıştırmasını yapmaktadır. Şimdiye kadar sadece Küçükasya'da belgelenen *diōgmitēs*'ler, genellikle hür vatandaşlardan, bazen de azatlı ya da kölelerden oluşturulan küçük bir birlik şeklinde, emrinde oldukları *eirēnarkhēs*'ler ya da *paraphylaks*'larla birlikte kırsal alanda devriye gezerek, güvenliği sağlardı. *Diōgmitēs*'lerle, sürekli huzursuzluk ve isyanların yaşandığı Pisidya, Pamfilya ve Kilikya gibi, Küçükasya'nın güney bölgelerinde, diğer bölgelere oranla daha fazla karşılaşılmaktadır³⁸².

En başta gelen görevleri haydutların takibi olan *diōgmitēs*'ler, emri altında oldukları jandarma şefleriyle birlikte, Hıristiyanlar'ın takibatında olduğu gibi, halkın ve devletin huzurunu bozacak her türlü etkinlikte de aktif rol almışlardır: Yukarıda bahsettiğimiz, M.S. 155 yılında kırsalda gezen Smyrnalı Piskopos Polykarpos'u tutuklayan *eirēnarkhēs* Hērodēs'in yanında, atlı askerlerin yanı sıra 10 *diōgmitēs* de bulunmaktaydı (*Martyr. Polyc.* 8). Gene Piskopos Tryphōn'un, Bithynia

³⁸¹ Konu hk. bk. *LBW*, no. 992; *OGIS*, no. 511; HIRSCHFELD 1891: 873 v.d.; SAGLIO 1892: 222; CAGNAT 1899: 573; FIEBIGER 1905: 784; ROBERT 1928 : 407-409; HOPWOOD 1983: 177; *SEG* 33 (1983) no. 1591; BALDWIN 1985: 283 v.d.; JONES-CP 1987: 179 v.d.; *SEG* 37 (1987), no. 1852; MITCHELL 1993: 122; RIFE 2002: 99 v.d.

³⁸² Pisidya/Kocain'deki yazıttan ([1.1.1.50; 1.6.1.1-6]); Magydos'ta Nestōr'un tutuklanmasından (*JGSK* 43,1, no. TLit 56 [1.1.1.70]); Kilikya/Korykos'ta bir mezar yazıtından (*MAMA* 3, no. 305) bilinmektedir. Ayrıca Lidya'daki Hyrkani's'ten M.S. 225/226 yılına tarihlenen bir mezar yazıtıyla (*TAM* 5,2, no. 1326); Frigya'daki Aizanoi'dan M.S. 169 yılına tarihli bir onur yazıtıyla da belgelenmektedir (*LBW*, no. 992 = *OGIS*, no. 511 = *IGR* 4, no. 580 = *MAMA* 9, no. P50).

Apameiası teritoryumunda *diōgmitēs*'ler tarafından tutuklanarak, valinin yapacağı sorgulama için Nikaia'ya sevk edildiğini biliyoruz (AASS Nov. IV 332). M.S. I. yüzyılın sonu ile II. yüzyılın başında yaşamış olan Antiokheialı Aziz Ignatius da büyük bir ihtimalle 10 kişilik bir *diōgmitēs* grubunun gözetiminde Antakya'dan Roma'ya götürülmüş ve arenada vahşi hayvanların önüne atılarak öldürülmüştür (BALDWIN 1985: 281 v.d.). Gene yukarıda söz ettiğimiz gibi, Decius zamanında Pergē Piskopos'u Nestör; Sideli bir *eirēnarkhēs*, askerlerin yardımıyla Magydos'taki evinde tutuklamıştır³⁸³. İlk sorgusu *eirēnarkhēs* tarafından yapılan Nestör, vali tarafından yargılanmak için Pergē'ye sevk edilmiştir. Pergē Piskopos'u Nestör'un evinde tutuklanması örneğinde görüldüğü üzere, sadece kırsal alanda devriye gezmekle kalmayan *diōgmitēs*'lerin, kent içinde de takibat ve tutuklama eylemlerini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır.

Yaptıkları işin tehlikesinden ötürü olsa gerektir ki, *diōgmitēs*'ler de, Pisidya/Hisaradağ'daki Kocain Mağarası'nda, *eirēnarkhēs* ve *anteirēnarkhēs*'lerle birlikte Dağ Tanrıçası Mētēr Oreia'ya adaklarda bulunmuşlardır: *Eirēnarkhos* Moskhos ile onun yardımcıları *diōgmitēs*'ler Eukarpos, Menneas ve Erōs³⁸⁴; *eirēnarkhēs* Samos önderliğindeki *diōgmitēs*'ler(?) Artemidorōs, Stephaniōn ve Hermēs³⁸⁵; *diōgmitēs* Annianos ile *diōgmitēs* Syntrophos (SEG 6 [1932] no. 690) gibi.

Kırsal alanda atlı³⁸⁶ ya da yaya³⁸⁷ olarak hizmet veren *diōgmitēs*'lerin ne şekilde silahlandıkları konusunda elimizde kesin bir belge olmamakla birlikte; İzmir/Tire yakınlarında bulunmuş bir *paraphylaks*'a ait kabartmada, *diōgmitēs*'lerin kısa kılıç, küçük oval bir kalkan ile çoban esasına benzer kıvrık bir sopa taşıdıkları görülmektedir³⁸⁸ (bk. RESİM). ROBERT 1937: 103'e göre, bu kabartma onların temel silahlarının kılıç, sopa ve gürz olduğunu göstermektedir. CHAPOT 1904: 262 ise, onların bıçak ve sopa gibi hafif silahlar taşıdığını düşünmektedir. Ammianus Marcellinus'un, Marcus Aurelius'un Marcomanlar'a karşı yapılacak savaş delayısıy-

³⁸³ /GSK 43,1, no. TLit 56.

³⁸⁴ ROBERT 1928: 409 = SEG 6 (1932) no. 688 [1.1.1.35; 1.6.1.3]; ayrıca bk. ROBERT 1937: 105.

³⁸⁵ SEG 6 (1932) no. 709 [1.1.1.50; 1.6.1.1]. Yazıtta, Artemidorōs, Stephaniōn ve Hermēs'in *diōgmitēs* olduklarına dair bir ifade geçmemekle birlikte, ROBERT 1928: 409, söz konusu yazıtın, SEG 6 (1932) no. 688 ile form benzerliği göstermesinden dolayı bu üç kişinin *diōgmitēs* olması gerektiğini düşünmektedir.

³⁸⁶ LBW, no. 992; OGIS, no. 511'in editörleri *diōgmitēs*'lerin hafif silahlı piyadeler olduklarını düşünmektedirler.

³⁸⁷ CAGNAT 1899: 573, n. 39; CHAPOT 1904: 262 *diōgmitēs*'lerin piyade ya da atlı olarak hizmet verdiklerini söylemektedirler.

³⁸⁸ Kabartmada betimlenmiş olan ayaktaki üç kişinin *diōgmitēs*'ler olabileceğini söyleyen ilk kişi ROBERT 1928: 407-409'dur. Tire kabartması için ayrıca bk. ROBERT 1937: 102 v.d.; J. – L. ROBERT, BE (1938) no. 388; SPEIDEL 1985: 159 v.d.; MITCHELL 1993: 196.

la *diōgmitēs*'leri ağır silahlarla donattığından söz etmesi de (Hist. Aug. *Marc.* XXI 7), onların hafif silahlarla donatılmış olduklarının bir başka kanıtıdır. *Diōgmitēs*'ler ister ağır isterse hafif silahlar taşıyınlar, Aizanoi yazıtının³⁸⁹ gösterdiği gibi, onların teçhizatları hem özel hem de kentlerin finansmanı ile karşılanmış olmalıdır.

Askeri tecrübelerinden dolayı *diōgmitēs*'lerin, kırsal alanın güvenliğini sağlamanın yanı sıra, olağanüstü hallerde imparatorlar ya da valiler tarafından geçici olarak orduya alınmış olduklarını da biliyoruz: Barbar Costoboci³⁹⁰ kabilesi Hellas'ı istila edip Atina için tehdit oluşturmaya başlayınca (Hist. Aug. *Marc.* XXII), İmparator Marcus Aurelius tedbir olarak köleler, gladyatörler, Dalmaçyalı (Arnavutluk) ve Dardaniyalı³⁹¹ haydutlar ile *diōgmitēs*'leri de orduya dâhil etmiştir (Hist. Aug. *Marc.* XXI 7). Aizanoi kentinden M.S. 169 yılına tarihlenen bir yazıtta, kentin önde gelen kişilerinden birisinin imparatorun emrinde savaşması için bir *diōgmitēs*'in masraflarını sağladığından bahsedilmektedir³⁹². M.S. 367–368'de İsavriyalılar, Pamfilya'yı ve Kilikya'yı yağmalayınca, Asia *vicarius*'u Musonius İsavriyalılar'a karşı Roma lejyonları yerine, gene *diōgmitēs*'lerden yardım almıştır (Amm. *Marc.* XXVII 9, 6–7).

1.6.1. Prosopografya

Aşağıda görüleceği üzere, *diōgmitēs*'ler sadece Pisidya ve Pamfilya bölgelerinden belgelenmiştir. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz'de sıklıkla rastlanan bu güvenliğin gücü olasılıkla Likya'da da görev yapmış olmalıdır.

1.6.1.1. Ἀρτεμίδωρος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

ROBERT 1928: 409; *SEG* 6 (1932) no. 709:

εἰρήναρχος Σάμος, | Ἀρτεμίδωρος, Στεφανίων, ||⁴ Ἐρμῆς.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

³⁸⁹ *LBW*, no. 992 = *OGIS* 2, no. 511 = *IGR* 4, no. 580 = *MAMA* 9, no. P50.

³⁹⁰ Günümüzde Güney Ukrayna'nın bulunduğu yerde yaşayan Trak ya da Dak kökenli yağmacı kavime verilen isimdir, (konu hk. detaylı bilgi için bk. MACURDY 1915: 119–128).

³⁹¹ Sırbistan ile Makedonya arasında ve Arnavutluk'un kuzeydoğusundaki yerlere Antikçağ'da verilen isimdir.

³⁹² *SEG* 37 (1987) no. 1852; Söz konusu yazıt, Marcus Aurelius'un M.S. 169 yılında Germania'ya yapacağı savaş hazırlıklarından bahsettiği *Historia Augusta*'daki pasajıyla bağlantılı olmalıdır (Hist. Aug. *Marc.* XX).

ROBERT 1928: 408 v.d.'na göre, *eirēnarkhēs* Samos'la birlikte adakta bulunan Artemidōros, *eirēnarkhos* Samos'a yardım eden *diōgmitēs*'lerden biridir.

1.6.1.2. Ἑρμῆς (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.6.1.1:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

ROBERT 1928: 408 v.d.'na göre, *eirēnarkhēs* Samos'la birlikte adakta bulunan Hermēs, *eirēnarkhos* Samos'a yardım eden *diōgmitēs*'lerden biridir.

1.6.1.3. Ἔρωσ (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

ROBERT 1928: 409; *SEG* 6 (1932) no. 688:

εἰρήναρχος Μόσχος· δῖω||⁴γμίτ<α>ι Εὐκαρπος, Μεννέας, Ἔρωσ.

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.6.1.4. Εὐκαρπος (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.6.1.3:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.6.1.5. Μεννέας (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.6.1.3:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

1.6.1.6. Στεφανίων (Pisidya / Kocain - İmparatorluk Çağı)

Belge:

Bk. 1.6.1.1:

Literatür:

TIB 8 (2004): s.v. "Kocain".

ROBERT 1928: 408 v.d.'na göre, *eirēnarkhēs* Samos'la birlikte adakta bulunan Stephaniōn, *eirēnarkhos* Samos'a yardım eden *diōgmitēs*'lerden biriydi.

1.7. Orophylaks (Οροφύλαξ)

"Dağ koruyucusu"³⁹³ anlamına gelen *orophylaks*'ların varlığı Hellenistik Dönem'e kadar uzanmaktadır: İlk kez adı, M.Ö. 321–320 yıllarına tarihlenen Amyzōnlu Bagadatēs ve oğlu Ariaramēs'in onur yazıtında, Amyzōn kenti memurluk listesinde geçen *orophylaks*'lık³⁹⁴ görevine; İmparatorluk Çağı'nda Karya'daki Apollōnia Salbakē'de, askeri bir görev olarak rastlamaktayız³⁹⁵. Apollōnia Salbakē'deki yazıtta adları zikredilen Mokolla'dan Menandros, Nikias oğlu Papias, Pyladēs oğlu Papias, Nēdumos oğlu Damas, Papias oğlu Dionysios, Artemas oğlu Stephanos, Attalos oğlu Poseidōnios, Hipparkhos oğlu Khaireas, Kharēs oğlu Kapitōn, Orsōllalı Apollōnios'tan oluşan *orophylaks* müfrezesi, Stephaniōn adındaki bir *paraphylaks* ve *neaniskhares*'le birlikte Mētēr Oreia'ya bir Parthenon inşa etmişlerdir: Söz konusu yazıt aracılığıyla *orophylaks*'ların; *paraphylaks*'ların yanı sıra, *neaniskhares*'lerin de emri altında görev yaptıklarını öğrenmekteyiz.

Karya Bölgesi'nde çok sık karşılaşılan *orophylaks*'lar, adı geçen bu bölge dışında, dağlık yapısından ötürü olsa gerek, şimdilik sadece Pisidya'da görülmektedir: M.S. 201(?) yılında Pisidya'daki *orophylaks* Menelaos, Tanrı Mēn'e adakta

³⁹³ Dağ korucularının yanı sıra, olasılıkla ovayı ya da tarlaları koruyan *agrophylaks* adı verilen görevliler de bulunmaktaydı. Şimdiye kadar sadece papirüslerden bildiğimiz bu görev, Mısır dışında ilk kez, Küçükasya'da 2002 yılında bulunmuş bir yazıtla belgelenmiştir (ATİK – ERDEM 2004 [2005]: 46, ph. 53; Mısır'daki *agrophylaks*'lar için bk. *SB V* 12579, 6; *P. Oxy.* 3253, 12; *CPR VII* 16, 5; *P. Oxy.* 3420, 38, 31]; *P. Oxy.* 3804, 241; *SB V* 10926, 7; 12377, 19; *CPR IX* 45, 16). Büyük bir ihtimalle Küçükasya'daki diğer kırsal alan görevleri gibi, Mısır örneğine göre kurulan *agrophylaks*'ın sorumluluk ve görev kapsamının neler olduğunu bilemiyoruz. Bununla birlikte, ismin içinde geçen *phylaks* kelimesinden ötürü, bu görevin "tarla v.b. alanın güvenliğinden sorumlu" olduğunu düşünmekteyiz. İsminde içerdiği anlamdan da anlaşılacağı üzere, muhtemelen bu görevle uğraşan kişiler, ekili köy arazilerini her türlü zarara karşı korumaktaydılar.

³⁹⁴ ROBERT – ROBERT 1983: 97, no. 2 = *SEG* 33 (1983) no. 851 = J. – L. ROBERT, *BE* (1984) no. 418 = *SEG* 35 (1985) no. 1080 = P. GAUTHIER, *BE* 100 (1987) no. 293.

³⁹⁵ Yazıt için bk. REINACH 1908: 499 v.d. = ROBERT 1937: 107 v.d. Ayrıca bk. J. – L. ROBERT, *BE* (1938) no. 403.

bulunmuştur³⁹⁶. Bir başka Pisidya kenti Ormeleis'ten (= Tefenni) Aurēlios Trokondos adlı bir mültezim, *orophylaks*'lar adına Tanrı Kakasbos'a adakta bulunmuştur³⁹⁷. Bilindiği gibi, *procurator*'lar, imparatorların eyaletlerdeki emlakını mültezimlere kiraya verirlerdi. Bu mültezimler de gelirleri toplayabilmek ve topladığı gelirleri güvenli bir şekilde korumak için kolluk kuvvetlerinin yardımına ihtiyaç duyardı. Bu nedenle, adı bilinmeyen bu mültezim, hem bölgenin hem kendisinin güvenliğini sağlayan *orophylaks*'lara olan şükranın bir ifadesi olarak ya da onların korumasına yönelik adakta bulunmuş olmalıdır. Bu adak, bize ayrıca, mültezimin *orophylaks*'ların masraflarını üstlendiğini de düşündürmektedir.

Pisidya Antiocheiası teritoryumu içinde kalan Doğanhisar'dan M.S. III. yüzyıla ilişkin bir başka epigrafik belgede, Aurēlios Patroklēs ve Douda adlı ebeveynlerin, *orophylaks* görevini yaparken eşkıyalar tarafından katledilen oğulları Sousos'un anısına mezar yaptırdıklarını öğrenmekteyiz³⁹⁸. Antiocheia kentinin kırsalında bulunmuş olan birkaç yazıtta Ormeleis ahalisinin bölgedeki koruların korunmasına yönelik aldığı tedbirlerden yola çıkan RAMSAY 1961: 188 v.d., Sousos'un bölgedeki ormanları korumakla görevlendirildiğini düşünmektedir. İşte, Antiocheia *khora*'sındaki Sultan Dağları içindeki ormanları korumakla görevli Sousos, daha önce bahsettiğimiz Limyra'da eceliyle ölen haydut avcısı Eirēnaios'un aksine, haydutların kurbanı olmuştur. Sousos'un haydutlar tarafından öldürülmesinden, bu görevin de diğer kırsal alan görevleri gibi, her zaman tehlike içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Gene Pisidya Antiocheia'sından elimize geçmiş ve M.S. III. yüzyıla tarihlenen bir başka mezar yazıtında, Attalos adlı bir kişinin *horophylaks*³⁹⁹ unvanı taşıdığı görülmektedir. ROBERT 1965: 99, Attalos'un Sousos'la aynı zaman ve aynı yerde görev yapmasından ötürü, Attalos'un da *orophylaks* olduğunu düşünmektedir.

³⁹⁶ STERRETT 1888a: 97, no. 65 = RAMSAY 1895: 306, no: 104 = ROBERT 1937: 96, n. 4 = ROBERT 1965: 99 [1.7.1.3]; ayrıca bk. MILNER 1998: 37.

³⁹⁷ *IGR* 4, no. 897 = RAMSAY 1961: 175 = ROBERT 1965: 99 v.d. = MILNER 1998: 37, no. 92 [1.7.1.2].

³⁹⁸ Yazıt için bk. STERRET 1888a: no. 156 = ROBERT 1937: 96 = RAMSAY 1961: 193 = ROBERT 1965: 96 = *JGSK* 63, no. 230 [1.7.1.4]; ayrıca bk. WÖRRLE 1979: 96, n. 78.

³⁹⁹ Milētos ve Herakleia arasında M.Ö. II. yüzyılda yapılmış olan *isopoliteia* anlaşmasında *horophylaks*'lar vergi toplanmasıyla, kaçak kölelerin yakalanması ve efendilerine teslim edilmesiyle görevlendirilmişlerdir³⁹⁹ (*Sylß*, no. 633. Bk. ROBERT – ROBERT 1983a: 101 v.d.; DMITRIEV 2005: 212). *Horophylaks*'lar hk. detaylı bilgi için bk. ROBERT – ROBERT 1983: 101–115; WÖRRLE 1979: 96–98.

1.7.1. Prosopografya

Orophylaks'lar sadece Pisidya'dan belgelendiği için, Prosopografya Bölümü Pisidya Bölgesi'nden oluşmaktadır.

1.7.1.1. Ἄτταλος (Pisidya / Antiocheia - İmparatorluk Çağı)

Belge:

MAMA 8, no: 354:

Ἄτταλος ὀροφύλας ζῶν καὶ | φρονῶν ἑαυτῷ καὶ τῇ συν[βίῳ] | Φωτίδι μν[ήμη]ς χάριν.

1.7.1.2. Αὐρ(ήλιος) Τροκόνδου (Pisidya / Ormeleis - İmparatorluk Çağı)

Belge:

IGR 4, no. 897; RAMSAY 1961: 175; ROBERT 1965: 99 v.d.; MILNER 1998: 37, no. 92:

ἔτους λσ', ἐπὶ μισθωτοῦ Αὐρ. Τροκ[όν]δου | - - - Αὐρ. Τροκό[ν]δου [Νεαν]ίσκου ἀνε||⁴[- -] τοῦ μισθωτοῦ <ύ>πέ|[ρ ὀρ]οφυλ[ά]κων ἀνέστ[η]σεν.

Literatür:

WÖRRLE 1979: 96.

Ormeleis'ten Aurēlios Trokondos isimli bir mültezim, *orophylaks*'lar için, Tanrı Kakasbos'a adakta bulunmuştur.

1.7.1.3. Μενέλαος Μήνιδος (Pisidya / Bilinmiyor - İmparatorluk Çağı)

Belge:

STERRETT 1888a: 97, no. 65; RAMSAY 1895: 306, no: 104; ROBERT 1937: 96, n. 4; ROBERT 1965: 99:

Μενέλαος Μήνιδος | ὀροφύλα[ξ] | εὐχρήν· ||⁴ ἔτους | ορ'.

Literatür:

MILNER 1998: 37.

1.7.1.4. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Antiocheia - İmparatorluk Çağı)

Belge:

STERRET 1888a: no. 156; ROBERT 1937: 96; RAMSAY 1961: 193; ROBERT 1965: 96; WÖRRLE 1979: 96, n. 78; *IGSK* 63, no. 230:

Αὐρ. Πατροκλῆς καὶ Δουδᾶς Οὔσου υἱῶ ὀροφύλακῶ σφαγῆντι | ὑπὸ ληστῶν | μνήμης χάρι[ν].

Literatür:

WÖRRLE 1979: 96, n. 78.

Aurēlios Patroklēs ve Douda adlı ebeveynler, *orophylaks*’lık görevini yaparken eşkıyalar tarafından katledilen oğulları Sousos’un anısına mezar yaptırmışlardır.

1.8. *Neaniskos* (Νεανίσκος)

Neaniskos’lar, *ephebos*’luk çağını geçmiş olan delikanlıların üye oldukları gençlik dernekleri olup, bunlar kentteki sosyal etkinliklerde görev almaktaydılar (TANRIVER 1996: 56). Bir gençlik derneği olmasının yanı sıra, askerlikle de bağlantısı olan ve *neaniskarkhēs* adı verilen görevliler tarafından yönetilen *neaniskos* birlikleri, kentin ya da kırsal alanın güvenliğinden de sorumlu olabiliyorlardı: M.Ö. 80–79 yılının valisi Gaius Nero, Poimannenon halkına *neaniskos* askerinin, Ilion kentine koruma görevlisi olarak göndermelerini emretmiştir (*OGIS*, no. 443) Keza, Aphrodisias’ta da *neaniskos* üyelerinin kent arazisini korumakla yükümlü oldukları bilinmektedir⁴⁰⁰.

Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgeleri içinde ilk defa Termēssos teritoryumu içinde rastladığımız *neaniskos*’ları Krēmna kuşatmasında görmekteyiz **[1.8.1.1]**⁴⁰¹: Haydut avcısı Askouralı Hermaios’un haydutlarla ilgili bir diğer faaliyeti de, gençler arasından seçilen “*neaniskos*” milis grubuyla birlikte, Krēmna’daki haydutlara karşı yapılan kuşatmada Roma ordusuna yardımcı olmasıdır. HARRISON 1979b: 237 v.dd. tarafından yayımlanmış olan ve *dux* Aurelius Ursio’nun Askouralı Hermaios’u selamlamasıyla başlayan mektuptan öğrendiğimiz kadarıyla, Aurelius Ursio, Hermaios’tan *neaniskos*’ları Krēmna’ya getirmesini istemiştir.

1.8.1. Prosopografya

Neaniskos’lar sadece Pisidya’dan belgelendiği için, Prosopografya Bölümü Pisidya Bölgesi’nden oluşmaktadır.

⁴⁰⁰ REINACH 1908: 499 = *IGSK* 3, no. 73.

⁴⁰¹ Tarihsel olaylar hk. bk. I. Bölüm.

1.8.1.1. Ἑρμαῖος
(Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı – M.S. III. Yüzyıl)

Beige:

HARRISON 1979b: 237; MITCHELL 1998: 161 v.d.; /GSK 57, no. T6; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 89, Ovacık I.A.i; SEG 51 (2001) no. 1813 A.I:

[?M. Αὐ]ρ. Οὐρσίων ὁ δι|[αση]μότατος δοῦξ | [Ερ]μαίω Ἀσκουρ||⁴ [έως] χαίρειν· | ἄμα πῶ λαβεῖν | [τ]α ὑ τ α
γ ρά μμ ατα | τ ού[ς] γ εανίσθη[ς] | ||⁴ εκ τούς δεῖ | [πο]λ ειτας ΤΟΝ Α Δ[α] 7/9 . . .] Λ Τ ΟΝ | | [ca.
11/13 . . .] | [ή]μ ἐ ρ ω γ | ca. 7/9 . . .] | ΘΕ α ὑ τοῦ εἰς Κρή | μνα ἀγαγεῖν φ ρ ὅ γ | π[ρο]νομή[σ]θ[ε]ν
π[ρ] ἀρ' ὑμῶν ἐκεῖ ΚΕ [?] | μελλόντων Κ Α ΘΕ | Ε [] Δ[α] 7/9 Η Ν οἶα ἐσ | τα | ὅ τ ε [.] Ε/ὅ. Ν χρυ ||
.] ΗΚΕ | Ν πα . | ρασ κ Ε ΘΗΝ Α | δῶ | ρο ν τείνα | ε. ἔρρα 2/14 . . .]

Literatür:

HARRISON 1979a: 530; /GSK 48, no. 26; MITCHELL 1998: 161; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 98 v.d.; 101; 105; ADAK 2004b: 63; İPLİKÇİOĞLU 2004: 110, n. 45.

B. Likya Birliği'nin Aldığı Önlemler

Çalışmamızın tarihsel kısmı olan Birinci Bölüm'ünde bahsettiğimiz gibi, M.Ö. I. yüzyılın ilk yarısının ilk çeyreğinde Zēniketēs'in önderliğinde Doğu Likya'da bir haydut/korsan krallığı kurulmuş ve Akdeniz'in bu güney kıyısı, Kilikya gibi, tüm kanunsuzların yuvası haline gelmişti. Haydutların ve korsanların Likya üzerindeki tecavüzleri ve baskıları zamanla dayanılmayacak bir hâl almış olmalıdır ki, ilk zamanlarda bu duruma seyirci kalan Likya Birliği, artık müdahale etme gereğini hissetmiş; bu amaçla, Ksanthos'lu Amiral Aikhmōn önderliğinde bir donanmayı, bu kanunsuzların üzerine sevk ederek, onları önce Gelidonya açıklarındaki deniz savasında; ardından, karada yapılan birçok savaşta yenilgiye uğratmıřtır⁴⁰². Doğu Likya'daki bu kanunsuzlara karşı başarılı bir sefer gerçekteştiren ve olasılıkla Likya Birliği tarafından da onurlandırılan Aikhmōn'un, bu zafer için Ksanthos'ta Arēs, Sarpēdōn ve Glaukos onuruna anıtlar diktirdiğini biliyoruz⁴⁰³.

Aikhmōn tarafından diktirilen bu anıtlar üzerindeki yazıtlar, O'nun seferinin ne zaman ve kime karşı yapıldığının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır: Bu konudaki ilk fikir BENNDORF – NIEMANN 1884: 74 tarafından ortaya atılmış olup; O'na göre, Aikhmōn Servilius Vatia ve dolayısıyla Zēniketēs'e karşı savaşmıştır. Bu görüş daha sonra DITTENBERGER (*OGIS* no. 552, n. 4), ORMEROD 1932: 354; MAGIE 1950: 287; 1167 v.d., n. 18; AKŐIT 1971: 91 v.d.; MAREK 1995: 18, n. 53; JONES-AHM 1998²: 404, n. 14; SOUZA 1999: 138 v.d. tarafından da desteklenmiştir. Bu konuda farklı bir görüş, TREUBER 1887: 185, n. 1'den gelmektedir: Araştırmacıya göre, bu operasyon Marcus Antonius'un dedesi, M. Antonius Creticus'un M.Ö. 102–101 yılındaki korsan seferiyle bağlantılı olmalıdır. Ancak, bu seferle ilgili akla en yakın tarihlemeyi *TAM 2*, 1–3'ün editörü KALINKA önermekte-

⁴⁰² Aikhmōn tarafından bu zaferin anısına dikilen üç yazıt için bk. *OGIS*, no. 552 = *TAM 2*,1, no. 264; *OGIS*, no. 553 = *TAM 2*,1, no. 265; *OGIS*, no. 554 = *TAM 2*,1, no. 319. Bk. ayrıca MAREK 1995: 17.

⁴⁰³ *OGIS*, no. 552 = *TAM 2*,1, no. 264; *OGIS*, no. 553 = *TAM 2*,1, no. 265; *OGIS*, no. 554 = *TAM 2*,1, no. 319.

dir: O'na göre, söz konusu yazıtlarda hiçbir şekilde Romalılar'a değinilmeden sadece Aikhmōn'un başarılarından söz edilmesi bu yazıtların ne Marcus Antonius'un ne de Servilius Vatia'nın seferleriyle bağlantılı olamayacağını göstermektedir (*TAM* 2,1, no. 264). Aslında KALINKA bu görüşünde hiç de haksız sayılmaz; zira Servilius Vatia'nın korsan seferine en fazla yer veren Strabōn başta olmak üzere, hiçbir antik kaynak, bu sefer sırasında Likyalılar'ın Romalılar'a yardım ettiğinden bahsetmez. Üstelik Aikhmōn'un Ksanthos'ta tanrılara adakta bulunduğu yazıtlarda da Romalılar'ın adının geçmemesi dikkat çekicidir. Yukarıda da anlattığımız gibi, Doğu Likya'da bir krallık kuran Zēnikētēs'e karşı Likya Birliği M.Ö. 82 yılından sonra Gelidonya açıklarında bir sefer düzenlemiştir. İşte biz söz konusu yazıtlarda bahsedilen seferin, bu sefer olduğunu ve dolayısıyla da en erken Sulla'nın (M.Ö. 84), en geç Servilius'un seferinden hemen önce (M.Ö. 78) yapıldığını düşünmekte ve KALINKA'nın görüşüne katılmaktayız.

Ksanthoslu Likya Birliği Amirali Aikhmōn'un yazıtlarından birinde geçen ἐπι τῶν τὰ ἐναντία πραξάντων τῷ ἔθνει⁴⁰⁴, yani "halka düşmanca işler yapanların hakkında" ifadesi ile birliğin diğer üyeleri olan Olympos ve Phasēlis kentleri halkların kastedildiğini düşünmekteyiz. Likya Birliği'nden Hellenistik Çağ'dan itibaren genel olarak Λυκίων τὸ κοινόν veya τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων olarak söz edilmekte olup; bazen Οἱ Λύκιοι gibi, Birlik organizasyonunu ifade eden daha basit adlandırmalar da yapılmıştır⁴⁰⁵. İmparatorluk Çağı'nda, Likya Birliği içinde görev üstlenen birçok kişinin memuriyetinin yanında τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων ifadesinin yerine, ἔθνος sözcüğünün kullanılmasından hareketle BEHRWALD 2000: 170 v.d., *ethnos*'un *Koinon*'a eş sözcük olarak kullanıldığını düşünmektedir. Örneğin, Ksanthos'tan Neikētēs ἱεποκῆρυξ τοῦ ἔθνους, yani "Birliğin habercisi"ydi (*TAM* 2,1, no. 366)⁴⁰⁶. Bu nedenle yukarıda değindiğimiz gibi, burada geçen "düşmanca işler yapanlar" ifadesi ile haydutlar/korsanların hâkimiyetine geçmiş olan; başta Olympos, Phasēlis, Korykos gibi birçok Likya Birliği kentlerinin halkı kastedilmiş olmalıdır.

Kaynaklardan bildiğimiz kadarıyla Likya Birliği, haydutlara karşı düzenlemiş olduğu bu askeri seferden, yani M.Ö. I. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, haydutlara karşı bir daha aktif bir rol üstlenmemiştir. Fakat Birliğin haydutların faaliyetleri karşısında seyirci kaldığını da söyleyemeyiz.

⁴⁰⁴ *OGIS*, no. 553 = *TAM* 2,1, no. 265.

⁴⁰⁵ BEHRWALD 2000: 169. Ksanthos'tan Artapatēs ἱππαρχήσ[α]ντα καὶ στρ[α]τηγ[ή]σαντα Λυκίων (*TAM* 2,1, no. 261); Kallias [ἐρατεύ]σαντα Λυκίων [θεῖ] Πύμης şeklinde onurlandırılmışlardır. Ayrıca bk. *TAM* 2,1, no. 155; 191; 200; *TAM* 2,3, no. 832; 905, 5 II 89.

⁴⁰⁶ Benzer örnekler için bk. *TAM* 2,1, no. 496, 575.

I. Bölüm'de, Bubönlular'ın İmparator Commodus zamanında haydutlara karşı savaşından söz ederken, Likya Birliği'nin bu savaşa katılmadığını özellikle belirtmiştik. Likya Birliği'nin, neden bu konuda sessiz kaldığını anlamak oldukça güçtür. Commodus'un haydutları başarıyla kovan Bubönlular'ı övdüğü yazıtın editörü SCHINDLER 1972: 19 v.d., Bubönlular'ın, belki Likya Birliği içinde etkin bir konuma gelmek istedikleri için, Birliğin müdahale etmesini engellemiş olabileceğini düşünerek, konuya bir açıklama getirmeye çalışmaktadır. Ancak SCHINDLER'in bu düşüncesi, Birliğin bu konudaki tavrına ilişkin kaynakların yetersiz olmasından dolayı tartışmaya açıktır.

Bubön konusunda nasıl bir politika izlediğini bilemediğimiz Likya Birliği İmparatorluk Çağı'nda, haydutluk faaliyetlerine karşı, SCHINDLER 1972: 13'e geçmişleri Hellenistik Çağ'a kadar geriye giden şöyle bir çözüm geliştirmiştir⁴⁰⁷. Birliğin resmi görevlileri olan *arkhiphylaks*'lar ve *hypophylaks*'lar, Likya'da hem kırsal alan güvenliğinden hem de vergi toplama işlerinden sorumlu olmalıydılar. Bu konuda kaynaklarda farklı görüşler yer almaktadır: DEININGER 1965: 76, n. 4, *arkhiphylaks*'lığın genelde kırsal alanın güvenliğini üstlenen bir memuriyet olduğunu düşünürken⁴⁰⁸; KOKKINIA 2000: 119'un, Opramoas yazıtına göre yaptığı değerlendirme, *arkhiphylaks*'lığın daha çok mali konulardan sorumlu olduğu şeklindedir⁴⁰⁹. KOKKINIA, *arkhiphylaks*'ların asıl yükümlülüklerinin vergi konusunda olduğu düşüncesinde hiç de haksız değildir: Bilindiği üzere, dağlık iç kesimler, yerleşimin yoğun olduğu kıyı kesimlere nazaran, her zaman için daha çok haydut baskınlarına maruz kalmaktaydı. Bu nedenle İmparatorluk Çağı'nda birçok *phylaks*, çatışmaların daha az yaşandığı kıyı bölgelerinde vergi toplama işine odaklanmış olmalıydılar (ZIMMERMANN 1993: 109, n. 20). Bu bağlamda WÖRRLE 1988: 149, kolluk kuvveti olarak görevlendirilen *arkhiphylaks*, *hypophylaks* ile *paraphylaks*'ın vergi toplanması sırasındaki vazifelerini de ele alarak, onların Birlik idaresi tarafından biçimlendirilen hiyerarşileri içindeki maliyeye ilişkin fonksiyonlarını değerlendirmiştir. WÖRRLE 1975: 293, Likya'nın vergi borçlarının garanti altına alınmasının ἀρχιφύλαξ memurluğuyla bağlantılı bir *leitourgia* olduğunu düşünmektedir. Örneğin,

⁴⁰⁷ Ayrıca bk. WÖRRLE 1988: 149; ZIMMERMANN 1993: 109; BEHRWALD 2000: 218, n. 242. *Arkhiphylaks*'lık ve *hypophylaks*'lık görevleri ilk kez İmparatorluk Çağı'nda belgelenmiş olmakla birlikte, TAM 2,1, no. 192 yazıtından yola çıkan FOUGÈRES 1898: 118, bu memuriyetlerin olasılıkla Likya Birliği'nin bağımsızlık döneminde kurulduğunu düşünmektedir. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 531. *Hypophylaks*'larla ilgili biraraya getirilmiş yazıt kataloğu için bk. ZIMMERMANN 1993: 116–119, no. 1–22.

⁴⁰⁸ WÖRRLE 1988: 149 v.d.; ZIMMERMANN 1993:107–120; BEHRWALD 2000: 218–221 ile SEG 51 (1951) no. 1813'ün editörleri de DEININGER 1965: 76'nın görüşüne katılarak *arkhiphylaks*'ların vergi toplama işiyle yükümlü olduğunu düşünmektedirler.

⁴⁰⁹ Bk. MAGIE 1950: 531; ZIMMERMANN 1993: 109.

M. Aurēlios Apollōnios Likya Birliği'nin Kragos çevresinden alınan vergisinin *arkhiphylaks*lığını⁴¹⁰ yaptığı sırada, sorumluluk alanı içinde kalan yerlerden toplayamadığı vergi miktarı kadar parayı kendi cebinden karşılamıştır. M. Aurēlios Apollōnios'un yazıtındaki bu ifadeden genel itibariyle Birlik topraklarının tamamında faaliyet gösteren *arkhiphylaks*'ların (DEININGER 1965: 76, n. 4); bazen de belli bir alanın yükümlülüğünü üstlendikleri anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, *arkhiphylaks*'lar kentte ya da kırsalda jandarma görevi üstlenmekten daha çok, Roma için vergi topluyordular. WÖRRLE 1975: 292–294'e göre, bunlar Birliğin temsilcileri olarak, Birliğin eyalet idaresine ödemekle yükümlü olduğu vadesi dolmuş vergi borcunu garanti altına almakla görevli idiler (WÖRRLE 1975: 292–294). Bazen ödenmesi gereken miktarın tamamını bazen de eksik kalan kısmı kendi ceplerinden karşılamaktaydılar. Yani *arkhiphylaks*'lık görevini yerine getirecek kişilerin hatırı sayılır finans kaynaklarına sahip olmaları gerekmektedir.

Arkhiphylaks'ların emri altında görev yapan *hypophylaks*'lar ise, güvenlik konularında *arkhiphylaks*'lara göre çok daha etkin bir rol üstlenmişlerdir⁴¹¹. Bunların muhtemelen, *paraphylaks* ve *orophylaks*'larla işbirliği içerisinde haydutlara karşı mücadele ettikleri düşünölmektedir⁴¹². Ancak *hypophylaks*'ların, *arkhiphylaks*'ların kırsal alan güvenliği ya da vergiye ilişkin hangi görevlerini üstlendiklerini ya da aralarında nasıl bir paylaşımaya gitmiş olduklarını tam olarak bilemiyoruz. Bununla birlikte, yukarıda anlatılanlardan *arkhiphylaks*'ların daha çok mali işlerden sorumlu oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca *hypophylaks*'lar kendi kentleri ile egemenlik alanında faaliyet gösterirken; *arkhiphylaks*'lar, mahalli yükümlölüklerini aşan bir kariyerle tüm *Koinon*'da görevliyidiler (ZIMMERMANN 1993: 113).

Arkhiphylaks'ların Birlik, *hypophylaks*'ların ise, kentler tarafından onurlandırılmasından yola çıkan ZIMMERMANN 1993: 113, *arkhiphylaks*'ların *Koinon* bazında yetkili olduğunu, *hypophylaks*'ların ise, *Koinon* ile *polis* arasındaki bağlantıyı sağladıklarını düşünmektedir. Ancak, *hypophylaks*'ların sadece kendi kentleri tarafından değil, aynı zamanda birkaç kent tarafından onurlandırıldığı bir örnek⁴¹³ de mevcuttur ki, bu onların görev alanlarının sanıldığının aksine, daha geniş olabileceğini düşünörmektedir.

*Hypophylaks*lığın, Likya Birliği içindeki memur *cursus honorum*'unun neresinde olduğuna gelince; JAMESON-S 1980: 851 v.d. *hypophylaks*, *arkhiphylaks*, *hypogrammateus*, *grammeteus* ve *arkhiereus* sıralamasını genel *cursus honorum*

⁴¹⁰ OGIS, no. 565 = IGR 3, no. 488. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 531; 1390.

⁴¹¹ ZIMMERMANN 1993: 109; ayrıca bk. BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 103.

⁴¹² SCHINDLER 1972: 13; WÖRRLE 1988: 116; ZIMMERMANN 1993: 109, n. 15.

⁴¹³ Akalissoslu *hypophylaks* Oreios, Idebessos'ta onurlandırılmıştır (TAM2,3, no. 831 [1.5.1.5]).

sıralaması olarak önermekte ve *hypophylakeia*'yı, Birliğe giriş memuriyeti olarak görmektedir. MAGIE 1950: 531 v.d. ise, Likya Birliği'ndeki *cursus honorum*'u *hypophylaks*, *arkhiphylaks*, *grammeteus* ve *arkhiereus* olarak vermektedir. IGR 3, no. 463'ten anlaşıldığı kadarıyla, gerek *hypophylaks*'lık gerekse *arkhiphylaks*'lık görevleri genç yaşta üstlenilmeye başlanıyordu. Zira bu yazıttan 17 yaşında ölen birisinin her iki görevi de icra etmiş olduğunu öğrenmekteyiz. Bir başka yazıtta ise, bir *arkhiphylaks*'tan "genç" olarak bahsedilmektedir (IGR 3, no. 490). Opramoas'ın memurluk kariyerinin en başında *arkhiphylaks*'lık yapmış olması da, bu görevin çok erken yaşta yapıldığının ve *cursus honorum*'un giriş memuriyeti olduğunun bir göstergesidir⁴¹⁴.

Sonuç olarak, *hypophylaks*'ların kırsal alanda hem jandarma hem de vergi toplanması konusunda görevler üstlendikleri; onların amiri konumunda olan *arkhiphylaks*'ların ise, daha çok mali işlerle ilgilendiği anlaşılmaktadır.

C. Roma Yönetiminin Aldığı Önlemler

1. Genel Bakış

Antikçağ Dünyası'nın genelinde olduğu gibi Roma İmparatorluğu'nda da günümüzdeki gibi sabit bir güvenlik teşkilatı yoktu; daha önce de sözünü ettiğimiz üzere, bu görevi kısmen askerler kısmen de vatandaşlar yerine getirmekteydi. İmparatorluk Çağı'nda *statiōnarius*, *frumentarii*, *colleiones speculatores* ve *beneficiarius* gibi çeşitli askeri polislerin⁴¹⁵, kırsal alanı korumanın yanı sıra, zaman zaman cezai ve hukuki işlevler de üstlendiklerini biliyoruz⁴¹⁶. Ordu, kimi zaman iç güvenlik işlerini üstlenmiş olsa da, asıl işi, haydutların ve suçluların takibi değil; imparatorluğun sınırlarının barbarlara ve dış düşmanlara karşı korunmasıydı. Roma hem söz konusu bu nedenden hem de fazla asker barındırmaktan kaçındığı, dolayısıyla da ekonomik bakımdan önemli bir yükten kurtulmak istediği için, iç güvenlik işinin asıl

⁴¹⁴ TAM 2,3, no. 905 = IGR 3, no. 739, sat. 5-7; 9; 12 v.d. Konu hk. bk. STRUBBE 2005: 97; 105, n. 64.

⁴¹⁵ Konu hk. bk. HIRSCHFELD 1891: 854 v.d.; ROSTOVZEFF 1926: 620, n. 17.

⁴¹⁶ Mısır'da M.S. 216 yılına tarihlenen bir olayda şikâyetçi kişi, şikâyet dilekçesini ilk önce köyün polis amiri olan *arkhepodos*'una, daha sonra bir *centurion*'a iletmiştir (SBI 6).

yükünü kentlere, yani yerel ahaliye bırakmıştır. Bu konuda LÉVY 1897: 285, kendi güvenliğini sağlayabilecek olan kurumlara, kentlere ya da eyaletlere, Roma'nın ayrıca bir koruma sağlamaktan hoşnut kalmadığı konusunda istekli olmadığını; bu nedenle içinde barındırdığı farklı topluluklarına, kendi sistemlerine göre güvenli teşkilatı kurması için izin verdiğini söylemektedir.

Kent eşrafının mali desteğiyle oluşturulan yerel güvenlik güçleri, imparatorluğun en önemli "çarklarından" biriydi (LÉVY 1897: 285 v.d.). Sistem böyle olunca, imparatorluk kent eşrafına bıraktığı bu güvenlik sistemini, tek bir çatı altında toplama konusunda tereddüt etmiştir. Nitekim bu durumu Genç Plinius'un Traianus'la olan mektuplaşmalarında açık bir şekilde görmekteyiz. Traianus, Plinius'un *Bithynia* Eyaleti'ndeki mahkûmların gözetimi için daha fazla asker istemesine rağmen, asker göndermeyi reddetmiştir (Plin. *ep.* X 19–20). Genç Traianus, Plinius'un Misya luliopolis'i ahalisinin güvenliğinin sağlanması için bir askeri karakol talebine de red cevabı vermiştir⁴¹⁷. Traianus'un Genç Plinius ile söz konusu bu mektuplarından anlaşılacağı üzere, *pax Romana*'da yerel güvenlik problemleri valilerin gözetimindeki ilgili mahalli yönetimlere devredilmiştir⁴¹⁸. Bu amaçla imparatorluğun doğu ve batısında –birbirlerinden farklı olsa da– güvenliği sağlamak için valilere yardım eden çeşitli güvenlik teşkilatları bulunmaktaydı⁴¹⁹: Batı'da bu görevi *praefectus arcendis latroncinis* unvanlı memurlar yerine getirirlerken⁴²⁰; Doğu'da, daha Hellenistik Devir'den itibaren, kamu düzeninin korunmasıyla ilgili güvenlik görevlileri ile Roma İmparatorluk Çağı'nda kurulan memurluklar tarafından üstlenilmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Likya'da, *Koinon* tarafından atanan *arkhiphylaks*, *hypophylaks* ile *paraphylaks*⁴²¹; Pamfilya ve Pisidya'da başta *eirēnarkhēs* olmak üzere *diōgmitēs*, *lēstōdeioktēs*, *orophylaks* ile *paraphylaks*'lar bu görevi yerine getirmekteydiler. Bölgede haydutluğa karşı oluşturulan bu memur-yerel güçlerden II. Bölüm'de ayrıntılı olarak söz etmiştik.

Romalılar tarafından haydutlara karşı alınan önlemlerden ilki, bölgede askeri koloniler kurulması olmuştur: Pamfilya ve Pisidya bölgeleri barbar komşuları

⁴¹⁷ Plin. *ep.* X 77–78; ayrıca bk. LÉVY 1897: 286; SARTRE 1995: 206; MERKELBACH 1998: 156.

⁴¹⁸ Eyalette güvenliği sağlamak valilerin başlıca göreviydi. Dig. I. 18, 13'e göre, bir vali kutsal şeylere zarar verenleri, yağmacıları, haydutları, adam kaçıranları ve hırsızları ile onlara yataklık edenleri yakalayıp gereken cezayı vermekle yükümlüydü. Örneğin Cicero, *Asia* valisi olan kardeşi Quintus'a M.Ö. 60 yılında yazdığı bir mektupta, O'nu iyi yöneticiliğinden dolayı ve Misya'nın kırsalındaki haydutları ortadan kaldırıp düzeni yeniden sağladığı için tebrik etmektedir (Cic. *ad. Q. fr.* 1 1, 25; bk. SHAW 1984: 105; GRÜNEWALD 1999: 33).

⁴¹⁹ Konu hk. bk. HIRSCHFELD 1891: 845–877; ROSTOVITZ 1926: 620, n. 17; MacMULLEN 1967: 256–261; SHAW 1984: 16 v.dd.; GRÜNEWALD 1999: 33 v.d.

⁴²⁰ GRÜNEWALD 1999: 33. İsveç'teki Nyön'da biri bu unvanı taşımaktadır. Bk. *ILS*, no. 7007; FLAM-ZUCKERMANN 1970: 451–473.

⁴²¹ SCHINDLER 1972: 13; WÖRRLE 1988: 149; BEHRWALD 2000: 218, n. 242.

Oroandeis, Homonalılar ve İsavriyalılar tarafından çevrilmişti. Uygarlaşmamış, vahşi ve kavgacı bu kabileler Roma İmparatorluğu'ndan önce de, tam anlamıyla ne Persler'in ne de Hellenistik kralların boyunduruğu altına girmemişlerdi. I. Bölümünde anlattığımız gibi, Romalılar, Cumhuriyet Devri'nin sonlarına doğru, bu bölgelerin halkını hizaya sokmak için bir dizi önlem almaya başlamışlardı: Augustus bölgede dinginliği ve huzuru sağlamak için, vahşi kabilelerin itaat altına alınması görevini, bu işi başarıyla yapabileceğini düşündüğü Galatya Kralı Amyntas'a vermişti. Ancak Amyntas bu görevi tamamlayamadan, Homonalılar'la yapılan savaş sırasında pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Amyntas'ın M.Ö. 25 yılındaki bu ani ölümüyle birlikte bölgenin denetim altına alınma işi bir süreliğine sekteye uğramış, bölgenin güvenliğinin sağlanması için Galatya Krallığı, eyaletleştirilmiştir (LEVICK 1967: 29). Daha önce I. Bölüm'de anlattığımız üzere, Augustus bölgenin kontrol altına alınması işini, sırasıyla komutanları Quirinus ve Silvanus'a vermiştir. Önce Quirinus, ardından Silvanus'un aldığı tedbirler ile M.S. 6 yılında Küçükasya'nın bu güney sahillerine yaklaşık 200 yıl kadar sürecek bir huzur ve güven ortamı getirmiştir.

Ancak, bu geçici bir çözüm olduğundan; her zaman için isyan etme, komşularına zarar verme gibi tehlikeleri bulunan, bölgedeki diğer vahşi kabileleri kontrol altında tutabilecek daha kalıcı çözümlere ihtiyaç vardı. Bunun için Küçükasya'nın güney sahillerindeki dağlık bölgelerde kabile düzeninde yaşayan toplulukların dağlardan indirilip, kent yaşantısına içine dâhil edilerek; var olan kargaşanın sona erdirilmesi gerekiyordu. İşte Augustus tarafından Pisidya'da kurulan Roma kolonileri özellikle bu amaca hizmet etmiştir⁴²².

LEVICK 1968: 51 Pisidya'daki koloni kuruluşlarının üç amaca hizmet ettiğini ifade etmektedirler: 1. Veteranlara toprak sağlamak; 2. Roma dil ve uygarlığını daha önce Hellenize olmamış alanlara yayarak bölgenin romanize olmasını sağlamak; 3. Bölgenin güvenliğini sağlamak. Askeri amaçlı kurulan bu koloniler daha ziyade uygarlaşmamış topluluklara karşı savunulması görevini üstlenmişlerdir. Bu amaçla Augustus Pisidya'da beş tane askeri nitelikli yeni koloni kurmuştur⁴²³:

⁴²² İç Savaş'ın bitiminde 52 lejyonluk bir orduya sahip olan Roma, bu askerleri yerleştirmek için yeni yerleşimlere ihtiyaç duymuştu. Hem toprak sağlamak hem romanize etmek hem de güvenliği sağlamak için Augustus aileleriyle birlikte toplam sayıları 50.000 ile 100.000 kişi eden 15.000 veterani, 28 koloniye yerleştirmiştir (Aug. XXVIII; KIENAST 1992²: 481 v.d.; veteranların sayısı hk. bk. SARTRE 1995: 211). Augustus *Res Gestae* adlı yapıtında, kolonilere yerleştirdiği veteranların sayısının 120.000 biraz daha fazla olduğu bilgisini vermektedir (Aug. XV; konu hk. tartışmalar için bk. LEVICK 1967: 94, n. 3).

⁴²³ Aug. XXVIII. Kolonilerin niteliği hk. bk. SHERK 1980: 963. Augustus zamanında Küçükasya'da kurulan diğer koloniler şunlardır: *Asia Eyaleti*'nde Alexandria Troas, Kilikya'da Ninica Claudiopolis, Likonya'da Lystra ve Galatya'da Germa (MACRO 1980: 675).

Antiocheia (*Colonia Caesarea Antiocheia* [= Yalvaç]), Cremna (*Colonia Iulia Augusta Felix Cremnensium* [= Çamlık]), Olbasa (*Colonia Iulia Augusta Olbasane* [= Belenli]), Comama (*Colonia Iulia Augusta Comama* [= Şerefhöyük]) ve Parlais (*Iulia Augusta Colonia Parlais* [= Barla]). Roma, bir taraftan koloni kurarken, diğer taraftan koloniler arasında düzenli ulaşımı sağlayacak yol ağına da ağırlık vermiştir. Kolonileri birbirine bağlayan ve merkezi Antiocheia olan bu yol sistemine *Via Sebaste*, yani Augustus yolu adı verildi ki, bu yol sisteminin merkezi olan Antiocheia, bölgedeki lejyonların da karargâhıydı⁴²⁴.

Askeri amaçla kurulan kolonilerin başında, M.Ö. 21–19 yılları arasında kurulduğu düşünülen Antiocheia (*Colonia Caesarea Antiocheia*) gelmektedir⁴²⁵; Antiocheia'nın koloni olarak seçilmesinin başlıca nedeni, isyan eden kabilelerin saldırılarına hemen müdahale edebilecek bir konumda olmasıydı. Bu nedendir ki, bu koloniye *legio VII* ile *legio V Gallica*'dan 3000 veteran yerleştirilmiştir⁴²⁶.

Augustus, Amyntas'ın M.Ö. 25 yılındaki ölümünden sonra, ulaşılması zor korunaklı kenti kontrol altında bulundurmak amacıyla, Krēmna'yı bir Roma kolonisi (*Colonia Iulia Augusta [Felix]*) haline getirmiştir⁴²⁷. Olbasa Burdur İli içinde; Parlais Eğridir Gölü'nün batı kıyısında, bugünkü Barla köyünün yakınında; Comama Burdur İli'nin güneyindeki Ürkütlü ile Garipçe Köyü'nün arasında kurulmuştur. Toroslar'ın kuzey yamaçlarına bekçilik yapan bu koloniler, *pax Romana* boyunca vahşi kabileleri gözetim altında tutarak, yolların güvenliğini sağlamışlardır. Ancak M.S. III. yüzyıldan itibaren, özellikle IV. yüzyılda bölge üzerindeki denetimi tamamen kaybetmişlerdir.

Aslında *Lycia-Pamphylia* Eyaleti *provincia inermis*, yani lejyonsuz bir eyalet idi; bununla birlikte, her eyalette olduğu gibi, *pax Romana*'da düzenin korunması için, *cohors*'lardan ya da *auxilium*'lardan oluşan yaklaşık 500 kişilik askeri birlikler de bulunmaktaydı: Eyalet topraklarından, M.S. II. yüzyılın sonu – III. yüzyılın başında *Cohors I Moussoulamiorum*, *Cohors I Flavia Numidarum* ve olasılıkla da *Cohors I Hispanorum* adlı üç *cohors* geçmiştir⁴²⁸. Ancak, bölgede Roma lejyonlarının gerçek ayak seslerinin duyulması ise, M.S. III. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonradır. Asıl işi, imparatorluk sınırlarını dış tehditlere karşı korumak olan lejyonla-

⁴²⁴ SHERK 1980: 566, n. 45. *Via Sebaste* hk. ayrıca bk. RAMSAY 1961: 59; LEVICK 1967: 38–41.

⁴²⁵ LEVICK 1967: 95; LEVICK 1968: 49 v.d.

⁴²⁶ LEVICK 1967: 58; SPEIDEL 1983: 10.

⁴²⁷ Strab. XII 5, 5; LEVICK 1967: 35 v.d.; İNAN 1972: 52.

⁴²⁸ *IGR* 3, no. 677 = *TAM* 2,1, no. 485 = SCHALLMAYER 1990: 526, no. 680 (Patara); MERKELBACH – ŞAHİN-S 1988: 142, no. 77 (Pergê); BEAN 1959: 98, no. 51 (Olbasa); konu için bk. *IGSK* 43,1: 199–202; BRANDT 1992: 160 v.d.

rın, M.S. III. yüzyılın ortalarından itibaren ilk görevlerinden biri eşkıyalara karşı savaş olmuştur:

M.S. III. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra, İsavriyalılar Pamfilya'ya, Pisidya'ya ve kısmen de Likya'ya birçok kez yağma seferi düzenlemişlerdir. Bu seferler esnasında, Sidē, Krēmna ve Termēssos gibi birçok kent ve kırsal alan istilaya uğramıştır. Hatta saldırılarının ve tecavüzlerinin boyutu, Roma'nın ordularıyla bizzat bu duruma müdahalesini kaçınılmaz kılacak kadar artmıştır: M.S. 278 yılında İsavriyalı haydut şefi Lydios'un Krēmna'yı ele geçirmesi üzerine; *Lycia-Pamphylia* Valisi Terentius Marcianus, olasılıkla Pergē'de konuşlanmış ve bir *tribunus*'un komutası altındaki *Cohors Flavia I Numidarum* ile hemen duruma müdahale etmiştir (ZIMMERMANN 1996: 272, n. 40). Yaklaşık bir yıl kadar süren bu kuşatma, Lydios'un adamlarının kendine ihanet etmesiyle son bulmuş; kent tekrar Romalılar'ın hâkimiyetine geçmiştir. Yaklaşık aynı tarihlerde İmparator Probus da, İsavriya'daki bir başka haydut şefi Palfuerius üzerine başarılı bir sefer gerçekleştirmiştir. İsavriyalılar'a, dolayısıyla haydutlara karşı elde edilen bu zeferden sonra, İmparator Probus bu bölge halkının tekrar haydutluk yapmaması için bir takım önlemler alma gereği hissetmiş; bu amaçla halkın bir bölümünü kentten sürüp, Krēmna'da bir askeri karargâh kurmuştur. Probus, ayrıca, bölgedeki diğer kentleri de yeniden düzenleyerek, halklarını tekrar Roma yönetimine tabi kılmış; gelecekte bir daha böyle isyanlar yaşanmaması ve yolların güvenliğinin sağlanması için birçok kaleye ve yerleşim yerine Romalı veteranlar yerleştirmiş⁴²⁹; bölge halklarının erkek çocuklarının ileride haydut olmalarını önlemek amacıyla da, onların 18 yaşına geldiklerinde Roma ordusuna yazılmalarını emretmiştir⁴³⁰. Böylece, Probus'un bölgede Roma kolonilerini – son bir kez – canlandırma hamlesiyle birlikte, Orta Pisidya ve onun doğusunda bir kez daha "Romalılaştırma" siyaseti uygulanmıştır. Görüldüğü üzere, *Lycia-Pamphylia* Valisi Terentius Marcianus'un Lydios'a ve İmparator Probus'un Palfuerius'a karşı gerçekleştirdiği bu eş zamanlı operasyonlar tüm Pamfilya'ya, Pisidya'ya ve Likya'ya kısa süreliğine de olsa, barış ve huzur getirmiştir. Bununla birlikte, Pamfilya ile Pisidya'da yaşanan huzursuzluklar ve alınan önlemler; Augustus tarafından Pisidya'da kurulan kolonilerin, kuruluşlarından yaklaşık olarak 300 yıl geçmesine karşın, Romalılar'ın istedikleri amaca ulaşamadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

⁴²⁹ RITTERLING 1924: 1348; 1407; 1468; 1532; MITCHELL 1989: 311 v.dd.

⁴³⁰ Zos. *hist.* I 69 v.d.; BROUGHTON 1938: 909 v.d.; MAGIE 1950: 722; 1577, n. 50; LEVICK 1967: 174; MITCHELL 1989: 311 v.d.

Artık Küçükasya'nın bu güney kıyılarının dağlık bölgesi, yani Pamfilya Bölgesi hem İsavriyalılar hem de Doğu'daki Sasani savaşlarından dolayı, Roma lejyonlarının sık sık uğradığı veya konuşlandığı bir yer olmuştu. Daha önce de değindiğimiz gibi, M.S. III. yüzyılda Roma ordularının Doğu seferiyle birlikte, giderek artan önemi sayesinde Sidē kenti ve limanı Roma açısından çok önemli lojistik merkez haline gelmişti⁴³¹. Aynı zamanda, M.S. III. yüzyıldan itibaren Sidē'de kışlayan birçok *legion* İsavriyalı çetelerle mücadele etmekte ve Onlar'ı Melas'ta yenmekteydi.

Aslında İsavriyalılar'ın bu akınlarına karşı daha, İmparator Claudius (M.S. 268–270) zamanında, İsavriya Bölgesi'ni çevreleyen hareketli bir *limes* kurulmuştu⁴³². HELLENKEMPER 1986: 629'un ifadesine göre, Romalılar İsavriyalılar'ı durdurabileceğine inandıkları bu İsavriya *limes*'ine güvenmekteydiler: M.S. 353–354 yılında İsavriyalılar'a müdahale eden (Amm. Marc. XIV 2, 5; 10) Likaonya'daki *municipia et castella*'ya atlı birlikler konuşlandırılmıştı (Amm. Marc. XIV 2, 13). Ancak bunlar da İsavriyalılar'a karşı etkisiz kalmışlardır. M.S. 363 yılına kadar İsavriya'da üç tane lejyon bulunmaktaydı: M.S. 363'de İsavriya'yı terk etmiş olan *legio I Isaura sagittaria* Seleukeia veya daha yakın bir yerde (HELLENKEMPER 1986: 629); M.S. 382 yılında *legio I Armeniaca* Anemurion'da ikamet etmekteydi⁴³³. HELLENKEMPER 1986: 630, *legio I Armeniaca*'nın, İsavriya'ya içine giden çıkış noktasında yer alan ve bu bakımdan stratejik açıdan önem taşıyan Anemurion'da uzun süre kaldığını düşünmektedir. Anemurion'un etrafındaki bölgeden yeterince yiyecek ve su kolayca temin edilebildiği için, bu kentin elde tutulması İsavriya'ya yapılacak olan seferler için gerekli olan lojistik desteğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktaydı. Keza M.S. V. yüzyılda terk edilinceye kadar Antiocheia da, Germanikopolis ve Laranda ekseninde bulunduğu için Roma tarafından elde tutulması gereken stratejik öneme sahip kentlerden biriydi (HELLENKEMPER 1986: 630).

Bölgedeki askeri operasyonlar ile lejyonların varlığı, İsavriya'ya, dolayısıyla Likya, Pamfilya ve Pisidya'ya barışı, hep geçici olarak getirmiştir. Roma ordusu, askeri seferlerinin yanı sıra, İsavriyalılar'ın baskınlardan korunmaları için, kent surlarının tamiri gibi askeri alanın dışında da faaliyet göstermekteydi: Örneğin Vali

⁴³¹ KLOSE 1987: 56; Sidē'nin Roma ordusuna sağladığı lojistik destek hk. bk. BEAN – MITFORD 1970: 38 v.dd.; ADAMS 1976: 245 v.dd.; NOLLÉ 1987: 254–263; NOLLÉ 1990: 257; MITCHELL 1998: 159.

⁴³² *Not. dign. or.* 61, no. XXIX: *Comes per Isauriam*, HELLENKEMPER 1986: 628 v.dd.; *TIB* 5 (1990): 36.

⁴³³ ALFÖLDI-ROSENBAUM 1972: 183–186; JONES-CP 1972: 396–399; MERKELBACH 1973: 174.

Aurelius Iustus, M.S. 355–359 yıllarında Eirēnopolis kentinin bir duvarla çevrilmesini emretmiştir (BEAN – MITFORD 1970: 205, no. 231). M.S. 382 yılında *praefectus* Eusebius'un emrindeki *legio I Armeniaca* hızlı bir şekilde Anemurion kentinin surlarını tamir etmişlerdir⁴³⁴. Eirēnopolis ve Anemurion'daki surların yapımına ilişkin bu iki epigrafik belge, Romalılar'ın İsvriya'ya yapılacak akınlarından ziyade, kentleri İsvriyalılar'a karşı koruma politikası güttüğünü göstermektedir⁴³⁵. Burada sözü edilen durum, büyük bir olasılıkla Likya, Pamfilya ve Pisidya kentleri için de geçerli olmalıydı.

HELLENKEMPER 1986: 632 İsvriyalılar'ın neden oldukları bu problemi kontrol altına almak için Romalılar'ın sivil ve askeri olarak üç çeşit tedbir aldıklarını yazmaktadır: 1. *İsvriya* Eyaleti'nin içine ve dışına *limes* formunda askerlerin yerleştirilmesi, 2. Ordu'nun *diōgmitēs*'lerle birlikte operasyonlar yapması, 3. Ordunun surların güçlendirilmesi gibi konularda faaliyet göstermesi.

Aşağıda önem sırasına göre sıraladığımız Roma ordusuna mensup görevlilerin Likya, Pamfilya ve Pisidya'da yaşanan haydutluk olayları isyanların bir kanıtıdır.

2. Roma Yönetiminin Kırsal Alan Güvenliğinden Sorumlu Görevlileri

2.1. *Dux* (Δουκηνάριος)

I. Bölüm'de anlattığımız üzere, Termēssos, Sagalassos ve Trebenna'da onurlandırılmış olan eyalet valisi Terentius Marcianus, bildiğimiz kadarıyla bu unvanı taşıyan ilk görevlidir⁴³⁶: M.S. 278 yılında Krēmna, Lydios'un önderliği altındaki haydutların eline geçmiş ve bunun üzerine *Lycia-Pamphylia* Eyalet valisi Terentius Marcianus, olasılıkla Pergē'de konuşlanmış ve bir *tribunus*'un komutası altındaki *Cohors Flavia I Numidarum* ile hemen müdahale ederek, Krēmna'yı kuşatma altına almıştır (ZIMMERMANN 1996: 272, n. 40). Bir yıl kadar süren bir kuşatmanın ardından isyanı bastıran Terentius Marcianus, bölgeyi haydutlardan temizlediği için başta

⁴³⁴ *A.g.y.*

⁴³⁵ BEAN – MITFORD 1970: 205 v.d., no. 231; ayrıca bk. GRAY 1972: 399.

⁴³⁶ *IGR* 3, no. 454 = *TAM* 3,1, no. 89 = MITCHELL 1989: 322. Terentius Marcianus'un bölgede onurlandırılmasına ilişkin diğer yazıtlar için bk. Sagalassos: *IGR* 3, no. 358; Trebenna: *AE* (1915) no. 53 = MITCHELL 1989: 322 = MITCHELL 1998: 165. Yazıtlara ilişkin değerlendirmeler için ayrıca bk. TOD 1952: 52; PETERSEN 1955: 49, n. 27; GORDON *et alii* 1993: 156. Terentius Marcianus için: *PLRE*I: 557, s. v. "Terentius Marcianus"; 22; RÉMY 1989: 328, no. 287.

kendi kenti Sagalassos olmak üzere, Termēssos ve Trebenna'da onurlandırılmıştır (bk. [2.1.1.3-Belge 1-3]). ZIMMERMANN 1996: 272 Termēssos *khora*'sında, haydutlarla mücadele etmek için, eyalet valisi Terentius Marcianus'un, Termēssos'a bağlı bölgelere küçük askeri birlikler yerleştirmiş olabileceğini ifade etmektedir ki; bu durumda Drymos ile Yukarı Köyler, Ovacık'taki yazıtta geçen $\delta\omicron\upsilon\zeta\ \tau\omega\nu\ \varphi\rho\upsilon\rho\epsilon\acute{\iota}\omega\nu$ ⁴³⁷ unvanlı memurun görev sahası içinde olmalıydı. Örneğin 2000 m yüksekte bulunan komē Askoureion⁴³⁸ bu türden bir yerleşimdi ve $\delta\iota\alpha\sigma\eta\mu\acute{o}\tau\alpha\tau\omicron\varsigma\ \delta\omicron\upsilon\zeta$ 'a bağlıydı⁴³⁹: Romalı askerler Ovacık'taki garnizon örneğinde olduğu gibi, kırsal alanın müstahkemli yerlerine konuşlandırılmışlardı⁴⁴⁰. Kırsal alan ahalisi de, tehlike zamanlarında korunmak için, bu müstahkem yerleşimlere sığınarak, kendilerini güvence altına almaktaydılar⁴⁴¹.

Bu unvanı taşıyan görevlilerden birisi de L. Aurelius Marcianus'tur [2.1.1.1]: Termēssos'ta "kentin koruyucusu" ($\tau\acute{o}\nu\ \pi\acute{\alpha}\tau\rho\nu\nu\alpha\ \tau\eta\varsigma\ \pi\acute{o}\lambda\epsilon\omega\varsigma$), "hayırsever" ($\epsilon\acute{\upsilon}\epsilon\rho\gamma\acute{\epsilon}\tau\eta\varsigma$) ve "barışın koruyucusu" ($\epsilon\iota\rho\acute{\eta}\nu\eta\varsigma\ \pi\rho\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$) gibi onursal unvanlar olarak saygı görmüş; O'nu onurlandırmak için heykelleri dikilmiştir. Hiç kuşkusuz L. Aurelius Marcianus, üstlenmiş olduğu görevi başarıyla yürütmüş olan özel görevlilerden birisiydi. O'na yakıştırılan $\epsilon\iota\rho\acute{\eta}\nu\eta\varsigma\ \pi\rho\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$, yani "barışın koruyucusu" sıfatı bölgede yaşanan anarşinin bir kanıtı olsa gerektir. Nitekim CHRISTOL 1978: 538, kısa süreliğine Lycia-Pamphylia *dux*'luğu yapan Marcianus'a, bu unvanın verilmesinin bölgede güven ortamıyla ilgili büyük bir problemle bağlantılı olduğunu düşünmektedir.

Termēssos egemenlik alanındaki Ovacık'ta rastladığımız bir başka *dux* ise, Marcus Aurelius Ursio'dur [2.1.1.2]. Aurelius Ursio'yu Arykanda'daki bir başka yazıtta ise, *praetorianus* unvanı taşıırken görmekteyiz [2.3.1.1].

2.1.1. Prosopografya

2.1.1.1. Λ(ούκιος) Αὐρ(ήλιος) Μαρκιανός

⁴³⁷ ZIMMERMANN 1996: 272; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111. HARRISON 1979a: 531'e göre Roma, haydutlara ve İsavriyalılar'a karşı Beydağları'nın yüksek yamaçlarındaki Ovacık'ta yeni bir *polis* kurmuştu. Ayrıca bk. HARRISON 1986: 384; MITCHELL 1998: 164 v.d.; 168.

⁴³⁸ Askoura'nın yeri için bk. HARRISON 1979b: 237; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 15 v.d.; ZIMMERMANN 1996: 268; ayrıca bk. *TIB* 5 (1990): s.v. "Askora".

⁴³⁹ *IGR* 3, no. 436; *TAM* 3,1, no. 88; *AE* (1978) no. 802; CHRISTOL 1978: 529-540; *SEG* 28 (1978): no. 1214; J. – L. ROBERT, *BE* (1979) no. 578; ZIMMERMANN 1996: 266, n. 8; 273; MITCHELL 1998: 166 v.d. [1.4.1.1]; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111.

⁴⁴⁰ Termēssos *khora*'sında askerlerin varlığı için bk. Elmalı/Söğle'deki (= Soklai) isimsiz bir *legio* II'nin askeri listesi: BEAN – MITFORD 1970: 29-31, no. 52.

⁴⁴¹ Bk. İPLİKÇİOĞLU 2004: 111.

(Pisidya / Termēssos - M.S. III. Yūzyil)

Belge:

IGR 3, no. 436; *TAM* 3,1, no. 88; *AE* (1978) no. 802; CHRISTOL 1978: 535; *SEG* 28 (1978) no. 1214; J. – L. ROBERT, *BE* (1979) no. 578; MITCHELL 1998: 166 v.d.:

τὸν διασημότατον | δουκ(ηγάριον) Λ(ούκιον) Αὐρ(ήλιον) Μαρκιανὸν | ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος, ||⁴ τὸν πάτρωνα καὶ | εὐεργέτην τῆς | πόλεως | καὶ εἰρήνης προστά||⁸την.

Literatür:

PLRE I: 556, s.v. "L. Aur. Marcianus"; ZIMMERMANN 1996: 266, n. 8; 273; MITCHELL 1998: 166; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111, n. 50.

2.1.1.2. Μ(ἄρκος) Αὐρ(ήλιος) Οὐρσίων (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı – Gallienus Zamanı)

Belge 1:

HARRISON 1979b: 237; MITCHELL 1998: 161 v.d.; *GSK* 57, no. T6; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 89, Ovacık I.A.i; *SEG* 51 (2001) no. 1813 A.I:

[?M. Αὐ]ρ. Οὐρσίων ὁ δι|[αση]μότατος δοῦξ | [Ερ]μαίω Ασκουρ||⁴ [έως] χαιρειν· | ἄμα πῶ λαβεῖν | [τ]α ὑ τ α γ ρά μμ ατα | τ ού[ς] γ εανίσκ[?] || λ εκ τούς δεῖ | [πο]λ ειτας ΤΟΝ Α Δ[?] 7/9 . . .] Λ Τ ΟΝ | | [ca. 11/13 . . .] | [ή]μ ἐ ρ ω γ | c[?] 7/9 . . .] | Θ Ε α ὑ τοῦ εἰς Κρή | μνα ἀγαγεῖν φ ρ ὀ γ | πισων[?] β ὀ ν π ρ ὀ ὑ μῶν ἐκεῖ Κ Ε [?] | μελλόντων Κ Α Θ Ε | Ε [] Δ Ξ Ω Ε Ρ Η Ν οἶα ἐσ | τα | ὀ τ ε [.] Ε / ὀ Ω . Ν χρυ || .] Η Κ Ε | Ν πα . | ρασ κ Ε Θ Η Ν Α | δῶ | ρο ν τείνα | ξ . ἔρρασ[?] 2/14 . . .]

Literatür:

HARRISON 1979a: 530; *GSK* 48, no. 26; MITCHELL 1998: 161; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 98 v.d.; 101; 105; ADAK 2004b: 63; İPLİKÇİOĞLU 2004: 110, n. 45.

2.1.1.3. Τερέντιος Μαρκιανός (M.S. III. Yūzyil)

(Pisidya / Sagalassos)

Belge 1:

IGR 3, no. 358:

Τερέντιον Μα [ρ]κία νὸν | τὸν διασημότατον | ἡγεμόν||⁴ δικαιοσύν[η] καὶ φιλανθρωπία πάση | πάντας ὑπερβαλόμενον, ἡ πατρίς ||⁸ τὸν εὐεργέτην.

Literatür 1:

PLRE I: 557, s. v. "Terentius Marcianus"; RÉMY 1989: 328, no. 287; GORDON *et alii* 1993: 156; ZIMMERMANN 1996: 265; 272; İPLİKÇİOĞLU 2004: 109, n. 44.

(Pisidya / Termēssos)

Belge 2:

IGR 3, no. 454; *TAM* 3,1, no. 89; MITCHELL 1989: 322:

τὸν διασημότατον ἡγεμόνα | Λυκίας Παμφυλι||⁴ας Τερέντιον | Μαρκιανὸν | ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος, τὸν πάτρων||⁸να καὶ εὐεργέτην | τῆς πόλεως.

Literatür:

Bk. Literatür 1.

(Pisidya / Trebenna)**Belge 3:**

AE (1915) no. 53; MITCHELL 1989: 322; MITCHELL 1998: 165:

Τερέντιον Μαρκίανον τὸν⁴⁴²διασημότατον ἡγεμόνα, φιλάνθρωπον, πάντας ὑπερ ἴσ⁸ [β]αλλόμενον, τόλ⁹ | εὐεργέτην ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος τῆς λαμπρᾶς ἰ¹² Τρεβεννατῶν κοιλωνείας, Τορκουάτος | ὁ ρήτωρ, ἀπὸ Λυκίας¹³, | παρὰ τῆ θεῶ.

Literatür:

Bk. Literatür 1.

2.2. *Praefectus Praetorio* (Ἐπαρχος)

Bölgede rastlanan diğer önemli Roma memuru *dux*lardan sonra gelen ve imparatorun hassa alayın komutanı *praefectus praetorio*'dur (= ἔπαρχος⁴⁴²). Aşağıda görüleceği üzere, *praefectus* Valerius Euthius, Termēssos'a bağlı Askouralılar'ın *komē*'sinin muhtarı Kiliortēs'e, haydut güruhunun yakalanmasından dolayı, bir övgü mektubu göndermiştir [2.2.1.2]. *Praefectus*'un, Antikçağ'da bir köyün güvenliğiyle ilgilenmesi pek bilindik bir durum değildir (ZIMMERMANN 1996: 271, n. 32). Bir başka hassa alayı komutanı olan Ulpius Silvinus, Termēssos Danışma ve Halk Meclislerince "kentin velinimeti ve kurtarıcısı" (τὸν σωτήρα καὶ εὐεργέτην τῆς πόλεως) [2.2.1.3]; M. Aur. Ursio adlı bir başka *praefectus praetorio* ise, Arykanda tarafından 'kentin hamisi ve velinimeti' (ἡ πόλις τὸν ἑαυτ[ῆς] πάτρωνα) καὶ εὐεργέτην) olarak [2.2.1.2; ayrıca bk. 2.1.1.2] onurlandırmıştır. ADAK 2004b: 63, M. Aur. Ursio ile Ulpius Silvinus'un M.S. 278–283 yıllarında İsvavialılar'a karşı yürütülen savaşlarda rol oynadıklarını ve bu savaşlarda elde ettikleri başarılarından ötürü onurlandırıldıklarını düşünmektedir. Sonuç olarak imparatorun hassa alayının bölgedeki varlığı; olayların büyüklüğünü ve imparatorluğun bu olaylara bakış açısını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

⁴⁴² *Eparkhos* unvanı, sıklıkla, *praefectus praetoria* unvanının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Konu hk. bk. MASON 1974: 139.

2.2.1. Prosopografya

2.2.1.1. Μ(ἄρκος) Αὐρ(ήλιος) Οὐρσίων (Likya / Arykanda – M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

IGSK 48, no. 26:

τὸν κρατίστον λ [οριστὴν (?) Μ.] | Αὐρ. Οὐρσίωνα [- - - - ἀπό] | πραιτωριανῶν [Ἀρυκανδῶων] ||⁴ ἡ πόλις τὸν ἑαυτῆς πάτρωνα | καὶ εὐεργέτην].

Literatür:

BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 100; ADAK 2004b: 63; İPLİKÇİOĞLU 2004: 110, n. 45.

2.2.1.2. Οὐαλ(έριος) Εὐήθιος (Pisidya / Termēssos-Egemenlik Alanı – M.S. III. Yüzyıl)

Belge 1:

İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991: 184–185; *SEG* 41 (1991) no. 1390A; İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992: 12, no. 2; C. BRICHÉ – A. PANAYOTOU, *BE* (1993) no. 537; ZIMMERMAN 1996: 268; MITCHELL 1998: 162 v.d.; BALLANCE – ROUECHÉ 2001: 97 v.d., no. Onacık II:

Οὐαλ(έριος) Εὐήθιος ἑπαρχος Κίλιορτη | προσίκω κώμης Α<σ>κ[ουρ]έων χαίρειν· | ἐπειδὴ πυνθάνομαι ἐκ τοῦ συστήμα τ [ος]⁴ | τῶν ἐπιπολασάντων τῆ Τερμησέων [χῶ]]ρα ληστῶν ὑπολελίφθαι [τινάς, ὡς πάσχειν] | τὴν ἀποικίαν καὶ ΠΕΠ[- - ca. 16 - -] | διὰ τοῦ συνλ η μφθῆ[να] -ca. 16 - -] | [. . .]. [- - ca. 19 - -].

Literatür:

ZIMMERMAN 1996: 271 v.d.; İPLİKÇİOĞLU 2004: 111.

2.2.1.3. Οὐλπίος Σιλουῖνος (Pisidya / Termēssos - M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

TAM 3,1, no. 126; MITCHELL 1998: 166:

τὸν ἐξοχώτατον | ἑπαρχον | τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου ||⁴ [- - —ca. 14-16— — —] | [- - —ca. 14-16— — —] | [- - ca. 5-6—] | Οὐλπίον Σιλουῖνον | ἡ βουλή καὶ ὁ δήμος, | τὸν σωτήρα καὶ εὐεργέτην τῆς πόλεως.

Literatür:

CHRISTOL 1978: 537, n. 30; ZIMMERMANN 1996: 266, n. 8; ADAK 2004b: 63, n. 23; İPLİKÇİOĞLU 2004: 110, n. 45.

2.3. *Egregius* (Κράτιστος)

Valerianus zamanına tarihlenen Termēssos Minor'daki bir yazıtta [2.3.1.3], hiyerarşik bakımdan *praefectus praetorio*'un altında yer alan *egregius*⁴⁴³ *socius Augustorum* (= κράτιστος συμμάχος τῶν Σεβαστῶν) ile *praepositus vexillationum* (πραιπόσιτος βίξιλατιώνων), yani “barışın komutanı” unvanını taşıyan Valerius Statilius Castus adındaki bir Romalı, emrindeki askeri birlikle “karada ve denizde barışı sağladı”⁴⁴⁴ (= προνοησάμενος τῆς εἰρήνης κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ γῆν) için onurlandırılmıştır. ROSTOVTZEFF 1926: 425'e göre, yazıtta imparatorların müttefiki (σύμμαχος τῶν Σεβαστῶν) olarak geçen Valerius Statilius Castus, bu unvanından dolayı bağımsız bir müttefik olarak, ordusu ile bölgeyi haydutlara karşı korumuş; kentte kaldığı 12 gün boyunca, Genç Valerianus'un M.S. 256 yılında Caesar'lığa yükseltilmesi onuruna düzenlenen bir festivale başkanlık etmiştir. HOPWOOD 1983: 178'e göre, Termēssos Minorlular, Valerius Statilius'a haydutlara karşı etkin bir mücadele sürdürebilmesi amacıyla, 12 günlüğüne olağanüstü yetkiler vermiştir.

Egregius ile bağlantılı bir diğer görev *egregius praepositus*'tur (κράτιστος πραιπόσιτος). Bu unvanı taşıyan, yani κράτιστοι πραιπόσιτοι Iustinus [2.3.1.1] ve Constantinus [2.3.1.2-Belge 1-2] Termēssos tarafından onurlandırılmışlardır. *Kratistos praepositus* unvanından ötürü, askeri bir komutan oldukları anlaşılan Iustinus ve Constantinus ne gibi işler yaptıklarını bilemiyoruz. MITCHELL 1998: 167'ye göre, Iustinus'un ve Constantinus'un yerel bağımsız milis kuvvetlerinin komutanlarıdır. Onların taşıdıkları *kratistos praepositus*'un unvanının bir benzeri olan *praepositi pagorum*'u M.S. 311'de, kırsal alanın güvenliğini sağlarken gör-

⁴⁴³ Takriben M.S. II. yüzyılın ilk yarısında Roma *Senatus* Sınıfından olanlar için ait kimseler için düşünülmüş olan unvanlara benzer bir şekilde bu kez de Roma Şövalye Sınıfına ait kimseler için *vir egregius*, *vir perfectissimus*, *vir eminentissimus* şeklinde unvanlar geliştirilmiştir. Bu unvanları sadece orduda subay olarak görevlerini tamamlayan bazı atlı sınıf mensupları alabilmiştir (ECK 1998: 102. Şövalye sınıfı unvanları için ayrıca bk. MEYER 1961: 393; ALFÖLDY 1986: 183–195). Atlı sınıfının kullandığı bir unvan olan *egregius* (= κράτιστος) hiyerarşi bakımından en alt basamakta olup, ondan sonra sırasıyla *eminentissimus* (= ἐξοχώτατος) ve *perfectissimus* (= διοσημότατος) gelmekteydi, bk. ALFÖLDY 1981: 192.

⁴⁴⁴ Toroslar'ı kendilerine yuva edinmiş haydut güruhlarının dağlardan sahile inerek, buradaki kentleri, kasabaları ve köyleri yağmaladıklarını biliyoruz. Bu bağlamda söz konusu yazıtta geçen Valerius'un denizde barışı sağladığı ifadesinin, O'nun sahildeki yerleşimlere barış getirmesiyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz. Zira haydutların bu tipteki akınlarının benzer örnekleriyle, Trakya ve Sardinya'da da karşılaşmaktayız: Khersonesos kenti *stratēgos*'u “korsanvari haydutluğa karşı mücadele ettiği”nden bahsederken (AE [1948] no. 201); İmparator Alexander Severus zamanında, Sardinya sularını haydutlara karşı koruyan kıyı güvenlik karakolları bulunmaktaydı (Dio Cass. LV 28, 1; konu hk. detaylı bilgi için bk. ROBERT 1937: 96; MacMULLEN 1967: 262).

IGR 3, no. 481; *ILS*, no. 8870:

Οὐαλέριον Στατει|λιον Κάστον, τὸν | κράτιστον σύμμα||⁴χον τῶν Σεβαστῶν | πραιπόσιτον βίξιλα|τιῶνων, | Τερμησέων τῶν πρὸς ||⁸ Οἰνοάνδοις ἡ βουλή | καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡ γερουσία τὸν εὐεργέτην, προ|νοησάμενον τῆς εἰρή||¹²νης κατὰ θάλασσαν καὶ | κατὰ γῆν, ἐπιδημήσαν|τα τῆ λαμπρᾶ ἡμῶν πό|λει μετὰ πάσης εὐκοσ||¹⁶μίας ἡμερῶν ἰβ', ἀγαγόν|τα δὲ καὶ ἰντέριον φιλο|τειμῶς ἐν τῷ λουσωρίω|τῆ πρὸς ε' εἰδ(ῶν) νοεμβρίω|ν ἐν ἧ̄ |²⁰μέρα ἐκομίσθη |ε|κῶν ἱερά|του κυρίου ἡμῶν Οὐαλερι|ανου νέου Σεβαστοῦ.

Literatür:

ROSTOVITZEFF 1926: 425; MAGIE 1950: 1571; MacMULLEN 1967: 262; AKŞİT 1971: 125; HOPWOOD 1983: 178; MITCHELL 1998: 167; MITCHELL 1993: 234:

2.4. *Beneficiarius* (Βενεφικιάριος)

Likya ve Pamfilya'da M.S. II. ve III. yüzyıllarda, yol güvenliğinden sorumlu birçok *beneficiarius*⁴⁴⁵ bulunmaktaydı: *TAM* 2,3, no. 987'den tanıdığımız Iulius Solōn adlı bir *beneficiarius*'un mezar yazıtından, Olympos'ta askeri bir karakolun varlığını öğrenmekteyiz. Buradaki *Statiōnarius*'lara komuta eden Iulius Solōn, *beneficiarius consularis*, yani valinin *beneficiarius*'u idi. ROBERT 1955: 177'ye göre, Iulius Solōn'un *beneficiarius consularis* olarak adlandırılması, eyalet valisinin Olympos'ta bir karargahı olduğunu göstermektedir [2.4.1.3]. Bu da, *beneficiarius*'un Olympos'taki varlığının nedeni olabilir.

Bir diğer *beneficiarius* gene Olympos'tandır: Theodōra Numeriana adında bir kadın pek sevgili kocası Aelius Telephus Isaurus'tan bahsederken O'nun Olympos'taki karakolda (στατιώνων ἐν Ὀλύμπῳ) *beneficiarius* olarak görev yaptığından söz etmektedir [2.4.1.1].

Olympos'tan Leōn ve Hermionē adlı bir karı-kocanın mezar yazıtında, 2500 *denarius* tutarındaki mezar cezasının “polis istasyonuna ödenmesi”nden (δῶσει τῷ ταμείῳ καὶ τῷ στατιζοντι * βφ) söz edilmektedir [2.4.1.6].

Likya'dan son örneğimiz Patara'dandır: M.S. 70–140 yıllarına tarihlenen bir yazıtta, *Cohors I Moussoulamiorum*'tan Gnaius isimli bir *beneficiarius*'un, adını bilemediğimiz bir tanrıya adakta bulunmuş olduğunu öğreniyoruz [2.4.1.2].

Pamfilya'ya gelince: Karallia'dan Obrimos ve Kog[is](?) adlı iki kardeş, Blandos oğlu Konōn adlı bir *beneficiarius*'u onurlandırmışlardır [2.4.1.4].

⁴⁴⁵ İmparatorluk Çağı askeri hiyerarşisinde alt seviyedeki subaylar arasında yer alan *beneficiarius*'lar cadde ve yollardaki jandarmaların, yani *statiōnarius*'ların kumandanlığını yapmaktaydılar. Olympos'ta *statiō*'nun varlığına ilişkin düşünceler için bk. ROBERT 1955: 172–177; MITCHELL 1993: 122; NELIS-CLÉMENTI 2000: 49 v.d.

Pisidya'da Boğazköy'de (Panemateikhos?) bulunmuş olan M.S. III. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta, Sempronius Visellius adlı *beneficiarius* onurlandırılmıştır. Sempronius Visellius askeri görevini tamamladıktan sonra, Panemateikhos'ta imparator kültü rahipliği, *dekaprōtos* ve *agonothetēs*'lik yapmıştır [2.4.1.5]. Büyük bir ihtimalle Roma kökenli olan Sempronius Visellius'un asker kökenli olmasının arkasında, ailesinin Augustus tarafından Pisidya'ya yerleştirilen askeri kolonistlerden gelmiş olması yatmaktadır⁴⁴⁶.

2.4.1. Prosopografya

2.4.1.1. Αἰλῖος Τηλέφος Ἰσαύρος (Likya / Olympos - M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

TAM2,3, no. 1165:

Θεοδώρα Νουμεριανοῦ Συέδρισσα | κατέστησεν τῷ γλυκιάτῳ μου | ἀνδρὶ Αἰλίῳ Τηλέφῳ Ἰσαύρῳ, ἡ⁴
βενεφικιάρῳ ἔχοντι σταπιῶναν | ἐν Ὀλύμπῳ, ὃν πολλῶ χρόνῳ νοσήσαντα καὶ τελευτήσαντα
καὶ [τ]ε [θ]εῖμην ἐνθάδε· μηδένα δὲ ἐξὸν βῆθῆναι ἰς τὸ ἀγγεῖον εἰ μὴ ἐμέ τήν | σύνβιον αὐτοῦ· ἐάν τις δὲ
βιάσῃται | καὶ ἀνύξῃ καὶ βάλῃ ἕτερον πτώμα, ὑπολείπεται τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ *, γφ·ἡ¹² δὲ ἐλένξας
λήμψεται [τὸ τρί]τον. | χαιρετε, οἱ παράγοντες, καὶ μνήσκεσθέ μου, οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς.

Literatür:

ADAK 2004b: 63.

2.4.1.2. Γναῖος Φιλοπάτορος (Likya / Patara - M.S. 70–140)

Belge:

IGR3, no. 677; TAM2,1, no. 485; SCHALLMAYER 1990: 526, no. 680

Γναῖος Φιλοπάτορος Κλαυδοπολείτης Βειθυνός, στρατιώτης σπείρης πρώτης | Μουσουλαμίων |
(κεντυρίας) Ρούφου Κορνηλιανοῦ, | βενεφικιάρῳ ἡ γέροντος, ἡ⁸ ἐ τῶν μ', ἐστρατεύσατο | ἔτη ιη'.

Literatür:

ROBERT 1955: 174 v.d.

2.4.1.3. Ἰούλιος Σόλων (Likya / Olympos – İmparatorluk Çağı)

Belge:

TAM, 2,3, no. 987; SCHALLMAYER 1990: 526, no. 681:

⁴⁴⁶ MITCHELL 1994b: 139; ayrıca bk. SEG44 (1994) no. 1110.

Ἰούλιος Σόλων β' {φ} Ἐρμαίω θρε|πτῶ εὐσεβείας ἔνεκεν μόνω· μηδενὶ | δὲ ἐτέρω ἐξέσται καταθέσθαι
πτῶμα ||⁴ ἐν τῷ κενοταφίῳ τούτῳ, ἐπεὶ εἰσοίσει | τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ * ,βφ'.

Literatūr:

ROBERT 1955: 172–177; MITCHELL 1993: 122; NELIS-CLÉMENTI 2000: 49 v.d.; ADAK 2004b: 63.

2.4.1.4. Κόνων [Βλαν]δου (Likya / Patara - M.S. 70–140)

Belge:

BEAN – MITFORD 1970: 68, no. 41 = /GSK 43,1, no. TEP 3 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 165, no. Kob 2.

Κόνωνα [Βλαν]δου, βενεφικιάριον ἡγ [ε]μόνος, ἱερεῖ | διὰ βίου θεώ[ν] Σαμαθράκων {Σαμοθράκων}
Ο||⁴βριμος Βλαν[δου] ὁ] ἀδελφός και | ἱέρεια δια βί [ου ~~φ~~ου Δήμητρο[ς] | τῆς λαμπρο[τάτ]ης Σιδητῶν |
πόλεως Κογ [ις](?) Πολέμωνος ἡ φ|μήτηρ ἀνέ[στ]ησαν μνήμης | και φιλοσ [το]ργίας χάφ.

2.4.1.5. Σεμπρώνιος Οὐσέλλιος (Pisidya / Panemoteikhos - M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

MITCHELL 1994b: 139 v.d.; SEG 44 (1994) no. 1110.

ἀρχιερέα τῶ[ν] Σ[ε]βαστῶν Γαίον Ο. | . . ION Σεμπρώνιον ||⁴ Οὐσέλλιον οὐέτρα||νον ἀπό βφ., ὄν
πό||λεως, δεκαπρώτον, γενοῦς ἀρχαίου, σ[υ]ν||⁸γένη ὑπατικῶν και | συνκλητικῶν, | ὁ δῆμος ὁ
Πανεμο|τειχειτῶν τῆς εἰς αὐ||²τον εὐνοίας ἔνεκεν, | τὸν φιλόπατριν και ἀ|γνωσθέτην.

2.4.1.6. Adı Bilinmiyor (Likya / Olympos - M.S. III. Yüzyıl)

Belge:

TAM 2,3, no. 1165:

Λέων και Ἐρμιόνη κατασκευάσαμεν | τὸν τύμβον [έ]αυτοῖς και τέκνοις και ἐγγό|νοις και ἀδελφῶ τῆς
Ἐρμιόνης Αὐρ(ηλίω) Ἐρμαίω ||⁴ Τάτας και γυναικὶ α [ύ]του Αὐρ(ηλία) Αλικ η {Αδικ} ηη κ α ι Ἐρωτίω |
Ὀλυμπηνοῖς και Α[ύρ(ηλία)] Χρυση ἰδι , ἄ λ λω δὲ αὐ|δῆ ὁ βιασάμενος ἐν κηδεῦσαι δώσει τῷ ταμείῳ|και
τῷ στατίζοντι * ,βφ' και ὑποκεῖ σθαι αὐτὸν τῷ φ|τῆς τυμβωρυχίας νόμῳ, και ὁ ἐλέξας λήμπετε | τὸ τρίτον.

Literatūr:

ROBERT 1955: 174 v.d.

2.5. Praetorianus (Πραιτωριανός)

Roma ordusunun bölgede rastlanan diğer bir görevlisi hassa alayı askerleridir. Söz konusu askerlerin varlığı şimdiye kadar sadece Likya ve Pisidya'dan belgelenmiştir. M.S. III. yüzyılda, Olympos'ta kendisi ve eşi için bir mezar yaptırdığını bildiğimiz *praetor* Aurelius Mucianus'u, gene Olympos'ta (Tanrı) Invictus'a adakta bulunurken görmekteyiz [2.5.1.1-Belge 1–2]. Pisidya'daki Krēmna'da adı bilinmeyen bir hassa alayı askerinin varlığı, onun M.S. III. yüzyıldaki İsavriyalı haydutlarla bağlantılı olarak burada bulunduğunu akla getirmektedir [2.5.1.3]. Pisidya'daki İmparator Domitianus'un hassa alayında görev yapmış olan Lucius Calpurnius, bölgeye yerleştirilen veteranlardan biriydi [2.5.1.2]. İmparatorların, kendi hassa alayı askerlerini veteran olarak bölgeye konuşlandırmış olmaları, M.S. I. yüzyıldan itibaren bu bölgelere özel bir önem verdiklerini göstermektedir.

2.5.1. Prosopografya

2.5.1.1. Αὐρ(ήλιος) Μουκιανός (Likya / Olympos - M.S. III. Yüzyıl)

Belge 1:

TAM 2,3, no. 949:

Αὐρ(ήλιος) Μουκιανός | πραιτωριανός κατεσκε ὕασα ἴδον τύμβον ἑαυτῷ καὶ γυναικί μου ||⁴ Αὐρ(ηλία) Σεβαζία καὶ τέκνοις ἡμῶν· ἐτέρῳ δὲ | οὐδενὶ ἐξέσται ἐνκηδεῦσαι τινα, ἢ ὁ βιασάμμενος ἐκτείσει τῷ ἰ ἐρωτάτῳ ταμείῳ * βφ´.

Belge 2:

ADAK 2004b: 62, no. 5B:

Αὐρ(ήλιος) Μουκιανός | πραιτωριανός | [Ιμβικτῶ] [εὐ]χ[ήν].

2.5.1.2. Λούκιος Καλπούρνιος, Λ(ουκίου) υ(ιός), Κολλεῖνα Λόνγος (Pisidya / Eğirdir - M.S. 81–96)

Belge:

TAM 2,3, no. 949:

Ἄρη Ἐνυιαλίῳ | Λούκιος Καλπούρνιος Λ(ουκίου) υ(ιός) Κολλεῖ||⁴να Λόνγος οὐε|τρανός ἐκ πραι|τωρίου Αὐγούσ|του [Δομπιανο] ||⁸ὀ καὶ θεοῦ Τίτου καὶ θεοῦ Οὐεσ|πασιανοῦ.

2.5.1.3. Adı Bilinmiyor (Pisidya / Krēmna – İmparatorluk Çağı)

Belge:

STERRET 1888b: 324, no. 449; IGR 3, no. 395:

[— — —]ΣΑΝΟΣ | [— — —]ΠΟΣΘΕ | [— — —] τοῦ σὺν ||⁴ [Πωλ(?)]λίωνι πραι[[τωρι Αὐτοκρ]άτορας | [— — —]Σ τήν οὐ | [— — —] ἐτέλεσ[α]ν.

2.6. *Statiōnarius* (Στατιωνάριος)

Romalılar'ın Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki bir diğer askeri çözümü, örneklerine imparatorluğun birçok yerinde rastladığımız *statiōnarius*'lardan⁴⁴⁷ oluşan bir müfrezenin yer aldığı *statio* adı verilen karakollar kurmaları olmuştur. Kırsal alandaki önemli yollara ya da belli bölgelerdeki karakollara yerleştirilen *Statiōnarius*'lar⁴⁴⁸, kırsalda devriye gezerek soygun, gasp ve adam öldürmeye karşı tedbir alıyorlar; hatta belki de, kırsal kesimdeki birçok soruna ilk müdahaleyi yapıyorlardı (MITCHELL 1993: 233). *Statiōnarius*'lar Likya, Pamfilya ve Pisidya'nın dâhil olduğu Küçükasya'nın güney sahillerinde, ilk kez, M.S. 8 yılında Pisidya'da görev yapmış olmalıydılar. Zira *Galatia* Eyaleti'nin kurulmuş olduğu tarihten yaklaşık otuz yıl sonra, yani M.S. 6'da P. Silvanus tarafından Toroslar'daki vahşi kabilelere boyun eğdirilmiş ve eyalet istenilen barış ortamına kavuşturulmuştu. Artık burada bir Roma lejyonuna ihtiyaç olmadığı için *Legio VII*, M.S. 8'de P. Silvanus ile birlikte Pannonia'ya gitmişti. Bunun üzerine, Toroslar'ın güvenliği *Statiōnarius*'lara bırakılmış; bunlar *pax Romana* boyunca İkonium ve Beyşehir Gölü'nden İsvariya'nın içine giden yolların güvenliğini sağlamış olmalıdır (MITCHELL 1993: 122).

Sadece Pisidya'da değil anlaşıldığı kadarıyla Likya'daki önemli kavşak noktalarının ve yolların güvenliği de bu askerlerce sağlanmıştır. Nitekim Olympos'tan (Tanrı) Invictus'a adakta bulunan *Statiōnarius* Martinus (ADAK 2004b: 62, no. 5A) ile gene aynı kentte *Statiōnarius* karakolunun [2.1.4.1; 2.1.4.6] bulunması bu durumun en iyi göstergesidir. Olympos'ta karargâhları olduğunu bildiğimiz *Statiōnarius*'lar, Phasēlis'ten Attaleia'ya giden yolların güvenliğini sağlamış olmalıydılar (SHERK 1955: 402). Bu örnekler dışında Likya, Pamfilya ve Pisidya'da başka hiçbir *Statiōnarius*'a rastlanmamış olması, bize bu konuda yeterince yazıt ulaşmamış olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Ancak yukarıda görüldüğü üzere,

⁴⁴⁷ *Statiōnarius*'lar, Roma'da caddelerde görev yapan koruyucu, gözetleyici polis birliklerine verilen isimdi. Bunların görev aldıkları istasyonlara da *statio* adı verilmekte olup; görev yerleri, kaynaklardan anlaşıldığı üzere, Roma'daki kapıları veya imparatorluk sarayı koruma ya da kent içindeki birçok farklı noktadan oluşabilmekteydi. Ayrıca bunların dışında, lejyon karargâhlarının dışında kalan kırsal alanları da gözetlemekteydiler.

⁴⁴⁸ LÉVY 1897: 286; MACMULLEN 1967: 260.

söz konusu bölgelerde bulunmuş *Statiōnarius*ların komutanı olan birçok *beneficiarius* (= karakol komutanı) yazıtı bu durumun bir ispatıdır.

2.6.1. Prosopografya

2.1.6.1. Μαρτεῖνος

(Likya / Olympos - M.S. III. Yüzyılın Ortası)

Belge:

ADAK 2004b: 62, no. 5A.

Μαρτεῖνος στα|τιονάρη|ος ἱμβη|κτῶ εὐ|χρήν.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Pisidya'da, özellikle M.S. III. yüzyıldan itibaren farklı birçok unvanlar taşıyan Romalı kumandan veya askere rastlanması, bölgede bir imparatorluk ana karargâhı bulunduğunu göstermektedir⁴⁴⁹: Keza, Termēssos egemenlik alanında yer alan Elmalı'daki Söğle'de (= Soklai⁴⁵⁰) bulunmuş ve BEAN 1971: 29–31, no. 52 tarafından yayımlanmış olan isimsiz *legio II*'nin askeri listesi de, Ovacık civarında Roma ordusunun bir karargâhı olduğunun göstergesi olmalıdır.

Sadece Pisidya'da askeri karargâhlar yoktu; M.S. III. yüzyılda Pergē'nin teritoryumundaki Lyrboton Komē'de de askerler konuşlandırılmıştı⁴⁵¹. M.S. 288 yılına tarihlenen Pamfilya'daki Kolybrassos'ta (= Ayasofya) bulunmuş bir yazıttan da, Alara Vadisi'nden geçen yolun güvenliğinin *legio I Pontica*'nın *vexillatio*'su (müfreze) tarafından sağlandığı anlaşılmaktadır⁴⁵².

⁴⁴⁹ ZIMMERMANN 1996: 274; ayrıca bk. İPLİKÇİOĞLU 2004: 110, d.n. 45.

⁴⁵⁰ Söğle'nin yeri için bk. *TIB* 8 (2004): s.v. "Soklai".

⁴⁵¹ *SEG* 6 (1932) no. 675 = MERKELBACH – ŞAHİN-S 1988: 164, no. 165. MITCHELL 1993: 122.

⁴⁵² BEAN – MITFORD 1970: 76 v.d., no. 50 = HAGEL – TOMASCHITZ 1998: 54 v.d., no. Aya 29; LENSKI 1999a : 421 v.d.

SONUÇ

Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgelerinin tarihi, hem barındırdıkları hem de komşu oldukları birçok dağlı kabilenin sebep olduğu, haydutluk/korsanlık faaliyetleri ve isyanlarla doludur. Kıyılardaki uygar kentler tarih boyunca, iç kesimlerde yaşayan göçebe toplumların kurbanları olmuşlar; Pisidyalılar, Homonadalılar ve özellikle İsavriyalılar'ın yağmalarının yol açtığı terör ve karışıklıklar, başta Pamfilya olmak üzere Pisidya ve Likya'da da adeta bir yaşam biçimine dönüşmüştür.

Toplumların haydutluk yapmaları, kendilerini ifade etmek için başvurdukları bir protesto yöntemi daha doğrusu kırsal kesimi sömüren kentlilerden öç almanın bir şekli olabilir miydi? Eğer böyleyse, haydutlar ilkel protestocular, ilk devrimciler ya da yönetime karşı özgürlük savaşı veren kişiler miydi? Hellen kültür ve uygarlığının merkezi olan kentler, burada yaşayan vatandaşlara, kırsal alandaki yaşamdan farklı bir kültürel hayat sunmaktaydı. Hellen-Roma yaşam biçimini benimseyen kentliler giderek zenginleşirken, bu elit sınıf için çalışan kırsal kesimdeki vatandaş ise, giderek yoksullaşıyor; bu durum da zamanla hoşnutsuzluğu giderek artan kırsal kesimin, otoriteye karşı isyan etmesine yol açıyordu.

Doğal afetler, kıtlık ve savaşlar her zaman için eşkıyalığa sebep olan ana faktörler olmakla birlikte; yaygınlaşmasının asıl nedeni, merkezi otoritenin çökmesi olmuştur. Aslında eşkıyalık, bir anlamda toplumdaki gerilimin ve krizin belirtisidir. Bu nedenle, HOBSEAWM 1997: 20'nin de dediği gibi, kırsal toplum için bir kurtuluş değil, belirli koşullarda toplumdaki kaçıışı sağlayan bireysel bir kendini kurtarma biçimi olarak da adlandırılabilir.

Antikçağ topluluklarının değer yargılarına göre haydutluk neydi? Yağma, gasp, yol kesme ya da adam öldürme gibi faaliyetler ne ölçüde haydutluk ya da isyandı? Bölgede yaşanan ve antik kaynaklarca haydutluk olarak nitelendirilen birçok hadisenin, gerçekte haydutlukla ne kadar ilgili olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Çünkü antik dünyada otoriteye karşı olan her türlü hareket, haydutluk olarak değerlendirilmekte olup; bu nedenle Roma egemenliği altında yer alan bölgelerdeki her türlü isyan da, haydutluk olarak algılanmaktaydı. Bu durumda Likya, Pamfilya ve Pisidya bölgelerinde yaşanan ve antik kaynakların haydutluk olarak yorumladıkları olaylardan ne kadarı doğrudan haydutlukla bağlantılıydı? Bu tip olayların haydutluk mu yoksa bir isyan hareketi mi olduğunu anlamak için, olayların arka planının çok iyi irdelenmesi gerekmektedir. Örneğin kaynaklarda, İmparator Cladius zamanında Likya'da meydana yaşanan olaylar haydutluk olarak değerlendirilmekte-

dir. Bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün olmamakla birlikte, en azından bu olaylarda isyan ve haydutluğun iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Gene Likya'da, Bubōnlular İmparator Commodus zamanında haydutlara karşı elde ettikleri bir zaferden ötürü, imparator tarafından kutlanmaktadırlar. Bu mücadele, gerçekten haydutlara karşı yapılan bir savaş mı; yoksa SCHINDLER 1972: 19'un da ifade ettiği gibi, yoksullaşan köylünün kent eşrafına karşı bir başkaldırısı mıydı? Keza M.S. 36 yılında Kommagene kralı II. Arkhealos'a karşı ayaklanan Kietesliler, Tac. *ann.* VI 41, 1; XII 55, 1'de haydut olarak zikredilmektedirler. Tacitus'un bakış açısından değerlendirecek, bu olay basit bir haydutluk olayından ibaretmiş gibi görünmektedir. Aslında, Kietesliler vergi vermekten kaçınmak için isyan etmişler ve bu isyan beraberinde birçok yağma ve haydutluğu da getirmiştir. Aynı şekilde M.S. III. ve IV. yüzyılda hem Likya, Pamfilya ve Pisidya'ya hem de Küçükasya'nın birçok bölgesine akınlar düzenleyen İsavriyalılar'ın bu faaliyetlerinin ne kadarı haydutluk olarak nitelendirilebilir?

İsavriyalılar'ın haydutluk faaliyetleri, HOBSEAWM 1997: 12'nin "toplumsal eşkıyalık" adını verdiği türden bir eşkıyalık olmalıdır: Toplumsal eşkıyalık, kabile veya kanbağına dayalı toplumların yağmacılıkla yaşadıkları bir sosyal yaşam biçimidir. Bu tür eşkıyalık, İsavriyalılar gibi, tarıma dayalı otoriteler tarafından yönetilen, ezilen, sömürülen köylü ve topraksız toplumlarda, sınıf çatışmalarının yaşandığı daha büyük ekonomik güçler tarafından yutuldukları zaman, ortaya çıkmaktadır. Bu tip eşkıyalık ancak kentleşme olgusu tamamen yerleştikten sonra ortadan kaybolur (HOBSEAWM 1997: 13 v.d.).

M.S. III. yüzyılın ortalarından itibaren, başta Partlar ve birçok barbar kavimlerin Küçükasya'yı istilaları, büyük haydut reislerini ortaya çıkarmıştır. Roma'nın otorite kaybına uğradığı bu dönemdeki idari yetersizlik ve karışıklıklar, haydutlar ile dağlık kabilelerin fazlasıyla işine yaramış; eşkıyalık, ekonomik krizin yaşandığı ve halkın iyice yoksullaştığı M.S. III. ve özellikle IV. yüzyıllarda büyük bir hız kazanmıştır.

Bölgede haydutluğu ve isyanı artıran bir diğer neden, M.S. III. ve IV. yüzyıllarda Roma lejyonlarının bölge üzerinde artan baskısı olmalıdır. Bilindiği üzere, Roma ordusunun asli görevi, dış düşmana karşı imparatorluğun sınırlarını savunmaktır. Ancak M.S. III. ve IV. yüzyıllarda artan anarşi ve terör ortamında isyan eden birçok kabilenin başkaldırısını bastırmakla da görevlendirilmiştir. Ordu bu savaşları sürdürürken, olasılıkla isyan eden halkları da dış düşman gibi algılamış ve onlara karşı acımasız bir mücadele yürütmüştür. Bu durum, halkın orduya, dolayısıyla da Roma yönetimine ve düzene karşı başkaldırısını iyice artırmıştır. Ayrıca, M.S. III.

yüzyılda hem Doğu seferine giden hem de haydutluk yapan barbar kabileleri kontrol altına almaya çalışan lejyonların lojistiğini sağlamakla yükümlü tutulan kentliler ve özellikle de kırsal kesim halkı, zamanla bu ağır yükün altında ezilince dağa çıkarak haydutluğa başlamışlardır.

Haydutluğu artıran nedenlerden biri de vatandaşların silah taşıma hakkıyla bağlantılı olmuş olmalıdır: Augustus'un, M.Ö. I. yüzyılda Roma'nın başına büyük bela olan haydutluğu önlemek için aldığı tedbirler arasında, vatandaşların silah taşımalarının yasaklanması da vardı. Ancak, vatandaşlar kendi güvenlikleri için ya da kendilerine miras bırakıldığı durumlarda, silah taşıma hakkına sahip olabiliyorlardı (*Dig.* XLVIII 6, 1–11): Örneğin çobanlar kendilerini ve sürüyü korumak için kılıç taşıma hakkına sahiptiler. Bundan dolayıdır ki, antik kaynaklarda birçok isyana karıştıklarını gördüğümüz birçok çoban aynı zamanda da birer hayduttu.

Roma, haydutluğun/korsanlığın ve isyanların hiç eksik olmadığı Doğu Akdeniz dünyasında güvenliği sağlamak için M.Ö. 140'lı yılların başından itibaren çok çeşitli tedbirler almıştır. M.Ö. I. yüzyılda haydutlar ve korsanlar üzerine ordular gönderen Roma, tam bir başarı sağlayamayınca, eşkıya şefi olan önemli ve güçlü yerel beyleri hizmete alarak, onları eşkıyalarla mücadelede kullanmıştır. Kendileri de birer eşkıya olan ve eşkıyalarla nasıl mücadele edileceğini bilen bu yerel beyler, böylece Roma'nın bölge üzerinde daha kolay hâkimiyet kurmasına zemin hazırlamış olmalıdırlar.

İmparatorluk Devri'nin başında bölgede hâlâ otorite altına alınamamış bazı dağlık kabileler bulunmakta olup; bunlar huzursuzluk kaynağı olmaya devam ediyorlardı. Bu nedenle Augustus'la birlikte, Roma lejyonları bir kez daha Pisidya'da görülmüşler, M.Ö. 6–1 ve M.S. 6 yıllarında buradaki dağlık kabileler üzerine bir dizi sefer düzenlemişlerdir. İmparator Augustus, haydut yatağı olarak ün yapmış olan bölgenin sürekli isyan eden halklarının, sadece isyan zamanlarında lejyonlar gönderilerek hâkimiyet altına alınamayacağını anlamış olmalıdır ki, kalıcı bir tedbir olarak Pisidya ve İsavriya'da askeri koloniler kurarak bölgenin romanize olmasını, dolayısıyla uygarlaşmasını amaçlamıştır. Augustus bölgenin uygarlaşması için, bölgenin kültürüne yabancı olan Latin kolonileri yerine, Hellen kültür ve uygarlığının yayılmasını sağlamaya yönelik bir çaba göstermiş olsaydı; belki de bölgenin daha fazla uygarlaşmasını, dolayısıyla da daha kolay kontrol altına alınmasını sağlayabilirdi.

Augustus'la başlayan *pax Romana*'nın ilk elli yılında bölge üzerinde önemli birkaç isyan daha meydana gelmiştir. Bunlar Kilikya'daki Kietes kabilesinin ve Likyalılar'ın Claudius zamanındaki isyanlarıdır. I. Bölüm'de kronolojik sırayla anlattı-

ğımız tarihsel olaylara göre, Likya'da yaşanan M.S. 42/43 yılındaki bu isyandan; Commodus zamanında, gene Likya'daki Bubonlular'ın haydutlara karşı savaşına kadar bölgede herhangi büyük bir olay yaşanmamış gibi gözükmektedir. Bununla birlikte, kaynaklarda herhangi bir bilgi olmasa da bölgede münferit birçok haydutluk olayı yaşanmış olmalıdır. Commodus'tan itibaren ise, Likya, Pamfilya ve Pisidya'da giderek artan bir ivme kazanan haydutluk, yağma ve isyan hareketiyle karşılaşmaktayız. M.S. III. yüzyılda İsavriyalılar, bölge üzerine bir kâbus gibi çökmüşler; ancak Onlar'ın bu yüzyıldaki ilk yağma seferleri, Roma'nın henüz gücü yerinde olduğu için, bir şekilde savuşturulabilmiştir.

M.S. 278 yılında Krēmna'nın haydutlardan geri alınmasından M.S. 343 yılına kadar geçen süre içinde, edebi metinlere bakılacak olursa bölgede başka büyük bir olay yaşanmamış görünüyor. Sonrasında ise, kaynaklar neredeyse her on yıla bir büyük olayın düştüğü kayıtlarla doludur: M.S. 343, 354, 365, 367/368, 377 ve 399 yılları. İsavriyalılar'ın isyan ettikleri bu yıllar, Roma'nın çok büyük tehlikeler ve felaketlerle karşı karşıya kaldığı ve askeri açıdan her yere yetişemediği dönemlerdir. M.S. 278 ile 343 yılları arasında edebi metinlere yansımayan; ancak bu yıllar arasına tarihlenen yazıtlar aracılığıyla belgelenen, birçok Roma ordusu mensubunun Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki varlıkları şiddetin ve terörün son bulmadığını göstermektedir.

M.S. IV. yüzyıldan itibaren dağlık kabileleri özellikle de İsavriyalılar'ı kontrol etmek, Onlar'ın çevreye zarar vermelerini önlemek giderek zorlaşmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla M.S. IV. yüzyıldan itibaren Roma lejyonları, dolayısıyla Roma, bölge üzerindeki otoritesini tamamen kaybetmiştir. Roma orduları M.S. IV. yüzyıldan itibaren iç bölgelerde asayişi temin edemiyor, ağır donanımlı büyük ordular ancak olaylar sırasında geçici bir süre için bölgeye egemen olabiliyordu. Bu da dağlı kabilelerin ovada yaşayanlar üzerindeki baskılarını giderek arttırmalarına neden olmuştur. Yalnızca M.S. I. yüzyılın ortası ile M.S. III. yüzyılın ortası arasındaki dönemde huzur içinde yaşamış gibi gözükken ova halkları, bu tarihten itibaren, deyim yerindeyse, bir daha rahat yüzü görmemişlerdir.

Roma, M.S. III. yüzyıldan itibaren haydutlara karşı yürüteceği savaşlar için, kentlerin egemenlik alanlarına düzenli ve küçük askeri birlikler konuşlandırmaya başlamıştır. Bu nedenle, söz konusu yüzyılın ortalarından itibaren Likya, Pamfilya ve Pisidya'da, *dux*'lar, *praefectus praetorio*'lar, *egregius*'lar, *beneficiarius*'lar, *praetorianus*'lar ve *stationarius*'lar gibi çok sayıda farklı unvan taşıyan Roma ordu mensuplarıyla karşılaşmaktayız. Daha önceki yüzyıllarda bir kısmına çok az rastladığımız, bir kısmıyla ise hiç karşılaşmadığımız farklı unvanlar taşıyan Roma asker-

lerinin M.S. III. yüzyıldaki artışları ve yazıtlarda onlardan kurtarıcı ve iyiliksever olarak bahsedilmesi, bölgede olağanüstü durumların yaşandığının çok açık bir göstergesidir.

Bu yüzyılda artan haydutluk olayları karşısında bir önlem de İmparator Probus'tan gelmiştir: Probus, Lydios'un isyanı bastırıldıktan sonra, bir daha haydutluk olaylarının yaşanmaması için, bölge halkının çocuklarının yaşları geldiğinde Roma ordusuna asker olarak alınmalarını emretmiştir. Ancak bu tedbirin de işe yaramadığı, sonraki yıllar içinde bölgede yaşanan birçok haydutluk vakasından anlaşılabilir.

Roma tarafından haydutlara karşı alınan yukarıda bahsettiğimiz önlemlerin hiçbiri kırsal alan güvenliğinin sağlanmasına yetmemiş; lejyonlar artık ne haydutlarla ne de yağmacı gruplarla baş edemez bir duruma gelmiştir. M.S. IV. yüzyılda kendilerini bile korumaktan aciz olan lejyonlar, tahkimatlı yerleşimlerin arkasına sığınarak, saldırıdan savunmaya geçmişlerdir. Ne can ne de mal güvenliğinin kalmadığı Likya, Pamfilya ve Pisidya'da halk, imparatorluk ordularından kendilerini korumak için bir fayda gelmeyeceğini anlayınca, yağmacılar ve haydutlara karşı kendi kendilerini savunmaya çalışmışlardır.

Daha Hellenistik Çağ'dan itibaren kentlerin kırsal alan güvenliği için bir dizi önlem aldığını görüyoruz. Çeşitli isimler altında kurulmuş olan farklı birçok güvenlik teşkilatı bu tedbirlerin başında gelir: Bunlar *eirēnarkhēs*, *lēstodeiōktēs*, *lēstophonos*, *paraphylaks*, *orophylaks*, *diōgmitēs* ve *neaniskos*'lar ile Likya Birliği'nin resmi güvenlik gücü olan *hypophylaks*'lardır. Görüldüğü üzere Likya, Pamfilya ve Pisidya'da bildiğimiz kadarıyla en az sekiz farklı yerel güvenlik gücü oluşturulmuştur. Bu çeşitliliğin sebebi, kırsal alan güvenliğiyle ilgili ihtiyaçların farklı olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Bu güvenlik güçlerinden *eirēnarkhēs*'ler yoğun bir biçimde Pamfilya ve Pisidya'da (Likya'dan sadece bir tane *eirēnarkhēs* bilinmekte); *lēstodeiōktēs* Pisidya'da; *lēstophonos*'lar Likya'da; *paraphylaks*'lar Likya ve Pisidya'da; *orophylaks*'lar Pisidya'da; *diōgmitēs*'ler Pisidya ve Pamfilya'da; *neaniskos*'lar ise, Pisidya'dan belgelenmektedir. Görüldüğü üzere, Pamfilya ve Pisidya'da kırsal alan güvenliği için *eirēnarkhēs*'ler tercih edilirken, Likya'da hem birliğin resmi görevlisi olan *hypophylaks*'lar hem de *paraphylaks*'lar görev almışlardır. Bu noktada söz konusu güvenlik güçleri arasındaki görev dağılımının nasıl olduğu sorusuna çalışmamızda cevap aranmış olup, bu konuda birkaç fikir öne sürmüştük bulunmaktayız: Bunlardan ilki *hypophylaks*'ların sadece "Birliğin kolluk kuvveti", *paraphylaks*'ların ise, daha çok "mahallî güvenlik kuvveti" olduğu; ikincisi, *hypophylaks*'ların kırsal alanın güvenliğini üstlenirken, *paraphylaks*'ların kırsal

alandaki düzeni ve disiplini sağlamaya yönelik toplumsal görevler üstlendiği; üçüncüsü, kırsal alanda vergi toplama konusunda *arkhiphylaks*'lara yardım ettikleridir; dördüncüsü ise, Likya'da bu görevin, *arkhiphylaks*'lık ile *hypophylaks*'lık arasında bir geçiş memuriyeti olduğudur. Pamfilya ve Pisidya'nın tersine, Likya'da *eirēnarkhēs*'lerin tercih edilmemiş olmasını da, belki *hypophylaks*'lar ile *paraphylaks*'ların çok daha önceden bölgede görev yapmaya başlamış olmalarıyla açıklayabiliriz.

Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Pisidya ve Pamfilya kentlerinde az da olsa görev yaptıklarını bildiğimiz *paraphylaks*'ların; bu bölgelerde yoğun olarak karşılaştığımız *eirēnarkhēs*'lerle aralarında ne gibi bir fark olduğu sorusu da çalışmamızda irdelenmiştir: Termēssos ve Amblada'da bulunmuş olan yazıtlardan hareketle, *paraphylaks*'ların kent içinde görev yaptığı sonucuna varılmış; hatta Ephesos'ta gümrük görevlisi olarak çalışan *paraphylaks*'lar örneğinden yola çıkılarak, *paraphylaks*'ların Pamfilya ve Pisidya'da da vergi toplama konusunda görev üstlenmiş olabilecekları düşünülmüştür. Bu durumda Pamfilya ve Pisidya'da *paraphylaks*'ların kentte, *eirēnarkhēs*'lerin ise, kırsal alanda güvenliği sağlamakla yükümlü oldukları sonucuna varılmıştır. Bu iki görev arasındaki hiyerarşinin nasıl olduğu konusunda bir şey söylemek ise, görev alanlarını belirlemekten daha da zordur. Çünkü yazıtlarda *eirēnarkhēs*'lik ve *paraphylaks*'lık görevlerini üstlenmiş olan kişilerin *cursus honorum*'ları birbirinden farklıdır. Üstelik her iki görevin yetki alanlarının bölgeden bölgeye, hatta kentten kente bile farklılıklar göstermesi bu saptamayı daha da zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak söz konusu bu iki memuriyet arasındaki hiyerarşinin nasıl olduğu konusunda kesin bir yargıya varmak şimdilik mümkün değildir.

Çalışmamızda *eirēnarkhēs*'lik görevinin şimdiye kadar bilinenin aksine Küçükasya'da ilk kez M.S. 79 yılında Frigya'daki Appia'da görüldüğünü tespit etmiş bulunmaktayız. M.S. 79 yılına tarihlenen bu ilk *eirēnarkhēs*'ten çok da geç olmayan bir tarihten, yani M.S. I. yüzyılın sonundan itibaren, Pamfilya'da da *eirēnarkhēs*'lerin görev yaptıkları, yazıtlar vasıtasıyla saptanmıştır. Pisidya'da ise bu memuriyet, M.S. II. yüzyılda görülmeye başlamış; III. yüzyılın anarşi ve kargaşa ortamıyla birlikte, Pamfilya ve Pisidya bölgelerinde *eirēnarkhēs*'lerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu artış, hiç kuşkusuz ki bölgede artan haydutluk olaylarıyla doğru orantılıdır.

Eirēnarkhēs'likle ilgili olarak üzerinde durduğumuz bir diğer nokta da, bu memuriyetin Antoninus Pius'a kadar sadece toplumsal faaliyetler üstlendiğidir. Bu tarihe kadar haydutların takibatı ya da sorgulamasına yönelik fonksiyonlara sahip

olmadıkları anlaşılan *eirēnarkhēs*'lerin, Antoninus Pius'tan itibaren haydut yakamakla da görevlendirildiklerini tespit etmiş bulunmaktayız. Bu dönemde *eirēnarkhēs*'lerin görev ve yetkilerinde böyle bir değişiklik yapılması hiç kuşkusuz ki, bölgede artan güvenlik problemleriyle bağlantılı olmalıdır.

Eirēnarkhēs'liğin kentlerdeki diğer memuriyetler arasındaki yerinin ne olduğu konusuna gelince: En azından bu görevin Pamfilya ve Pisidya kentlerinde *arkhiproboulos*'luk, *probulos*'luk ve *demiourgos*'luk görevlerinden sonra geldiğini söyleyebiliriz. Pamfilya ve Pisidya'da *eirēnarkhēs*'lik yapmış olanların onurlandırıldığı yazıtlardan bu kişilerin aynı zamanda, *agōnothetēs*'lik, *agoranomos*'luk, *arkhisitonēs*'lik, *arkhōn*'luk, *gymnasiarkhos*'luk ve *stratēgos*'luk görevlerini de üstlenmiş olduklarını biliyoruz. Yukarıda alfabetik sırayla verdiğimiz bu görevler, onur yazıtlarının kiminde *eirenarkhēs*'likten önce, kiminde ise *eirenarkhēs*'likten sonra zikredilmektedir. Bu yüzden *eirēnarkhēs*'liğin, *cursus honorum* içindeki yerinin, kentten kente farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu görevin, üstlenmesi oldukça yüksek maddi güç gerektiren *agōnothetēs*'lik, *agoranomos*'luk, *arkhisitonēs*'lik, *arkhōn*'luk ve *gymnasiarkhos*'luk kadar önemli bir memuriyet olduğu kesindir. Aynı durum *paraphylaks*'lık için de geçerli olmalıdır.

Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki güvenlik güçleri içinde önem bakımından ilk sırada geldiği anlaşılan *eirēnarkhēs*'lerle, Pamfilya-Kilikya sınırındaki kentlerle, Pisidya'daki Termēssos'un egemenlik alanında ve Ariassos civarında yoğun olarak karşılaşmaktadır (bk. HARİTA). Kilikya sınırına yakın ya da çok uzak olmayan Karallia, Kolybrassos, Laertēs, Kasai, Lyrbē, Etenna, Kotenna ile Sidē kentlerinin yer aldığı Pamfilya ve Amblada kentinin bulunduğu Pisidya'nın doğusunda, bu memuriyete sıklıkla rastlanması, bu yerlerin olasılıkla İsavriyalılar tarafından sürekli tacize uğramasıyla ilgilidir.

M.S. II. yüzyılın sonu ile III. yüzyılın başında kırsal alan güvenlik güçleri hem sayıca artmış hem de memuriyetler çeşitlenmiştir. Bu durum, M.S. III. yüzyıldaki haydutluk ve yağma faaliyetleriyle doğrudan bağlantılıdır. Ancak bu yüzyılda sayıları giderek artan Pamfilya ve Pisidya'daki *erēnarkhēs*'ler ile Likya'daki *hypophylaks*'lar ve *paraphylaks*'lar, anlaşılan haydutların takibatı konusunda yeterince başarılı olamamışlardır. Bunun nedeni, bu memurların haydut takibatı dışında birçok toplumsal görev de üstlenmek zorunda kalmaları ve memuriyetin yıllık oluşunda yatmaktadır. Kırsal alan güvenliği konusunda eldeki imkânlar bu şekilde yetersiz kalınca, M.S. III. yüzyılda haydutlarla mücadele için kentler yeni bir yola daha başvurmuşlardır: *Lēstodeiōktēs* ve *lēstophonos* adı altında görev yapan iki yeni memuriyet daha teşkil edilmiştir. Başlıca işleri haydut yakalamak olan bu kişi-

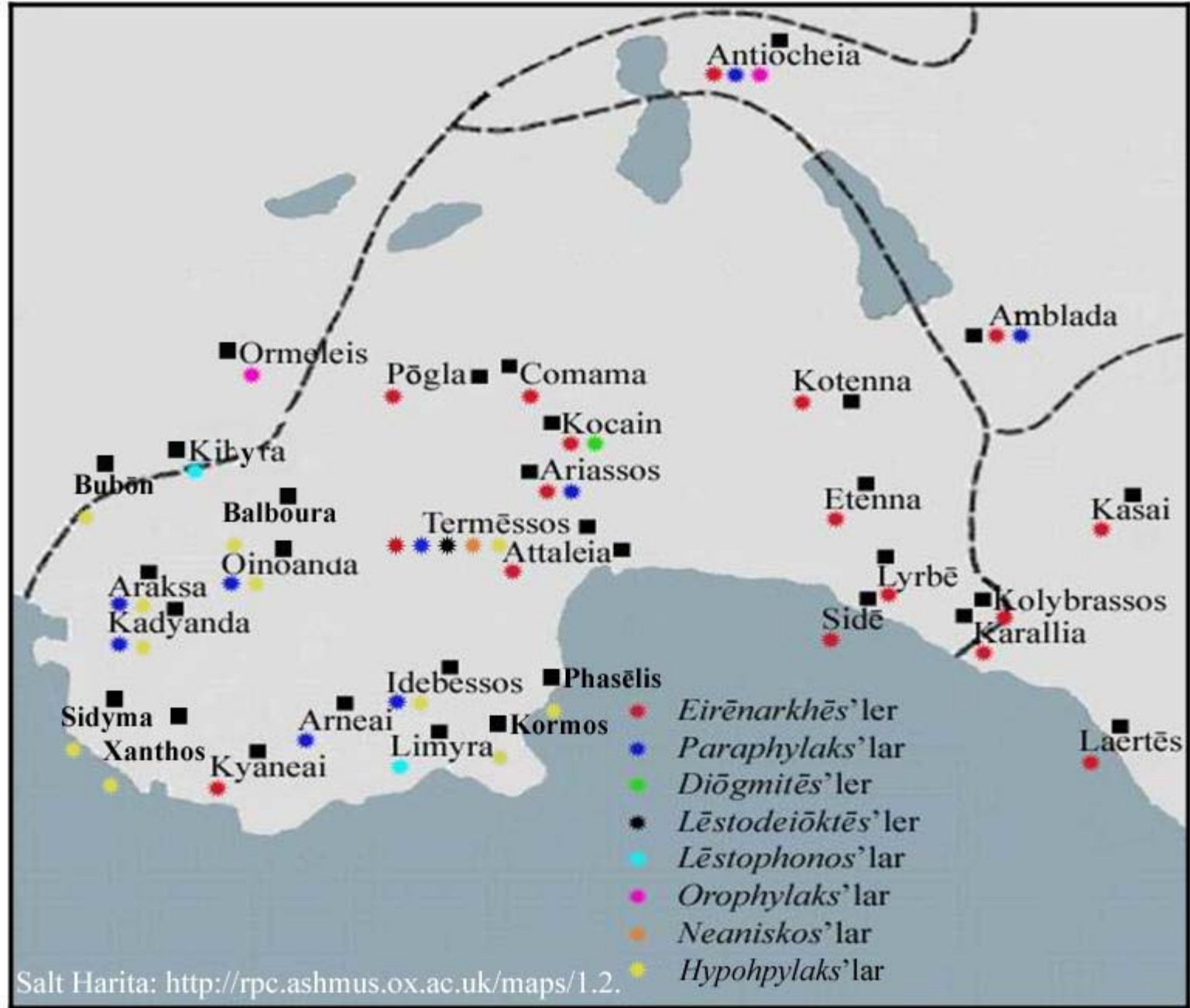
lerin ne kadar başarılı olduklarını ise bilemiyoruz. Bununla birlikte, onlar sayesinde özellikle kırsal kesim halkı en azından bir süre için de olsa rahat bir nefes almış olmalıdır.

Eirēnarkhēs'liğin ya da *paraphylaks*'liğin, *cursus honorum*'un neresinde yer aldığı tam olarak bilinmemekle birlikte; *diōgmitēs*'ler ve *neaniskos*'lar ile *lēstodeiōktēs* ve *lēstophonos*'ların, kırsal alan güvenlik amiri olan *eiēnarkhēs*'lerin ya da *paraphylaks*'ların emri altında hizmet ettiklerini söyleyebiliriz.

Eirēnarkhēs, *paraphylaks* ve *lēstodeiōktēs*'lerin kırsal alan güvenliğinin yanı sıra; vergi toplama ya da toplanmasına nezaret etme işlerinde de görev aldıklarını düşünmekteyiz. Roma'nın ve kentlerin kırsal alan güvenliği üzerinde bu kadar çok durmalarının bir diğer nedeni de, kırsal alandaki vergilerin düzenli bir şekilde toplanma isteğiyle bağlantılı olmalıdır. Çünkü kırsal alanda güvenliğin sağlanması demek, aynı zamanda kırsal alan ekonomisinin de gelişmesi, ticaretin artması, insanların kolayca seyahat etmeleri, dolayısıyla da para akışı demektir. Başta imparatorluk olmak üzere, kentlerin zenginliği bu huzur ve güven ortamına bağlıydı. Aksi halde, sadece ticaret ve para akışı kesilmiyor, kırsal alan boşaldığı için devlet vergi alacak vatandaş da bulamıyordu. Bu nedenle kırsaldaki vergilerin düzenli bir biçimde toplanması işinin, bölgeyi sürekli gezen, kontrol eden ve yolların güvenliğini sağlayan milis kuvvetlerine havale edilmiş olması çok doğaldır.

Roma ve kentlerin yanı sıra, Likya Birliği de haydutlara karşı önlem almıştır: Daha Hellenistik Çağ'da kırsal alan güvenliği için, Likya Birliği, yukarıda söz ettiğimiz *hypophylaks* ve onun idari amiri olan *arkhiphylaks*'lardan oluşan bir güvenlik teşkilatı kurmuş; M.Ö. 82 yılında korsanlara karşı düzenlemiş olduğu sefer gibi, yeri geldiğinde askeri gücünü de kullanmıştır. Birliğin resmi kolluk güçleri olan *arkhipylaks*'lar, Roma İmparatorluk Çağı'nda, daha çok vergi toplamada görev almaya başlarken; *hypophylaks*'lar ise, kırsal alan güvenliği görevini sürdürmeye devam etmişlerdir. Birliğin güvenlik kolu olan *hypophylaks*'lar bu görevlerini, Likya'daki kentlerin kırsal alan güvenlik görevlisi olan *paraphylaks*'lar ile birlikte yürütmüş olmalıdırlar. Bu şekilde, Likya Birliği'nin kırsal alan güvenliğini sadece kentlere bırakmayarak, bizzat duruma el koyması, bölgede, Pisidya ve Pamfilya'ya oranla, daha az haydutluk olayları yaşanmasını sağlamış olmalıdır. Pamfilya Birliği'nin ise, kaynaklarda konuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmadığından, kırsal alan güvenliğiyle ilgili bir önlem alıp almadığını bilemiyoruz. Ancak, Likya'ya göre, her zaman barbar komşuları tarafından daha çok yağmaya uğramış olan Pamfilya'nın ve dolayısıyla Pamfilya Birliği'nin çeşitli tedbirler almış olması da beklenirdi.

Görüldüğü üzere, Likya, Pamfilya ve Pisidya'daki dağlı kabileler tarih boyunca tam olarak kontrol altına alınamadıkları için, buralardaki haydutluk faaliyetleri ve bunlara karşı alınan önlemler de hiçbir zaman son bulmamıştır. M.Ö. II. yüzyılın ortasından M.S. IV. yüzyılın sonuna kadar bölgede çeşitli tedbirler alan Roma ve kentler bu konuda tam bir başarı sağlayamamıştır. Başarısızlığın temel nedeni ise, bölgenin topografik yapısı ve bununla bağlantılı olarak uygarlık bakımından oldukça geri kalmasında yatmaktadır. Küçükasya'nın güney kıyılarına dağlık komşu bölgelerin yapısı, bölge insanının uygar topluluklarla temasını engelleyerek, onların yerleşik düzene geçmesine mani olmuş ve uygarlaşma yönünden geri kalmalarına yol açmıştır. Bölgenin topografik yapısının toplum üzerinde yarattığı bu etki, sadece Klasik, Hellenistik ve Roma Çağı'yla da sınırlı kalmamış; Bizans, Selçuklu ve hatta Osmanlı gibi daha geç dönemlerde de yansımalarını sürdürmüştür. Bu işin toplumsal yönünü göremeyen ya da dikkate almayan Roma ve kentler, askeri tedbirler dışında gerekli önlemler almamışlar ve tarihleri boyunca haydutlara, isyancılara ve yağmacılara kurbanlar vermişlerdir.

Kırsal Alan Güvenlik Güçlerinin Dağılımı

ANTİK KAYNAKLAR DİZİNİ

A. Edebi Eserler

AASS Nov.

IV 332: 141, n. 339; 161.

Aischin.

2 12: 36.

Amm. Marc.

XIV 1–7: 94.

XIV 2, 5; 10: 180.

XIV 2, 10: 94, n. 229.

XIV 2, 13: 180.

XIV 2, 14: 94, n. 231.

XIV 8, 4: 60, n. 71; 68, n. 115; 116.

XXVI 9, 2–6: 94, n. 234.

XXVII 9, 6: 95.

XXXI 5, 16: 88.

App. civ.

I 55: 54, n. 40.

I 103: 61, n. 72.

I 111: 70, n. 126.

IV 76: 62, n. 82.

V 9: 73, n. 141.

V 75: 74, n. 143.

App. Mithr.

II 10: 54, n. 39.

III 17; 20: 60, n. 70.

III 18: 54, n. 40.

III 20: 54, n. 40; 55.

III 21: 54.

III 24: 54, n. 41.

IV 27: 54.

VIII 55: 56, n. 48.

VIII 56: 58.

VIII 58: 56, n. 48.

IX 58: 54, n. 40.

IX 62: 55.

IX 66: 60, n. 66.

X 63: 54, n. 40; 55; 56.

X 64: 56, n. 49.

X 67: 53, n. 38.

XI 75: 70.

XIV 92: 40; 49, n. 18; 51; 55, n. 45; 63.

XIV 92–93: 56, n. 47.

XIV 93: 58, n. 57; 60, n. 71; 69; 71, n. 130.

XIV 94: 71, n. 131; n. 132

XIV 95: 71, n. 133.

XIV 96: 71, n. 134; n. 135.

XV 105: 52, n. 35; 70, n. 124.

XVII 117: 49, n. 18; 51.

App. Pun.

CXXIII: 52, n. 30; 57, n. 54.

App. Sic.

VI 1–2: 70, n. 129.

App. Syr.

VIII 48: 52, n. 35; 70, n. 124.

VIII 49 v.d: 52, n. 35.

XI 69–70: 70, n. 124.

Aristeid. Hier. log.

4 3–4: 77, n. 156.

318 v.dd.: 103, n. 277.

338 14 v.dd.: 100, n. 257; 101, n. 265.

Arr. *anab.*

I 24: 64, n. 92.
 I 24, 5: 38.
 I 27, 5: 38.
 III 6, 6: 41.

Athen. *Deip.*

5 213a: 60, n. 70.

Aug.

XV: 177, n. 422.
 XXVIII: 177, n. 422; n. 423.

Cass. Dio

XXX–XXXV 111, 1–3: 70, n. 129.
 XXXI 37, 4–5: 71, n. 135.
 XXXVI 1: 71, n. 132.
 XXXVI 22, 1–2: 71, n. 130.
 XXXVI 23, 4: 71, n. 131.
 XXXVI 36–37, 1: 71, n. 132.
 XXXVI 37, 6: 70, n. 124.
 LXV 17, 3: 81, n. 176.
 LXV 28, 3: 80, n. 174.

Chron. Pasch.

327: 147.

Cic. *ad. Brut.*

14 9, 2: 83, n. 188.
 168: 52, n. 29.

Cic. *ad. fam.*

1 1, 25: 73.
 13 73: 73.
 14 4, 8–10: 73.

Cic. *Att.*

6 4, 1: 72.
 4 3, 3: 83, n. 188.
 7 18, 12: 83, n. 188.

Cic. *ad. Q. fr.*

1 1, 25: 178.
 2 1, 3: 83, n. 188.
 2 2, 3: 83, n. 188.

Cic. *Catil.*

4 13, 21: 83, n. 188.

Cic. *de orat.*

1 82; 2 2: 52, n. 29.

Cic. *Deiot.*

13 37: 60, n. 66.

Cic. *Flacc.*

27 65: 51, n. 27.

Cic. *Imp. Cn. Pomp.*

3 8: 60, n. 66.

Cic. *leg. agr.*

1 5: 56, n. 47; 61; 67, n. 105; 107.
 2 46: 71, n. 132.
 2 50: 61; 67; 67, n. 105; 107; 68, n.
 118; 119.

Cic. *Leg. Man.*

12 32–33: 71, n. 130.
 12 33: 56, n. 47; 70, n. 129.
 12 34–35: 71, n. 133.
 12 35: 71, n. 134.
 17 52: 71, n. 131.
 18 54: 71, n. 131.
 18 55: 71, n. 130.
 19 57–58: 71, n. 131.
 22 63: 71, n. 132.
 23 67: 71, n. 132.

Cic. *Mur.*

5 11–12: 56, n. 49.

Cic. Phil.

- 3 7, 16: 83, n. 188.
 11 18: 71, n. 132.
 14 3, 8: 83, n. 188.

Cic. Rab. Post.

- 21: 56.

Cic. Verr.

- I (1) 1, 2: 52, n. 35.
 I (1) 4, 11: 52, n. 35.
 II (1) 16, 42: 60, n. 68.
 II (1) 16, 43: 52, n. 35; 60.
 II (1) 20, 53–54: 52, n. 35; 60, n. 68.
 II (1) 20: 48.
 II (1) 20, 53–54: 52, n. 35.
 II (1) 21, 56–57: 60, n. 68.
 II (1) 35, 89: 58, n. 56; n. 57
 II (1) 38, 95–96: 52, n. 35; 60, n. 69.
 II (1) 50, 130: 70, n. 122.
 II (2) 3, 8: 70, n. 128.
 II (3) 3, 6: 52, n. 35.
 II (3) 7, 18: 70, n. 122.
 II (3) 91, 213: 70, n. 128.
 II (4) 9, 21: 56, n. 47.
 II (5) 30, 79: 49, n. 18; 51.
 II (5) 49, 127: 52, n. 35.
 II (4) 10, 21: 67, n. 102.

Cod. Iust.

- III 12, 8: 96, n. 245.
 III 27, 2: 85, n. 195.
 X, 77: 100, n. 257; 103, n. 277.
 XXVII 1, 1: 85, n. 195.

Cod. Theod.

- VII 18, 14: 85, n. 195.
 IX 35, 7: 96, n. 245.
 XI 24, 6, 7: 106, n. 294.
 XII 14, 1: 106, n. 293; 155, n. 380.

Dēmosth. or.

- 10 34: 36.
 12 2: 36.

Dig.

- I 18, 13: 176, n. 418.
 V 1, 61. 1b: 146
 XLIII 10: 99, n. 254.
 XLVII 6, 1: 77, n. 158.
 XLVIII 3, 6. 1: 100, n. 257; 106, n. 291;
 139; 140.
 XLVIII 6, 1-11: 196.
 L 4 18, 7: 103, n. 277; 139.

Dio Cass.

- XLIII 26, 3: 76.
 XLIV 32, 2: 74, n. 143.
 XLVII 48, 2: 74, n. 143.
 XLVIII 26, 3: 73, n. 140.
 LI 2, 1: 74, n. 144.
 LIII 26, 3: 73, n. 141.
 LIV 35: 79, n. 168.
 LV 28, 3: 76, n. 151.
 LX 17, 3: 82.
 LXXI 36, 4: 86.

Diod.

- XI 1: 52, n. 35.
 XV 90, 3: 31.
 XVII 28, 1: 38.
 XVIII 3: 39.
 XVIII 22: 41.
 XVIII 45–47: 39.
 XVIII 58: 39.
 XX 27, 4: 64, n. 92.
 XX 82, 4: 39.
 XX 83, 1: 33; 39.
 XXIII 5: 49.
 XXXIII 18: 51, n. 24.
 XL 1–3: 70, n. 129.

Diog. Laert.

IX 83: 61.

Eunap. *hist.*

43: 94, n. 235.

Eutr.

IV 20, 1: 51, n. 26.

VI 3: 61, n. 74; 67, n. 102; 103; 104;

68, n. 117; 69, n. 121.

IX 9, 1: 85.

FGrHist

100 F 6.10: 86.

Flor *epit.*

I 40, 12: 56, n. 48.

I 41: 47; 52; 56, n. 47.

I 41, 4: 61, n. 76.

I 41, 5: 67, n. 102; 68, n. 117.

I 41, 5–6: 68, n. 115.

I 41, 6: 71, n. 130.

I 41, 7: 71, n. 132.

I 41, 10: 67, n. 104.

I 41, 12: 71, n. 134.

I 41, 13: 71, n. 135.

I 41, 13–14: 71.

I 42, 1–2: 70, n. 128.

I 42, 2–3: 70, n. 129.

III 6: 61, n. 78.

XLI: 55, n. 45.

Frontin. *strat.*

III 7, 1: 68, n. 117.

IV 5, 1: 61, n. 72.

Fronto

VIII: 78, n. 160; 140, n. 336; 143, n.

349.

Hdn.

II 1, 4: 86.

II 3, 1: 86.

LXXVII 6, 1: 86.

Hdt.

I 176: 62, n. 82.

Him. *Or.*

25 67–8: 93.

25 95–98: 93.

Hist. Aug. *Marc.*

XX: 163, n.392.

XXI 7 : 78, 162; 163.

XXII: 163.

XXVII 9, 6-7: 163.

Hist. Aug. *Prob.*

XIII 2–3: 89, n. 206.

XVI 1–6: 90, n. 216.

XVI 4-6: 90; 92.

XVI 5: 89, n. 207.

XVII 1: 92.

XIX 8: 90.

Hom. *Od.*

III 71–74: 34.

XIV 222–234: 34.

XVII 424–433: 28; 34.

Iosep. *Ant. lud.*

XIII 16, 14: 70, n. 124.

XXVII 5, 271: 76, n. 150.

XXVII 8, 285: 76, n. 150.

Isokr.

4, 115: 36.

Iust.

XXXIII 8, 8: 51, n. 24.

- XXXVI 3: 51, n. 27.
 XXXVI 4: 51, n. 26.
 XXXVIII 3, 2: 53, n. 37.
 XXXVIII 3, 9: 54.
 XL 1, 2–4: 70, n. 124.
- Iuv.
 X 19–22: 77.
- Lib. *ep.*
 45 24: 103.
 101: 105.
 101 1, 3: 131.
 101 5, 3: 101; 131.
 532 2, 4: 131.
- Lib. *or.*
 XXIII 10: 99, n. 256.
- Liv.
 XXXV 13, 5: 48.
 XXXVIII 14, 3: 49, n. 17; n. 19; 58, n. 60.
 XXXVIII 18, 2: 68, n. 118.
 XXXVIII 19, 1: 68, n. 118.
 XXXVIII 37, 11: 68, n. 118.
 LXVIII: 5, n. 35.
- Liv. *perioch.*
 LIX: 46.
 LIX: 51, n. 26.
 LXXVIII: 60, n. 70.
 XC: 61, n. 72; 68, n. 115.
 XCIII: 68, n. 117.
 XCIX: 71, n. 132; n. 134.
- Luc. *Demon.*
 1: 143, n. 347.
- Lucan. *Bell. civ.*
 8 251–254: 67, n. 107.
- Luc. *evang.*
 XIX 46: 83, n. 189.
- Lukian. *Alex.*
 II: 77, n. 159.
- Lukian. *Icarom.*
 XVI: 37, n. 5.
- Lukian. *nav.*
 VII: 57, n. 52.
- Iust.
 XXXVI 3, 2: 53, n. 37.
 XXXVI 4, 6–11: 51, n. 26.
 XXXVIII 8, 8: 51, n. 24.
- Martyr. Polyc.
 8: 141, n. 339; 161.
- Matta *evang.*
 XXI 13: 83, n. 189.
- Nik. Khon. *Hist.*
 III 141: 37, n. 5.
- Not. dign.
 2. 31: 94, n. 236
 24. 12: 94, n. 234.
 29. 6 : 94, n. 230.
 61: 179, n. 432; 188.
- Or. *Sib.*
 XII 204: 86.
- Oros. *hist.*
 V 10, 2: 51, n. 26.
 V 23, 22: 67, n. 102; n. 103; 68, n. 117;
 69, n. 121.

- VI 2, 5: 54, n. 40.
- Paus.
IX 13, 4: 135, n. 317.
- Plin. *ep.*
VI 25: 77.
X 19–20: 99.
X 77–78: 175, n. 417.
- Plin. *nat. hist.*
V 28, 101: 60.
V 94: 74, n. 145; 80, n. 171; n. 172.
V 100: 67, n. 105.
- Plut. *Ant.*
I 1: 70, n. 128.
XXX 1: 73, n. 140.
LXI 3: 73, n. 141.
- Plut. *Caes.*
II, 1–4: 70, n. 125.
- Plut. *Kim.*
VIII: 35, n. 4.
- Plut. *Luc.*
VI 1: 70, n. 123.
XIV 5: 70, n. 124.
XXI 4–5: 70, n. 124.
XXII 1: 53, n. 37.
XXII 5: 53, n. 37.
- Plut. *Per.*
XVII: 35.
- Plut. *Pomp.*
XIV 5: 61, n. 72.
XXIV: 52, n. 35.
XXIV 5: 56, n. 47; 63, n. 84.
XXIV 6: 53.
- XXV 2: 71, n. 131; n. 132.
XXV 4–6: 71, n. 131.
XXVI 1–4: 71, n. 131.
XXVI 4: 71, n. 133.
XXVII 4: 71, n. 135.
XXVIII 1: 65, n. 93.
XXVIII 4: 52, n. 35.
XXXVII 3: 71, n. 134.
- Plut. *Sull.*
V 3: 49.
XVI: 60, n. 66.
XXII 5: 56, n. 48.
XXIV 3: 56, n. 48.
- Polyain. *Strat.*
V 19: 39.
VII 21, 4: 37, n. 7.
VIII 23, 1: 70, n. 125.
- Polyb.
XXI 34, 1: 49, n. 17; n. 19; 58, n. 60.
XXI 42, 2: 68, n. 118.
- Pomp. *Trog.*
XXVIII 4: 70, n. 124.
XXXIX: 52, n. 29.
- Ps. *Aristeid.*
7 v.dd.: 87.
- Sall. *Catil.*
XXXIX. 1–3: 71, n. 132.
- Sall. *Hist.*
I 117: 67, n. 102.
I 118–119: 67, n. 103.
129: 56, n. 47.
II 44, 6: 70, n. 126.
II 82, 10: 70; n. 122.
III 4, 1–16: 70, n. 129.

III 4–7, 2: 70, n. 128.

Soz. hist. eccl.

III 25: 96, n. 243.

Steph. Byz.

157: 49

179: 49.

Strab.

XI 2, 12: 35.

XII 1, 9: 53, n. 38.

XII 3, 15: 60, n. 66.

XII 5, 1: 73, n. 141.

XII 5, 4: 49, n. 18.

XII 5, 5: 180.

XII 6, 2: 68, n. 116; n. 117; 74, n. 145.

XII 6, 3: 71.

XII 6, 3–5: 80, n. 171.

XII 6, 4: 74, n. 143.

XII 6, 5: 40; 75, n. 148; n. 149; 76, n.

151; 79, n. 167; 80, n. 172.

XII 7, 1: 75; 80, n. 171.

XII 7, 2: 49, n. 16.

XII 7, 3: 49; 57, n. 52.

XII 8, 9: 68.

XII 8, 13–14: 74.

XIII 4, 7: 58, n. 60; 59; 60, n. 64.

XIII 4, 17: 49

XIV 1, 38: 51, n. 26.

XIV 2, 24: 73, n. 140.

XIV 3, 2: 57.

XIV 5, 1: 80, n. 171.

XIV 5, 2: 40; 50; 51; 52, n. 35.

XIV 5, 3: 73, n. 139.

XIV 5, 6: 40, n. 10; 178.

XIV 5, 7: 49, n. 18; 51; 61, n. 78; 63;

67, n. 102; n. 103; n. 104.

XIV 5, 10: 49, n. 18.

XIV 5, 18: 73, n. 138.

XIV 9, 1: 64, n. 92.

XVI 2, 19: 50.

Suet. *Aug.*

XXXII: 77.

XXXII 2: 77, n. 153; 98, n. 249.

Suet. *Claud.*

XXV 3: 81, n. 176; 82.

Suet. *Iul.*

III: 61, n. 73.

IV 1: 70, n. 125.

LXXIV 1: 70, n. 125.

Suet. *Tib.*

XXXVII 1: 98, n. 249.

Tac. *ann.*

III 48: 74, n. 144; 76, n. 151; 79, n. 167;

80, n. 172.

III 48, 1: 74, n. 145.

VI 41: 76, n. 151.

VI 41, 1: 82, n. 183; 195.

XII 55: 76, n. 151.

XII 55, 1: 82, n. 183; 195.

XII 62: 52, n. 29; 70, n. 128.

XV 25: 71, n. 132.

Tert. *apol.*

XX 1 v.d.: 87.

Thuk.

I 4: 33.

I 98: 35, n. 4.

II 69: 36.

Val. Max.

VI 9, 15: 70, n. 125.

VIII 5, 6: 61, n. 72.

VIII 15, 9: 71, n. 132.

Vell.

- II 112: 80.
- II 18, 3: 54, n. 40.
- II 31, 2: 71, n. 131.
- II 31, 2–3: 70, n. 127; 71, n. 132.
- II 31, 3–4: 70, n. 128.
- II 34, 2: 65, n. 93.
- II 32, 4: 71, n. 134.
- II 39, 2: 60, n. 71.
- II 41, 3: 70, n. 125.

Xen. *an.*

- I 1, 11: 37
- I 2, 1: 37.
- I 2, 4: 37.

Xen. *Eph.*

- II 13, 3: 103; 105.
- III 12, 2: 78, n. 166.
- III 9, 5: 103.

Xen. *Hell.*

- II 1, 30: 36.
- IV 2, 20: 135, n. 317
- IV 8, 35: 36.

Zos. *hist.*

- I 28: 88.
- I 28, 1: 88, n. 203.
- I 37, 1 1: 85.
- I 50: 89, n. 209.
- I 50, 1: 89, n. 209.
- I 63, 1: 89, n. 206.
- I 69: 89, n. 209; 91.
- I 69–70: 90, n. 216; 179, n. 430.
- I 70: 91.
- II 34: 95, n. 237.
- IV 20: 95, n. 239.
- V 15: 96, n. 241.
- V 15–17, 1: 96.
- V 20: 96, n. 242

C. Papirüsler

BGU

VIII 1568: 134, n. 311.

P. Abinn.

LI 54, 48: 105, n. 288.

P. Oslo

II 20: 143, n. 348; 146, n. 357.

P. Oxy.

I 80: 134, n. 311.

XVII 2107: 134, n. 311.

XVII 2108: 134, n. 311.

XXXI 2568: 134, n. 311.

XLVII 3346: 105, n. 289.

LIV 3767: 105, n. 287.

LV 3804, 241: 165, n. 393.

P. Ryl.

II 89: 101, n. 266.

P. Stras.

V 309: 143, n. 345.

SB

I 6: 175, n. 416.

V 10926, 7: 165, n. 393.

V 12377, 19: 165, n. 393.

XIV 11380: 105, n. 288.

B. Yazıtlar

AE

(1901)

no. 19: 77, n. 155.

(1903)

no. 209: 77, n. 155.

(1906)

no. 70: 100, n. 259.

(1915)

no. 53: 90; 180.

(1934)

no. 209: 77, n. 155.

(1939)

no. 185: 100, n. 259; 131, n.302.

(1940)

no. 151: 86, n. 196.

(1948)

no. 201: 183.

(1953)

no. 251: 81, n. 180.

(1957)

no. 44: 86, n. 199.

(1965)

no. 15: 95, n. 238.

(1972)

no. 627: 127.

(1977)

no. 813: 89, n. 211.

(1979)

no. 624: 84, n. 192.

(1988)

no. 1032: 100, n. 259; 122.

ANDERSON 1897:

411–413, no. 14: 152, n. 366; 368.

ANDERSON 1898:

123, no. 70: 138, n. 331.

123: 103, n. 274.

123, no. 70: 101, n. 267.

ATİK-ERDEM 2004 [2005]:

46, ph. 53.

BALLANCE – ROUECHÉ 2001:

89: 145, n. 356.

89, no. Ovacık I.A.i: 143, n. 351; 168; 183.

90: 93, n. 225.

90 v.d., no. Ovacık I.A.ii: 130; 143, n. 351; 146.

93, no. Ovacık I.C.ii: 130.

97 v.d., no. Ovacık II: 93, n. 225; 149, n. 360; 150; 185.

97 v.d., no. Ovacık III: 93, n. 225; 103, n. 275; 149, n. 360; 151.

106: 186; 187.

109 v.d.: 93, n. 225; 144, n. 352.

BE

(1938)

no. 388: 162, n. 388.

(1939)

no. 438: 101, n. 269.

(1948)

no. 214: 101, n. 269; 104, n. 278.

(1958)

no. 422: 134, n. 309.

476: 86, n. 199.

(1967)

no. 616: 65, n. 95.

(1969)

no. 542: 105, n. 285.

573-574: 68, n. 118.

581: 65, n. 95.

(1972)

no. 496: 139, n. 335; 139, n. 335; 142, n. 342.

498: 136, n. 322; 140, n. 337.

496: 104, n. 281; n. 283; 118; 124.

- 498: 109.
499: 127.
500: 105, n. 286; 110.
- (1973)**
no. 451: 84, n. 192.
- (1979)**
no. 578: 181, n. 439; 150; 182.
- (1980)**
no. 387: 68, n. 118.
488: 93, n. 225; 130; 144, n. 352; 146.
- (1984)**
no. 418: 165, n. 394.
- (1987)**
no. 293: 165, n. 394.
- (1993)**
no. 537: 149, n. 360; 150; 151; 185.
537: 93, n. 225; 103, n. 275.
598: 65, n. 95.
- (1999)**
no. 439: 57, n. 50.
- BEAN 1959:
98, no. 51: 178, n. 428.
- BEAN 1965:
58, no. 157: 130.
- BEAN 1971:
29-31, no. 52: 192.
- BEAN – MITFORD 1960:
no. 100: 127.
- BEAN – MITFORD 1965:
12, no. 9: 120; 133, n. 306.
14, no. 14: 120; 133, n. 306.
20, no. 23: 115.
- BEAN – MITFORD 1970:
29-31, no. 52: 182, n. 440.
30 v.d., no. 12a: 104, n. 281; 283;
124; 139, n. 335; 142, n. 342.
30 v.d., no. 12b: 104, n. 283; 118;
139, n. 335; 142, n. 342.
38, no. 19: 109; 136, n. 322; 140, n. 337.
41-43, no. 20b: 127.
43 v.d., no. 21a: 105, n. 286; 106, n. 291; 110.
61, no. 34: 108; 136, n. 323; 138;
140, n. 338; 133, n. 307.
68, no. 41: 185; 189.
73, no. 46: 115.
76 v.d., no. 50: 193, n. 452.
100, no. 81a: 129.
205, no. 231: 180.
205 v.d., no. 231: 180, n. 435.
- BÉRARD 1892:
422 v.d.: 108.
431, no. 62: 157.
- BOSCH 1947:
21-23, no. 26: 65, n. 95.
98, no. 15: 119.
- BOSCH 1967:
115, no. 100: 101, n. 269.
141, no. 117: 101, n. 269; 106, n.
292; 154, n. 376.
180, no. 140: 104, n. 280; 134, n. 310.
- CAGNAT 1880:
25, no. 1: 103, n. 277; 104, n. 279; 134, n. 310.
26, no. 3: 104, n. 279.
27, no. 5: 101, n. 263.
27, no. 6: 103, n. 277.
28-29, no. 9: 105, n. 285.
30, no. 12: 103, n. 277.
33, no. 18: 100, n. 262.
- CHRISTOL 1978:
535: 150; 182.
537, n. 30: 186; 187.
- CIG*
2
no. 2837: 102, n. 273.

- 2,1,**
no. 2768: 105, n. 285.
- 2,2,**
no. 2929: 103, n. 277.
2930b: 103, n. 277.
3496: 103, n. 277.
- 3,**
no. 3151: 103, n. 274.
3612: 76, n. 150.
4361: 89, n. 211.
4366: 159; 160.
- 3,1,**
no. 4020: 132; 134, n. 310.
- 3,2,**
no. 4341: 100, n. 262; 121; 142, n. 344.
- CIL*
- 1,**
no. 589: 55; 68, n. 111.
- 1²,**
no. 741: 68, n. 117.
- 2,**
no. 1389: 77, n. 155.
2968: 73.
3479: 77, n. 155.
5928: 77, n. 155.
- 3,**
no. 14185: 79, n. 169.
14401a: 79, n. 169.
14401b: 79, n. 169.
14401c: 79, n. 169.
1559: 77, n. 155.
1650: 77, n. 155.
2399: 77, n. 155.
3385: 83, n. 187; 84, n. 191.
6733: 91, n. 218; 94, n. 232.
- 6974: 79, n. 169.
8009: 77, n. 155.
8021: 77, n. 155.
8242: 77, n. 155.
- 8,**
no. 8797a: 86, n. 196.
- COLLART 1938:
428, no. 10: 100, n. 259; 131, n. 302.
- CORSTEN 1998:
388 v.d.: 159.
- CORSTEN *et alii* 1998:
54 v.d., no. 4: 159.
- ÇELGİN *et alii* 1991:
198: 90, n. 214.
- DREW-BEAR – NAOUR 1990:
1967–1977, no. 15: 101, n. 267; 132, n. 304.
1970–1972: 138, n. 331.
1977, no. 16: 101, n. 267; 132, n. 304; 138, n. 331.
- FD3*
no. 136: 141, n. 341.
- FOSS 1977:
172–180: 89, n. 211.
- FRENCH 2003:
100, no. 11: 104, n. 280; 134, n. 310.
113, no. 18: 101, n. 269.
- GOURNAROPOULOU – KHATZOPOULOU
1988:
195, no. 108: 131, n. 302.
- HAGEL – TOMASCHITZ 1998:
48, no. Aya 7: 120; 133, n. 306.
50, no. Aya 12: 120; 133, n. 306.

- 52, **no.** Aya 19: 115.
 53, **no.** Aya 25: 115.
 54 v.d., **no.** Aya 29: 186; 193, n. 452.
 56, **no.** Ayd 3: 109; 136, n. 322; 140, n. 337.
 58, **no.** Çalç 1b: 127.
 95–96, **no.** Göd 1: 104, n. 281; n. 283; 124;
 139, n. 335; 142, n. 342.
 95–96, **no.** Göd 2: 104, n. 283; 118.
 98, **no.** GKa 3: 108; 133, n. 307;
 136, n. 323; 138, n. 333; 140, n. 338.
 165, **no.** Kob 2: 185; 189.
 307, **no.** Lae 29a: 129.
 393, **no.** Sye 27: 65, n. 95.
- HALL 1968:
 76, **no.** 20: 105; 106, n. 292; 126; 154; 159.
 78, **no.** 25: 99, n. 255.
- HARRISON 1979b:
 235–237: 93, n. 225; 130; 144, n. 352; 146.
 237: 145, n. 356; 168; 170; 183.
- HAUVETTE – DUBOIS 1881:
 180, **no.** 1: 134; 136, n. 319; 153; 153, n. 371;
 180.
- HEBERDEY 1929:
 8: 100, n. 262; 121.
 11: 116; 135, n. 314; 137, n. 324.
- HEBERDEY – WILHELM 1896:
 161, **no.** 267: 65, n. 94.
- HILL 1895:
 128, **no.** 26: 116; 135, n. 315.
- HOPWOOD 1983:
 139, n. 335; 133, n. 307; 136, n. 323;
 140, n. 338; 142, n. 342.
 185, **no.** 1: 115.
 185, **no.** 2: 104, n. 281; n. 283; 105, n. 286;
 106, n. 291; 110.
 186, **no.** 4: 106; 109; 136, n. 322;
 140, n. 337.
 187, **no.** 8: 108; 138, n. 333.
- I. Didyma*
no. 393: 151.
- IG*
1³,
no. 65: 36.
 75: 36.
2²,
no. 650: 39.
 1368: 131; 133.
5,
no. 1: 58, n. 59.
12,
 1, **no.** 48: 58, n. 59.
12,2,
no. 1077: 131.
12,3,
no. 526: 131.
- IGBulg 4,*
no. 1953: 131.
- IGR*
3
no. 203: 104, n. 280; 134, n. 310.
 208: 101, n. 269; 106, n. 292.
 208: 154, n. 376.
 238: 86, n. 198.
 240: 101, n. 267; 138, n. 331.
 358: 90, 180; 181, n. 436; 183.
 395: 191.
 407: 108.
 435: 182.
 452: 100, n. 261; 104, n. 282; 114.
 454: 116; 135, n. 316; 181, n. 436; 183.

- 455: 116; 135, n. 315.
 463: 173.
 481: 138, n. 333; 144, n. 353; 187.
 487: 156.
 488: 172, n. 410.
 490: 174.
 500: 106, n. 291; 156.
 607: 64, n. 86.
 616: 64, n. 86.
 677: 178, n. 428; 189.
 739, sat. 5-7; 9; 12 v.d.: 174, n. 414.
 781: 119.
 782: 120.
 784: 100, n. 262; 121; 142, n. 344.
- 4**
no. 196: 60, n. 67.
 580: 161, n. 382; 162, n. 389.
 739: 155, n. 377.
 886: 148.
 896: 159.
 897: 165, n. 397; 167.
 1116: 52.
 1118: 58, n. 59.
 1435: 103, n. 274.
 1510: 88, n. 202.
 1516: 64, n. 86.
- IGSK 1-2*
no. 228: 101, n. 263.
- IGSK 3*
no. 73: 60, n. 67; 168, n. 400
 102: 76, n. 150.
- IGSK 13*
no. 612A: 155, n. 377.
 802: 134, n. 309; 155, n. 377.
 957: 99, n. 255.
 969: 99, n. 255.
- IGSK 17,2*
no. 4371: 155, n. 377.
- IGSK 19*
no. 40: 65, n. 96.
- IGSK 21*
no. 10: 102, n. 273.
 310: 144, n. 354.
 485: 102, n. 273.
- IGSK 22,1*
no. 702: 135, n. 313.
 1006: 102, n. 273.
 1103: 88, n. 202.
 1318: 102, n. 273.
- IGSK 24,1*
no. 772: 103, n. 274.
- IGSK 26*
no. 25: 132, n. 305.
- IGSK 27*
no. 45: 86, n. 199.
- IGSK 36,1*
no. 66: 103, n. 277.
 90: 103, n. 277.
 145: 132, n. 305.
 161: 102, n. 273.
- IGSK 37*
no. T14: 96, n. 241.
- IGSK 40*
no. 23: 152.
- IGSK 43,1*
no. 30: 57.
 66: 86.
 71: 57.
 TEp 1: 109.
 TEp 3: 185.
 TEp 4: 105, n. 286; 110.
 TLit 35: 88, n. 205.

- TLit 56: 129.
- IGSK*44,2
no. 167: 89, n. 211.
- IGSK*48
no. 26: 184.
- IGSK*57
no. 15: 92, n. 224.
T6: 93, n. 225; 130.
4 v.d: 90, n. 216.
5: 90, n. 216.
- IGSK*60,1
no. 41: 82.
66: 147; 148.
- IGSK*63
no. 230: 166, n. 398 ; 167.
396: 101, n. 267; 138, n. 331.
- ILS*
no. 395: 83, n. 187; 84, n.191.
740: 91, n. 218; 94, n. 232.
7007: 176, n. 420.
8772: 58, n. 59.
8870: 137; 138, n. 333; 143; 144, n. 353;
183; 187.
9414: 100, n. 259.
- IvMilet*6,1
no. 339a: 88, n. 202.
- IvP*2
no. 249: 99, n. 253; 151.
- İÇTEN – ENGELMANN 1992:
285 v.d., no. 4: 132; 134, n. 312.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1991:
184–185: 93, n. 225; 103, n. 275; 149, n. 360;
150; 151; 185.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 1992:
12, no. 2: 93, n. 225; 149, n. 360; 150; 185.
14, no. 4: 93, n. 225.
16, no. 4: 103, n. 275; 151.
19 v.d., no. 9: 90, n. 214.
- İPLİKÇİOĞLU *et alii* 2006:
206 v.d., no. 139: 122; 138,
n. 330.
- KAIBEL 2001³:
no. 808: 100, n. 262; 121;
142, n. 344.
- KARAMUT 1999:
142 v.d: 65, n. 95.
- KAYGUSUZ 1984:
61–62, no. 8: 88, n. 204.
- KNIBBE – ENGELMANN 1989:
39, sat. 12-15: 151; 154, n. 377.
- LANCKOROŃSKI 1892:
no. 58: 152, n. 365; 160.
219-220: 95, n. 238.
- LAUMONIER 1937:
290, no. 136: 135, n. 313.
- LBW*
no. 547: 133; 135, n. 313.
610: 103, n. 277.
992: 161, n. 382; 162, n. 386; 389.
1358: 100, n. 262; 121; 142, n. 344.
1693b: 155, n. 377.
1723a: 104, n. 279.
- LECHAT – RADET 1888:
193, no. 3: 120; 132, n. 305.

*MAMA***3**

no. 68: 73, n. 139.
305: 152, n. 366; 161, n. 382.

4

no. 297: 151; 152, n.370.

7

no. 135: 101, n. 267; 138, n. 331.

8

no. 354: 166.
408: 102, n. 273.
520: 105, n. 285.

9

no. P50: 161, n. 382; 162,
n. 389.

MERCER 1939:

no. 38: 33.

MERKELBACH – STAUBER 1996:

30 v.d., no. 15: 65, n. 95.
31 no. 16: 65, n. 94.

MERKELBACH – ŞAHIN-S 1988:

142, no. 77: 178, n. 428.
164, no. 165: 193, n. 451.

MILNER 1998:

37: 165.
37, no. 92: 165, n. 397; 167.
52, no. 115.4: 159.
54, no. 119.6: 148.

MITCHELL 1989:

320: 92, n. 224.
322: 181, n. 436; 183.

MITCHELL 1994b

132: 127.
139 v.d.: 189.

MITCHELL 1995:

209: 92, n. 224.

MITCHELL 1998:

161: 143, n. 351.
161 v.d.: 145, n. 356; 168;
183.
162: 93, n. 225.
162 v.d.: 103, n. 275; 149, n. 360; 150; 151;
185.
165: 181, n. 436; 183.
166: 185.
166 v.d.: 150; 182.

MORDTMANN 1874:

16–18, no. 5: 101, n. 269;
106, n. 292; 154, n. 376.

NOLLÉ 1992:

122, no. 3. 11: 105, n. 290;
106, n. 292; 112; 154, n. 375.

OGIS

no. 443: 60, n. 67; 168.
511: 161, n. 381.
527: 152, n. 366; 368.
550: 101, n. 267.
552: 64, n. 86; 170, n. 402; n. 403.
553: 64, n. 86; 170, n. 402.
554: 64, n. 86; 170, n. 402; n. 403.
565: 172, n. 410.
762: 59, n. 61.

PAPPAKONSTANTINOÛ – STERRETT 1883:

316–338: 103, n. 277; 132, n. 305.

PARIS – HOLLEAUX 1885:

76–77, no. 6: 105, n. 285; 155, n. 377.

- 346, **no.** 30: 101, n. 269; 104, n. 278; 155, n. 377.
- PARKE 1985:
157 v.dd.: 65, n. 95.
- PEEK 1980:
55 v.d., **no.** 42: 100, n. 262; 121; 142, n. 344.
- PEEK 1985:
158: 88, n. 204.
- PETZL 1994a:
22, **no.** 13: 142, n. 343.
- RAMSAY 1883a:
26, **no.** 17: 86, n. 198.
- RAMSAY 1883b:
265, **no.** 6: 119.
272 v.d., **no.** 15: 155, n. 377.
272–274, **no.** 15: 104, n. 284.
- RAMSAY 1895:
306, **no.** 104: 165, n. 396; 167.
307, **no.** 115: 159.
328, **no.** 133: 148.
- RAMSAY 1905:
414, **no.** 6: 100, n. 259.
- RAMSAY 1961:
175: 165, n. 397; 167.
189: 159.
193: 166, n. 398 ; 167.
- RECAM 2*
no. 414: 86, n. 198.
- REINACH 1908:
499: 136, n. 319; 168, n. 400.
499 v.d.: 153, n. 371; 165, n. 395.
499–513: 152; 155, n. 379.
- REYNOLDS 1982:
11–16, doc. 2: 102, n. 273.
166 v.d., doc. 41: 102, n. 273.
- ROBERT 1928:
409: 118; 124; 162, n. 384; 163; 164.
- ROBERT 1937:
96: 166, n. 398; 167.
96, n. 4: 165, n. 396; 167.
96–98: 148.
106 v.dd.: 155, n. 379.
107 v.d.: 136, n. 319; 153, n. 371; 165, n. 395.
339–341, **no.** 1: 101, n. 269; 104, n. 278.
- ROBERT 1954:
no. 162: 136, n. 319.
153, n. 371.
168: 101, n. 269; 104, n. 278.
162: 155, n. 379.
- ROBERT 1965:
96: 166, n. 398.
99: 165, n. 396; 167.
99 v.d.: 165, n. 397; 167.
- ROBERT 1966²:
323, n. 1: 148.
- ROBERT – ROBERT 1983:
97, **no.** 2: 165, n. 394.
- SAFFREY 1988:
67–69: 100, n. 259; 122.
- SCHALLMAYER 1990:
no. 680: 178, n. 428; 189.
681: 189.
- SCHINDLER 1972:
11, **no.** 2: 84, n. 195; 84, n. 193.
- SEG*
1 (1923)

no. 161: 53, n. 36.

4 (1929)

no. 467, I; III: 88, n. 202.

6 (1932)

no. 138: 103, n. 274; 131.

274: 148.

636: 100, n. 262; 121.

651: 119.

675: 193, n. 451.

686: 128.

687: 123.

688: 118; 162, n. 384; n. 385; 164.

689: 117.

690: 162.

692: 112.

693: 117.

694: 117.

695: 113.

696: 125.

697: 107.

698: 126.

699: 116.

700: 102, n. 272; 123.

701: 119.

702: 117.

703: 114.

704: 109.

705: 125.

706: 108.

707: 128.

708: 107.

709: 124.

709: 162, n. 385; 163; 164.

710: 117.

711: 102, n. 272; 107.

712: 102, n. 272; 106.

713: 113.

714: 125.

7 (1934)

no. 505: 134, n. 309.

13 (1956)

no. 521: 99, n. 254.

15 (1958)

no. 812: 138, n. 332.

16 (1957)

no. 761: 120.

19 (1963)

no. 830: 127.

20 (1964)

no. 28: 86, n. 199.

24 (1968)

no. 154: 35, n. 1.

1095: 102, n. 273.

27 (1977)

no. 903: 89, n. 211.

28 (1978)

no. 1214: 150; 181; n. 439; 182.

29 (1979)

no. 1514: 93, n. 225; 130; 144, n. 352; 146.

30 (1980)

no. 1511: 100, n. 262; 121; 142, n. 344.

31 (1981)

no. 1201: 156.

33 (1983)

no. 851: 165, n. 394.

1531: 154, n. 3733.

1591: 161, n. 381.

1619: 102, n. 272.

34 (1984)

no. 1107: 134, n. 308.

no. 1278: 88, n. 204.

35 (1985)

no. 1080: 165, n. 394.

37 (1987)

no. 731: 56, n. 47.

1852: 161; 163, n. 392.

38 (1988)

no. 1320: 100, n. 259; 122.

1462: 156.

39 (1989)

no. 1180: 151.

40 (1990)

no. 1129: 151.

no. 1232; 1233: 138, n. 331.

no. 1233: 138, n. 331.

41 (1991)

no. 1288: 90, n. 214.
 1390: 93, n. 225.
 1390A: 150; 185.
 1390A-B: 149, n. 360.
 1390B: 103, n. 275; 151.
 1411: 65, n. 95.

42 (1992)

no. 1038: 134, n. 312.
 1215: 105, n. 290; 106, n. 292; 112; 154, n.
 375.

44 (1994)

no. 1110: 188, n. 446; 189.
 1205: 81, n. 178.

46 (1996)

no. 1707: 57, n. 50; 66, n. 67; 68, n. 113.

51 (2001)

no. 1813: 93, n. 225; 143, n. 351;
 145, n. 355; 172, n. 408.
 1813 A.I: 145, n. 356; 168; 183.
 1813, A.II: 130; 144, n. 352; 146.
 1813, C.II: 130.
 1814: 103, n. 275.

SIG³,

no. 37. 38: 35.
 745: 58, n. 59.

SMITH 1887:

266, **no.** 57: 148.

STERRET 1888a:

no. 25: 101, n. 269; 104, n. 278.
 65: 165, n. 396; 167.
 156: 166, n. 398; 167.

STERRET 1888b:

no. 25: 155, n. 377.
 449: 191.

SWOBODA *et alii* 1935:

51, **no.** 109: 106, n. 292; 111; 154.

Syl^β

no. 633: 166, n. 399; 168.

ŞAHİN-S 1994:

137: 81, n. 178; 83.

*TAM***2,1,**

no. 155: 171, n. 405.
 191: 171, n. 405.
 192: 172, n. 407.
 200: 171, n. 405.
 261: 171, n. 405.
 264: 64, n. 86; 170, n. 402, n. 403.
 265: 64, n. 86; 170,
 n. 402; 403; 171, n. 404.
 319: 64, n. 86; 170,
 n. 402; 403.
 366: 171.
 459: 101, n. 268.
 485: 178, n. 428; 189
 496: 171, n. 406.
 575: 171, n. 406.
 661: 154, n. 374; 158.
 710: 154, n. 374; 160.
 912: 116; 135, n. 315; 137, n. 328.

2,3,

no. 765: 157.
 831: 154, n. 374; 158; 173, n. 413.
 832: 171, n. 405.
 835: 158.
 875: 135, n. 315.
 905, 5 II 89: 607: 64, n. 86.
 949: 190; 191.
 951: 65, n. 96.
 987: 189.
 1165: 188; 190.
 1204: 65, n. 96.

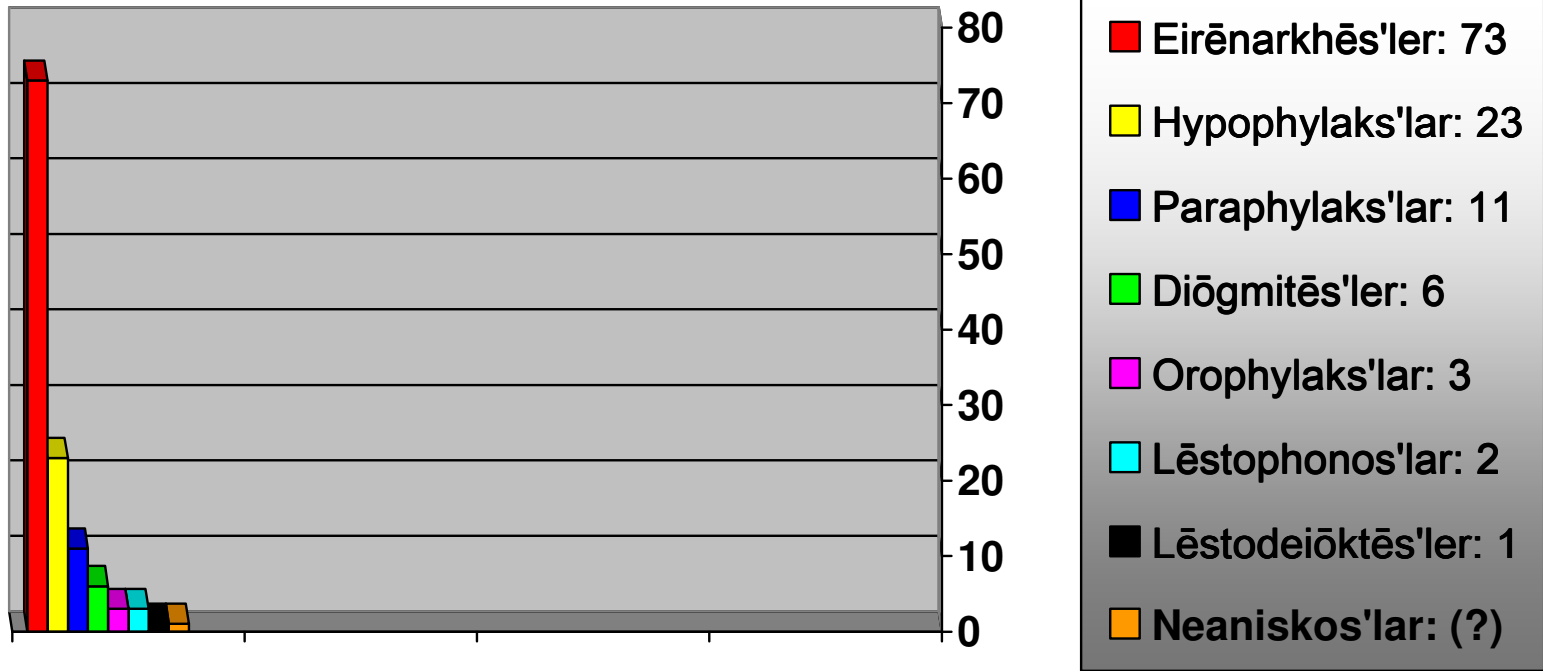
3,1,

no. 4: 68, n. 111.
 14: 152, n. 365; 160.
 34: 135, n. 315.
 77: 100, n. 261; 104, n. 282; 114.
 80: 186.

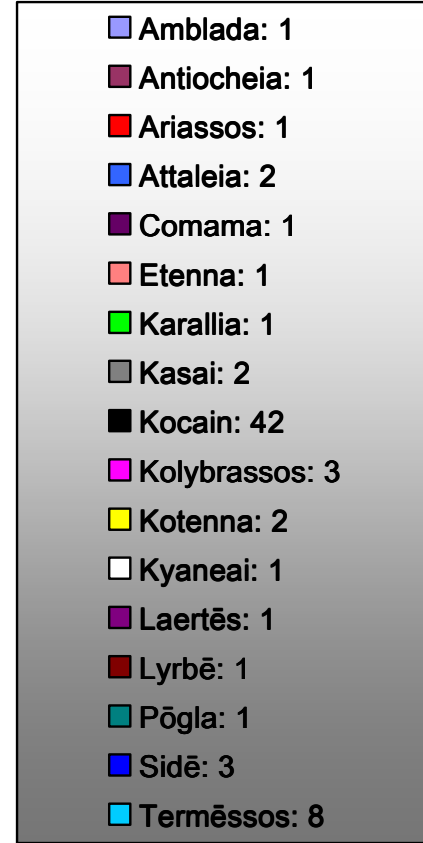
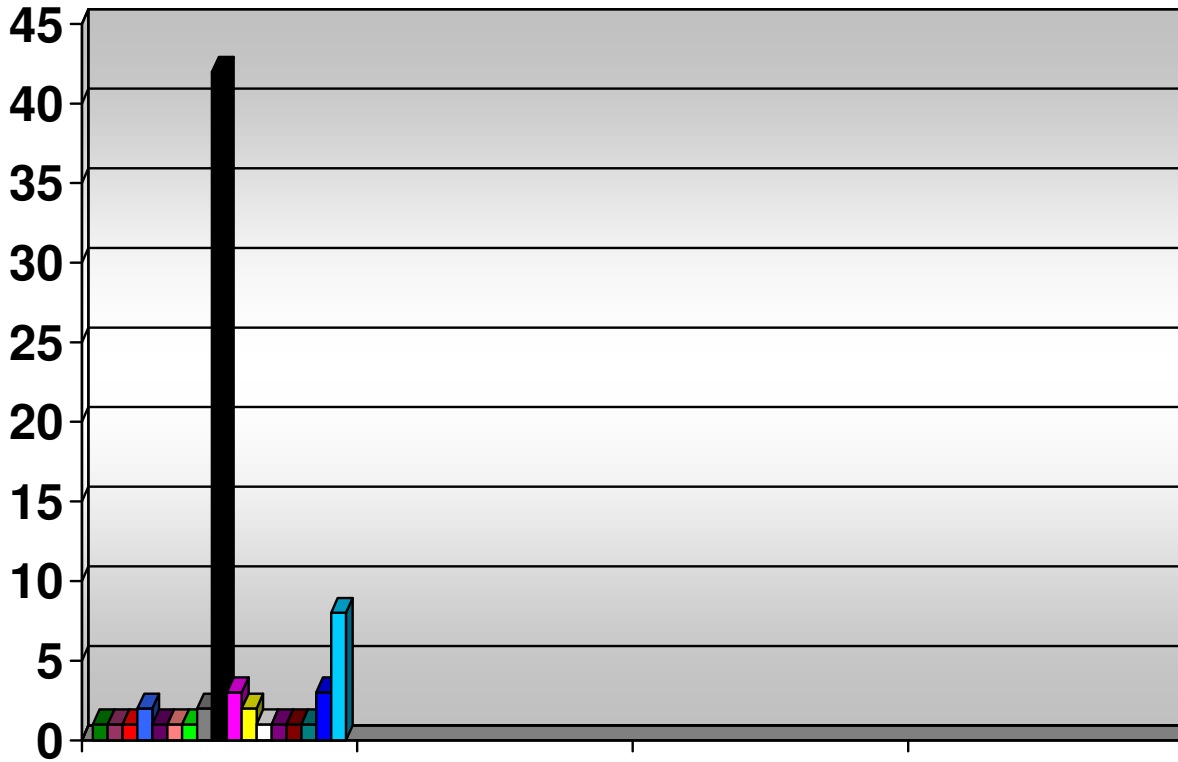
- 82: 187.
 88: 150; 181, n. 439; 182; 103, n. 276.
 89: 181, n. 436; 183.
 104: 111; 137, n. 324.
 126: 185.
 906: 115; 135; 137, n. 328.
 907: 100, n. 262; 121; 136, n. 320; 2, n. 344.
 908: 100, n. 262; 121; 136, n. 320; 137, n. 328; 142, n. 344.
 909: 116; 135, n. 314.
 913: 121; 136, n. 321; 137, n. 328.
 915: 116; 135, n. 316; 137, n. 328.
 941: 121; 136, n. 321.
 943: 187.
- 5,1,**
no. 180: 142, n. 343.
- 5,2,**
no. 1326: 161, n. 382.
- TAŞLIKLIOĞLU 1955:
 96 v.d., **no. 5:** 86, n. 199.
- WÖRRLE 1979:
 96, n. 78: 166, n. 398; 167.
- ZIEBARTH 1929:
 34; 111, Anhang 94: 62, n. 81.
- ZIMMERMANN 1993:
 116- 119, **no. 1-22:** 172, n. 407.
 118, **no. 13:** 158.
 118, **no. 16:** 158.
 118, **no. 22:** 160.
- ZIMMERMAN 1996:
 266: 143; 144, n. 352.
 267 v.d.: 93, n. 225; 103, n. 275;
 149, n. 360; 151.
 268: 150; 185.
 271, n. 32: 184.

Tire Yakınlarında Bulunmuş Bir Kabartmada *Paraphylaks*'lar ile *Diögmithēs*'ler
(SPEIDEL 1985: 159)

TABLO I: Kırsal Alan Güvenlik Güçlerinin Sayısal Dağılımı

TABLO II: *Eirēnarkhēs*'lerin Sayısal Dağılımı